**ટ**, પું॰ [ સં. ट ] ગુજરાતી ભાષાના અક્ષરોમાંનો અગિયારમો વ્યંજન વર્ણ. જીભનું ટેરવું તાળવાને ઉપલે ભાગે અડાડવાથી આનો ઉચ્ચાર થાય છે. ટ અને બીજા ચાર અક્ષર મળીને ' ટવર્ગ ' કહેવાય છે અને તે બધા મૂર્દ્ધસ્થાની ગણાય છે.

**ટઈપડવું**, ક્રિ૦ અ૦ ઠેકઠેકાણે ભરચક ભરાઈ જવાથી તૂટીતૂટીપડે એમ થઈ જવું તે; ગદગદી ને ટસટસ થઇ જવું; ભરચક ભરાઇ જવું અને તેમ થવાથી દદડી પડે એવું થઇજવું તે. ખસ, ફોલ્લા, કોહો વગેરેથી. બધાં છોકરાં ખસથી ટઇ પડે છે. અર્થાત્ ખસે ભરાઈ ગયાં છે. ટાઇ-ટૈજવું.

**ટક**, અ૦ ગણાય તેવી રીતે રહી રહીને થતો ટકોરાનો અવાજ; કટ, ખટ, જેવો રણકો; ઠોકાનો રણકો; અવાજ.

**ટકટક**, અ૦ એક પછી એક 'ટક' એમ કરીને થતો એવો અવાજ. ઉ૦ ટક ટક ટક થાયે ઘડિયાળ, એ શું ચાલ્યો કહે છે કાળ. ( ૨ ) સ્ત્રી૦ ટક ટક એમ બોલ્યા કરવું તે; બડબડયા કરવું તે; ખોટી તકરાર; બકવા; લવારો; બકબકાટ; નકામું ટાયલું કર્યા કરવું તે. ( ૩ ) એક નજરે જોયા કરવું તે; ટગર ટગર; એક દૃષ્ટિએ વગર બોલે ચાલે એકજ વસ્તુ સામે જોયા કરવું તે.:-આશ્ચર્યથી ઠપકો સાંભળવાથી કે ઉંડા વિચારથી ટકટક જોયા કરવું.

**ટકટકવું**, ક્રિ૦ અ૦ ટકટક એમ થવું; ટકટક થાય એમ વાગવું. (૨) બડબડવું; તકરાર કરવી ( ૩ ) મીટ માંડીને જોયાકરવું.

**ટકટકાટ**, પું૦ ટક ટક થવું તે; ટકોરાના રણકા પડયા કરવા તે; ખડખડાટ. (૨ ) તકરાર કર્યા કરવી તે; બડબડયા, અથવા રહીરહીને ગણગણ્યા કરવું તે; વારંવાર ટકટક કરવું તે; ઠપકારૂપ બડફડાટ; ટોક ટોક કરવું તે.

**ટકટકારો**, પું૦ ટકટક થયા-કર્યા કરવું તે; ટકટક; લવારો; બડફડાટ.

**ટકટકિયું**, વિ૦ ટકટક કર્યા કરે એવું; તકરારી; લવારો કર્યા કરનાર; ખાલી માથું ઝિકાવે એવું; ગણગણ્યા, બડબડયા ને તકરાર કર્યા કરે એવું; ચીકણું; વળીવળીને કંટાળો આપે એવું.

**ટકવું**, ક્રિ૦ અ૦ સ્થિર-મક્કમ ઉભા રહેવું; વેગમાં કે બીજી કોઇ કસોટીની અંદર સ્થિરતા પકડી અમુક વખત લગી ઉભવું.:-એ આપની સામે વાદમાં નહિ ટકે. (૨) જારી રહેવું; નીભ્યા કરવું:-આવી ને આવી હાલતમાં ટકશે. (૩ ) ઘણો વખત લગી એક ઠેકાણે સ્થિર રહેવું; સ્થિતિ કરી રહેવું; ખોટી થવું; ઝાઝી વાર રહેવું.:-આ ફેરે તે ત્યાં બહુજ ટકયો. (૪) ઘણો વખત ચાલવું; વાપરવા કામમાં લેવા છતાં લાંબા વખત સુધી ચાલ્યા કરવું; પહોંચવું; કામમાં આવ્યા કરવું; નીભવું; ચાલવું.:-આ વસ્તુ ટકે એવી છે.

**ટકાઉ**, વિ૦ ટકે એવું; વાપર સાથે નીભે એવું; લાંબો વખત પહોંચે એવું; મજબુત; ઘિંગું; ચિરસ્થાયી.

**ટકાર**, પું૦ [ સં ] ' ટ ' અક્ષર; ' ટ ' એવો ઉચ્ચાર તે; ટવર્ણ.

**ટકાવ**, પું૦ ટકવાપણું; ટકી રહેવાપણું તે; ટકયા અથવા ચાલ્યા કરવું તે. ખેંચી જાય, ગાળી નાંખે, ઉડાડી દે એવી કસોટીઓમાં ટકવું, સ્થિર ઉભા રહેવું, સ્થિતિ કરીને મક્કમ રહેવું તે; કસોટીની વચ્ચે પોતાની સ્થિતિ જાળવી રાખવી તે; અંદર-માં-ઉપર-વચ્ચે બળથી ઉભા રહેવું તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટકાવ કરવો, ટકાવ રાખવો, 'ટકવું' ના અર્થમાં વપરાય છે.

**ટકાવવું**, ક્રિ૦ સ૦ ટકે, પહોચે, નીભે, ચાલે એમ કરવું; ચલાવવું; નિભાવવું.

**ટકિયો**, પું૦ ટકિયો; ટેકણુ; પાયો. જૈનલોકો જમતી વખતે ઢિંચણુ નીચે જે લાકડા અથવા ધાતુનું ટેકણુ રાખે છે તે.

**ટકો**, પું૦ ત્રણ તાંબિયા સિક્કાનો જુમલો તે; ત્રણ પૈસા તે. હાલ જેમ આનો શબ્દ વપરાય છે તેમ પહેલાં 'ટકો' શબ્દ વપરાતો. કરમાં અને દાનદાપામાં ટકો ને ટકાની ગણુતરીએ દેણુગીઓ દેવાતી.:-ફાતડાને ટકો દાપાનો આપો. (૨) દશાંશની ગણુતરીમાં સોનો જે શતાંશ તે; સોમો ભાગ તે. પ્રમાણુ બતાવવામાં અને વ્યાજમાં એનો વ્યવહાર થાય છે:-સેંકડે સાઠ બાસેઠ ટકા સ્ત્રીઓ હતી સેંકડે પાંચ ટકા વ્યાજ પરવડે તો ઘણું એ છે. (૩) [ સં. टंक ] છાપવાળો રૂપાનો સિક્કો; રૂપિયો.:-ટકાગણે એવો કોણુ છે. બંગાળમાં 'ટોકો' એમ રૂપિયા માટે બોલાય છે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટકા કરવા=રોકડે વેચી પૈસા-સિક્કા એકઠા કરવા. (૨) મહા ધૂર્ત, ઠગ, ફોસલાવી અને ફસાવી પોતાનો સ્વાર્થ સાધી લે એવાને માટે આમ કહેવાય છે:-એ તો તમારાએ ટકા કરે=તમને એ વેચી ખાય તેવો છે. ટકા ચઢાવવ= દલાલી-કમિશન તરીકે જે દર વધારી કહેવો તે; અસલ કિમ્મત ઉપર દલાલી વગેરે વધીનો ભાવ વધારી દેવો. (૨) વખાણવું; વધારવું; બહલાવવું; મરચું મીઠું ભરભરાવવું; અતિશયોક્તિ કરવી.:- ટકા ચઢાવીને વાત ન કરશો. રૂ૦ પ્ર૦ ટકાની પિંજારી=માલ વગરની વસ્તુ તે; હલકી, તુચ્છ વસ્તુ તે. ટકાનું માણસ= ઓછું પાત્ર; હલકું માણસ; નેશ; નષ્ટ. ટકાના ત્રણુ શેર=કશી ગણુતરીમાં નહિ એવું; તુચ્છ; જેનું લેખું નહિ એવું; સસ્તામાં ગણી કાઢેલું હોય એવું; જેને કોઇ ભાવે પૂછે નહિ એવું. કહે૦ ટકાની ડોસી અને ઢબ્બો મુંડામણુ=અસલ કિમ્મત કરતાં ખરાજાત વધારે. ટકો મળે પણુ તક ન મળે=પૈસા કરતાં વખતની કિમ્મત બહુ મોટી છે અર્થાત્ ગુમાવેલો ટકો-પૈસો રૂપિયો કોઇ વાર મળી આવે છે પણુ જે તક-લાગ ગયો તે ફરીને મળતો નથી. ટકે શેર ભાજી ટકે શેર ખાજાં=લાયક નલાયક મોટું નાનું, કે સારૂં ખોટું બધાને સરખું ગણુવું તે; અવિવેક. ગાય ગધેડી ને ગોળ ખોળ એક સરખાં ગણાય એના જેવી ઢંગધડા વગરની જે રીત તે.

**ટકોટક**, અ૦ ટંકોટંક; કાના, કિનારી લગી ભરપુર ભરાયેલું હોય તેમ; તટ લગી; તીરપર્યંત; ઉપર થઇને છલકાઇ જાય તેમ.

**ટકોર**, સ્ત્રી૦ મરોડની બોલી: મશ્કરીમાં-હસતાં હસતાં સામાના દોષ ખોડ કે કામ ઉપર સખત ટીકા કરવી તે; હસવામાં મહેણું મારવું; ખોટું ન દેખાય તેવી ટીકા કરવી તે; આક્ષેપ; અવજ્ઞા; ઠઠ્ઠો; પરિહાસ; વક્રોક્તિ; વ્યાજોક્તિ; મશ્કરીમાં ઠોક દેવો તે. ક્રિ. પ્ર૦ ટકોર કરવી=હસતાં હસતાં મર્મનો બોલ મારવો; મશ્કરીમાં ઠોક દેવો; દોષ બતાવવો. (૨) ટોક; ટોકણી; ઠોક; ધ્યાન રાખી-તપાસ રાખતાં રાખતાં હાથ તળેના, નાના અને આધીન માણુસને વખતો વખત ટોકતા રહેવું તે; ઠપકાનો ભય; ખીજવાનો, લડવાનો ડર અને તે ડરને લઇને કાળજી તે. (૩) નીઘેબાની, તપાસ; કામલેવાની ચોકસી; દાબ;ધાક.:- એને માથે જરા ટકોર હોય તો સારી. ટકોર વગર છોકરૂં ભણે નહિ તો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટકોર રાખવી=ઠપકાની ધાસ્તી-ધાક રાખવી તે; તપાસ-સંભાળ ને ટોકણી રાખવી.

**ટકોરખાનું**, ન૦ ટકોરા પાડી વખત જણા-

વનારાઓને બેસવાનું સ્થાન તે; વખત વખતના પ્રમાણે ટકોર પાડી ઘડિયાળાં વગાડનારાઓને માટે બાંધેલી દેરડી ઉપરની ઉંચી જગા તે. (૨) ચાર ચાર ઘડીએ ચોઘડિયાં વગાડનારાઓનું જે ખાતું તે; ઘડિયાળાં અથવા ચોઘડિયાં વગાડનારા વાજાવાળા ઢોલીઓ અને સરણાઇઓવાળાઓની જોડીઓનો સમુદાય તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટકોરખાનું બેસારવું=લગન વિવાહના કે જાગ જગનના મોટા સમારંભમાં ચોઘડિયાં જણાવવા માટે મંડપને આગલે દરવાજે ઉંચી બેઠક ઉપર ટકોરા પાડી તથા વાજાં વગાડી 'અમુક ચોઘડિયું થયું' એમ જાહેર કરવા માટે ઢોલીઓની ટોળીઓ બેસારવી તે.

આગલા વખતમાં જ્યારે ઘડિયાળો ન હતી ત્યારે કાળનું માપ કરનારાઓ 'કેટકેટલો વખત થયો' તે લોકને જણાવવાનું જાહેર કામ સરકારી કે પંચ વગેરેના ખરચે કરતા. રાજદ્વારે હમેશ કાળ માપનારાઓ રોકાયેલા રહેતા અને તેઓ ચાર ચાર ઘડીએ ટકોરા પાડી તથા વાજાં વગાડી અમુક સમય થયો એમ જાહેર કરતા. મોટાં શહેરોમાં બધે આવી જાતની ગોઠવણ રહેતી. 'ઘડિયાળાં' ચોઘડિયાં કે ટકોરખાનાં' વાગ્યાં એમ કહેવાતું. ઉ૦ ઘડીએ બેઘડીએ ઘડિયાળડાં વાગેરે. પ્રા.કા.

**ટકોરવું,** ક્રિ૦ સ૦ ટકોરા મારીને કહેવું; ખંતથી કામ કરે એમ ટપલી મારીને કહેવું; ટોકવું; વખતો વખત સાવધાન રહી કાળજીથી કામ કરવા ઠપકો દેતા રહેવું; ચાનક આપ્યા કરવી; ચેતવતા રહેવું; જાગ્રત રાખવું; તપાસ રાખવી અને ઠોક દેતા રહેવું. (૨) ઇસારત કરવી; જણાવવું; હાંકવું; પ્રેરવું; કાર્ય શિથિલ પડી જાય નહિ તે માટે ગોદા મારતા રહેવું; તેજ-જાગ્રત કરતા રહેવું; ટોકવું.

**ટકોરી,** સ્ત્રી૦ ટોકરી: ઘંટડી; ઠોકાથી-આઘાતથી વાગે એવી ધાતુની એક બનાવટ; નાનો ઘંટ. (૨) આંગળીના સાંધાને તરછોડી કરવામાં આવતો જે હલકો પણ ઝડપદાર આઘાત તે; ઠોક; જોરદાર ધક્કો; હડસેલો; આંગળીની ઠોકર; ખડખડે-ટકોર પડે એવી થાપટ તે. (૩) ધાતુ ઉપર હલકી ઠોકર લાગતાં થતો જે ઝીણો રણકો તે. (૪) નાનો મુદ્દગર; મોગરી; અને તેના આઘાતથી થતો એવો અવાજ તે.:-એક ટકોરી મારતાં ભાગી જાય તેવું નાજુક છે.

**ટકોરો,** પું૦ ટક એવો જે અવાજ તે; રણકો; ઠોકાનો અવાજ. (૨) ટક એવો અવાજ થાય તેમ આઘાત કરવો તે; મોગરીનો હલકો આઘાત, ઠોક; ઠોકર; થાપટ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટકોરો મારવો=ઠોક દેવો; આઘાત કરવો. અવાજ થાય એવો ઠોક મારવો. ખડખડાવી જોવું; તપાસી જોવું; પરીક્ષા કરી જોવી. ટકોરો મારી જોવું=ચાંપી ખડખડાવી જોવું. રૂ૦ પ્ર૦ બારને ટકોરે=બરોબર બાર વાગે, બાર વાગતા હોય-બારના ઠોકાના અવાજ થતા હોય તે વખતે.

**ટકોળ,** સ્ત્રી૦ ટકોર; ઠોક; ઠઠ્ઠા મશ્કરી, મજાક.

**ટકોળિયું,** વિ૦ ટોળી; મજાકી; ઠઠ્ઠાખોર.

**ટક્ક,** પું૦ પંજાબ તરફ આવેલા એક પ્રાંતનું પ્રાચીન નામ. ટક્કદેશ ચિનાઇયાત્રાળુઓના પ્રવાસમાં આ દેશનું નામ આવે છે.

**ટક્કર,** સ્ત્રી૦ બે જણાઓએ એક બીજાની સામે માથાં અફાળતા, પ્રહાર કરતા કે વાદવિવાદ ચલાવતા બરોબર ટકી રહેવું તે; પાછા નહિ હઠતાં એક સરખા ઉત્સાહ અને જોરથી એક બીજાની ઉપર આઘાત કરતા ઉભા રહેવું તે; ભાગી જવું કે પાછા

નહિ હઠી જવું તે.:-ઘેટાઓની ટક્કર. (૨) ઠોકર. (૩) કપાળનો એક તરફનો દુખતો ભાગ તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટક્કર લેવી=સામા ભીડયા રહેવું; પાછા નહિ પડી જવું; સામો મારો હિમ્મતથી ઝીલવો. ટક્કર લાગવી=ઠોકર લાગવી; ટકોર વાગવી; ધક્કો પહોંચવો. ટક્કર મારવી=સામાના કરતાં સરસ નીવડવું; ઉત્તમ હોવું; ટક્કર ચઢવી=તકરારને લીધે કપાળ દુખવું; માથું ચઢી જવું. ટક્કર ઝીલવી=સામા આઘાત સહન કરવા ને ટકી રહેવું; સામો હુમલો ઝીલવો; સામાના વાદવિવાદ અને આઘાતોની સામે ટકી રહેવું.

**ટગટગ,** અ૦ એક નજરે જોયા કરવું તે; ટગરટગર; ટગમગ.

**ટગમગ,** અ૦ ટગટગ. (૨) વિ૦ ટગુમગુ; એકકે તરફ સ્થિર નહિ રહેવું; મુશ્કેલીએ સ્થિર રહેવું; ડગમગ. ઉ૦ ટગમગ પગ ટકતો નહિ, ખાઇ ન શકતો ખાજ.

**ટગર,** સ્ત્રી૦ [ सं ] એક સરખી વાંકી નજરે જોવું તે; કટાક્ષ; મોહતું એક નજરે જોવું તે.

**ટગરટગર,** અ૦ એક નજરે; મીટ માંડીને જોવું તે; ટગટગ; વગર બોલવે ચાલવે માત્ર એક નજરે જોયાજ કરવું તે. બાળક કેવું ટગરટગર જુએ છે.

**ટગરડી,** સ્ત્રી૦ તગરડી; ટેકરીનો આકાર તે; કિનારી ઉપર શિખર નીકળેલું હોય તેમ રાખેલું એવું તે; હતરડ ચઢાવીહોય એવું તે; હદ મર્યાદાની બહાર ધસી રહેલું હોય એવું તે.-ટોપલી ઉપર છાણાંની ટગરડી. પેટની ટગરડી-ટેકરડી. (૨) તગ તગ થતું હોય એવું ને ચઢેલું તે.

**ટગરમગર,** અ૦ ટગરટગર.

**ટગુમગુ,** વિ૦ વચમાં તૂટી જાય વળી જરા ટટાર રહે ને નમી પડે એવું; અસ્થિર; પરાણે ટકી કે ઉભું રહી શકે એવું; ડગડગતું; બેહાલ; ડોલંડોલા. (૨) એવી હાલતનું કે થોડીવાર સારૂં રહે અને માંદું પડે એવું; પરાણે મુસીબતે નીભતું હોય એવું.:-ડોસાની તબિયત ટગુમગુ ચાલ્યા કરે છે.

**ટચ,** અ૦ ફટકો પડતાં થતો એવો અવાજ; લાકડા વગેરે ઉપર ઘા પડતાં થતો એવો અવાજ. (૨) લગાર વારમાં; ઘા કરતાં વાંત:-ટચ દઇને. (૩) ટચ એવો અવાજ થાય તેમ (મારવું તે.) ઝટ; એકદમ; વિચાર કર્યા વગર:-ટચ લઈને કાપી નાંખ્યું. ચપટી વગાડતાં સાથે, જરાવારમાં.:-ટચલઇને કામ કરી દઇએ.

**ટચ,** સ્ત્રી૦ કાપવાથી અને ઘસવાથી નીકળતો કે નીકળેલો જે સોના રૂપાનો ખરો કસ તે; કસોટી; શુદ્ધાશુદ્ધતાની જે અમુક અંશ જેટલી કસોટી તે; સ્વરૂપાંશ-નિર્ણય.:- આ સોનાની ટચ કઢાવો, જો સો ટચ નીકળશે તો તેટલો ને ઓછીવત્તી નીકળશે તો તેના પ્રમાણમાં ભાવ આપીશું. અંશાંશની જે છાપ તે; કાપ; ચિહ્ન; વર્ગાંશ. સત્તાણું ટચનું સોનું. રૂ૦ પ્ર૦ સો ટચનું સોનું=સર્વોત્તમ, સારામાં સારૂં ને ઉંચામાં ઉંચું છે, એમ સારામાં સારાપણું ને એમાં શ્રેષ્ઠત્વ બતાવવાને માટે બોલાય છે:- સો ટચનો માલ છે, નહિ લો તો પસ્તાશો.

**ટચકડી,** સ્ત્રી૦ બે આંગળીઓનાં ટેરવાં જોરભેર દાબીને છુટાં પાડતાં થતો જે અવાજ તે. (૩) ટચુકડી; ઠિંગણી; નીચી; નાની (સ્ત્રી.)

**ટચકારી,** સ્ત્રી૦ ટુચકી. (૨) ડચકારી; જીભને ઉંચી ચઢાવી એકદમ નીચે પાડવાથી થતો એવો અવાજ.

**ટચકાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ ટચકા મારી મારીને કા-

પવું; ઉપરા ઉપરી ઘા કરીને કાપી નાંખવું; મારવું; હથિયારથી ટચકા મારી મારીને કાપવું; ઉપરા ઉપરી ઘા કરીને કાપી નાંખવું; મારવું; છુંદવું; ઝટકા મારવા.

**ટચકિયું**, ન૦ કમ્મરનું એકદમ રહી જવું તે; કરોડના કમ્મર નજીકના સાંધાનું એકદમ પકડાઇ જવું તે; કમ્મર સક્કસ થઇ જવી તે. (૨) સાંધા અને હૃદય એકદમ કામ કરતાં રહી જવાથી થતું મરણ; શરીર યંત્ર એકદમ અટકી પડીને મરણ થાય એવો મરકીનો રોગ; ઓચિંતું-એકદમ મરણ થવું તે; ટુંટિયું.

**ટચકું**, ન૦ નાક અને આંગળી વગેરેનું ગોળ ટેરવું; ગોળશિખર-માથું-છેડાનો ગોળ અવયવ:-નાકનું ટચકું. (૨) નાનું ટાણું; સાધારણ પ્રસંગ. આ શબ્દ 'ટાણા' ની સાથે જોડાયેલો વપરાય છે.:-ટાણું ટચકું. ઉ૦ ટાણે ટચકે એ અહિંયાં આવે છે, એના દિયરની ખબરો પૂછે છે; નાતી ધોતી થઇ વહુવારુ, વર પરદેશ રહે તે ન સારૂં. (૩) હિંગલું; કકડો.

**ટચકો**, પું૦ 'ટચ' એવા અવાજ સાથે પડતો જે ઘા-જખમ તે. (૨) ઘા પડતાં થતો અવાજ તે; ઝટકાનો અવાજ.:-માણસ તો દીઠું નહિ પણ ઉંડી ઝાડીમાંથી ટચકા સંભળાયા ને ત્યાં જઇને જોયું તો આંબાના થડમાં કેટલાક ટચકા પડેલા જોવામાં પણ આવ્યા. (૩) માનભંગથી ખોટું લાગવું તે; ઝાટકો લાગવો; રીસ ભેર ટેકની લાગણી થવી તે; ખોટું લાગી આંબળો ચઢવો તે.:-વહુને ટચકો તો બહુએ લાગે છે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટચકો લાગવો=ખોટું લાગીને રીસ ચઢવી; ટેકની લાગણી ઉત્પન્ન થવી. રીસ.:-એમાં શું કહ્યું તે ટચકો લાગ્યો.

**ટચટચ**, અ૦ એવો અવાજ થાય તેમ; એક પછી એક પડતા ઘાની ત્વરા અને પરંપરા દેખાડે છે; એક પછી એક ઝટકાના અવાજ થતા ગયા છતાં તેણે તો જોયા વિચાર્યા વગર ટચટચ બધાં ડાળ કાપી નાંખ્યાં.

**ટચરો**, પું૦ [ સં. वृद्ध ] ઢચરો; ઢચ્ચર; ડોસો. આ ટચરો બેઠો બેઠો જુવાનિયાંને ચઢાવે છે.

**ટચલીઆંગળી**, સ્ત્રી૦ હાથ પગની છેલ્લી ને સૌથી નાની-ટુંકી આંગળી તે; કનિષ્ઠિકા. વિંટી તો ટચલી આંગળીએ શોભે.

**ટચાક**, વિ૦ ખાલી ભભકો કરનાર; છીછરલો; શેખીખોર; દોઢડહાપો; ઉપરથી બહુ દેખાવ કરનારો; આછુકલો; દંભી, મોટાઇમાં તણાનાર.

**ટચાકડી**, સ્ત્રી૦ ટચાક સ્ત્રી. (૨) ટુચકી વગાડવી તે; ફટાકડી; ચપટીનો અવાજ. (૩) નાની બંદુક; ઘોડો પડવાથી ટચ દઇને જેની જામગરી સળગી ભડાકો થાય એવી પિસ્તોલ તે; છોકરાંની અથવા ખીસાની પિસ્તોલ.

**ટચાકો**, પું૦ સાંધાના ખેંચાવાથી કે મરોડથી થતો 'ટચ' એવો અવાજ તે; સાંધાનો કડાકો; ટચ એવો અવાજ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટચાકા ફોડવા=આંગળાં મરોડી કે ચોળી અથવા ખેંચીને અવાજ કરવો; આળસ ખાવી; સુસ્તી કાઢવા અંગ મરોડવાં. (૨) દુખડાં લેવાં.

**ટટવાણી**, સ્ત્રી૦ ટટ્ટુ જેવી નાની ઘોડી; ટટ્ટુ જાતિના ઘોડાની માદા.

**ટટવું**, વિ૦ નાનું ઢિંગણું. (૨) ન૦ ખચ્ચર. ટટવું=નાનું ને નબળું છતાં જાતે ઘોડું હોય તે. ખચ્ચર નહિ પણ વ્યંગમાં-ઘોડાની નબળાઇ બતાવવાને 'ખચ્ચર' એમ કહેવાય છે.

**ટટળવું**, ક્રિ૦ અ૦ ઝૂકવું; ઝઝુમવું; ઉપરથી નીચે ભણી લટકવું; લબડવું; અંતરાળે

રહેવું. (૨) આશાએ આશાએ ઇચ્છિત
વસ્તુની આસપાસ ફરવું; તે મેળવવાને
આતુર રહેવું; જોઇ જોઇને તે મેળવવાનાં
ફાંફાં મારવાં. (૩) આશામાં દુઃખમાં અને
ભાવનામાં તલસવું; રિબાવું; પીડાવું;
ખાલી વળખાં મારવાં. (૪) કણકણવું;
રોવું; કંકાસ કર્યા કરવો; ઝંખવું; તલ-
પવું.:-ભૂખે ટટળવું. (૫) નિષ્ફળ જવું;
રહી જવું; નહિ પ્રાપ્ત થવું.:-અમે જમ્યા
ને તમે ટટળ્યા. વા ખાતા રહી જવું;
ટોલ્લા ખાવા.

**ટટળાટ,** પું૦ ટટળવું તે; વલોપાત; કોઈ ઈ-
ચ્છિત વસ્તુ મેળવવાનું જે દુઃખ, રુદન,
કંકાસ અને વળખાં તે; તલસ્યા કરવા-
પણું તે.

**ટટળાવવું,** ક્રિ૦ પ્રે૦ ટટળે એમ કરવું; આ-
તુર-કંકાસ ને વલોપાત કરતું આશામાં
ને આશામાં રાખવું; તલસાવવું; ઝંખા-
વવું; રિબાવવું; કણકણ્યા કરે એમ કરવું;
આશા આપી આપવું નહિ અને આતુર
રાખવું.:-ગરીબ લોકને ટટળાવશો નહિ.
છોકરાંને ટટળાવવાં નહિ.

**ટટાર,** વિ૦ પોતે પોતાની મેળે ઉભું સીધું
રહી શકે એવું તે; સીધું વગર આશ્રયે
ઉભું રહેવાની શક્તિવાળું; કૌવતવાળું;
સશક્ત; હોંશિયાર; તંદુરસ્ત; પોતે પોતા-
ની મેળે બેસી ઉઠી-ચાલી શકે એવું:-
ડોસા પાછા ટટાર થયા. (૨) સીધું; પછ-
વાડે ખુંધ નીકળેલી ન હોય એવું; સો-
ટાજેવું; અક્કડ. (૩) તેજ; સસંજ; જાગ્રત;
સાવધાન.:-વરસાદનાં ફોરાં થયાં એટલે
તમામ ઝાડપાન ટટાર થઇ ગયાં. રૂપિ-
યાનો ખણખણાટ સાંભળી સુતેલો ચોર
ટટાર થયો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટટાર થવું=વગર
આશ્રયે પોતાના બળ ઉપર ઉભા રહેવાય
એવા થવું; શક્તિ આવવી; પુનરુજ્જી-
વન પ્રાપ્ત થવું; તેજ-જાગ્રત થવું. ટટાર
ઉભા રહેવું=વગર આશ્રયે સીધા ઉભા
રહેવું; છાતી કાઢીને હોંશિયારીભેર-અક્કડ
ઉભા રહેવું.

**ટટ્ટી,** સ્ત્રી૦ વાંસની-જાવલાંની ચીપોની સાદડી;
પડદો કે આંતરો કરવાને કામ આવે એ-
વી રીતે વાંસ, સરકટ, બરૂ, જવાસા,
ઘાસ વગેરેને ગુંથીને બનાવેલું પતરા કે
પાટિયા જેવું જે પડ તે. (૨) ભિંત ત-
રીકે ભરેલાં જે કામઠાં-જાવળાં વગેરે તે;
ઘાસ, છોટાં, કરાંઠી વગેરેની ભિંત તે.
(૩) વાળા, ચીપો, નેતર વગેરેની સળી-
ઓનો પડદો તે; અંતરપટ; બારી બાર-
ણામાં ભરવવાની ગુંથેલી જાળી; ચક.
(૪) વીરણના વાળા અથવા જવાસાનો ચક.
ઉનાળામાં બારી બારણાંમાં આવી ટટ્ટીઓ
નાંખી તેને પાણી છંટાય છે કે જેથી
ઠંડો પવન આવે. આડ; ભિંત; આંતરો.:
ઘર વચ્ચે ટટ્ટી ભરી લો.

**ટટ્ટુ,** ન૦ નાનું ઘોડું; બટ; નબળું ઘોડું; હિં-
ગણું ઘોડું; કહે૦ ટટ્ટુ મારે તેજી કંપે=ના-
ના નમાલા ને ધમકાવ્યાથી મોટું અને બ-
ળવાન હોય એ પણ બીએ-થરથરે. (૨)
ઉપાય; ઇલાજ; ટેકો.:-એમાં મારું કંઇ
ટટ્ટુ ચાલે તેમ નથી (૩) ચલણ; દોર.:-
ઘરમાં એનું ટટ્ટુ ચાલે છે. ડગુમગુ ચાલવું;
ઠીકઠાક-રાહે રાહે થવું, બનવું, નીભવું તે.
ટટ્ટુથી ચાલતા સાધારણ કામ ઉપરથી
'ટટ્ટુ' એવું કહેવાય છે.:-વેપાર વણજમાં
કંઇ એનું ટટ્ટુ ચાલતું નથી. સાધારણ
રીતે કોઇ પણ કામકાજ ગડબડાવે જવું
તે.:-તે બિચારો ટુંકા પગારવાળો ને બ-
ચરવાડ એટલે જેમ તેમ કરીને પોતાનું ટટ્ટુ
ચલાવ્યે જાય છે. રગડદગડ કામ ચાલવું
તે. કામકાજ, ધંધો રોજગાર, વગસગ;
બળ સિપારસ વગેરે માટે 'ટટ્ટુ' ચાલવું

એમ કહેવાય છે.:–આજકાલ એનું ટટ્ટુ ચાલતું નથી.

**ટટ્ટો,** પું૦ 'ટ' અક્ષર; ટકાર.

**ટડપડ,** સ્ત્રી૦ (ટૈડપૈડ) બળ જોર કે સત્તા હોય નહિ અને ખાલી દોર તોરનો દેખાવ કરવો તે; ડફાંસ મારવી તે; શક્તિ વગર સામા થવાજવું તે; ખોટી–ખાલી હોંશિયારી કરવાજવું તે; ગર્વ, અમલ, જોર બતાવવાનો યત્ન કરવો તે. (૨) ઉદ્ધતાઇ; છાક; ઉછાંછળાઇ; ખોટી ધાંધલ; અમલ બજવણી; દિમાક; જોરસોર. (૩) તાકીદ ઉતાવળ; સિતાબી; દોડધામ.:–બહુ ટૈડપૈડ ના કરતો. ટડપડ કરવા જઇશ તો મારી નાંખશે. ટૈડપૈડ.

**ટડપડાટ,** પું૦ પ્રતીકાર; વારણ; અવરોધ; વિપક્ષતા. (૨) શેખી, ટૈડપડાટ; ઉદ્ધતાઇ; દમકસપણું; ખોટો અમલ ચલાવવો તે.

**ટણક,** વિ૦ કણા છતાં ચાનક ન લાગે એવો ઠોઠ. (૨) ભટકણ.

**ટણકો,** પું૦ બહુ ખોટું લાગવું તે; ખૂબ લાગણી દુખાઇ ગર્વનો ટેક ચઢવો તે; તીવ્ર લાગતી થવી તે; ખૂબ રીસ ચઢવી તે; ઝટકો, ચપકો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટણકો લાગવો=મહેણા-ટાંણાને લીધે ક્રોધ ચઢવો–રીસ ચઢવી; ચપકો લાગવો; આગ ઉઠવી; દાઘ લાગવો. રીસ; ક્રોધ.:–એમાં ટણકો શાનો લાગે છે?

**ટણચ,** સ્ત્રી૦ એક જાતનો સાપ. તણછ. પાતળો ને ટુંકો ઉડણસાપ. એમ કહેવાય છે કે બે ડાળીઓ સાથે વિંટાઇ શરીરને વળ આપી એકદમ ડાળીઓ છોડી દઇ વળના જોરે ઉડે છે.

**ટણિયો,** પું૦ ટણો.

**ટણો,** પું૦ સ્ત્રીની જનનેંદ્રિયમાં કપાસિયા જેવડો કુમળી ચામડીનો જે દાણો દેખાય છે તે; ખીલવો; મદનછત્ર.

**ટન,** પું૦ [સં. Ton] વજન, માપ, કે ભરતનું એક મોટું પ્રમાણ. જુદાં જુદાં જોખ માપમાં ટનનું જુદું જુદું પ્રમાણ ગણાય છે. ચોપન મણ વજન તે ટન.

**ટપ,** અ૦ ઝટ લઇને ટપકું પડે તેવી રીતે; એક પછી એક ગળવું, ઉંઝવું, વિંણવું, પડવું વગેરે ક્રિયાઓની ચાલુ ઝડપ દેખાડે છે.:–ટપ ટપ પાણી ગળવા માંડ્યું; ટપ ટપ ઉચકી લીધું. ટપ ટપ બોર પડ્યાં. (૨) એવો અવાજ થાય તેમ:–ટપ ટપ થવું=ટપકાં પડતાં હોય એવો અવાજ થયા કરવો. (૩) ઝટ; તાબડતોબ; તરત.:–તારો બાપ કેમ મુઓ તો કહે કે, તાવ આવ્યો ને ટપ મુઓ. (૪) ના૦ પાતળાં પાટિયાંની નાની કોઠી; પીપ.:–સાકરનુંટપ.

**ટપકટપક,** અ૦ એક પછી એક ટપકાં પડ્યા કરે તેમ; ટપકાં પડ્યા કરવાં તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટપક ટપક થવું=એક પછી એક ટપકાં પડ્યા કરવાં; ગળવું; ચૂવું.

**ટપકવું,** ક્રિ૦ અ૦ પ્રવાહી પદાર્થે ટીપારૂપે ધીમે ધીમે નીચે પડવું; ગળવું; ચૂવું; ટપકે ટપકે ગળવું; ટીપાંને રૂપે ખરવું. (૨) છાપરામાંથી વરસાદના પાણીનું નીચે ગળવું; ચૂવું. (૩) ઓગળીને ટીપાં ટીપાં રૂપે વહીજવું.

**ટપકાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ ટપકે એમ કરવું; ટીપાં પાડવાં. (૨) ટુંકાણમાં લખી લેવું; ઉપર ટપકે નોંધવું; ધ્યાનમાં રાખવાને નોંધી લેવું; નોંધ રૂપે લખી રાખવું.

**ટપકિયું,** ન૦ ટપ દઇને મરણ થવું તે; જોતજોતામાં–થોડા વખતમાંજ મરણ થઇ જાય એવો એક રોગ; તરત મરણ નિપજાવનારી મરકી; એવી જાતની મરકી અથવા વ્યાધિ કે જે થયા પછી ટપ–ઝટ મરણ થાય છે.:–એને ટપકિયું આવે.

**ટપકી,** સ્ત્રી૦ ચપટું અને ગોળ નાનું બિંદુ; નાનો

**ટપલો,** પું૦ મોટી ટપલી. (૨)મહેણું; ટાણો; ટપ્પો. (૩) તહોમત; બટ્ટો; આળ; બદનામી; દોષ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટપલો મારવો=ટાણો મારવો. ટપલો મૂકવો=આળ મૂકવું. ટપલાબાજી=ટપાટપી કરવી તે; એક બીજાને હાથથી હલકી ઝાપટ મારવી, મહેણાં મારવાં અને મશ્કરીઠઠ્ઠાની ગમ્મત કરવી તે.

**ટપવું,** ક્રિ૦ અ૦ ઉપર થઇને જવું; વધવું; સારા કે ખોટા કામમાં બીજાના કરતાં વધારે સારા કે ખોટા થવું; કૂદીજવું; ટપીજવું.

**ટપસટપસ,** જુ૦ ટપુશટપુશ.

**ટપસિયાં,** જુ૦ ટપુશિયાં.

**ટપાટપ,** સ્ત્રી૦ સામસામે મોટેથી સવાલ જવાબ થવા તે; બોલચાલ; ટપાટપી; લડાલડી, રાઢવડવાડ:–તમારે ધણી ધણિયાણીને રોજ ઉઠીને આ શી ટપાટપ ? (૨) અ૦ ઉપરાઉપરી ટીપાં પડતાં હોય તેમ. (૩) ઝટપટ; તરત; ટપટપ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટપાટપ કરવી=બોલચાલ કરવી; લડીપડવું; ગરમાગરમ વાદવિવાદ ચલાવવો.

**ટપાટપી,** સ્ત્રી૦ બોલચાલ; રાઢવડવાડ; લડાલડી; ટપાટપ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટપાટપી કરવી=લડાલડી કરવી. વાદવિવાદ કરવો; તંત તાણવો. (૨) લાપોટઝાપોટ કરવી; ચઢાઉતરી કરવી.

**ટપારવું,** ક્રિ૦ અ૦ વારંવાર કહેવું. (૨) મારવું; ઠોકવું. જુ૦ ટપેરવું; મઠેરવું.

**ટપાલ,** સ્ત્રી૦ એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે કાગળપત્તરો પહોચાડવાની વ્યવસ્થા તે; ડાગ. (૨) કાગળપત્તરો પહોચાડવા–વહેંચવાની વ્યવસ્થા કરનારા ખાતાની મારફતે પરદેશથી આવેલા કાગળો તે; ટપાલદ્વારા આવેલું જે કંઇ હોય તે. (૩) કાગળપત્તરનો કોથળો. દેશ પરદેશ સાથે ચાલતા વ્યવહારના કામકાજનું જે લખાણ તે; ચીઠીચપાટી, કાગળપત્તર, પત્રવ્યવહાર વગેરે તે.

**ટપાલી,** પું૦ ટપાલવાળો; ટપાલમાં આવેલા કાગળો વહેંચનારો; કાસદ; એક ગામથી બીજે ગામ કાગળપત્તરો લઇ જનારો.

**ટપાવવું,** ક્રિ૦ અ૦ બીજાથી સરસ થવું; ટપીજવું.

**ટપીજવું,** ક્રિ૦ અ૦ બીજાથી સરસ થવું; સારા ખોટા ગુણ કે કાર્યમાં સામાના કરતાં વધારે આગળ પડતા હોવું; વધીજવું; કૂદીજવું; છલંગ મારવી; ઉપર થઇને જતા રહેવું:–છોકરો તમને ટપીજાય એવો છે.

**ટપુશટપુશ,** અ૦ ટપ ટપ અથડાઇ અવાજ કરે એમ; ધીરેધીરે; ઝોલાં ખાઇ ખાઇને; અવાજ થાય અને ઘસરડાતું ધીરૂં ચાલતું હોય તેમ. (૨) ખરા વગરના ફાટયા તૂટયા જોડા પરાણે પગે ઘસડાતા ને પગલેપગલે ટપ પટ પાનીએ અફળાતા રહે એમ ચાલવું તે:–આમ ટપુશટપુશ કરતા કયારે પહોંચશો ? (૩) ટપલી મરાતી જાય અને કાર્ય થતું જાય તેમ; હલકેથી અવાજ થતો જાય તેમ કૂટવું તે:–ત્યારનો શું ટપુશટપુશ કરે છે ઝટ લઇને પાર લાવને ?

**ટપુશિયાં,** ન૦ ફાટયાં તૂટયાં ખરા વગરનાં ઘસરડતાં ખેંચવાં પડે એવાં ખાસડાં; ટપુશટપુશ થાય એવાં ખાસડાં; જે પહેરીને ઝપાટાબંધ ચલાય નહિ એવાં ખાસડાં તે. (૨) અનાજ વગેરે ઝાડકતાં સુપડાને આગલે ભાગે આવતી ધૂળ ઉડાડી મૂકવાને જે ઝાડકો–ટપલી મારીને તરછોડ દેવામાં આવે છે તે.

**ટપેરવું,** ક્રિ૦ અ૦ ટપલાથી મઠેરવું; ઘાટ લાવવાને માટે હલકે હાથે ટીપવું હાંલ્લાં કોઠીઓ વગેરેને. (૨) ટપલીથી મારવું; ઠોકવું; ઠઠુબવું. (૩) ભોગવવું.

**ટપોટપ**, અ૦ એક પછી એક ટપટપ થતું હોય તેમ; ઉપરાઉપરી; એક પછી એક ઝટપટ; ટપટપ; તરત એક પછી એક એમ.:-વાઘ ઉપર આવશે એમ સમજી વાંદરાં ટપોટપ નીચે કૂદીપડ્યાં.

**ટપ્પ**, અ૦ ટપ; ઝટ લઇને; ટપ એવા અવાજ સાથે ઝટ :-ઉની ઉની રોટલી તેણે પકડી ન પકડીને ટપ્પ દઇને નીચે નાંખી દીધી.

**ટપ્પો**, પું૦ રસ્તો કાપવામાં અમુક લંબાણનો આંતરો તે; છેટું; અંતર; લંબાણ પટ. (પથ).:-ક થી ખ લગીનો ટપ્પો કઠણ છે. (૨) ઘણા લાંબા માર્ગમાં અમુક અમુક અંતરે પડતા વિસામા તે; મુકામ; સ્થાન; મજલ.:-પહેલા ટપ્પા ઉપર તો કંઈ પણ ખાવાપીવાનું મળ્યું નહિ પણ બીજે ટપ્પે ચા પાણી મળતાં તેનો લાભ લીધો. ( ૩ ) ગાયનમાંનો ઉથલો અને વિરામ લઇ ઉલટાવવાની ટુકોનો ક્રમ તે; ગાયનનો એક પ્રકાર.:-ધ્રુપદ, ખ્યાલ, ટપ્પા વગેરે. (૪) સામો ચોકનો ચોઢવો તે; મહેણા-ટાણા રૂપ બોલ; છક્કડ; ચોકનો; ચાબખો.:-સાસુને વહુએ સારો ટપ્પો માર્યો.

**ટબાટોચ**, વિ૦ ભરપુર; છલકાઇ જાય તે પ્રમાણે ભરેલું.:-ગોળી ટબાટોચ ભરી છે.

**ટબારો**, પું૦ ઘરગતુ સરસામાન. (૨) અચો; ઘચુંબલો.

**ટબુકડિયું**, ન૦ ઘીમાં કાલવેલો જલેબી કે લાડુનો ભુકો; કેલ. ગુજરાતના ગોજા બ્રાહ્મણો કરે છે. ( ૨ ) નાજુક; નાનું; ઠિંગણું.

**ટબુડી**, સ્ત્રી૦ નાની બેઠા ઘાટની લોટી; ક્રસલી. (૨) નાની નાજુક ઠિંગણી સ્ત્રી-છોકરી; ટબુકડી.

**ટબો**, પું૦ પાનામાં પાડેલો હાંસિયો; કિનારીઓ તરફની ખાલી જગા. ( ૨ ) જુના હસ્તલિખિત ગ્રંથોનાં પાનામાં જે તળે ઉપર હાંસિયામાં લખેલી ટીકા હોય છે તે; વચમાં અસલ લેખ ને આગળ પાછળ લખેલો જે તાત્પર્યાર્થ તે; ટીકા; ભાષાન્તર. ?

**ટમટમવું**, ક્રિ૦ અ૦ પડું પડું થઇ રહેવું; વરસાદ આવવાની તૈયારી થઇ રહી હોય એમ વાદળનું ઘેરાઇ ઝીણે ઝીણે ફોરે ટપકી રહેવું; મુસળધાર વરસાદ પડતા પહેલાં વાદળોનું પાણીની ભરપુરતાને લીધે ટપક ટપક થઇ રહેવું; નીતરી રહેવું તે; ઝઝુમી રહેવુ; તૂટીપડે એમ થઇ રહેવું:-વરસાદ ટમટમી રહ્યોછે. (૨) આતુરતાથી કોઈ વસ્તુ ઉપર ઝઝુમી રહેવું; આશાભેર જોયા કરવું; ઉપર ને ઉપર ફર્યા-રહ્યા કરવું; વિંટલાયા કરવું; બણબણ કરવું; વાટ જોઇ આતુર થઇ રહેવું.:-એ તો બિચારો ક્યારનો ટમટમી રહ્યો છે.

**ટમટમાટ**, પુ૦ ટમટમ થઇ રહેવું તે: ઉપરને ઉપર ઝઝુમી રહેવું તે; આશામાં ને આશામાં તલપી રહેવું તે. (૨) ટમટમ એવા અવાજનું થઇ રહેવું. (૩) ઉતાવળ;ત્વરા.

**ટલ્લો**, પું૦ ધક્કો; ટોલ્લો; હડસેલો: ચોટ. (૨) ફેરો; આંટો; વાયદો.

**ટવળવું**, ક્રિ૦ અ૦ ટળવળવું; આશા ને આતુરતાથી વલવલવું; ઝંખવું; ગડમથલ કરવી; તલસવું. ( ૨ ) રિબાવું; પીડાવું; હેરાન થવું.:-છોકરાં ભૂખે ટવળે છે,

**ટરપેનટાઈન**, ન૦ [ अं. Turpentine ] એક જાતનાં ઝાડોના ગુંદરમાંથી દારૂની માફક ગાળીને કાઢેલું તેલ. આટલાંટિક મહાસાગરમાંના કેટલાક ટાપુઓ અને અમેરિકાનાં જંગલોમાં ટરપેઇન નામનાં ઝાડો પુષ્કળ ઉગે છે. ખજુરાંનાં ઝાડને છેદીને જેમ તાડી કાઢવામાં આવે છે તેમ આ ઝાડોને છેદી ટોચકાં બાંધી

તેમાંથી નીકળતો રસ ઝીલી લેવામાં આવે છે. આ રસ ઠરી જઇને ગુંદર થાય છે. એ ગુંદરને સળગી ઉઠે નહિ એવી બહુ સંભાળ ભરેલી ભઠ્ઠીમાં પાણી નાંખીને ઉકાળતાં ગ્યાસ–વરાળરૂપ ટરપેનટાઇન છુટું પડે છે. આ તેલ વારનિશના રંગો બનાવવામાં અને દવા વગેરેમાં કામ આવે છે. આપણે અહિં વાયુનાં દરદો ઉપર તે ચોળવાના ઔષધ તરીકે વપરાય છે.

**ટશિયો**, પું૦ ભોંક, ઉઝરડો કે દબાણની ફાટ-માંથી લોહીના ટીપાનું બહાર આવવું–લોહીનું બહાર ધસી આવવું તે; ટસર; ફ્રાંગો; છાંટો; ટીપું. (૨) તરડ; ચીરો; કાપ; છેદ.

**ટસ**, સ્ત્રી૦ બાજુ; કોર; પ્રાંત. (૨) મીટ; સરત; અનિમેષ દૃષ્ટિ બાંધવી તે:–તે કેવો એક ટસે જોઇ રહ્યો છે. એક ટસે ને ટસે=એક સરખી અમિમેષ દૃષ્ટિએ.

**ટસટસ**, અ૦ ચુસાતાં થતો એવો અવાજ. (૨) ટગરટગર.

**ટસટસવું**, ક્રિ૦અ૦ ઝપાટે ખેંચાતાં–ચુસાતાં અવાજ સાથે તણાવું; ચુસાવું; ટીપેટીપું તણાઇને જવું. (૨) ગદ્‌ગદ્‌ થઇ જવું; ઢીલું અને પોચું પોચું થઇ જવું. (૩) તંગ થઇ જવું; કચકચવું; ફાટુંફાટું થઇ રહેવું. ચસચસવું.

**ટસટસાટ**, અ૦ ચસચસાટ; કંઇ પણ પડયું રહે નહિ એમ; તમામ ચુસાઇ જાય તેમ.

**ટસટસાવવું**, ક્રિ૦ સ૦ ચસચસાવવું; ખેંચીને તમામ લઇ લેવું.

**ટસર**, સ્ત્રી૦ જોરથી સપાટી ઉપર ધસી આ-વેલી લોહી–રસી વગેરે પ્રવાહીની રેખા; સપાટી ઉપર દેખાય તેમ બહાર આવેલી લોહીની ધાર; છાંટો; ટશિયો. (૨) રેખ; ખુણો; આંખમાં દેખાતી ઝીણી લાલ રગ. ઉ૦ રૂપાળી ટસરો રાતડી. બ્રહ્માનંદ. આંખના ખુણા–બાજુ.

**ટસંજા**, સ્ત્રી૦ સંધ્યાકાળ; સમીસાંજ.

**ટહકારો**, પું૦ દુઃખને લીધે થાકી જતાં ફેફ-સાંમાંથી શ્વાસોચ્છ્‌વાસ દરમિયાન થતો જે થાકલાનો અવાજ તે; દુઃખનો ઉદ્‌ગાર; અશક્તિ અથવા દુઃખને લીધે શ્વાસ લેતાં ને મૂકતાં એની મેળેજ થઇ જતો ઉહ-કારો. (૨) ટહુકવું તે; ટહુકો.

**ટહલ**, સ્ત્રી૦ ટહેલ.

**ટહાડ**, ટાડ, ટાઢ.

**ટહાડું**, વિ૦ ઠંડું; શીતળ; ગરમ નહિ એવું; અનુષ્ણ; ટાઢું. (૨) વાસી:–ટહાડું ખાવું. (૩) મંદ; ધીરું; નહિ ઉતાવળું; શાંત; ધીમું; નહિ ગરમ:–કામમાં ટહાડું; સ્વ-ભાવે ટહાડું.

**ટહુકડો**, પું૦ કોયલનો લાંબો સાદ; લલકાર; ટહુકો; ટૌકો. (૨) મોરનો લંબાઇને ની-કળેલો અવાજ; કેકા.

**ટહુકવું**, ક્રિ૦ અ૦ કોયલ અને મોરનું તાણી–લંબાવીને બોલવું; મોર કોયલનું બોલવું; મયૂરે શબ્દ કરવો. ઉ૦ ટહુકે કોયલડી ને મોર જો.

**ટહુકાર**, પું૦ ટુહુ એવો અવાજ તે; ટહુકો; ટુહુ એમ કરવું તે. ઉ૦ મોરોના ટહુકાર શાંત પડતા સુણાય છે કેં કહિં. સી. હ.

**ટહુકો**, પું૦ ટહુકવું તે; ટૌકો, ટાહુકો; મોર અને કોયલનું લહેકાવીને લાંબા સૂરે બોલવું તે; એક એકવારનું મોર કોયલનું ટહુકવું તે. ઉ૦ વનમાં કોયલડી ટહુકા કરેરે. (૨) ચાલતી વાતમાં હાજિયો પૂરવો તે; ટેકો; હુંકારો. (૩) પૂરવણી; પૂરતી; વધારો; મરચું મીઠું ભભરાવવું તે; બ-ઢતી કરવી તે; ટેકો–ઉત્તેજન આપવું તે. લહેકો; ઘુમાવી–તાણીને ખૂબ બોલવું તે.

**ટહેલ**, સ્ત્રી૦ (ટ્હેલ) વસ્તીને બોધદાયક

સુભાષિત સંભળાવીને ભીખ માગવી તે; ધર્મ, નીતિ ને વ્યાવહારિક સત્યનાં ટુચકાં ગાઈ વસ્તીને પ્રબોધવી અને તેના બદલામાં તેઓ જે કંઇ આપે તે દાન લેવું એવી એક ભીખની પ્રબોધક રીત (૨)સુભાષિત લલકારતા લલકારતા વસ્તી વચ્ચે આમ તેમ ફરવું, ફેરા આંટા મારવા તે; ટેલ; ટહલ ક્રિ૦ પ્ર૦ ટહેલ નાંખવી=સુભાષિત સંભળાવવાં; સુભાષિત સંભળાવી ભીખ માગવી. (૨) ફેરા આંટા ખાવા; એક બાબત સિદ્ધ કરવાને તેની પાછળ પગ તોડવા.:-રોજ ટહેલ નાંખ્યા કરો એટલે અમારે ઝખ મારીને તમારૂં કામ કરવું પડે.

**ટહેલવું**, ક્રિ૦ અ૦ ડોલતા ડોલતા ને ગાતા કે વિચાર કરતા કરતા આમ તેમ ધીરે ધીરે ફેરાઆંટા મારવા; આમ તેમ ફેરાઆંટા ખાવા; અમુક મર્યાદાવાળા ભાગ-વિસ્તારમાં ખુશાલ અંતઃકરણે આમ તેમ ફર્યા કરવું; ઘરમાં, ખંડમાં કે શેરીમાં આમ તેમ આંટા મારવા.

**ટહેલિયો**, પું૦ ટહેલ નાંખનારો; ટહેલનાંખીને ભીખ માગનારો બ્રાહ્મણ. ( ૨ ) વગર નોતરે-માગીને મેળવેલા નોતરામાં જમનારો; જ્યાં જમણ હોય ત્યાં જઈ નોતરું માગી લઇ જમનારો બ્રાહ્મણ; ઘોલ્લૈયો બ્રાહ્મણ; જમણવારમાં પહેલેથી નહિ નોતરાયેલો પણ જમતી વખતે જમવાને તૈયાર થઈ આવેલો ને નોતરું માગી લઇ જમવાનો ધંધોજ લઇ બેઠેલો હોય એવો બ્રાહ્મણ.:-પાંચ ટહેલિયા આવ્યા છે તેને જમાડો, હશે પરમાર્થ છે. ઉ૦ ટહેલિયા ભટની ટહેલ છે, દાતારને મન સહેલ છે.

**ટળવળવું**, ક્રિ૦ અ૦ ભૂખ અથવા દુઃખથી તરફડિયાં મારવાં; ખાવાપીવાને અથવા જીવવાને વળખાં મારવાં; તરફડવું; વલવલવું; આમ તેમ બાથોડિયાં મારવાં; ફાંફાં મારવાં. (૨) ભૂખ અથવા દુઃખથી રિબાવું; પીડાવું; પિલાવું; હેરાન થવું; દુઃખ ભોગવવું; સંતાપ સહન કરવો. ઉ૦ બાળક ભૂખે ટળવળે. (૩) સંતાપ કર્યા કરવો; ઝૂરીમરવું; ઝંખવું; વટવટવું. આતુરરહ્યા કરવું, ઉ૦ પ્રેમ માટે પ્રાણી ટળવળે.

**ટળવળાટ**, પું૦ ટળવળવું તે; આમ તેમ વળખાં મારવાં તે; ફાંફાં; બાથોડિયાં. (૨) વલોપાત, કકલાણ; ઝૂરણ; ઝંખના; વલવલાટ. ( ૩ ) શોક; સંતાપ; ચિંતા; અફસોસ.

**ટળવું**, ક્રિ૦ અ૦ વટવું; દૂર થવું; આઘું જવું; જતું રહેવું. (૨) તિરસ્કારથી ખસવું; દીસતા રહેવું. (૩) મટવું; સારું થવું; દરદ-પીડા જવી; ફેર પડવો. (૪) જવું. છૂટવું; મુક્તથવું:-એ અહિંથી ટળ્યો. પીડાટળી.અણગમો તિરસ્કાર અને અભાવ દેખાડે છે.

**ટળાટું**, ન૦ તલાટીનું કામ તે.

**ટળીજવું**, ક્રિ૦ અ૦ નાશથવો; જતું રહેવું; મટીજવું:-હવે એ દુઃખ ટળીગયું.

**ટંક**, પુ૦ [ सं. टंकक=ટકો ] છાપ મારેલો-ટાંકેલો સિક્કો; રૂપિયો. ઉ૦ ન આણશો મનમાં આશંક; તમ આવ્યા પામ્યા લખ ટંક. પ્રેમાનંદ. (૨) વેળા; વખત; વાર; અમુક એક એક વખતનું જે કાર્ય તે ભોજન-દોહન વગેરે.:-એ ટંક જમવાના બાર આના. હવે તો ગાય એક ટંક દે છે. ( ૩ ) અ૦ એકજ વાર, એક ચોકસ વખતપરજ એમ.:-એક ટંક ખાવું સંસારી મહેનતુ માણસને પાલવે નહિ. એકકે ફેરે; એક જ વખતે; એક તડાકે.:-તે એક ટંકે દોઢ શેર અન્ન ખાય છે.

**ટંકણખાર**, પું૦[ सं टंक-क्षार ] ધાતુ વગેરેને ટાંકી-ગાળી નાંખે એવો એક જ-

તનો ખાર, ક્ષાર-મીઠું. આ ખાર ધાતુઓ ગાળવામાં કામ આવે છે. Borax. ઉ૦ પ્રીતિ એવી કીજીએ, કે જેવો ટંકણખાર, આપ જળે પર રીઝવે, ને ભાગ્યાં સાંધે હાડ. હિમાલયની પેલી તરફનાં સરોવરો જે ટિબેટના ચંગનાથ અને બીજા ભાગોમાં આવેલાં છે તેના પાણીનું બાષ્પીભવન થઇ ટંકણખાર બને છે. કાશ્મીરની દક્ષિણે અને પંજાબમાં તે ખાણોમાંથી પણ મળી આવે છે. કેટલેક ઠેકાણે તે શુદ્ધ મળી આવે છે અને કેટલેક ઠેકાણે બીજા કચરા સાથે ભળેલો મળી આવે છે. એને શુદ્ધ કરવાની રીતો સહેલી છે. આગળ ટિબેટમાંથી આવતો ટંકણખાર વિલાયત જતો પણ હાલ બનાવટી ટંકણખાર બનાવવામાં આવેલો હોવાથી તે ઝાઝો પરદેશ જતો નથી. હિંદુસ્તાનમાં તેનો પુષ્કળ ઉપયોગ થાય છે. ધાતુઓ ગાળવામાં અને ઔષધોમાં તે ખૂબ વપરાય છે.

**ટંકશાળ,** [ सं. टंकशाला ] ધાતુનાં ગચ્ચાં ઉપર ટાંકણું ઠોકીને ચિહ્ન કે આકૃતિ પાડવાનું કારખાનું; સોના રૂપા અને તાંબા વગેરે ધાતુઓના ગલાગી સિક્કા પાડવાનું કારખાનું. આવું કારખાનું સરકાર પોતાના તાબામાં રાખી ચલાવે છે અને તેમાં જેવાં ટાંકણાંથી જેવા સિક્કા પાડવામાં આવે છે તેવા સિક્કા બીજાને પાડવા દેવામાં આવતા નથી. ગુર્જર સાહિત્યનો દીપાવનારો કવિ અખો અમદાવાદની ટંકશાળનો વડો હતો.

**ટંકશાળી,** પું૦ ટંકશાળનો વડો; ટંકશાળવાળો; ટંકશાળનો અમલદાર.

**ટંકાર,** પું૦ [सं.] ધનુષની પણછના તરછોડનો અવાજ તે; ધનુષની દોરી-ગુણ તાણીને જવા દેવાથી થતો જે થડકારનો ધ્વનિ તે. (૨) લડાઇની તૈયારી સૂચવનારો-શત્રુને સાવધાન થવાની સૂચના આપનારો હથિયારોનો જે ખણખણાટ-અવાજ તે. (૩) ઉપોદ્‌ઘાત; પ્રસ્તાવના; ચેતવણી; સૂચના; પગરણ. ઉ૦ ટંકાર ધ્વનિ આર્યનાં ચરિતની પ્રસ્તાવનાના સમો. કીધો ધનુષતણો ટંકાર. ગીરધર. ( ૪ ) વિસ્મય. ઝણત્કાર; પણછનો શબ્દ. મનમાં વિણાચુંટા ઉપજાવે એવો અવાજ તે.

**ટંકાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ ટાંકણાથી ખણાવવું; ધાતુ અને પત્થર વગેરે ઉપર વેલબુટ્ટા, અક્ષર, ભાત કે ખાડાઓ પડાવવા; લીસું હોય તેને ખડબચડું કરાવવું.:-ઘંટી ટંકાવવી. વિંટીપર તમારું નામ ટંકાવો. ટાંકણાથી ટાંકવું. ( ૨ ) ટાંકા મરાવવા; સોય દોરાથી ટાંકા મારી ચોંટાડાવવું; બારીક પણ મજબુત ટાંકાથી સંધાવી જોડીદેવું:-ઓરિયું ટંકાવવું. ( ૩ ) નોંધાવવું; અક્ષરે ટુંકામાં લખાવવું.:-જે ખરચ થાય તે તરતજ મળે માટે જરા ટંકાવતા જજો. ટપકાવરાવવું.

**ટંકિત,** વિ૦ [ सं ] ટાંકેલું; ખણેલું; અંકિત; ચિહ્નિત; કોરેલું.

**ટંકેટંક,** અ૦ એક ચોકસ વખતથી બીજા ચોકસ વખત લગી; એક વખતથી બીજા વખત સુધી એમ. (જમવા કરવાના નિયમિત વખત હોય છે તેવા એકથી બીજા વખત લગી એમ.):-મહારાજ આજ સારી રીતે જમ્યા એટલે કાલ ટંકેટંક જમવાના. ફેરે ફેરે; હરવખત; યોગ્ય વખતેજ; એક એક ફેરે.:-ટંકેટંક સરખું દૂધ નીકળે છે. (૨) ટાંકોટાંક; મોં લગી; ભરપુર ભરેલું હોય તેમ; છલાછલ; ટંકોટંક.

**ટંકોટંક,** અ૦ ટંકેટંક; વખતસર; નિર્મિત વખત લગી. (૨) છલાછલ; ભરપુર; કિનારી-કાના લગી ભરપુર હોય તેમ. (૩) વારોવાર; વખતોવખત.

**ટંગ,** પું૦ ટાંગો; ટાંટિયો; પગ.:-એકટંગ.= એક પગવાળો-લંગડો.

**ટંગડી,** સ્ત્રી૦ પગનાં ટેકા જેવાં હાડકાનો જે ભાગ તે; પગથી ઘુંટણ લગીનો જે લાંબો અવયવ તે; નળા અને સાથળનો લાંબાં હાડકાંવાળો જે પગ તે; પગ; ચરણ. (૨) પગના નળા ઢંકાય એવું સિવેલું કમ્મરની નીચે પહેરવાનું વસ્ત્ર તે; સુંથણી; લેંઘી; ચોરણી. રૂ૦ પ્ર૦ ટંગડી ઝાલવી= નાસી જાય છટકી જાય નહિ તેમ પગેથી પકડવું.

**ટંગાવું,** ક્રિ૦ અ૦ અદ્ધર રહેવું; લબડવું; લટકીરહેવું; ઝૂલીરહેવું; વચગાળે લબડતા રહેવું:-તે ડાળે ટંગાયો. (૨) ક્રિ૦ સ૦ લટકાવવું; લબડાવવું; ચોઢવું; ઝૂલતું રહે એમ મૂકવું.:-તેણે ભિંતે છબિઓ ટંગાવી. તે મોતી ટંગાવે છે, વગેરે. (૩) ફાંસી દેવું; લબડાવીને મારી નાંખવું; ઉંચે બાંધવું. એને ફાંસી ટંગાવ્યો. એને કોણ ઉંચે ટંગાવે છે. (૪) આશ્રિત થઇ રહેવું; કોઇને આધારે હોવું. એનો સંસાર મોટા ભાઇની કમાઈ ઉપર ટંગાઇ રહેલો છે.

**ટંટાખોર,** વિ૦ જ્યાં ત્યાંથી ટંટો કરે એવું; લડકણું; કજિયાખોર.

**ટંટો,** પું૦ કજિયો; લડાઇ; અણબનાવ; તકરાર; બોલાબોલ.

**ટંડેર,** વિ૦ મોટું.

**ટંડેલ,** વિ૦ મોટું; બહુ ઉંચું. શ૦-ધ્વજાના દંડ જેવું લાંબુ અને ઉંચું તે.:-આવી ઉંચી ટંડેલ ખુરસી શા કામની ? ઉંચો ટંડેલ.

**ટંડેલ,** પું૦ વહાણ ઉપરનો મુખ્ય ખલાસી તે; સુકાની; સારંગ.

**ટાઉંટાઉં,** અ૦ ટુ ટુ એવો અવાજ બતાવે છેઃ ભસ ભસ કરતા કાનને ફોડી નાંખતા કૂતરાના ઘાંઘાટનો ભાવ રાખે છે; બહુ બકવાદ કરવો તે.:-અમસ્તો શા માટે ક્યારનો ટાઉંટાઉં કર્યા કરે છે.

**ટાઇપ,** ન૦ [અં. Type] ઉપસેલા અવળા અક્ષરનું બીબું; છાપવા માટે જુદા જુદા અક્ષરોના જે સીસાના ખીલાઓ તે; છાપવાના અક્ષરનો સિક્કો; છાપ.

**ટાઇપરાઇટર,** ન૦ [અં.] તમામ અક્ષરોનાં બીબાંનું એક એવી ગોઠવણીવાળું યંત્ર કે જેથી માણસ હાથે લખતો હોય તેમ દરેક બીબા ઉપર આંગળીઓ દાબીને લખતો હોય તેમ કાગળ ઉપર છાપી શકે. હાથે લખવા જેટલીજ ઝડપથી આ યંત્ર ચલાવી કારકુનો ઓફિસોના પત્રવ્યવહાર વગેરનાં લખાણો કાગળ ઉપર જેમ જોઇએ તેમ છાપી શકે છે. ગમે તેવા સારા ને સ્પષ્ટ હસ્તાક્ષર કરતાં પણ આ છાપેલું લખાણ વાંચવામાં સરલ ને સુગમ થઇ પડે છે.

**ટાંકણું,** ન૦ ટાંકણું; ટાંકવાનું ઓજારઃ છીણી અણીવાળા ખીલા જેવું પત્થર ટાંકવાનું વિંઝણું. (૨) ટાણું; પ્રસંગ; અવસર; સંધિજોગ; લાગ.:-સારું ટાકણું નથી. ટાકણે કામ થાય.

**ટાકર,** સ્ત્રી૦ ટકોરી; રણકો થાય એવો જે ટક્કરનો આઘાત તે; ઠોકર.:-માથામાં ટાકર મારી.

**ટાકરડી,** સ્ત્રી૦ આંગળી વાળીને તેના વેઢાના હાડકાથી હાંલ્લા માથા કે અવાજ થાય એવા પાત્ર ઉપર જે હલકો આઘાત કરવો તે; ઠોકર. (૨) ટકોરી મરાય અને ટકોરી મારતાં ખડખડે એવી કઠણ રણકી જમીન તે.

**ટાચકટુચક,** વિ૦ ટાપટીપ કરાય એટલું; ઉપર ટપકે ચાલી શકે એટલું; થોડું ઘણું ન ચાલે જોઇએ એટલું; ફાલતું; પરચુરણ; કામ પુરતું. ઘરેણું, સરસામાન વગેરે માટે વપરાય છે. જે કંઇ ટાચકટુચક

(ઘરેણું) જોઇએ તે એની ગરીબ રાંડી-રાંડ માએ કર્યું. ચોર જે કંઇ ટાચકટુચક હાથ આવ્યું તે લઇને નાસી ગયો પકડાયો નહિ.

**ટાચકો,** પું૦ તડિંગ લઇને વાગે અને ટચ જેવો અવાજ કરે તે ટાચકો; હાથ પગની આંગળીઓના સાંધાને ખેંચતાં કે મરોડતાં જે અવાજ થાય છે તે ટાચકો.:-ટાચકા ફોડવા અથવા વગાડવા એમ કહેવાય છે. (૨) લખોટી જેવા લાકડાના મણકાનું ઘોડિયે-પાલણે લટકાવવાનું તેમજ છોકરાંને રમવાનું ઝુમખું. લાકડાના ગોળ મણકાનું રમકડું. (૩) વૃષણ; અંડ; ગોળી. (૪) મહેણાટાણાની કડવા વચનની જે તીખી લાગણી થવી તે; ટેકની રીસ ચઢવી તે; મનમાં સ્વાભિમાન પૂર્વક ખોટું લાગવું તે; ખૂબ રીસ ચઢવી તે.:-તમને શાનો ટાચકો લાગે છે?

**ટાચમ,** સ્ત્રી૦ ઘટ; ખોટ; ઓછ.

**ટાટ,** સ્ત્રી૦ શણ અથવા રેસાના વણાટનું જાડું કપડું; ગુણપાટ. (૨) મોટી છછરી થાળી; તાસક જેવો થાળો તે. (૩) વિ૦ અક્કડ; દાબીને આંબળીને કે મરડી ચઢાવીને સખત કરેલું હોય એવું; સક્કસ; સજડ; કઠણ; કડક.:-બારણું ટાટ થઇ ગયું છે. સાંકળ ટાટ છે. કમાન ટાટ થઇ જાય એવી કુંચી આપશોમાં. (૪) મત્ત; ચકચૂર; ખૂબ ચઢેલ; કેફના ખૂબ જોરમાં-રંગમાં હોય એવું.:-ભાઇ સાહેબ લાલપાણીથી ટાટ થયેલા છે. (૫) જેને લાજ આબરૂની કે લોકની દરકાર ન હોય એવો; બેશરમ; નિર્લજ.:-એને શું? એ તો નાગોટાટ છે.

**ટાટપટી,** સ્ત્રી૦ જાડું સુતળીનું કપડું.

**ટાટલું,** ન૦ વાસણ; ઠામ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાટલું કરવું-એઠાં વાસણ માંજવાં.

**ટાટવું,** ન૦ ટાયડું; નબળું ઘોડું.

**ટાટિયાં,** ન૦ વાંસના સળિયાનાં છાટિયાં-ફલક તે; કામડાનાં બારણાં; અંતરપટ. (૨) ગાડામાં સાલિયા આગળ વાંસની ચીપોના કકડા સજડાસજડ મૂકી-ગોઠવીને બનાવેલી જે આડ તે; આંતરો.

**ટાટી,** સ્ત્રી૦ ટટ્ટી.

**ટાટું,** ન૦ દર્ભની સળીઓનું આસનિયું; ઘાસનું આસનિયું. (૨) કામડાં વગેરેની ચીપો ગુંથીને બનાવેલી નાની સાદડી. (૩) વાંસ, કામડાં વગેરેની ભિંત, આંતરો તે; ફડેતાળ. સાંઠા અથવા સાંઠા જેવી સીધી સોટીઓ વગેરેને સાથેસાથે બાંધીને બનાવેલો જે અંતરપટ તે. (૪) કામડાનું સાદડું-બારણું; ઝાંપો. (૫) ઘાસની ભિંતોનું ઝુંપડું. ઘાસ લાકડાં સળીઓ અથવા વાંસને એક બીજા સાથે જોડી દઇને બનાવેલી આડ. ક્રિ. પ્ર૦ ટાટું ભરવું=આંતરો ભરી લેવો. નાનું ઝુંપડું ઉભું કરવું.

**ટાઢ,** સ્ત્રી૦ [ सं. शीतार्त ] વાતાવરણમાંની ગરમી ઓછી થઈ જતાં શરીરને જે ઠંડકની અસર લાગે છે તે; શીતાર્તતા; ઠંડી; રૂધિરની ગરમી એકદમ ઘટી જઈ શરીરને જે કણુકણી ચઢી આવે છે તે; એક જાતનો તાવ આવતા પહેલાં શરીરમાં જે ઠંડી અસર ઉત્પન્ન થઈ એક પછી એક કંપારીઓની વેળ-મોજાં આવે છે તે; શીતતા; શૈત્ય; હિમાળુતા. ક્રિ૦પ્ર૦ ટાઢ આવવી=ઠંડક લાગતી હોય એવી અસર થવી; મેલેરિયા નામના તાવની કણુકણી આવવી. (૨) કંટાળો-કંપારી આવવી; નહિ ગમવું; અરુચિ, નાપસંદગી .:-કામ કરવાની વાત નીકળી કે એને ટાઢ આવે છે; ટાઢ વાવી; ટાઢચઢવી=અણગમો થવો. દુઃખ લાગવું. ટાઢ પ-

ડવી=હવામાંની ઉષ્ણતા બહુ ઉતરી જઈ ઠંડી લાગવા માંડવી. ૩૦ પ્ર૦ ટાઢતડકો=સુખદુઃખ; સમય સમયની સારી માઠી અસરો તે.:–કુંવરે કંઇ ટાઢતડકો જોયો છે? ટાઢ ફેરા મારે=ટાઢવાઈ શકે નહિ એવું ધિંગું ઘટ–જબરું હોય તે.:–કાશ્મીરી શાલ ઓઢી એટલે ટાઢ ફેરામારે=અર્થાત્ ટાઢનું કંઇ ચાલે નહિ. કહે૦ ટાઢ જાય રૂવે ને આદત જાય મુવે. ટાઢ ટાઢ કરીએ નહિ ને ટાઢનાં માર્યાં મરીએ નહિ. ટાઢ વાય સહુને ને ટાઢ ન વાય વહુને.

**ટાઢક,** સ્ત્રી૦ ટાઢું લાગવું તે; ટાઢી અસર તે; શીતળતા–ઠંડક. (૨) પાણીના અંશથી જે ઠંડી લાગવી તે. (૩) નિરાંત; શાંતિ તે; મન વગેરેને જે સંતોષ વળવો તે; સંતોષ; શાતા; અનુદ્વેગતા; મનસ્તાપનું શમન તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢક કરવી=ઠંડાં ને પરિપોષક દ્રવ્યથી તપેલા રૂધિરનું તર્પણ કરવું તે; ગરમીના રોગ ઉપર શીતવીર્ય ઓષધ ખવરાવવાં–પાવાં તે.(૨) મનસ્તાપ રહે નહિ એમ ધનાદિકનો સંગ્રહ કરી નિરાંત કરવી. ટાઢક વળવી=અગન શમવી, ચિંતા મટવી ને નિરાંત થવી તે.

**ટાઢકિયું,** ન૦ ઠંડક ઉત્પન્ન કરે એવું ભીનું લુગડું; ટાઢક કરે એવી વસ્તુ તે. ઉનાળાને દિવસે શરીરે ઠંડક રહેવાને માટે લોકો જે ભીનો લુગડાનો કકડો ઓઢે છે તે. (૨) ગોળી કે લોટામાંનું પાણી ઠંડું રહે તે માટે તેની ઉપર જે ભીનું લુગડું વિંટાળવામાં આવે છે તે; ઉલેચ.

**ટાઢા,** પું૦ ડામ. જેમ તપાવેલા લોઢાના શરીર ઉપર ગરમ ડામ દેવાય છે તેમ અત્યંત ઠંડા લોઢાના પણ ડામ દેવામાં આવે છે. જેમ ગરમી ત્વચાને બાળે છે તેમ અતિ ટાઢક પણ બાળે છે અને એ જે અત્યંત ટાઢાના ડામ તે ટાઢા કહેવાય છે. (૨) મર્મ વચનના જે ચપકા દેવા તે; ઠંડાં પણ અંદરથી બાળી મૂકે એવાં જે વચન, મહેણાં તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢા દેવા=મર્મનાં મહેણાં મારવાં. 'ટાઢો' નું બ. વ. આ શબ્દ બહુ વચને વપરાય છે.

**ટાઢિયોતાવ,** પું૦ રોજ, એકાંતરે કે ચોથે દિવસે નિયમિત વખતે ટાઢ વાઇને આવતો તાવ તે; શીતજ્વર; મેલેરિયાનો તાવ.(૨) જોઇનેજ કંટાળો–કણકણી ચઢીઆવવી તે; અણગમો–અભાવ, ત્રાસઉત્પન્ન થવો તે.:–કામ જોઇનેજ એને તો ટાઢિયોતાવ આવે છે.

**ટાઢી,** સ્ત્રી૦ અગ્નિને ટાઢો પાડતાં રહેલું જે અવશેષ તે; રાખ; રાખોડી; સેલી; વાની; ભભૂત; ભસ્મ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢી વાળવી=ચિતાની રાખને ઉપાડી–વાળી લઈ નદી વગેરેમાં નાખીદેવાની ક્રિયા કરવી; વાની વાળવી.

**ટાઢીશીયળ,** સ્ત્રી૦ શીતળા સાતમ; શ્રાવણ સુદિ સાતમ ( સુરત તરફ ) ને શ્રાવણવદિ સાતમ ( અમદાવાદ તરફ ). આ સાતમને દિવસે ટાઢા પાણીએ નહાવું અને ટાઢું ખાવાનું માહાત્મ્ય છે. લોકો તેને એક વ્રત–તહેવાર તરીકે પાળે છે અને કચરાની શીતળા દેવી કરી તેની પૂજા કરે છે.

**ટાઢું,** વિ૦ ગરમ નહિ એવું; અનુષ્ણ; શીતળ; ઠંડું; દઝાય નહિ એવું; પાણીના અંશને લીધે શીતળ લાગે એવું. (૨) ગરમી શાંત પાડે એવું; તાપ શમાવનારું; ઠંડક કરે એવું.:–આ ચંદન લગાડો એટલે ટાઢું લાગશે. (૩) ધીમું; ધીરું; રસળતું; મંદ. (૪) ચંચળ નહિ એવું; ઝટ ઉશ્કેરાય કે ધુંવાંપુંવાં થઈ જાય નહિ એવું. (૫) શીળું; કાંગલું; ગરીબ; મોળું. (૬) ધમક કે ચળકતું ઝાઝું તેજ ન હોય એવું; ઝાંખું;

ફીકું:-ટાઢા રંગ. (૭) ધરાયેલું, સંતુષ્ટ; જેણે નિરાંત કરેલી છે એવું; શાંત; તુષ્ટ:-એ તો હવે જમી ટાઢા થઈને બેઠો. (૮) નરમ; શાંત:-ટાઢા મિજાજનો માણસ હમેશ ફાવે છે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢું કરવું=શાંત પાડવું; ઉશ્કેરાયેલી હાલત હોય તેને નરમ કરવી; સંતોખવું. ટાઢું પડવું-ટાઢા થવું=શાંત પડવું; નિરાંત વાળવી; બહુ તેજ ઉશ્કેરણીવાળા ન થવું. ટાઢાં પાટિયાં કરવાં=ખાઇ પીને નિરાંત કરવી; ખાઇ પી નિરાંત કરીને બેસવું. ટાઢું પાણી રેડવું=ગરમ-ઉશ્કેરણીની અસર ઉપજે નહિ એમ કરવું; ઉશ્કેરણી કે એવીજ કોઇ ઉગ્ર ક્રિયા ઉદ્‌ભવતી હોય તેને દાબી દેવી-દબાઇ જાય તેમ કરવું; માંડીવાળે એમ કરવું; ન થવા પામે એમ કરવું. રૂ૦પ્ર૦ ટાઢા પહોરનું=નિરાંત કરી આનંદે બેઠેલાઓના ઉડતા-ખાલી તરંગ જેવું; ગપ જેવું; ગમ્મતના વખતનું; નવરાશનું; મોજના નિઃસ્વાર્થ કાળ ક્ષેપ કરવાના વખતનું. ટાઢું લોહી=સ્વાભાવિક શાંતમિજાજનું, મંદ; નહિ ઉશ્કેરાય એવું. (૨) ઉંઘતું-નિદ્રામાં પડેલું:-છોકરાંને ટાઢા લોહીમાંજ મારી નાંખ્યા-અર્થાત્ ઉંઘતા હતા તેવામાંજ. ટાઢો માર=દેખાય નહિ પણ બહુજ સાલે-અસર કરે-પીડે એવો માર; જેથી લોહી નીકળે નહિ અને શરીર ઉપર ડાઘ-મારની નિશાની ઉઠે નહિ એવો ગડદાનો માર તે; છુપોમાર. ટાઢાંઉનાં=વ્યવહારનાં; ગાઢા સંબંધનાં-કૌટુંબિક સંબંધનાં-ખાનપાન તે. (૨) સંસારનાં સુખદુઃખ. ટાઢુંબોળ=ઘણુંજ ટાઢું; વાસી. ટાઢુંમીઠું=સુખદુઃખનું; રહસ્યનું; આંતરિક સુખ દુઃખનું; હેતનું:-તમે ટાઢામીઠી વાત કરી લો. ટાઢુંશીળું=ટાઢું અને વાસી; આગલા દિવસનું રાંધેલું.

ટાઢો, પું૦ ડામ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢો દેવો=ડામ દેવો. (૨) મહેણાં મારવાં; મસકરીના બોલ કહેવા.

ટાઢોડિયું, ન૦ ટાઢકિયું; ઠંડકિયું; શરીર ઉપર ઓઢી રાખવાનું બાનું લુગડું. (૨) પાણી ટાઢું કરવાનું પાત્ર. (૩) ઠંડક ઉત્પન્ન કરે એવું જે કંઇ હોય તે. (૪) ઝાકડું, દુર્દિન; ચાલુ ને ચાલુ વરસાદ પડતો રહેવાથી ઉત્પન્ન થયેલી શરદી-ઠંડીનો વખત તે. શિયાળામાં માવઠું થતાં હવાની ઠંડી સાથે વરસાદની ઠંડી એકઠી મળી જે શરદી ઉત્પન્ન કરે છે તે:-આ ટાઢોડિયામાં નહાયા તો જરૂર પટકાઇ પડશો.

ટાઢોડું, ન૦ ચાલુ વરસાદ પડવાથી ઉત્પન્ન થયેલી જે શરદી તે; દુર્દિન; ટાઢોડિયું; ઝાકડું; જસડલું.

ટાણું, ન૦ અમુક નિયમિત કાર્ય કરવાનો જે ચોક્કસ વખત તે; સમય; વખત:-ખાવાટાણે આવ્યો. કટાણે આવ્યો. (૨) સંજોગ સંધિ; લાગ:-ટાણું જોઇને વાત કરીએ. ટાણું આવે ત્યારે કાર્ય સાધી લેજો. (૩) સારું માઠું કોઇ કાર્ય કરવા ઉજવવાનો વખત તે; અવસર; પ્રસંગ તે. એને સારુ ટાણું આવે. વિવાહ, સીમંત જનોઇ, મરણ વગેરેને લઇ સારાં માઠાં વ્યવહારનાં કાર્ય કરવાનો ને સગાં જ્ઞાતિ જનો વગેરેને ભોજન-ખાનપાન આપવાનો પ્રસંગ આવે તે 'ટાણું' કહેવાય છે:-ટાણાસર નાત કરે એમાં શું? વગર ટાણે ઉત્સાહ લાવીને હોંશની નાત કરે ત્યારે ખરું. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાણું માંડવું=ઉજવણી કરવી; નાત જમાડવી; વૈવાહિક કાર્યનો અવસર ઉજવવો. સારું ટાણું આવવું=લગ્ન-ખાસ કરીને સીમંતાદિકનો અવસર આવવો; ધાર્મિક કે પ્રજાકીય ઉત્સવનો પ્રસંગ; વારતહેવાર. ટાણુંચડવું=

ડવી=હવામાંની ઉષ્ણતા બહુ ઉતરી જઇ ઠંડી લાગવા માંડવી. ૩૦ પ્ર૦ ટાઢતડકો=સુખદુઃખ; સમય સમયની સારી માઠી અસરો તે.:—કુંવરે કંઇ ટાઢતડકો જોયો છે? ટાઢ ફેરા મારે=ટાઢવાઈ શકે નહિ એવું ધિંગું ઘટ—જબરું હોય તે.:—કાશ્મીરી શાલ ઓઢી એટલે ટાઢ ફેરામારે=અર્થાત્ ટાઢનું કંઇ ચાલે નહિ. કહે૦ ટાઢ જાય રૂવે ને આદત જાય મુવે. ટાઢ ટાઢ કરીએ નહિ ને ટાઢનાં માર્યાં મરીએ નહિ. ટાઢ વાય સહુને ને ટાઢ ન વાય વહુને.

**ટાઢક,** સ્ત્રી૦ ટાઢું લાગવું તે; ટાઢી અસર તે; શીતળતા—ઠંડક. (૨) પાણીના અંશથી જે ઠંડી લાગવી તે. (૩) નિરાંત; શાંતિ તે; મન વગેરેને જે સંતોષ વળવો તે; સંતોષ; શાતા; અનુદ્વેગતા; મનસ્તાપનું શમન તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢક કરવી=ઠંડાં ને પરિપોષક દ્રવ્યથી તપેલા રૂધિરનું તર્પણ કરવું તે; ગરમીના રોગ ઉપર શીતવીર્ય ઔષધ ખવરાવવાં—પાવાં તે.(૨) મનસ્તાપ રહે નહિ એમ ધનાદિકનો સંગ્રહ કરી નિરાંત કરવી. ટાઢક વળવી=અગન શમવી, ચિંતા મટવી ને નિરાંત થવી તે.

**ટાઢકિયું,** ન૦ ઠંડક ઉત્પન્ન કરે એવું ભીનું લુગડું; ટાઢક કરે એવી વસ્તુ તે. ઉનાળાને દિવસે શરીરે ઠંડક રહેવાને માટે લોકો જે ભીનો લુગડાનો કકડો ઓઢે છે તે. (૨) ગોળી કે લોટામાંનું પાણી ઠંડું રહે તે માટે તેની ઉપર જે ભીનું લુગડું વિંટાળવામાં આવે છે તે: ઉસેય.

**ટાઢા,** પું૦ ડામ. જેમ તપાવેલા લોઢાના શરીર ઉપર ગરમ ડામ દેવાય છે તેમ અત્યંત ટાઢા લોઢાના પણ ડામ દેવામાં આવે છે. જેમ ગરમી ત્વચાને બાળે છે તેમ અતિ ટાઢક પણ બાળે છે અને એ જે અત્યંત ટાઢાના ડામ તે ટાઢા કહેવાય છે. (૨) મર્મ વચનના જે ચપકા દેવા તે; ઠંડાં પણ અંદરથી બાળી મૂકે એવાં જે વચન, મહેણાં તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢા દેવા=મર્મનાં મહેણાં મારવાં. 'ટાઢો' નું બ. વ. આ શબ્દ બહુ વચને વપરાય છે.

**ટાઢિયોતાવ,** પું૦ રોજ, એકાંતરે કે ચોથે દિવસે નિયમિત વખતે ટાઢ વાઇને આવતો તાવ તે; શીતજ્વર; મેલેરિયાનો તાવ.(૨) જોઇનેજ કંટાળો—કણકણી ચઢીઆવવી તે; અણગમો—અભાવ, ત્રાસઉત્પન્ન થવો તે.:—કામ જોઇનેજ એને તો ટાઢિયોતાવ આવે છે.

**ટાઢી,** સ્ત્રી૦ અગ્નિને ટાઢો પાડતાં રહેલું જે અવશેષ તે; રાખ; રાખોડી; સેલી; વાની; ભભૂત; ભસ્મ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢી વાળવી=ચિતાની રાખને ઉપાડી—વાળી લઈ નદી વગેરેમાં નાખીદેવાની ક્રિયા કરવી; વાની વાળવી.

**ટાઢીશીયળ,** સ્ત્રી૦ શીતળા સાતમ; શ્રાવણ સુદિ સાતમ ( સુરત તરફ ) ને શ્રાવણવદિ સાતમ ( અમદાવાદ તરફ ). આ સાતમને દિવસે ટાઢા પાણીએ નહાવું અને ટાઢું ખાવાનું માહાત્મ્ય છે. લોકો તેને એક વ્રત—તહેવાર તરીકે પાળે છે અને કચરાની શીતળા દેવી કરી તેની પૂજા કરે છે.

**ટાઢું,** વિ૦ ગરમ નહિ એવું; અનુષ્ણ; શીતળ; ઠંડું; દઝાય નહિ એવું; પાણીના અંશને લીધે શીતળ લાગે એવું. (૨) ગરમી શાંત પાડે એવું; તાપ શમાવનારું; ઠંડક કરે એવું.:—આ ચંદન લગાડો એટલે ટાઢું લાગશે. (૩) ધીમું: ધીરું; રસળતું; મંદ. (૪) ચંચળ નહિ એવું; ઝટ ઉશ્કેરાય કે ધુંવાંપુંવાં થઈ જાય નહિ એવું. (૫) શીળું; કાંગસું; ગરીબ; ભોળું. (૬) ચમક કે ઝળકનું જોઇતું તેજ ન હોય એવું; ઝાંખું;

ઢીકું:–ટાઢો રંગ. (૭) ધરાયેલું, સંતુષ્ટ; જેણે નિરાંત કરેલી છે એવું; શાંત; તુષ્ટ.:–એ તો હવે જમી ટાઢો થઈને બેઠો. (૮) નરમ; શાંત.:–ટાઢા મિજાજનો માણસ હમેશ ફાવે છે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢું કરવું=શાંત પાડવું; ઉશ્કેરાયેલી હાલત હોય તેને નરમ કરવી; સંતોષવું. ટાઢું પડવું–ટાઢા થવું=શાંત પડવું; નિરાંત વાળવી; બહુ તેજ ઉશ્કેરણીવાળા ન થવું. ટાઢાં પાટિયાં કરવાં=ખાઇ પીને નિરાંત કરવી; ખાઇ પી નિરાંત કરીને બેસવું. ટાઢું પાણી રેડવું=ગરમ–ઉશ્કેરણીની અસર ઉપજે નહિ એમ કરવું; ઉશ્કેરણી કે એવીજ કોઇ ઉગ્ર ક્રિયા ઉદ્‌ભવતી હોય તેને દાબી દેવી–દબાઇ જાય તેમ કરવું; માંડીવાળે એમ કરવું; ન થવા પામે એમ કરવું. રૂ૦પ્ર૦ ટાઢા પહોરનું=નિરાંત કરી આનંદે બેઠેલાઓના ઉડતા–ખાલી તરંગ જેવું; ગપ જેવું; ગમ્મતના વખતનું; નવરાશનું; મોજના નિઃસ્વાર્થ કાળ ક્ષેપ કરવાના વખતનું. ટાઢું લોહી=સ્વાભાવિક શાંતમિજાજનું, મંદ; નહિ ઉશ્કેરાય એવું. (૨) ઉંઘતું–નિદ્રામાં પડેલું:–છોકરાંને ટાઢા લોહીમાંજ મારી નાંખ્યા–અર્થાત્ ઉંઘતા હતા તેવામાંજ. ટાઢો માર=દેખાય નહિ પણ બહુજ સાલે–અસર કરે–પીડે એવો માર; જેથી લોહી નીકળે નહિ અને શરીર ઉપર ડાઘ–મારની નિશાની ઉઠે નહિ એવો ગડદાનો માર તે; છુપોમાર. ટાઢાંઉનાં=વરવટનાં; ગાઢા સંબંધનાં–કૌટુંબિક સંબંધનાં–ખાનપાન તે. (૨) સંસારનાં સુખદુઃખ. ટાઢુંબોળ=ઘણુંજ ટાઢું; વાસી. ટાઢુંમીઠું=સુખદુઃખનું; રહસ્યનું; આંતરિક સુખ દુઃખનું; હેતનું:–તમે ટાઢામીઠી વાત કરી લો. ટાઢુંશીળું=ટાઢું અને વાસી; આગલા દિવસનું રાંધેલું.

ટાઢો, પું૦ ડામ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાઢા દેવો=ડામ દેવો. (૨) મહેણાં મારવાં; અસરકાના બોલ કહેવા.

ટાઢોડિયું, ન૦ ટાઢકિયું; ઠંડકિયું; શરીર ઉપર ઓઢી રાખવાનું બીનું લુગડું. (૨) પાણી ટાઢું કરવાનું પાત્ર. (૩) ઠંડક ઉત્પન્ન કરે એવું જે કંઇ હોય તે. (૪) ઝાકડું, દુર્દિન; ચાલુ ને ચાલુ વરસાદ પડતો રહેવાથી ઉત્પન્ન થયેલી શરદી–ઠંડીનો વખત તે. શિયાળામાં માવઠું થતાં હવાની ઠંડી સાથે વરસાદની ઠંડી એકઠી મળી જે શરદી ઉત્પન્ન કરે છે તે:–આ ટાઢોડિયામાં નહાયા તો જરૂર પટકાઇ પડશો.

ટાઢોડું, ન૦ ચાલુ વરસાદ પડવાથી ઉત્પન્ન થયેલી જે શરદી તે; દુર્દિન; ટાઢોડિયું; ઝાકડું; જસડલું.

ટાણું, ન૦ અમુક નિયમિત કાર્ય કરવાનો જે ચોકસ વખત તે; સમય; વખત.:–ખાવાટાણે આવ્યો. કટાણે આવ્યો. (૨) સંજોગ સંધિ; લાગ.:–ટાણું જોઇને વાત કરીએ. ટાણું આવે ત્યારે કાર્ય સાધી લેજો. (૩) સારું માઠું કોઇ કાર્ય કરવા ઉઝવવાનો વખત તે; અવસર; પ્રસંગ તે. એને સારું ટાણું આવે. વિવાહ, સીમંત જનોઇ, મરણ વગેરેને લઇ સારાં માઠાં વ્યવહારનાં કાર્ય કરવાનો ને સગાં જ્ઞાતિ જનો વગેરેને ભોજન–ખાનપાન આપવાનો પ્રસંગ આવે તે 'ટાણું' કહેવાય છે.:–ટાણાસર નાત કરે એમાં શું? વગર ટાણે ઉત્સાહ લાવીને હોંશની નાત કરે ત્યારે ખરૂં. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાણું માંડવું=ઉઝવણી કરવી; નાત જમાડવી; વૈવાહિક કાર્યનો અવસર ઉઝવવો. સારું ટાણું આવવું=લગ્ન–ખાસ કરીને સીમંતાદિકનો અવસર આવવો; ધાર્મિક કે પ્રજાકીય ઉત્સવનો પ્રસંગ; વારતહેવાર. ટાણુંટચકું=

**ટાળણ,** ન૦ ટાળેલું તે; સારું સારું લઈ લેઇ રહેવા દીધેલું અવશેષ તે; ટાળી મૂકેલું તે. (૨)ચાળી ધોળીને કાઢીનાંખેલું તે; ચળામણ, ઝડકામણ; થોથ; છોડાં.

**ટાળણટોળણ,** ન૦ વિંણીને લેતાં અને તોળાતાં રદ તરીકે પાછું કાઢી નાંખેલું તે; સારું સારું ઉપાડી લઇ કાચું-બગડેલું નહિ પણ તાજું એવું જે પાછળ પડયું મૂકેલું તે; છાંડેલું તે; પાછલું કચરાજેવું કનિષ્ઠ પ્રકારનું એવું તે.:–સારા સારા વર વિંણાઈ ગયા–વરાઇ ગયા હવે તો કોઇ ટાવણટોળણનો લુલો લંગડો રહ્યો હશે તો મળશે. શાક ભાજી–કેરી વગેરે ફળાદિક માટે વપરાય છે.

**ટાળવું,** ક્રિ૦ સ૦ [ **સં. त्यज** ] દૂર કરવું; ખસેડવું; અળગું કરવું; છોડી દેવું; આવતું બંધ થાય એમ કરવું; રદ બાતલ કરવું. (૨) પકડેલું-ધરેલું કે અંગીકાર કરેલું હોય તેવાને છોડી કે તજી દેવું.:–વિવાહ–કન્યા ટાળવી. (૩) મટાડવું; સારું કરવું; કાઢવું.:–આટલું દુ:ખ ટાળો એટલે ગંગા નહાયા. (૪) સારૂં લઇલેઇ નઠારૂં–નમાલું હોય તે છોડી દેવું અથવા કાઢી નાંખવું.:–ચળામણ ટાળવું.

**ટાળી,** સ્ત્રી૦ તાળી.

**ટાળેલું,** વિ૦ પડયું રહેવા દીધેલું; બીજાએ નહિ લીધેલું; છાંડેલું.:-ટાળેલો વર, ટાળેલી કન્યા.

**ટાળૈ,** સ્ત્રી૦ ટોળાઇ; ટાળાઇ; મજાક; મશ્કરી; ટોળ. (૨) વ્યંગ ચેષ્ટા; મર્મથી હસવું–ચેકડી કરવી તે.:–ટાળૈઓ કરવી.

**ટાળો,** પું૦ [ **સં. ताल** ] તાલ; તાકડો; લાગ; મેળ મળી જવો તે; પ્રસંગ; અવસર; સંધિ; સંજોગ; જોગ. (૨) વાળું તે; વાયદા કર્યા કરવા તે. (૩) ટાળવું તે. (૪) ખેલ; તમાસો; ચમત્કાર. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાળો મળવો=જોગાન જોગ આવી મળવો; તાકડો બેસવો; તાલ આવવો. ટાળોદેવો=વાયદો કરવો. વર કન્યાનો ટાળો મળેછે=ગ્રહ–અનુકૂલ ગ્રહનો જોગ આવે છે; તેમનો વિવાહ થઇ શકે એવો સંજોગ છે. જોશીએ કહ્યું એમાંનો કંઇ ટાળો મળેછે, કહ્યા પ્રમાણે કોઇ વાત બનેલી હોય કે બનતી હોય એવો દાખલો મળ્યો છે? ટાળો=દાખલો; કહેવા પ્રમાણે મળતો આવતો જોગ; બનાવ બનવો તે.

**ટાંક,** પું૦ [ **સં. टंक** ] ટાંકણાવતે ખોદી ઠોકીને પાડેલો સિક્કો તે; પૈસો. (૨) ટકો; રૂપિયો. (૩) એક પૈસાભાર જેટલું વજન તે.:–નવટાંક. શેરના આઠમા ભાગ જેટલું તે. એક શેરના ૭૨ પૈસાભાર–ટાંક કહેવાય છે. (૪) કલમની લોખંડની કત–ચાંચ; લોઢાની કલમનું મોં; લોખંડનો કિત્તો. (૫) અમુક નક્કી કરેલો જે વખત તે; અમુક વખત એમ જે તે; ઈશ્વરે જે ટાંક મારી હશે તેમાં મીનમેખ થવાની નથી. છાપ, લેખ, સિક્કો. જે ટાંક પડ્યા તે પડયા. (૬) વખત; વાર.–બે ટાંક દૂધ દે છે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાંક મારવો=છાપપાડવી; અમુક મુદત નક્કી કરવી.

**ટાંકણી,** સ્ત્રી૦ સોય જેવો નાનો પાતળો પણ માથાવાળો પીતળનો ખીલો; કપડાની કે કાગળની ગેડ ઉકલી જાય નહિ તે માટે મારવાની પીતળની નાની ખીલી; માથાવાળી પીતળની સોય જેવી સળી. (૨) ઉંડાણે ખોતરવાનું સુતાર વગેરેનું એક હથિયાર. (૩) ટાંકવાનું કામ તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાંકણી ભોકવી=ટાંકણીની અણી ઘોચવી; ચટકો દેવો.

**ટાંકણું,** ન૦ કંસારા, સુતાર, અને સલાટ વગેરે કારીગરીનું કોતર કામ કરવાનું ગોળ અણીવાળું ઓજાર; ખણવા–ખો-

તરવા કે ટાંકવાનું જે ઓજાર તે. (૨) સપરમો દહાડો; સારા માઠા અવસરનો વખત; ટાણું. (૩) જોગ; જોગવાઇ; સંધિ. (૪) અગત્યનો-અમુક સમય તે.:-આ ટાંકણે તું કેમ આવ્યો ?

**ટાંકર,** વિ૦ લુચ્ચો લફંગો; રંડીબાજ.

**ટાંકલી,** સ્ત્રી૦ ટાંકણી; માથાવાળી પીતળની સોય. (૨) નાનું ટાંકું; પાણી ભરી રાખવાની ભોંયમાં ઘાલેલી છોબંધ કોઠી; ઘડિયાળી; ટાંકી. (૩) ઘી તેલ વગેરે કાઢવાપીરસવાની નાની ડોઇ જેવી ચમચી; પળી.:-ખીચડીમાં ટાંકલી ઘી મૂકવું. (૪) ટાંકી; ચાંદી.

**ટાંકલું,** ન. નાનું ટાંકું.

**ટાંકવું,** ક્રિ૦ સ૦ ટાંકણાના ઠોક મારીને ખોદવું; ખાડા પાડવા; ખણવું. (૨) લીસું હોય તેને ખડબચડું બનાવવું; સપાટી ઉપર નાના નાના ખાડા પાડવા; કરકરૂં કરવું:-ઘંટી ટાંકવી. (૩) સિવી-બાંધી કે સંધાડીને વળગાડવું; લટકાવવું.:-ખીસું-કસ ટાંકવી. છબિ ભિંતે ટાંકવી. (૪) ટાંકા ભરવા; ટેભા દેવા. (૫) સાથે જોડવું; સામેલ રાખવું.:-અરજી સાથે પાછલો જવાબ ટાંકવો. (૬) ઉતારો આપવો; નોંધી રાખવું; વાત વિચાર વગેરેની ટુંકી નોંધ કરવી; ટપકાવવું.

**ટાંકી,** સ્ત્રી૦ ટાંકલી; પાણી ભરી રાખવાની છોબંધ કોઠી કે નાનો કોઠાર; નાનું ટાંકું. (૨) પ્રવાહી ભરી રાખવાની લોખંડ કે ધાતુની ટાંકા જેવી બનાવટ. (૩) પાણી ભરાઇ રહે એવી છોબંધ ખાળકુડી. (૪) ગુણ; અસર; ટેકી.:-ઘણાંએ ઓસડ કર્યાં પણ કશાથી ટાંકી લાગી નહિ પછી શું કરીએ ? (૫)સ્ત્રી પુરૂષના છુપા અવયવો પર થતો એક ચેપી ને ઝેરી રોગ કે જેથી ઉપરની ચામડી જતી રહી ચાંદૃ પડે છે અને તેમાંથી પાણી તથા રુધિર વગેરે ઝમ્યા કરે છે.:-ટાંકીનો રોગ.

**ટાંકું,** ન૦ વરસાદ અથવા કુવા વગેરેમાંથી આણેલું પાણી ભરી મૂકવાને જમીનની અંદર સારી મજબુત છોથી બનાવેલો કોઠલો; જમીનની અંદર ખણીને બનાવેલી છોબંધ મોટી ટાંકી.:-ગુજરાતનાં મોટાં શહેરોમાં ઘેરેઘેર ટાંકાં હોય છે. (૨) ઘીમાં પાણી નાંખી હલાવીને ઠારેલું જે ખાવાનું ઘી તે;પાણીથી ઠારેલી ઘીની પતરીઓ.:-શિયાળાનો દહાડો અને કંસાર ઘીનું જમણ હોય એટલે લોકો ટાંકા કર્યા વગર રહે નહિ. (૩) તાકું; મોટો ગોખલો.

**ટાંકો,** પું૦ સોય દોરાથી કરેલી એક એક સાંધ તે; ટેભો; તળે ઉપર ભોક પાડીને દીધેલો દોરાનો ભીંડો અથવા બંધ તે; કોઇ ચીજ બીજાની સાથે જોડાયેલી રહેવાને માટે મારેલો જે બખિયો તે.:-જોડાને સારા ટાંકા મારજો. (૨) સિવણ; ટેભો.:-એને તો ટાંકો મારતાં પણ આવડતો નથી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાંકો મારવો=સિવવું; સાંધવું.:-મેરાઇ આટલો ટાંકો મારી આપો-અર્થાત્ સિવી આપો.

**ટાંગ,** સ્ત્રી૦ [ सं. टंक ] પગના નળાનો લાંબો અવયવ તે; નળો; પગની એડીથી ઘુંટણ લગીનો ભાગ તે. (૨) [ जंघा ] ઘુંટણની ઉપરનો સાથળનો ભાગ તે; જાંગ. (૩) ટાંગો; પગ; ચરણ.

**ટાંગણ,** ન૦ ટટ્ટુ; નાનું નમાલું ઘોડું. (૨) ઠિંગણું બેડોળ માણસ તે.

**ટાંગવું,** ક્રિ૦ સ૦ [ सं. टंक् ] થાંભલે અથવા ભિંતે ચોઢવું; લટકતું રહે એમ વળગાડવું; લબડાવવું; લટકાવવું; કોઇક આધાર સાથે ઝુલતું રહે એમ બાંધી-જડી રાખવું.:-છબિ ટાંગવી.

**ટાંગાટોળી,** સ્ત્રી૦ ટાંટિયા અને ખભા ઝાલીને

લબડતું ઉપાડવું તે; પગ અને માથા આગળથી ધરવું અને વચમાંથી ઝૂલતું રહે એમ ઉચકી લેવું તે; ટિંગાટોળી.:-જો ના હિંડે તો એને ટાંગાટોળી કરી નિશાળે લઇ જાઓ.

**ટાંગો,** પું૦ પગ; ચરણ; પાદ. (૨) જાંઘના મૂળ આગળનો સ્ત્રીનો છુપો અવયવ; યોનિ.:-ટાંગો મારવો=એક ખરાબ ગાળ છે. (૩) હલકી પણ મજલ ખેડવે મજબુત ઘોડા ગાડી; ટપ્પા ગાડી. મુસાફરોને જલદી લઇ જનારી ઘોડાઓની ગાડી તે ગાડીની ગોઠવણ.:-ત્યાં ટાંગાખાંગા મળે છે? બળદની ગાડી તે છકડો, ને ઘોડાની ગાડી તે ટાંગો. જે અંતરાળ વચ્ચે ટાંગાની ગોઠવણ હોય ત્યાં અમુક અમુક અંતરે ઘોડા બદલવાની ગોઠવણ રાખે છે.

**ટાંચ,** સ્ત્રી૦ જપતી; કલમબંધી. (૨) કલમની અણીપરનો ત્રાંસો કાપ; કત. (૩) કસોટી કરવાનો ટચકો; ટાંકણાનો આઘાત.:-એને ટાંચ મરાય તેમ નથી, અર્થાત્ એવું ખચિત અને સુદૃઢ છે કે તેની ઉપર કોઇ આઘાત કરી શકે તેમ નથી. (૪) ખૂટ; ઘટ; ઓછ; કમીના; કસર; ખોટ.:-અહિં કોઈ વાતે કશી ટાંચ નથી. તંગી; કમી હોવું તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાંચ મારવી=જપત કરવું; ખસે-આઘું પાછું થાય નહિ એમ એકદમ સખત દેખરેખ તળે મૂકી દેવું; કબજે કરી લેવું. ટાંચ મારવી. ટાંચ મૂકવી=જપતી મૂકવી.

**ટાંચણ,** સ્ત્રી૦ ઉપર ટપકે લખી રાખવું તે; નોંધ; યાદદાસ્તને માટે ટુંકામાં જે થોડું થોડું લખી લેવું તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાંચણ કરવી=ટુંકામાં લખી રાખવું; ટપકાવી લેવું. (૨) થોડી થોડી ટીકાને રૂપે નોંધ કરવી તે; જૂજ નોંધ; નાની ટીકા.

**ટાંચણી,** સ્ત્રી૦ ટાંકણી. (૨) નોંધ.

**ટાંચમ,** સ્ત્રી૦ ટાંચ.

**ટાંચવું,** ક્રિ૦ સ૦ [ **સં. टंक** ] અણીદાર હથિયાર કે ઓજારથી ગોદા મારવા; ટાંકવું. (૨) સોય ઇત્યાદિથી વળગાડવું; ટેભા દેવા; ટાંકા મારવા. (૩) કતમારવી; અણી કાપવી; છાંટવું. (૪) અણીદાર કે ધારદાર હથિયારે છુંદવું; ટચકા ઉપર ટચકા મારવા. (૫) કસર કરવી; આપવા મેલવામાં ટાંચ રાખવી.

**ટાંચું,** વિ૦ ટાંચવાળું; ઓછું; કમી; ઉણું; કમ. (૨) ન૦ વાંકું; આડું; દુભાણું.:-માતાને ટાંચું પડે એમ ના કરતા. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાંચું પડવું=કમી પડવું; દુભાવું; વાંકું પડવું.:-નણંદને શું ટાંચું પડયું જે રિસાયાં?

**ટાંટાટરડું,** વિ૦ ટાંગાટૈડું; હિંડતાં હિંડતાં જેના પગ મચરડાઈ જતા હોય એવું; રાંટું. (૨) ડહાયલું; ચિબાવલું.

**ટાંટિયો,** પું૦ [ **સં. जंघा. प्रा. टंका** ] પગનો નળો; પગ; ચરણ. રૂ૦ પ્ર૦ ટાંટિયા જોરમાં છે=વિજયની હોંશમાં છે; ઉમંગમાં છે; સહાય અને સાધન વગેરે હોવાનો અર્થ બતાવે છે. ટાંટિયા ભાગ્યા છે=ના ઉમેદ થઇ ગયો છે; નિરાશ થયેલો છે; ઉત્સાહમાં નથી; નાસીપાસીથી કામ કરે છે; પછડાયો છે; થાકયો છે; હોશ નથી, એવો અર્થ રાખે છે. પેટમાં ટાંટિયા છે=કપટ છે; ડોળ-ઢોંગ છે. ટાંટિયા કહ્યું કરતા નથી=બહુજ થાકી જવાયું છે; પગચાલી શકતા નથી. ટાંટિયા તોડ=પગ દુખવવા તે; નકામ પગ તોડવા-ફેરાઆંટા કર્યા કરવા તે. દોડધામ; ફેરાઆંટા; આવજા.:-પોલિસમાં ફરિયાદ કરવી એટલે બીજું કંઈજ નહિ પણ ટાંટિયાતોડ ઉભી કરવી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાંટિયા અકડાઇ જવા=ટાંટિયા ઝટ હાલે ચાલે નહિ એવા થઇ જવા;

જકડાઈ જવા, રહી જવા, એકાસને અને એક સ્થિતિએ રહેવાથી પગનું ચલનવલન બહેર મારી જવું-ઝટ ન થાય એમ થઇ જવું. ટાંટિયા આવવા=નાના બાળકને ચાલતાં આવડવું; બાળક હિંડતું થવું. (૨) નવો ઉત્સાહ આવવો; માંધ-આળસ જતું રહી નવી ઉમેદ ઉભી થવી. ટાંટિયા ઉલાળવા=પગ ઉંચા લેવા. (સંભોગ સંબંધી ગ્રામ્ય. અશ્લીલ પ્રયોગ છે.) ટાંટિયો કાઢવો=આવતું બંધ કરવું; અવર જવર બંધ પડે એમ કરવું; આવી-મળી શકાય નહિ તેમ કરવું. (૨) લાગવગ ને અવરજવર તોડી નાંખવી. ટાંટિયા કાપવા=મૂળથી છેદન કરવું; કોઈ માણસનો બીજા માણસ આગળ ટકાવ થાય નહિ એમ કરવું. મોઢે મીઠું બોલી પાછળથી કાપી નાંખવું. ટાંટિયા ગળે આવવા=પોતે પોતાની મેળે ફસાઈ પડવું; શોખથી ગમ્મતથી કે હસવાથી કોઇ કામ કરવા જતાં સંકટમાં આવી પડવું; ગભરાઇ જવું; ગુંચવણ-અમુંઝણમાં આવી પડવું. ટાંટિયો ટકવો=સ્થિર મન રાખી કાયમ રહેવું-બેસવું; એક ઠેકાણે ઠરીને રહેવું-ટકવું.:-એનો ટાંટિયો ઘરમાં ટકતો નથી? ટાંટિયો ટાળવો=ટાંટિયો કાઢવો. ટાંટિયા તૂટવા=પગની ફેંચો-પિંડીઓમાં પીડા થવી થાકથી ને ઝાડાથી અશક્તિને લીધે ટાંટિયા તૂટે છે. ટાંટિયા પહોળા થઇ જવા=હારી થાકી જવું; ગભરાઇ નાહિમ્મત થઇજવું; નિર્બળ નિઃસત્ત્વ થઇ જવું; હારી ફેંફેં થઈ જવું. ટાંટિયા ભાગી નાંખવા=નાહિમ્મત કરી નાંખવું; નાસીપાસ કરવું; ઉત્સાહ ઉતારી નાંખવો. ટાંટિયા રંગવા=પગના નળા ઉપર માર મારીને અશક્ત કરવું; પગ ભાગી નાંખવા; પગે માર મારવો. ટાંટિયો વાળવો=આરામ લેવો; પગતોડ ને હાયદોસ છોડી નિરાંતે બેસવું.

**ટાંડર**, સ્ત્રી૦ તકરાર; કજિયો. (૨) કંપ; ધ્રુજારી.

**ટાંડું**, ન૦ [**સં. સ્થલ**-તલ તાંડુ] મુકામ કરવો તે; પડાવ નાંખવો તે; ઉતરવું તે; મુકામ; પડાવ. વણજારાઓની પોઠે મજલે મજલે વિરામ કરવો-પોઠ પાડવી તે; પોઠનો મુકામ-ઉતારો. ઉ૦ ઠામ ઠામ ટાંડું પડે, વણજારારે, પુરનાયક મોહું નામ, સમજ મન મારારે. (૨) પોઠ; પ્રાણીઓની હારકતાર; ઠાઠ; ધાડ; ઉ૦ છોકરાં જણ્યાં એક ટાંડો. બાપુસાહેબ. વણજાર. ઉ૦ ટાંડુ ચલાવે ચો દિશે વણજારારે. (૩) કામકાજ કરવાનું નહિ અને ખાઇ પીને સારી રીતે મોજમઝા-રમત ગમ્મત કરવાનો અવસર-પ્રસંગ તે; ખૂબ આનંદ ભોગવવાનો ને આરામનો દિવસ તે. કહે૦ વણજારાની મા ટાંડાં દેખી રહી છે.

**ટાણું**, ન૦ જનોઇ, લગન, સીમંત કે આનંદોત્સવનો અવસર તે; સ્નેહી સંબંધી વગેરેએ એકઠાં થઈ ખાવું પીવું ગાવું અને આનંદ ઉડાવવો તે; આનંદોત્સવનો સંધિજોગ તે. (૨) સારા પર્વનો-તહેવારનો જોગ તે; શ્રાદ્ધાદિક-વૃદ્ધો પાછળ કરવાની ક્રિયાઓનો જોગ તે. (૩) યોગ્ય સમય; એકાદ ચોકસ વખત; અમુક સારા માઠા પ્રવર્તમાન વાતાવરણનો અવસર તે.:-રોવાને ટાણે કંઇ ગવાય. દીવાટાણે આવજો. (૪) લાગ; તક. (૫) જોગવાઇ. રૂ૦ પ્ર૦ ટાણું ટચકું=નાનો આનંદોત્સવ; સાધારણ સરસંબંધીને મળી ભેટી એકઠાં થઇ ખાવાપીવાનો સુદિવસ-અવસર તે; લગાર જેટલું પણ ટાણું તે. ટાણાસર=વખત ઉપર; યોગ્ય સમયે; બરોબર વખતે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટાણું આવવું=સ્નેહી સંબંધીને બોલાવી

આનંદ મંગળ કરવાનો વખત આવવો. (૬) ખાસ અવસરનું ખરચ તે. ટાંણું કાઢવું=આવેલો અવસર લોક રૂઢિએ ઉજવવો; ટાંણાંનું ખરચ ખૂટણ ઉઠાવી લેવું.:-મોઢે મુંછ તો છે નહિ તો પછી ટાંણાં કાઢવામાં એ શું સમજે. (૭) નાત જમાડવી ને ખરચ કરવું તે.:-ટાંણે ટાંણાની વાત. સારૂં ટાંણું=સારા-શુભ પ્રસંગનો અવસર તે, વિવાહ, જનોઈ અને સીમંત વગેરે. ખાસ-અધરણી=વહુને સારૂં ટાંણું આવશે.

**ટાંપ,** સ્ત્રી૦ ટીપા કે મીંડા જેવું નાનું ચિહ્ન; નિશાન; પૂર્ણ વિરામ.

**ટાંપણી,** સ્ત્રી૦ ટાંપી રહેવું તે; આતુરતાથી જોવા ભેટવા કે લઇલેવાને તત્પર થઈ રહેવું તે; તલપી રહેવું તે.

**ટાંપવું,** ક્રિ૦ સ૦ જોવા, ભેટવા કે લઇલેવા આતુરતાથી તત્પર થઇ રહેવું; ટીકી રહેવું; તલપી રહેવું; આતુરતાથી મન અને ચક્ષુસાધ્ય વિષય ઉપર તલપ મારવાને લાગ શોધતા બેસી રહેવું. (૨) નિશાન-ચિહ્ન કરવું; ટાંપ મૂકવી.

**ટાંપાટરડું,** વિ૦ રાંટું; ચાલતાં ચાલતાં જેના પગ આમ તેમ અંબળાઈ જતા હોય એવું.

**ટાંપું,** ન૦ અમુક અંતરે જઇ આવવું તે; જે કારણે પંથ-મજલ કરી હોય તે કારણ નહિ-કાર્ય-સિદ્ધ થઇ ન શક્યું હોય તો તે મજલ કરી આવવી તે ટાંપું કહેવાય છે; જેનું પ્રયોજન સિદ્ધ થતું ન હોય એવું જઈ આવવું તે; ફેરો; આંટો; ગામોતરે જઈ આવવું તે.:-ગયો તો ખરો પણ બાપ અહિં રહી જવાથી ટાંપું પડ્યું. યજમાનના કામકાજને માટે બ્રાહ્મણ અને દલાલ વગેરે જે ગામોતરાં-ફેરાઆંટા ખાઈ આવે કે તે.:-અરે! વખતે નોકરો તે ન મોકલે પણ નમે તો વકીલાતને ત્યાં [illegible] ટાંપાં ખાવાં. ટાંપું કરવું=કાર્ય થાય કે ન થાય પણ જઇ આવવું તે. ટાંપાં ખાવાં=આવી આવીને ખાલી-પાછા જવું.:-ઉઘરાણીવાળાને પાંચ ટાંપાં ખવરાવ્યા વગર કોણ જઇ પરખાવેછે.

**ટાંપુંટૈયું,** ન૦ યજમાનની વતી ગામગામોતરે જવું આવવું તે; ફેરાઆંટા ખાવાનું કામ કરવું તે.:-દુકાને આવીને બેસે અને શેઠ કહે તેમ કહિં ટાંપુંટૈયું ખાતો રહે તો વળી નોકરીનું ઠેકાણું પડે.

**ટાંસ,** પું૦ જુ૦ તાસ; છોલની ઝળકી.

**ટિકાયત,,** વિ૦ જેને વડા તરીકે પહેલું તિલક થતું હોય તે; મુખ્ય; વડો. (૨) પાટવી; અભિષેકને યોગ્ય.:-ટિકાયત ગોસ્વામીની સ્વારી શ્રીજીમાં રહે છે.

**ટિકિટ,** સ્ત્રી૦ [ અં. Ticket ] ટિકટ; અમુક છાપ મારેલી, અમુક હક કે પરવાનગી આપનારી અને અમુક બાબતસર અમુક જોઇએ તેટલુંજ લખેલી કે છાપેલી કાગળની નાની કાપલી.:-પોસ્ટ ટિકિટ; રેલવેની ટિકિટ; નાટકની ટિકિટ. (૨) પૈસા લઇ આપેલો કાગળના નાના ટુકડાપરનો પરવાનો. (૩) પેટી, કબાટ, શીશી વગેરેમાં શું છે? અને કોનું કેમ છે? વગેરે ટુંકમાં દર્શાવનારી તેની ઉપર ચોઢેલી નાની કાપલી તે; ચીઠી. સરકારી મહોર છાપવાળી કાપલી. ટિકિટ મારવી=ચોઢવી. ટિકિટ લેવી-ખરીદવી.

**ટિક્કડ,** ન૦ તિક્કડ; જાડો રોટલો.

**ટિક્કી,** સ્ત્રી૦ વચ્ચે કાણાવાળી પાતળી ને ગોળ નાની ચકતી; ચાંકી; ટીલડી.:-ઝીકટિક્કીનું ભરત. (૨) જેને માટે ઉદ્યમ ચલાવ્યો હોય તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થવી તે; ઠેકાણે પડવું તે.:-તેણે નોકરીને માટે મહેનત તો કરી પણ કંઇ ટિક્કી લાગી નહિ. (૩) ગુણ થવો તે; સારી અસર ઉપજવી તે; ટેકો:-વાણીએ દવાઓ કરી પરંતુ એકેની ટિક્કી

લાગી નહિ. (૪) થાગ લાગવો તે; વગ; સિફારસ.:–એ સાહેબ આગળ તમારી કંઈ ટિક્કી લાગશે નહિ. (૫) બિંદી; બે ભમરો વચ્ચે જે ઝીણું ટપકું–તિલક કરવું તે; ટપકું, નાનો–ઝીણો ચાંલ્લો.

**ટિક્કો,** પું૦ મોટું ટીલું; ચાંલ્લો; ગાજરિયો. (૨) દાબીને, ચાંપીને કે જોરથી મારીને પાડેલી છાપ તે; આઘાત, વ્રણ. (૩) ડામ.:–એના કપાળમાં ટિક્કો. ટિક એવો અવાજ થાય તેમ અથવા ટચ એવો અવાજ થાય તેમ જોરથી આઘાત કરીને પાડેલું ચિહ્ન. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટિક્કો કરવો=ડામ દેવો, ચાંલ્લો કરવો, નિશાન કરવું.

**ટિચાવું,** ક્રિ૦ અ૦ આમ તેમ રખડવું; ભોમિયા નહિ હોવાને લીધે કોઇ સ્થળ શોધી કાઢવા માટે આમ તેમ ફેરાઆંટા ખાવા પડવા.:–કોટમાં કેટલે બધે ઠેકાણે ટિચાયો ત્યારે તમારી ઑફિસ જડી. (૨) આમ તેમ અફળાવું; ગોબાવું.:–આ ઘડો બહુ ટિચાયો છે. અથડાવું; અફળાવું; કુટાવું. (૩) કામ કરનારાઓ સાથે રહીને કામ કરતાં ને પિલાતાં પિલાતાં અનુભવ મળવો; ઘણે શ્રમે પ્રાપ્ત થવું.:–વર્ષો લગી ગુમાસ્તીમાં ટિચાશો ત્યારે મુનીમ થવાશે.

**ટિટસિન,** ન૦ (તિન્તસિન) નામદાર બ્રિટિશ સરકારના તાબાનું પેકિંગથી એંશી માઈલ ઉપર પિહો નદીના મુખ ઉપર આવેલું ચીનમાંનું એક મોટું બંદર અને તેની આસપાસનો જિલ્લો. ટિટસિન મુંબાઇ જેવડું મોટું શહેર છે.

**ટિંટોડી,** સ્ત્રી૦ [સં. ટિટ્ટિભ] ટિટોડી; જળાશય નદી વગેરે નજીક રહેનારૂં કાબર જેવડું એક પંખી. આ પંખીમાંનો નર ટિંટોડો અને માદા ટિંટોડી કહેવાય છે, છતાં તેમની આખી જાતિ નરને નામે નહિ પણ નારીને નામે ઓળખાય છે. એમ કહેવાય છે કે ભવિષ્યમાં બનનારા બનાવોની આ પંખીને અગમચેતી થાય છે. ટિંટોડીના માળા જોઇ વરસાદ કેવો થશે, તે ગામડિયા કહે છે. જો નિચાણમાં તેનો માળો હોય તો જાણવું કે વરસાદ થવાનો નથી અને જો બહુજ ઉંચે હોય તો જાણવું કે ઘણો વરસાદ થશે અને ભારે રેલ આવશે. એમ કહેવાય છે કે મહાભારતના યુદ્ધની પણ એને અગમચેતી થઇ હતી. એક પ્રાચીન કાવ્યમાં આનો રમણીય ભાવ છે. ઉ૦ ટિટોડી કહે તજીએરે, ભૂમિપર ભાર થશે, અઢાર અક્ષૌણીરે દળ અટવાઇ જશે–ટિંટોડી કહે.

**ટિંટોડો,** પું૦ ટિંટોડીનો નર. આપણા કવિઓએ ટિટોડાને દૈવવાદી ગણ્યો છે અને ટિંટોડીને પુરૂષાર્થવાદી ગણી છે. ટિંટોડી શબ્દમાં આપેલા પદ્યમાં પ્રારબ્ધ ને પુરુષાર્થનો તે દંપતી વચ્ચેનો વાદ છે અને તેની એવી મતલબ છે કે, મહાભારતના યુદ્ધની અગમચેતી થવાથી ગર્ભવતી ટિંટોડીએ તેના નરને કહ્યું કે, મોટું યુદ્ધ થવાનું છે માટે બચ્ચાં–ઇંડાંના રક્ષણ માટે આ સ્થાન છોડી દઇ બીજે ઠેકાણે જવું જોઇએ. ટિંટોડાએ કહ્યું કે દૈવ બળવાન છે અને પ્રારબ્ધમાં હશે તે થશે માટે ન જવું. મહાભારત યુદ્ધનું મંડાણ થયું તેમાં પહેલે દહાડેજ ભીમનો હાથી રણમાંથી નીકળતાં તેનો ઘંટ ઇંડાં ઉપર પડ્યો અને છેલ્લે અઢારમે દહાડે સાંજે એક ઘાયેલ ઘોડો નાસતાં તેની ઠેસથી ઘંટ ઉછળીને દૂર જઇ પડ્યો. આ રીતે ટિંટોડીનાં ઇંડાંનું રક્ષણ થયું, વગેરે કથાપ્રસંગ છે.

**ટિપ્પણ,** ન૦ [સં] થોડી સમજૂતી દાખલ લખેલી નાની ટીકા. (૨) યાદદાસ્ત માટે કરેલી ટુંકી નોંધ; ટાંચણ. (૩) લંબાણ

બાબતનું ટુંકાણમાં બનાવેલું જે ઓળિયું તે; ટીપણું; ટીપ; યાદી.

**ટિપ્પણી,** સ્ત્રી૦ [સં] ટિપ્પણ (૨) ટીપણી; પાણીની તંગી; કોઇ જરૂરની વસ્તુની અછત; ભીડ.:–એડનમાં પાણીની ટિપ્પણી પડે છે. (૩) ટીપવું તે; ટપટપ ઝુડીઝુડીને સજડ થાય તેમ કરવું તે; છો ઉપર સારી ટિપ્પણી થવા દેજો કે જેથી ઉખડે નહિ. (૪) ટીપકારી; ઇંટોના સાંધાઓમાં છો ભરવી તે. (૫) છોને ટીપી બેસાડવાનું કડિયાના મજુરોનું ઓજાર; થાપી.

**ટિપ્પો,** પું૦ ટપ્પો; ટપ એવો અવાજ કરનારો આઘાત.:–લખોટાનો ભમરડાનો ટિપ્પો. (૨) ભારે ટપલી–ટપલો. (૩) સામો બોલ; દોષ કાઢનારો. ટપ દઈને દોષ દેખાડી આપવો કે મહેણું મારવું તે.

**ટિલાયત,** વિ૦ તિલકને યોગ્ય; મુખ્ય; વડું; મોટું; પાટવી.

**ટિંખળ,** ન૦ જેમાંથી હસવું આવે અને ગમ્મત થાય એવું બોલવું ચાલવું તે; હસાવે ને આનંદ ઉપજાવે પણ જેમાં સભ્યતા કે ગાંભીર્ય હોય નહિ એવી વાણીવાળી વાતચીત કે હાથ મોં–શરીરના ચાળા તે; એવો ઢોંગસોંગ અથવા બોલ કે જેમાંથી ગમ્મત મળે. (૨) મશ્કરી; મજાક. (૩) ગતકડું; ઢોંગસોંગ; હાસરસને ઉત્પન્ન કરે એવી વાણીની છટા અને અંગનો ચાળો તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટિંખળ કરવું=ગમ્મત મળે ને હસવું આવે તેમ કરવું; ખરૂં નહિ પરંતુ ગમ્મત દાખલ કંઇક કરવું; મશ્કરી કરવી; ઢોંગ–ચાળા કરવા. રૂ૦ પ્ર૦ ટિંખળમાંથી તોફાન=હસવાનું ખસવું; મશ્કરી–મજાકમાંથી ટંટો થઈ જવો તે.

**ટિંખળી,** વિ૦ ટિંખળ કરે અને કરાવે એવું; ગમતી; ગતકડાબાજ; મજાકી.:–વાંદરાની જાત બહુ ટિંખળી હોય છે. ઠઠ્ઠાબાજ; મશ્કરો.

**ટિંગાટોળી,** સ્ત્રી૦ બે જણે મળી ત્રીજાને પગ અને ખભા પકડી ઝુલતો ઉપાડી લેવો તે; ટાંગાટોળી. (૨) પગ ઝુલતા રહે અને બન્ને બાજુ બે જણ બે બગલમાંથી ઉપાડી લે તે.

**ટિંગાવું,** ક્રિ૦ અ૦ એકાદ આધારનો આશ્રય લઇ લબડવું તે; લટકવું; અમુક આધારે ઝુલતા રહેવું. કોઇને–બીજાને આશ્રયે રહેવું; ટકવું; લબડતુંરહેવું; ભરાવું; ટંગાવું:–હું આ છબિ ભિંતે ટિંગાવું ? ગોરલોકનું જીવન યજમાનો ઉપર ટિંગાઇ રહેલું છે.

**ટિંટિં,** અ૦ ટેં ટેં ટિંટિં એવો દુઃખ કે કાયરતાનો ઉદ્દ્ગાર–અવાજ તે.

**ટિંડોરું,** ન૦ એક વેલનું શાક ફળ; ઘિલોડું; બિંબફળ. આ મીઠાં ને કડવાં–વાવેતરનાં ને જંગલી એમ બે જાતનાં થાય છે. મીઠાં ફળ અંગુઠા જેવાં જાડાં લીલાં ને લીસાં થાય છે, અને તે શાકના કામમાં આવે છે.:–ટિંડોરાંનું શાક. મીઠાં ઘોલાં.

**ટિંપું,** ન ટપકું; બુંદ; પ્રવાહી દ્રવ્યનો નાનો છાંટો તે બિંદુ–ટીપું; જળનો કણ; ફોરું. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટિંપાં પડવાં=ટપકવું પરસેવો ઉતરવો; કઠણ–મુશ્કેલ પડવું.:–કામ પુરું કરતાં ટિંપાં પડશે. ટિંપાં પડાવવાં=થકવી નાંખવું; હેરાન કરવું; ખૂબ મહેનત લેવરાવવી. કહે૦ ટિંપેટિંપે સરોવર ભરાય=થોડે થોડે મોટું કામ થાય, ડગલે ડગલે ડુંગર ચઢાય. ટિંપુંએ પાણી નહિ પાવું=કંઇ પણ આપવું મેલવું નહિ; જરાય ગાંજ્યું જાય કે દયા ખાય એવું ન હોય તેવા બખીલ–નિર્દય અને ધુર્ત્ત માણસને માટે આમ કહેવાય છે. ટિંપું પાડવું=ઘટતું હોય તે ઉપરથી આપવું; થોડું વધારે આપવું–માગવું.:–ભરતાડણ અચ્છેરિયો

ભરીને રેડે છે પછી ઉપરથી ટિંપુંએ પાડતી નથી, બાકી દૂધ તેલ વગેરે વેચનાર બીજા તો ટિંપું પાડે છે. રૂ૦ પ્ર૦ મધનું ટિંપું=બહુ પ્રિય હોય એવું તે. એ માખનું મધનું ટિંપું છે, અર્થાત્ એ માખ=મધ લોલુપ અને તે તેને પ્રિય મધનું ટિંપું=બહુજ પ્રિય છે.

**ટિંબ,** સ્ત્રી૦ નાનું ચિહ્ન; ટાંપ.

**ટિંબરવાં,** ન૦ ટિંબરુનાં ફળ.

**ટિંબરુ,** ન૦ એક જાતનું ઝાડ અને તેનાં ફળ તે. આનાં ઝાડ જંગલોમાં ઉંચાં થાય છે. પાન મોટાં ને લાંબા હોઇ તમાકુની બીડીઓ વાળવાના કામમાં આવે છે. બોર જેવાં તેને ફળ થાય છે. ફળોનો રસ દવા તરીકે કામ આવે છે. એમાં ટેનિકએસિડ હોય છે.

**ટિંબો,** પું૦ માટીનો ઢગ; ટેકરો; નાનો ડુંગર; ઢગલો. ટિંબાટેકરા=ચઢઉતરનો ભાગ તે; આડા ટેકરા; નાના મોટા માટી પત્થરના ટેકરા–ડુંગરા તે. ઉ૦ વાંકી વાટે ટિંબાટેકરા, ભયાનક ખોય. પ્રેમાનંદ. ( ૨ ) રાફડો. એક તરફ કીડાઓનો ટિંબો ને બીજી તરફ ઉંદરે સાપને રહેવા કરેલો ટિંબો. દર બહાર કાઢેલી ખોદાણની માટીનો ઢગ તે. (૩) વસ્તુઓનો ખૂબ જમાવ; ઢગલો; ખડકલો.:-એણે કામ ચઢાવી દઇને તુમારોના ટિંબા કરી મૂક્યા છે.

**ટિંહુક,** અ૦ મોરનો એવો અવાજ તે.:-વરસાદ ચઢ્યો ત્યારના મોર ટિંહુક ટિંહુક કરે છે. ( ૨ ) પરાજિતને ચીઢવવાને ઠેંગો દેખાડી બોલે એવો અવાજ કરવો તે:-લેતો જા-ટિંહુક ! કેકાર, કેકા.

**ટીકવું,** ક્રિ૦ અ૦ ઝીણી આંખ કરી ધારીને બહુ ધ્યાનથી જોવું; ધારી ધારીને જોવું; હૃદયમાં કોઇ ઉંડો ભાવ-વાત્સલ્ય-પ્રેમ કે સ્વાર્થ રાખીને એકટસે કોઇ સામું જોયા કરવું તે; નીચા નમી ઉંચા થઇ બરોબર જોવામાં આવે તેમ ધારીને જોવું.

**ટીકા,** સ્ત્રી૦ [सं] કોઇ અઘરો વિષય, પદ કે શબ્દ વગેરે સમજાવવાને કરેલું જે વિવેચન તે; સમજુતીનું લખાણ; ખુલાસો; વિવરણ.:-આ પુસ્તકપર સારી ટીકા થવી જોઇએ. વિવેચન; ચર્ચા; ઊહાપોહ; વ્યાખ્યાન; ગુણદોષનું કથન. ( ૨ ) વિરુદ્ધ-કટાક્ષમાં ચર્ચા કરવી તે; કોઇ કામ કાજ વિષય અને જાતિ ઉપર ટોળમાં તેની વિરુદ્ધ બોલવું તે. ( ૩ ) ઠેકડી; મજાક; મશ્કરી; વ્યંગમાં બોલવું તે.:-એ તમારા પોશાકની ટીકા કરતો નથી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટીકા કરવી=વિવેચન કરવું. કટાક્ષમાં બોલવું; વ્યંગ કરવો. ટીકા થવી=ચુંથણાં પડવાં. ચહેરચુંથ; વગોણું; નિંદા.

**ટીકાકાર,** પું૦ [सं] ટીકા કરનારો; વિવેચક. (૨) મશ્કરો; ટોળી; મજાકી (૩) નિંદક.

**ટીકી,** સ્ત્રી૦ ટિક્કી [ सं तिलक ]નાની ગોળ ચકચકાટ ટપકી; ટીપકી :-ઝીકટીકીનું ભરત. (૨) બિંદી; ઝીણું-ટપકી જેવું ટીલું; ટપકું; નાનું છુંદડું. ક્રિ૦ પ્ર૦ (ટીકવું ઉપરથી) ટીકી જોવું=એક ટસે ધારીને જોવું, સામું જોવું; સંભાળ લેવી; મોં દેખાડવું. (૨) બારીક નજરે જોવું.

**ટીકો,** પું૦ ટિક્કો; લાંબો ગુજરડો–ગાજરિયો. ( ૨ ) ડામ; હડસેલો; કંઇ નહિ એમ:-એના કપાળમાં શું ટીકો !

**ટીચકારી,** સ્ત્રી૦ કોઇની પીઠ પાછળ હુરે કરવી તે; શેખીની મજાક; મોંથી સીત્કાર કે જીભથી ડચકારો બોલાવી મશ્કરી કરવી તે; ટિચાવાના અવાજની માફક જીભને મોંની ડાખલીમાં ટિચાવી મગરૂરીભેર હસવું તે. (૨) બડાશની ટેશઈ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટીચકારીઓ કરવી=શેખીમાં મગરૂર બની કોઇની હે બોલાવવી કે મજાક કરવી તે.

**ટીચકારો,** પું૰ ટીચવાનો અવાજ તે; મોટા 'ટચ' એવો અવાજ તે. (૨) ડચકારો; ટેરાઇનો અવાજ. ક્રિ૰ પ્ર૰ ટીચકારા=મકરકુંદીઓ; ચામોદિયાં; મત્સરનો ઉન્માદ. ક્રિ૰ પ્ર૰ ટીચકારા કરવા=મકરકુંદીઓ કરવી; કોઇની પાછળ મોટેથી હસવું ડચકારા કરવા ને શેખી મારવી.

**ટીચકું,** વિ૰ ઘણું નાનું; સરાસરી-જેવડું હોવું જોઇએ તે કરતાં વધારે નાના કદનું; ઠીંગણું. (૨) ના૰ ઉપરનો પાતળો નાનો નાજુક અંત; નાનું શિખર કે મથાળું; ટેરવું; અણિયું:-નાકનું ટીચકું ચઢાવીને શી વાત કરે છે ?

**ટીચવું,** ક્રિ૰ સ૰ બે વસ્તુઓ એક બીજા સાથે અથડાય એમ કરવું; ઠોકાય તેમ ફેંકવું:-લખોટા અને સોગટાં ટીચવાં. (૨) અફાળવું; કૂટવું; ટચકા-ઘા મારવા; છુંદવું ગોબા પડે-સપાટી ખાડાખૈયાવાળી થઈ જાય એમ કરવું:-આ ઘડો પાણી કાઢવામાં વાપરીને ટીચી નાખ્યો. (૩) ભાગવું બેડોળ બનાવી દેવું. (૪) ગળચવું; ખાવું; અકરાંતિયા થઇખાવું (તિરસ્કાર-છણકામાં વપરાય છે):-તેંટીચ્યું એટલે ગામ જમ્યું ? (૫) મારવું; ઠોકવું; ઘડવું.

**ટીચો,** પું૰ ગોબો; ટિચાયાથી પડેલો ખાડો-આંક તે.

**ટિચારો,** પું૰ ટિં ટિં ટેં ટેં એમ થવું કરવું તે; કજિયો; કંકાસ; લડાઈ; બખેડો; બડબડાટ; કકળાટ. (૨) સાધારણ તકરાર; બોલચાલ થયા કરવી તે; રોજની રોજ પંચાતી થયા કરવી તે; ખડખડ ભડભડ:-વહાણું વાય કે રોજ આ શો ટીટિયારો-બન્ને ભાઇ જુદા થઇ જાઓ એટલે પત્યું.

**ટીટિયાણ,** ન૰ કકળાણ; બોલાબોલ ને રોકૂટ; ક્લેશકંકાસ.

**ટીડ,** જુ૰ તીડ.

**ટીડારાણો,** પું૰ મોટું તીડ; તીડોનો નાયક.

**ટીપ,** સ્ત્રી૰ નામ રકમ વગેરેની ટુંકામાં નોંધ તે; ખરડો; ઉઘરાણાનો કાગળ; લખણી. (૨) સ્મરણ માટે ટુંકામાં રાખેલી નોંધ; ટાંચણ; વિગતનું ઓળિયું; યાદી. (૩) ટુંકી ટીકા; સંક્ષિપ્ત વિવેચન. (૪) ગુનેગારને કરવામાં આવતી કેદખાનાની સજા; શિક્ષા. (દંડ નહિ):-ટીપ મારે તે સારી કે જાતે વેઠી લેવાય પણ દંડ કરે તે ખોટો, કે જેથી કુટુંબનાં દુઃખી થાય. (૫) તંગી; તાણ. (૬) ઈંટેલ ભિંતની ઈંટો વચ્ચેના સાંધાઓમાં છો-ચુનો-પુરવો તે:-આ ભિંતને ટીપ દો એટલે બસ, છો કરવાની જરૂર નથી. ક્રિ૰ પ્ર૰ ટીપ કરાવવી=ભિંતની ઈંટોની સાંધોમાં ચુનો લગાડાવવો. (૭) ઉંચો સૂર લેવો તે:-ટીપના સૂરમાં ગાવું. (૮) નાની બાલદી; લોઢાનું વાસણ. (૯) અનુક્રમણી. ક્રિ૰ પ્ર૰ ટીપ કરવી. ટીપ મારવી. ટીપ ભરવી. ટીપ આપવી, વગેરે જુદાજુદા અર્થને અનુસરી ક્રિયાર્થ પ્રયોગો કરવામાં આવે છે.

**ટીપણિયો,** ત્રિ૰ ટીપણું રાખનારો; ટીપણું જોઇ આપવાના કામથી આજીવિકા કરનારો:-ટીપણિયો બ્રાહ્મણ-જોશી. (૨) ટીપણી કે ટીપ કરનારો.

**ટીપણી,** સ્ત્રી૰ ટિપ્પણી.

**ટીપણું,** ન૰ [ सं. टिप्पणी ] તિથિ, વાર, નક્ષત્ર અને યોગ વગેરેની ટુંકી નોંધનું ઓળિયું તે; પંચાંગ; પંચાંગને લગતી ટુંકી નોંધનો કાગળ તે. (૨) ટુંકામાં સર્વ વિગત ટાંકેલી હોય એવી અનુક્રમણી તે; ઘણી બાબતોનું ટુંકાણ ટાંચણ તે. (૩) કાગળો સાંધી સાંધીને બનાવેલું મોટું ભુંગળું તે; લાંબું ઓળિયું; લંબાણ પિંજણની જેમાં નોંધ હોય એવું જે તે; ભુંગળભટિયું; જન્મ સંબંધીની લંબાણ હકીકતની ટીપનો

કાગળ તે; જન્મ સંબંધી નોંધ. (૪) વહી; પેઢીનામું; વંશાવલી; કૌટુંબિક હકીકત.:-તારા કુટુંબનું ટીપણું હમણાં ઉકેલતો ના. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટીપણું જોવું=તિથિ વાર નક્ષત્ર વગેરે જોઇ તેનું સારૂં માઠું ફળ કહેવું તે; કાળ નિર્ણય કરવો; ગ્રહનાં બળાબળ જોવાં તે. ટીપણું વાંચવું=લગ્નઆણ પિંજણ કરવું. ટીપણું ઉકેલવું=ગઇ ગુજરી બાબતો કાઢી ઝઘડો વધારવો. રૂ૦ પ્ર૦ ટીપણાં પાણીમાં બોળવાં=ભવિષ્ય કહેલું હોય તે ખોટું પડવું.

**ટીપરી,** સ્ત્રી૦ અરધા શેરનું માપ; અનાજ વગેરેનું એક નાનું માપિયું. બે ટીપરીનો શેર. મુંબાઇ અને દખ્ખણમાં અનાજ જોખીને નહિ પણ ભરીને મપાય છે. મુંબાઇમાં બે ટીપરીનો શેર ચાર શેરની પાલી અને સોળ પાલીનો ફરો, એ માપે દાણાની લેવડદેવડ થાય છે. અરધો શેર અનાજ માય એવડું લાકડા, લોઢા કે તાંબાનું નાનું પાત્ર તે ટીપરી.

**ટીપવું,** ક્રિ૦ સ૦ ઉપર ઠોકવું; ઘણના પ્રહાર કરવા; ધા મારવા; ઘડવું. (૨) બેસે-ચોટી જાય તેમ ઠોકી બેસાડવું; ટપણવું; ટાપી મારીને બેસાડવું.:-ચુનો-છો ટીપવી. (૩) ભાગવું; ભુકો કરવો; વાટવું; ઝીણું થાય એમ કરવું.:-મરડિયા ટીપીને ચુનો કાઢવો. (૪) ટપલી મારવી; મારવું; ઠોકવું; ઝૂડવું.:-છોકરાને ટીપીનાંખ્યો.

**ટીપીનાંખવું,** મારવું; ખૂબ ઠોકવું. (૨) મારીને બેસાડી દેવું; હરાવવું; સરખું-ચપટ થઇજાય એમ કરવું.

**ટીપું,** ન૦ (ટિપું) છેક નાના કણના સ્વરૂપે પડેલું કે રહેલું જે અતિ અલ્પ પ્રવાહી તે; ફોરૂં; બિંદુ; કણ; લવ; બુંદ. કહે૦ ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય અને કાંકરે કાંકરે પાળ બંધાય=થોડું થોડું કરતાં ઘણું થાય.

**ટીપુસુલતાન,** પું૦ મ્હૈસુરનો એક પ્રખ્યાત સુલતાન. સન ૧૭૪૯ થી ૧૭૯૯ માં હયાત હતો. એ હૈદરઅલ્લીનો શાહજાદો હોઇ સને ૧૭૮૩ માં શ્રીરંગપટનમાં ગાદીએ બેઠો હતો. તે પરાક્રમી, ક્રૂર અને ધર્માંધ સુલતાન હતો. બે વાર તેને ઇંગ્રેજોની સાથે વિગ્રહ થયો હતો, જેમાંના છેલ્લા ૧૭૯૯ ના વિગ્રહમાં તે હાર્યો હતો. એજ વર્ષના મેમાં તે મરણ પામ્યો હતો. હિંદુસ્તાનના ઇતિહાસમાં, વાર્તાઓમાં ને ચરિત્રોમાં તેની વિશેષ હકીકત જોવી.

**ટીબ,** સ્ત્રી૦ ઝંઝેરી; એક જાતનું ભરત.

**ટીમણ,** ન૦ મુસાફરી દરમિયાન ખાવાને માટે રાખેલું ખાદ્ય તે; ભાથું; વાટમાં ખાવાનું તે. (૨) ખાટુંવડું; લગનને આગલે દહાડે સગાં સંબંધી વગેરેને જમાડવાં તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટીમણ કરવું=ભાથું કરવું. (૨) વાટમાં ખાવા માટે જે કંઇ સાથે રાખ્યું હોય તે. ખાવું કે ટીમણ બંધાવવું=મુસાફરીએ જનારને રસ્તામાં ખાવા માટેનું ખાવું આપવું-તેની ગાંસડીમાં રખાવવું તે.

**ટીમર,** સ્ત્રી૦ ટેકરી; ડુંગરી; ટિંબો. ઉ૦ એટલે આવી ટીમર ગોરધનતણી. ભાગવત.

**ટીલડી,** સ્ત્રી૦ [ सं. तिलक ] ચાંલ્લાને ઠેકાણે સ્ત્રીઓના કપાળમાં ચોઢવા માટે લાલ લાખ લગાડીને બનાવેલી અબરખની નાની અને ગોળ ટીકડી; ચાંલ્લી; ચાંલ્લા જેવી ગોળ ટીપકી. (૨) બિંદી; ચાંદ. ઉ૦ માને ટીલડી તપે લલાટ જો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટીલડી ચોઢવી=કપાળમાં ટીલડી લગાડવી. (૩) નાનો ચંદ્રક; આંખ:-મોરના પિંછામાંની ટીલડી=રંગદાર ચિત્ર વિચિત્ર ગોળ ટપકું.:-ટીલડીઓવાળાં પિંછાની ચમરી.

**ટીલવું,** વિ૦ જેના કપાળમાં ટીલાનું ચિહ્ન

હોય એવું; ચાંદરું. (૨) ટીલાં ટપકાં કરનાર.

**ટીલવો,** પું૦ [ સં. तिलक ] લોકના તિલક રૂપ એવો જે તે; તિલક કરવાને યોગ્ય એવો જે તે-બ્રાહ્મણ. તિલક-ટીલું કરનારો તે ટીલવો-તિરસ્કારના અર્થમાં-ભણેલો ગણેલો કે જ્ઞાની નહિ પણ માત્ર બાહ્યચિહ્નવાળો જાતે બ્રાહ્મણ તે. આગળ તિલક ભૂત હોય પૂજ્ય એવા અર્થમાં વપરાતો આ શબ્દ ભિલ્લ ગાંમડિયાથી હાલ તિરસ્કારના અર્થે વપરાય છે.

**ટિલિયો,** પું૦ ટીલવો.

**ટીલી,** સ્ત્રી૦ [ સં. तिलक ] ટીલડી; લાલ લાખ લગાડેલી નાના ચાંલ્લા જેવી કરેલી અબરખની ગોળ ચકતી, કે જે સ્ત્રીઓ ચાંલ્લાને ઠેકાણે કપાળે ચોઢે છે; મોતી નંગ વગેરે મિનાકારીનો નાનો લાંબો ચાંલ્લો; નખલો. (૨) રંગનું ડાઘનું કે ગુંજનું ચિહ્ન; નાનું ટીલું; ડાઘ; કલંક; લાંછન. રૂ૦ પ્ર૦ કાળાટીલી=આબરૂ-ઇજતને જે ખરાબ લાંછન લાગવું તે; અપવાદ; આળ; ખરાબ આરોપ; અકીર્તિ; અપજશ; બુરૂં બોલાવું તે. (૨) ભુંડાપણું; હલકાઇનું નામ.

**ટીલું,** ન૦ [ સં. तिलक ] ચંદન કંકુ વગેરેનું કપાળમાં જે ચિહ્ન કરવામાં આવે છે તે; તિલક; ચાંલ્લો; ત્રિપુંડ્ર. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટીલું કરવું=કપાળે કંકુ વગેરે લગાડવું. (૨) કપાળમાં ચોઢવું; લગાડવું; માથે નાંખવું; ઓઢાડી દેવું. ટીલું ઘસવું=સુખડને પાણીસાથે હાલતમાં રહેવું અને સામાનું કાંઇપણ હજમ કરી જવું તે.

**ટીલો,** પું૦ મોટું ટીલું; ચાંલ્લો; ગાજરિયો. (૨) ડામ; ડાઘ. (૩) તસિયો; ધોળો કે લાલ મોટો લાંબો આંકો.

**ટીશી,** સ્ત્રી૦ [ સં. तून ] વનસ્પતિનો નવો-તાજો ફૂટતો અંકુર; કુંપળ. (૨) નહિ પહોળા થયેલા પાંદડાની ગોળ વિંટલી; ફૂલની પાંદડીઓની ખીલ્યા પહેલાંની વિંટા જેવી સ્થિતિ તે; અણીદાર કળી. (૩) ટોચ; શિખર; પ્રાંત; અણી; તગરડીની ટોચ. (૪) પતરાજ; લાયરી; બડાઇ; શેખી; ગરૂરી; અભિમાન; હુંપદ લેવું તે.:-મૂર્ખા ખાલી ટીશી કરતો ના, નહિ તો માર્યો જઇશ.

**ટીશીખોર,** વિ૦ શેખીખોર.

**ટીસલી,** સ્ત્રી૦ ટીશી.

**ટીસો,** પું૦ ગેડીદડાની રમત; તેનો એક પ્રકાર. (૨) કોઇ ચિઢાય તેમ ડૈયો દેખાડી ડચકારો કરવો તે. ટીહો!

**ટીહો,** પું૦ ડૈયો દેખાડી મોઢેથી મશ્કરીનો સીત્કાર કરવો તે. સાંઢ પાડા વગેરેને 'ટીહો' ની ચીઢ પડે છે અને જો તે અવાજ તેમની સામું જોઇ કરવામાં આવે તો ઉશ્કેરાય છે.

**ટુક,** સ્ત્રી૦ ટોચ; શિખર.:-ગિરનારની બીજી ટુક ઉપર જજે. (૨) કવિતાની કડી; પદ; ચરણ.:-ગીતની એક ટુક બોલ એટલે મને બધું યાદ આવશે. જુ૦ ટુંક, ટૂક, ટુંકું.

**ટુકડાખાઉ,** વિ૦ રોટલાના કકડા માગી ખા-

મૂકેલા થોડાક સૈનિકોનો સમૂહ-મંડળી તે; પલટણના ઘણાક ભાગોમાંનો એક ભાગ. (૨) કકડી; કરચ. (૩) જથો; વર્ગ. સરખા પોશાકવાળા સમાન અભ્યાસવાળા થોડા જણની નાની મંડળી-ટોળી તે.

**ટુકડો,** પું૦ [ **સં. स्तोक** ] આખામાંથી તોડેલો એક નાનો ભાગ; કકડો. (૨) ગ્રાસ; બચકું.:-રોટલાનો ટુકડો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુકડા માગી ખાવા=અહિંતહિંથી રોટલાના કકડાની ભીખ માગવી તે; બચકું બચકું માગીને ખાવું; ભીખવું. કહે૦ ટુકડે ટુકડે બિસ્મિલ્લા=વારંવાર વિવેચન ભક્તિ કે સ્તુતિ વગેરેનો વિધિ કર્યા કરવો તે. (૨) થોડે થોડે બધું હજમ કરી જવું તે.

**ટુક્કલ,** સ્ત્રી૦ (પું૦) ગોળ કમાનની મોટી પતંગ; બહુ મોટો કનકવો.

**ટુચકી,** સ્ત્રી૦ વચલી આંગળી અને અંગુઠાથી કરવામાં આવતો અવાજ તે; ચપટી. (૨) એ અવાજ થતાં લાગે એટલો અલ્પ સમય તે; ક્ષણ; વિપળ; જરાવાર.:-ટુચકી વગાડવામાં આવું છું. (૩) આંગળીઓનાં બે ટેરવાં વચ્ચે રહે એટલો અલ્પ જથો તે; ચપટી.:-તપખીરની ટુચકી; ટુચકી લોટ.

**ટુચકો,** પું૦ એવી એક નાની વાત અથવા બીના, કે જેથી રસ-રંગ જામે, ગમ્મત મળે અને રસ ઉત્પન્ન થાય; ફકરો; ટાહુકો; નાનો કથા ભાગ. (૨) વિષય; વસ્તુવિશેષ. (૩) મંતરજંતર સંબંધી ભણવામાં આવતાં નાનાં નાનાં વાક્ય તે. (૪) મંતર તંતરનો નાનો પણ અસરકારક પ્રયોગ; વહેમ મટાડે એવું કંઇક જાદુ અને તેનો પ્રયોગ-અખતરો; ઇલમ. (૫) ઇસારો. (૬) નાનો કકડો; અમુક આખાનો એકાદો નાનો વિભાગ; અંશ.:-આંબલીનો ટુચકો. ટુકડો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુચકો કરવો=વહેમ મટવાને માટે જાદુ જેવો નાનો પ્રયોગ કરવો તે. જાદુઈ અડપલું પ્રતીકાર.

**ટુટક,** વિ૦ તૂટેલું હોય એવું; સળંગ-આદિથી અંત લગી ન હોય એવું; ખંડિત. (૨) બરોબર મળતું ન હોય એવું; અનુસંધાન-સંબંધ વગરનું; છુટુંછુટું; નહિઆખું.

**ટુટફાટ,** સ્ત્રી૦ તૂટી ને ફૂટી જવું તે; જુદું-છુટું પડી જવું તે; વિભેદ; કુસંપ; ફૂટ; અણબનાવ; વિગ્રહ; સંબંધ ભંગ થવો તે. (૨) ભાગી તરડાઈ જવું તે; સંગીન, ઘન કે જમાવટી પદાર્થમાંની ભાગફોડ તે.:-બાંધકામ-ચુના કામની ટુટફાટ હોય તે મરામત કરી લેજો; ભાગ્યુંતૂટ્યું હોય તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુટફાટ થવી=તૂટી અને ફાટી જવું તે; નુકસાન થવું; મતભેદ પડવો; કુસંપ થવો; સંબંધ તૂટી જવો, સુસંપતા-એકમત એકમતપણું નહિ રહેવું તે.

**ટુટવું,** ક્રિ૦ અ૦ આખામાંથી જુદું થવું; છુટું પડવું; એકાકારતાનો ભંગ થવો; જમાવટ નહિ રહેવી; જુદું પડી જવું; ભાગવું; તૂટીજવું. (૨) જોડાયેલા-સંધાયેલા કે સંબંધમાં રહેલા અવયવોનું જુદું પડવું તે. (૩) મતભેદ, વિભેદ પડવો; અંતરાય પડવો.:-એની દોસ્તી ટુટી છે. (૪) તરડાવું; ચિરાવું.:-કાચ ટુટી ગયો છે. (૫) બંધનું નરમ પડી જવું; શક્તિ ઘટીજવી. એ બિચારો કામકાજ કરીકરીને ટુટી ગયો છે. (૬) એકદમ ધસી જવું; કોઇની ઉપર ધસી-હલ્લો કરી કતલ ચલાવવી તે.:-રજપૂતો મરણિયા થઇ તેમની ઉપર ટુટી પડ્યા. (જુ૦ તૂટવું.)

**ટુટીચાર,** પું૦ તૂટક ચાર તે; એક પાસાના ત્રણ દાણા અને બીજાનો એક, એમ બે મળીને ચાર દાણા પડવા તે; તૂટક ચાર દાણાનો દાવ પડવો તે. સોગટાંબાજીમાં. (૨) નાડીના બંધ શિથિલ પડી ગયા હોય એવું તે; કમજોર; જીર્ણ શરીરનું માણસ.

બહુ કામકાજ કરવાથી કે ચિંતાથી દઢ-બંધ બાંધાતું નહિ રહેલું એવું જે તે.

**ઢુમઢુમી,** સ્ત્રી૦ ઢુમઢુમ એવો રણકો-અવાજ કાઢનારી નગારી-થાળી વગેરે તે; ઢુમઢુમી ઢોલની જોડે વગાડવાની નાની નગારી.

**ઢુમણ,** ન૦ મંતર તંતર સંબંધી જે વહેમી ક્રિયા પ્રયોગ વગેરે તે. કામણની સાથે જોડાઇને વપરાય છે.:-કામણ ઢુમણ શી-ખેલી. (૨) ટુંકું પડવું તે; રીસ; ઓછપતું વાંકું. (૩) કણક ગદડવાનું જે ઘી કે તેલ તે.

**ઢુવા,** પું૦ (ઢુઓ.) ખાડા; ગોખા.:-આંખોમાં ઢુવા પડી ગયા. (૨) ઉંડાં દર; ભોક; નારાં.:-કોહ થયો તેમાંથી ઠેક ઠેકાણે માં-સમાં ઢુવા પડી ગયા. (૩) ટપકાં; બિંદુ; તર્પણ થાય એવું સિંચન.:-બાળકની આં-ખમાં તેલના ઢુવા મૂકવાથી આંખ લિંબુની ફાડ જેવી મોટી થાય છે.

**ઢુવાલ,** પું૦ [ પોર્ટુ૦ અં૦ Towal ] ભીનું શરીર લુછવાનો જાડા વણાટનો લુગડાનો નાનો કકડો; અંગ-લુછો-અંગુછો; શરીર હાથ વગેરે લુછવાનો રૂમાલ. મિ. કરક-રિયા કહે છે કે, આ શબ્દ ઈંગ્રેજીમાંથી નહિ પણ પોર્ટુગિઝમાંથી આવેલો છે.

**ઢુવો,** પું૦ ખાડો; ગર્ત; ભોક. (૨) ટપકું; ટીપું; બુંદ; પ્રવાહીનું ફોરું. (૩) જેવડે ઢુવા મૂકવામાં આવે છે તે; પેલ; પુમડું. (૪) ઘા; લાગણી દુઃખાય એવો ચમટો તે. જુવો. (જમીનમાં) ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢુવો પડવો=ખાડો-નારૂં પડવું. ઢુવા પાડવા=ટ-પકાં મૂકવાં. ઢુવા દેવા=ચુંટલા ખણવા; ટુંપ-મહેણાંના ડોક મારવા. (જુ. ઢુવા.)

**ટુંક,** સ્ત્રી૦ સ્વમાનનો ટેક; હુપદ; સ્વાભિમા-નની લાગણી.:-એને ટુંક છે. (૨) લાજ; શરમ.:-એને જરાય ટુંક નથી. (૩) ટુંકું; નહિ લંબાણ; સંક્ષિપ્ત.:-ટુંક વખતમાં શી તૈયારી થાય ?

**ટુંકડું,** વિ૦ ટુંકું; નહિ લાંબું.

**ટુંકાક્ષરીલિપિ,** સ્ત્રી૦ આડા ઉભા લીટાઓ અને અમુક અમુક પ્રકારે તેને સાથે જોડી લઈ ટુંકામાં ઉતાવળે શબ્દો અને ભાષણો લખી લેવાની રીત. હાલ ભાષણ વગેરેના જમાનામાં આનો ખૂબ ઉપયોગ થવા માંડયો છે. ટુંકાક્ષરીલિપિનું અને ટાઇપ-રાઇટિંગનું કામ આવડવું એ કારકુનની હાલ મુખ્ય લાયકાત ગણાય છે. લગભગ દરેક દેશમાં અને દરેક ભાષામાં જુદી જુદી એક હજાર રીતો હાલ ચાલુ થયેલી છે.

**ટુંકારવું,** ક્રિ૦ અ૦ તોછડે બોલાવવું; ટુંકારો કરવો; ત્વંકારે બોલવું.

**ટુંકારો,** પું૦ [ સં. त्वंकार ] તું એવો તો-છડો બોલ તે; તોછડાઇથી કોઈને સંબો-ધવું તે; 'તું' એમ કહેવું; અસભ્ય બોલે બોલાવવું તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુંકારો કરવો= તોછડાઇથી કોઇને સંબોધવું; તું એમ કહી અસભ્ય વાણીએ બોલવું; હલકી અસભ્ય વાણી વાપરવી તે. ઉ૦ તેજી ન સહે ચા-બખો, શૂર ન સહે ટુંકાર.

**ટુંકું,** વિ૦ લાંબું નહિ એવું; લંબાઇ, ઉં-ચાઈ અને વિસ્તારમાં બહુ મોટું નહિ એવું; લાંબાથી ઉલટું. ટુંકું દોરડું=લાંબું નહિ એવું. ટુંકું માણસ=નહિ ઉંચું એવું. ટુંકું ખેતર=બહુ વિસ્તારવાળું નહિ એવું. (૨) સાર રૂપ; જોઇએ તેટલું; સંક્ષિપ્ત.:-ટુંકું વાક્ય-લખાણ. (૩) થોડું; ઓછું; નાનું; અલ્પ.:-ટુંકું ખરચ. (૪) સરભર ન થઈ રહે એવું; અપૂર્ણ; નહિ પૂરતું. ટુંકો પ-ગાર. (૫) સાંકડું-નહિ બેસતું આવતું.:-આ પહેરણ ગળેથી ટુંકું છે. (૬) અ-દૂર.:-ટુંકો રસ્તો. (૭) અચિર.:-ટુંકું આ-યુષ્ય. ઊણું; કમ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુંકું કરવું= ઓછું કરવું; નહિ બહુ લંબાવવું; તોડી-

નાંખવું; કમતી કરવું; થોડામાં પતાવવું. ટુંકુંટચ=બહુજ ટુંકું. ટુંકામાં=થોડામાં-સાર રૂપમાં, ઓછામાં. કહે૦ લાંબા સાથે ટુંકો જાય મરે નહિ તો માંદો થાય=મોટાની સ્પર્ધામાં નાનાને કંઈ ને કંઇ નુકસાનજ થાય, માટે મોટાની સ્પર્ધા કરવી નહિ. ટુંકી નજર=મન હૃદયની વિશાળતા નહિ તે; બુદ્ધિ નહિ દોડાવવી તે. (૨) કંજુસાઇ; કૃપણતા; અનુદારવૃત્તિ.

**ટુંટમુંટ**, વિ૦ ટુંટિયાંવાળીને મુગું મુગું થઇ પડી રહેલું; હાલે ચાલે નહિ તેમ બોલે પણ નહિ એવી સ્થિતિમાં પડી રહેલું:-તાવ આવ્યો ત્યારના આમ ટુંટમુંટ પડ્યા છે. (૨) ભાગેલું તૂટેલું હોય એવું.:-ટુંટમુંટ ખાટલી.

**ટુંઠણું**, વિ૦ ટુંકું; હાથે ખોડવાળું.

**ટુંટિયાં**, ન૦ ઢિંચણમાંથી પગ વાળી રાખવા તે; પગને વાળીને ટુંકા રાખવા તે. ટાઢ વાતાં અને રોગ-પીડા થતાં માણસ પગને ટુંકા કરી વાળી રાખે છે તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુંટિયાં વાળવાં=પગને ઢિંચણમાંથી વાળી દઈને પડી રહેવું તે. (૨) કોઇ વાત ખુલાસે કહેવી નહિ કે મોકળે મને કાર્ય નહિ કરવું તે; સંકોચ કરવો.:-આ ઝુલણિયો વિવાહ છે માટે સારી રીતે ખરચ કરજો, ટુંટિયાં વાળતા નહિ.

**ટુંટિયું**, ન૦ ટુંટા કરી નાંખનારું એક સાંસર્ગિક તાવનું દરદ; તાવ આવે અને સાંધા રહી જાય એવો એક સંસર્ગી મરજ; એક જાતનો ઉડતો વાતવ્યાધિ. સન ૧૮૭૨-૩ માં ગુજરાતમાં ટુંટિયાનો મરજ ફાટી નીકળ્યો હતો. આખા દેશમાં ઘેરેઘેર લોકો આ વ્યાધિમાં સપડાયા હતા. એમાં તાવ આવતો અને શરીરના સાંધા સજડ રહી જતા. દરદીથી કશી હિલચાલ થતી નહિ. નર્મકોશમાં 'કોલેરા' એમ લખ્યું છે અને દા. ત્રિ. મો. શાહવાળા વૈદકમાં ટુંટિયાને કોલેરા ગણી તે પ્રમાણે વિવેચન કર્યું છે પણ ટુંટિયું તે કોલેરા કે કોગળિયું નહિ પરંતુ-બળિયા-ઓરી અને અછબડા જેવો સાંસર્ગિક વાતજ્વરનો એક પ્રકાર છે. ઇંગ્રેજીમાં Dengue fever=Infectious eruptive fever with acute pain in joints. Ox. Dc. (૨) ઢિંચણમાંથી પગ વાળી રાખવા તે; ઢિંચણમાંથી પગ વાળીને શ્વાનકુંડળી કરી સૂઈ રહેવું તે. ટુંટિયું વાળીને પડી રહેવું. છેલ્લું સને ૧૯૧૩-૧૪ માં ટુંટિયું ગુજરાતનાં કેટલાંક શહેરોમાં દેખાયું હતું.

**ટુંડું**, વિ૦ [સં. रूंड] ભાગેલા અથવા રહી ગયેલા હાથનું; જેને હાથે ખોડ હોય તે; જેનો પંજો તૂટી ગયેલો કે વળી ગયેલો હોય તે; ઠુંઠું; ખોડવાળા હાથનું. (૨) હાથના અવયવો જેના કામ કરી શકતા ન હોય તે; ટુંકા-નાના અવળા ને જુઠા હાથવાળું.

**ટુંડી**, સ્ત્રી૦ કુવામાં રેતીનું પડ આવતાં ચણતર રહી શકતું નથી ત્યારે કણઝીનાં પાટિયાંનું એક મોટું ચકરડું કરી અંદર ઉતારે છે એ ચકરડું તે ટુંડી અથવા કઠવો કહેવાય છે. એ ટુંડી ઉપર પછી કંડ અથવા ઈંટોથી કુવાનું ચણતર ચણવામાં આવે છે.

**ટુંડું**, વિ૦ ઠુંઠું; વાંકા હાથનું; વળી ગયેલા હાથવાળું; લુલું

**ટુંડો**, વિ૦ જન્મટુંટો; ટુંકા હાથવાળો. (૨) ઠગ; ધૂર્ત.

**ટુંપણ**, ન૦ ટુંપવું તે; ટુંપવાનું કામ તે; ચુંટી નાંખવું; મૂળમાંથી ખેંચી નાંખવું તે. (૨) નિંદણ. (૩) ખૂબ ગુંદવું તે; મસળવું તે. (૪) ટુંપવાનું જે ઘી અથવા તેલ તે.

**ટુંપણું**, ન૦ ટુંપવું તે. (૨) ટુંપવા-ખુંટવાનું ઓજાર. (૩) વાળ ટુંપવાની ક્રિયા તે.

બહુ કામકાજ કરવાથી કે ચિંતાથી દઢ-બંધ બાંધાતું નહિ રહેલું એવું જે તે.

**ઢુમઢુમી,** સ્ત્રી૦ ઢુમઢુમ એવો રણકો-અવાજ કાઢનારી નગારી-થાળી વગેરે તે; ઢુમઢુમી ઢોલની જોડે વગાડવાની નાની નગારી.

**ઢુમણ,** ન૦ મંતર તંતર સંબંધી જે વહેમી ક્રિયા પ્રયોગ વગેરે તે. કામણની સાથે જોડાઇને વપરાય છે.:-કામણ ઢુમણ શી-ખેલી. (૨) ઢુંકું પડવું તે; રીસ; ઓછપતું વાંકું. (૩) કણુક ગદડવાનું જે ઘી કે તેલ તે.

**ઢુવા,** પું૦ (ઢુઓ.) ખાડા; ગોબા.:-આંખોમાં ઢુવાં પડી ગયા. (૨) ઉંડાં દર; ભોક; નારાં.:-કોઢ થયો તેમાંથી ઠેક ઠેકાણે માં-સમાં ઢુવા પડી ગયા. (૩) ટપકાં; બિંદુ; તર્પણ થાય એવું સિંચન.:-બાળકની આં-ખમાં તેલના ઢુવા મૂકવાથી આંખ લિંબુની ફાડ જેવી મોટી થાય છે.

**ઢુવાલ,** પું૦ [ પોર્તુ૦ અં૦ Towal ] ભીનું શરીર લુછવાનો જાડા વણાટનો લુગડાનો નાનો કકડો; અંગ-લુછો-અંગુછો; શરીર હાથ વગેરે લુછવાનો રૂમાલ. મિ. કરક-રિયા કહે છે કે, આ શબ્દ ઈંગ્રેજીમાંથી નહિ પણ પોર્તુગિઝમાંથી આવેલો છે.

**ઢુવો,** પું૦ ખાડો; ગર્ત; ભોક. (૨) ટપકું; ટીપું; બુંદ; પ્રવાહીનું ફોરું. (૩) જેવડે ઢુવા મૂકવામાં આવે છે તે; પેલ; પુમડું. (૪) ઘા; લાગણી દુઃખાય એવો ચમટો તે. જુવો. (જમીનમાં) ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢુવો પડવો=ખાડો-નારૂં પડવું. ઢુવા પાડવા=ટ-પકાં મૂકવાં. ઢુવા દેવા=ચુંટલા ખણવા; ઢુંપ-મહેણાંના ઠોક મારવા. (જુ. ઢુવા.)

**ઢુંક,** સ્ત્રી૦ સ્વમાનનો ટેક; હુંપદ; સ્વાભિમા-નની લાગણી.:-એને ઢુંક છે. (૨) લાજ; શરમ.:-એને જરાય ઢુંક નથી. (૩) ઢુંકું; નહિ લંબાણ; સંક્ષિપ્ત.:-ઢુંક વખતમાં શી તૈયારી થાય?

**ઢુંકડું,** વિ૦ ઢુંકું; નહિ લાંબું.

**ઢુંકાક્ષરીલિપિ,** સ્ત્રી૦ આડા ઉભા લીટાઓ અને અમુક અમુક પ્રકારે તેને સાથે જોડી લઈ ઢુંકામાં ઉતાવળે શબ્દો અને ભાષણો લખી લેવાની રીત. હાલ ભાષણ વગેરેના જમાનામાં આનો ખૂબ ઉપયોગ થવા માંડયો છે. ઢુંકાક્ષરીલિપિનું અને ટાઇપ-રાઇટિંગનું કામ આવડવું એ કારકુનની હાલ મુખ્ય લાયકાત ગણાય છે. લગભગ દરેક દેશમાં અને દરેક ભાષામાં જુદી જુદી એક હજાર રીતો હાલ ચાલુ થયેલી છે.

**ઢુંકારવું,** ક્રિ૦ અ૦ તોછડે બોલાવવું; ઢુંકારો કરવો; ત્વંકારે બોલવું.

**ઢુંકારો,** પું૦ [ સં. त्वंकार ] તું એવો તો-છડો બોલ તે; તોછડાઇથી કોઈને સંબો-ધવું તે; 'તું' એમ કહેવું; અસભ્ય બોલે બોલાવવું તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢુંકારો કરવો= તોછડાઇથી કોઇને સંબોધવું; તું એમ કહી અસભ્ય વાણીએ બોલવું; હલકી અસભ્ય વાણી વાપરવી તે. ઉ૦ તેજી ન સહે ચા-બખો, શૂર ન સહે ઢુંકાર.

**ઢુંકું,** વિ૦ લાંબું નહિ એવું; લંબાઇ, ઉં-ચાઈ અને વિસ્તારમાં બહુ મોટું નહિ એવું; લાંબાથી ઉલટું. ઢુંકું દોરડું=લાંબું નહિ એવું. ઢુંકું માણસ=નહિ ઉંચું એવું. ઢુંકું ખેતર=બહુ વિસ્તારવાળું નહિ એવું. (૨) સાર રૂપ; જોઇએ તેટલું; સંક્ષિપ્ત.:-ઢુંકું વાક્ય-લખાણ. (૩) થોડું; ઓછું; નાનું; અલ્પ.:-ઢુંકું ખરચ. (૪) સરભર ન થઈ રહે એવું; અપૂર્ણ; નહિ પૂરતું. ઢુંકો પ-ગાર. (૫) સાંકડું-નહિ બેસતું આવતું.:-આ પહેરણ ગળેથી ઢુંકું છે. (૬) અ-દૂર.:-ઢુંકો રસ્તો. (૭) અચિર.:-ઢુંકું આ-યુષ્ય. ઉણું; કમ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢુંકું કરવું= ઓછું કરવું; નહિ બહુ લંબાવવું; તોડી-

નાંખવું; કમતી કરવું; થોડામાં પતાવવું. ટુંકુંટચ=બહુજ ટુંકું. ટુંકામાં=થોડામાં-સાર રૂપમાં, ઓછામાં. કહે૦ લાંબા સાથે ટુંકો જાય મરે નહિ તો માંદો થાય=મોટાની સ્પર્ધામાં નાનાને કંઈ ને કંઇ નુકસાનજ થાય, માટે મોટાની સ્પર્ધા કરવી નહિ. ટુંકી નજર=મત હૃદયની વિશાળતા નહિ તે; બુદ્ધિ નહિ દોડાવવી તે. (૨) કંજુસાઇ; કૃપણતા; અનુદારવૃત્તિ.

**ટુંટમુંટ,** વિ૦ ટુંટિયાંવાળીને મુગું મુગું થઇ પડી રહેલું; હાલે ચાલે નહિ તેમ બોલે પણ નહિ એવી સ્થિતિમાં પડી રહેલું:-તાવ આવ્યો ત્યારના આમ ટુંટમુંટ પડ્યા છે. (૨) ભાગેલું તૂટેલું હોય એવું:-ટુંટમુંટ ખાટલી.

**ટુંટળું,** વિ૦ ટુંકું; હાથે ખોડવાળું.

**ટુંટિયાં,** ન૦ ઢિંચણમાંથી પગ વાળી રાખવા તે; પગને વાળીને ટુંકા રાખવા તે. ટાઢ વાતાં અને રોગ-પીડા થતાં માણસ પગને ટુંકા કરી વાળી રાખે છે તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુંટિયાં વાળવાં=પગને ઢિંચણમાંથી વાળી દઈને પડી રહેવું તે. (૨) કોઇ વાત ખુલાસે કહેવી નહિ કે મોકળે મને કાર્ય નહિ કરવું તે; સંકોચ કરવો.:-આ ઝુલણિયો વિવાહ છે માટે સારી રીતે ખરચ કરજો, ટુંટિયાં વાળતા નહિ.

**ટુંટિયું,** ન૦ ટુંટા કરી નાંખનારું એક સાંસર્ગિક તાવનું દરદ; તાવ આવે અને સાંધા રહી જાય એવો એક સંસર્ગી મરજ; એક જાતનો ઉડતો વાતવ્યાધિ. સન ૧૮૭૨-૩ માં ગુજરાતમાં ટુંટિયાનો મરજ ફાટી નીકળ્યો હતો. આખા દેશમાં ઘેરેઘેર લોકો આ વ્યાધિમાં સપડાયા હતા. એમાં તાવ આવતો અને શરીરના સાંધા સજડ રહી જતા. દરદીથી કશી હિલચાલ થતી નહિ. નર્મકોશમાં 'કોલેરા' એમ લખ્યું છે અને દા. ત્રિ. મો. શાહવાળા વૈદકમાં ટુંટિયાને કોલેરા ગણી તે પ્રમાણે વિવેચન કર્યું છે પણ ટુંટિયું તે કોલેરા કે કોગળિયું નહિ પરંતુ-બળિયા-ઓરી અને અછબડા જેવો સાંસર્ગિક વાતજ્વરનો એક પ્રકાર છે. ઇંગ્રેજીમાં Dengue fever=Infectious eruptive fever with acute pain in joints. Ox. Dc. (૨) ઢિંચણમાંથી પગ વાળી રાખવા તે; ઢિંચણમાંથી પગ વાળીને શ્વાનકુંડળી કરી સૂઈ રહેવું તે. ટુંટિયું વાળીને પડી રહેવું. છેલ્લું સને ૧૯૧૩-૧૪ માં ટુંટિયું ગુજરાતનાં કેટલાંક શહેરોમાં દેખાયું હતું.

**ટુંડું,** વિ૦ [સં. रूंड] ભાગેલા અથવા રહી ગયેલા હાથનું; જેને હાથે ખોડ હોય તે; જેનો પંજો તૂટી ગયેલો કે વળી ગયેલો હોય તે; ઠુંઠું; ખોડવાળા હાથનું. (૨) હાથના અવયવો જેના કામ કરી શકતા ન હોય તે; ટુંકા-નાના અવળા ને જાુઠા હાથવાળું.

**ટુંડી,** સ્ત્રી૦ કુવામાં રેતીનું પડ આવતાં ચણતર રહી શકતું નથી ત્યારે કણઝીનાં પાટિયાંનું એક મોટું ચકરડું કરી અંદર ઉતારે છે એ ચકરડું તે ટુંડી અથવા કઠવો કહેવાય છે. એ ટુંડી ઉપર પછી કંડ અથવા ઇંટોથી કુવાનું ચણતર ચણવામાં આવે છે.

**ટુંડું,** વિ૦ ટુંડું; વાંકા હાથનું; વળી ગયેલા હાથવાળું; લુલું

**ટુંડો,** વિ૦ જન્મટુંટો; ટુંકા હાથવાળો. (૨) ઠગ; ધૂર્ત.

**ટુંપણ,** ન૦ ટુંપવું તે; ટુંપવાનું કામ તે; ચુંટી નાંખવું; મૂળમાંથી ખેંચી નાંખવું તે. (૨) નિંદણ. (૩) ખૂબ ગુંદવું તે; મસળવું તે. (૪) ટુંપવાનું જે ઘી અથવા તેલ તે.

**ટુંપણું,** ન૦ ટુંપવું તે. (૨) ટુંપવા-ખુંટવાનું ઓજાર. (૩) વાળ ટુંપવાની ક્રિયા તે.

બહુ કામકાજ કરવાથી કે ચિંતાથી દઢ-બંધ બાંધાતુ નહિ રહેલું એવું જે તે.

**ટુમટુમી,** સ્ત્રી૦ ટુમટુમ એવો રણકો-અવાજ કાઢનારી નગારી-થાળી વગેરે તે; ટુમટુમી ઢોલની જોડે વગાડવાની નાની નગારી.

**ટુમણ,** ન૦ મંતર તંતર સંબંધી જે વહેમી ક્રિયા પ્રયોગ વગેરે તે. કામણની સાથે જોડાઇને વપરાય છે.:-કામણ ટુમણ શીખેલી. (૨) ટુંકું પડવું તે; રીસ; ઓછપનું વાંકું. (૩) કણક ગદડવાનું જે ઘી કે તેલ તે.

**ટુવા,** પું૦ (ટુઓ.) ખાડા; ગોબા.:-આંખોમાં ટુવા પડી ગયા. (૨) ઉંડાં દર; ભોક; નારાં.:-કોહ થયો તેમાંથી ઠેક ઠેકાણે માંસમાં ટુવા પડી ગયા. (૩) ટપકાં; બિંદુ; તર્પણ થાય એવું સિંચન.:-બાળકની આંખમાં તેલના ટુવા મૂકવાથી આંખ લિંબુની ફાડ જેવી મોટી થાય છે.

**ટુવાલ,** પું૦ [ पोर्टु० अं० Towal ] ભીનું શરીર લુછવાનો જાડા વણાટનો લુગડાનો નાનો કકડો; અંગ-લુછો-અંગુછો; શરીર હાથ વગેરે લુછવાનો રૂમાલ. મિ. કરકરિયા કહે છે કે, આ શબ્દ ઈંગ્રેજીમાંથી નહિ પણ પોર્ટુગિઝમાંથી આવેલો છે.

**ટુવો,** પું૦ ખાડો; ગર્ત; ભોક. (૨) ટપકું; ટીપું; બુંદ; પ્રવાહીનું ફોરું. (૩) જેવડે ટુવા મૂકવામાં આવે છે તે; પેલ; પુમડું. (૪) ઘા; લાગણી દુઃખાય એવો ચમટો તે. જુવો. (જમીનમાં) ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુવો પડવો=ખાડો-નારૂં પડવું. ટુવા પાડવા=ટપકાં મૂકવાં. ટુવા દેવા=ચુંટલા ખણવા; ટુંપ-મહેણાંના ઠોક મારવા. (જુ. ટુવા.)

**ટુંક,** સ્ત્રી૦ સ્વમાનનો ટેક; હુંપદ; સ્વાભિમાનની લાગણી.:-એને ટુંક છે. (૨) લાજ; શરમ.:-એને જરાય ટુંક નથી. (૩) ટુંકું; નહિ લંબાણ; સંક્ષિપ્ત.:-ટુંક વખતમાં શી તૈયારી થાય ?

**ટુંકડું,** વિ૦ ટુંકું; નહિ લાંબું.

**ટુંકાક્ષરીલિપિ,** સ્ત્રી૦ આડા ઉભા લીટાઓ અને અમુક અમુક પ્રકારે તેને સાથે જોડી લઈ ટુંકામાં ઉતાવળે શબ્દો અને ભાષણો લખી લેવાની રીત. હાલ ભાષણ વગેરેના જમાનામાં આનો ખૂબ ઉપયોગ થવા માંડ્યો છે. ટુંકાક્ષરીલિપિનું અને ટાઇપરાઇટિંગનું કામ આવડવું એ કારકુનની હાલ મુખ્ય લાયકાત ગણાય છે. લગભગ દરેક દેશમાં અને દરેક ભાષામાં જુદી જુદી એક હજાર રીતો હાલ ચાલુ થયેલી છે.

**ટુંકારવું,** ક્રિ૦ અ૦ તોછડે બોલાવવું; ટુંકારો કરવો; ત્વંકારે બોલવું.

**ટુંકારો,** પું૦ [ सं. त्वंकार ] તુ એવો તોછડો બોલ તે; તોછડાઇથી કોઈને સંબોધવું તે; 'તું' એમ કહેવું; અસભ્ય બોલે બોલાવવું તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુંકારો કરવો=તોછડાઇથી કોઇને સંબોધવું; તું એમ કહી અસભ્ય વાણીએ બોલવું; હલકી અસભ્ય વાણી વાપરવી તે. ઉ૦ તેજી ન સહે ચાબખો, શૂર ન સહે ટુંકાર.

**ટુંકું,** વિ૦ લાંબું નહિ એવું; લંબાઇ, ઉંચાઈ અને વિસ્તારમાં બહુ મોટું નહિ એવું; લાંબાથી ઉલટું. ટુંકું દોરડું=લાંબું નહિ એવું. ટુંકું માણસ=નહિ ઉંચું એવું. ટુંકું ખેતર=બહુ વિસ્તારવાળું નહિ એવું. (૨) સાર રૂપ; જોઇએ તેટલું; સંક્ષિપ્ત.:-ટુંકું વાક્ય-લખાણ. (૩) થોડું; ઓછું; નાનું; અલ્પ.:-ટુંકું ખરચ. (૪) સરભર ન થઈ રહે એવું; અપૂર્ણ; નહિ પૂરતું. ટુંકો પગાર. (૫) સાંકડું-નહિ બેસતું આવતું.:-આ પહેરણ ગળેથી ટુંકું છે. (૬) અદૂર.:-ટુંકો રસ્તો. (૭) અચિર.:-ટુંકું આયુષ્ય. ઉણું; કમ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુંકું કરવું=ઓછું કરવું; નહિ બહુ લંબાવવું; તોડી-

નાંખવું; કમતી કરવું; થોડામાં પતાવવું. ટુંકુંટચ=બહુજ ટુંકું. ટુંકામાં=થોડામાં-સાર રૂપમાં, ઓછામાં. કહે૦ લાંબા સાથે ટુંકો જાય મરે નહિ તો માંદો થાય=મોટાની સ્પર્ધામાં નાનાને કંઈ ને કંઇ નુકસાનજ થાય, માટે મોટાની સ્પર્ધા કરવી નહિ. ટુંકી નજર=મન હૃદયની વિશાળતા નહિ તે; બુદ્ધિ નહિ દોડાવવી તે. (૨) કંજુ-સાઇ; કૃપણતા; અનુદારવૃત્તિ.

**ટુંટમુંટ,** વિ૦ ટુંટિયાંવાળીને મુગું મુગું થઇ પડી રહેલું; હાલે ચાલે નહિ તેમ બોલે પણ નહિ એવી સ્થિતિમાં પડી રહેલું:-તાવ આવ્યો ત્યારના આમ ટુંટમુંટ પડ્યા છે. (૨) ભાગેલું તૂટેલું હોય એવું:-ટુંટ-મુંટ ખાટલી.

**ટુંટળું,** વિ૦ ટુંકું; હાથે ખોડવાળું.

**ટુંટિયાં,** ન૦ ઢિંચણમાંથી પગ વાળી રાખવા તે; પગને વાળીને ટુંકા રાખવા તે. ટાઢ વાતાં અને રોગ-પીડા થતાં માણસ પગને ટુંકા કરી વાળી રાખે છે તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુંટિયાં વાળવાં=પગને ઢિંચણમાંથી વાળી દઇને પડી રહેવું તે. (૨) કોઇ વાત ખુ-લાસે કહેવી નહિ કે મોકળે મને કાર્ય નહિ કરવું તે; સંકોચ કરવો.:-આ ઝુલ-ણિયો વિવાહ છે માટે સારી રીતે ખરચ કરજો, ટુંટિયાં વાળતા નહિ.

**ટુંટિયું,** ન૦ ટુંટા કરી નાંખનારું એક સાંસ-ર્ગિક તાવનું દરદ; તાવ આવે અને સાંધા રહી જાય એવો એક સંસર્ગી મરજ; એક જાતનો ઉડતો વાતવ્યાધિ. સન ૧૮૭૨-૩ માં ગુજરાતમાં ટુંટિયાનો મરજ ફાટી નીકળ્યો હતો. આખા દેશમાં ઘેરેઘેર લોકો આ વ્યાધિમાં સપડાયા હતા. એમાં તાવ આ-વતો અને શરીરના સાંધા સજડ રહી જતા. દરદીથી કશી હિલચાલ થતી નહિ. નર્મકોશમાં 'કોલેરા' એમ લખ્યું છે અને દા. ત્રિ. મો. શાહવાળા વૈદકમાં ટુંટિયાને કોલેરા ગણી તે પ્રમાણે વિવેચન કર્યું છે પણ ટુંટિયું તે કોલેરા કે કોગળિયું નહિ પરંતુ-બળિયા-ઓરી અને અછબડા જેવો સાંસર્ગિક વાતજ્વરનો એક પ્રકાર છે. ઈંગ્રે-જીમાં Dengue fever=Infectious eruptive fever with acute pain in joints. Ox. Dc. (૨) ઢિંચણમાંથી પગ વાળી રાખવા તે; ઢિંચ-ણમાંથી પગ વાળીને શ્વાનકુંડળી કરી સૂઈ રહેવું તે. ટુંટિયું વાળીને પડી રહેવું. છેલ્લું સને ૧૯૧૩-૧૪ માં ટુંટિયું ગુજ-રાતનાં કેટલાંક શહેરોમાં દેખાયું હતું.

**ટુંડું,** વિ૦ [सं. रूंड] ભાગેલા અથવા રહી ગયેલા હાથનું; જેને હાથે ખોડ હોય તે; જેનો પંજો તૂટી ગયેલો કે વળી ગયેલો હોય તે; ઠુંઠું; ખોડવાળા હાથનું. (૨) હાથના અવયવો જેના કામ કરી શકતા ન હોય તે; ટુંકા-નાના અવળા ને જુદા હાથવાળું.

**ટુંડી,** સ્ત્રી૦ કુવામાં રેતીનું પડ આવતાં ચણ-તર રહી શકતું નથી ત્યારે કણજીનાં પાટિ-યાંનું એક મોટું ચકરડું કરી અંદર ઉતારે છે એ ચકરડું તે ટુંડી અથવા કડવો કહે-વાય છે. એ ટુંડી ઉપર પછી કંડ અથવા ઈંટોથી કુવાનું ચણતર ચણવામાં આવે છે.

**ટુંડું,** વિ૦ ટુંટું; વાંકા હાથનું; વળી ગયેલા હાથવાળું; લુલું

**ટુંડો,** વિ૦ જન્મટુંટો; ટુંકા હાથવાળો. (૨) ઠગ; ધૂર્ત્ત.

**ટુંપણ,** ન૦ ટુંપવું તે; ટુંપવાનું કામ તે; ચુંટી નાંખવું; મૂળમાંથી ખેંચી નાંખવું તે. (૨) નિંદણ. (૩) ખૂબ ગુંદવું તે; મસળવું તે. (૪) ટુંપવાનું જે ઘી અથવા તેલ તે.

**ટુંપણું,** ન૦ ટુંપવું તે. (૨) ટુંપવા-ખુંટવાનું ઓજાર. (૩) વાળ ટુંપવાની ક્રિયા તે.

**ટુંપરહીજવું**, ક્રિ૦ અ૦ વાયુથી શરીરનું સાંધેસાંધે રહીજવું; અકડાઇજવું.

**ટુંપવું**, ક્રિ૦ સ૦ ચીપિયા કે ચપટીથી વાળ ખેંચી નાંખવા; ખુંટવું; તોડવું. (૨) રૂને કાલામાંથી ચુંટી છુટું કરવું. (૩) મ્હેણાં મારી શરમિંદું કરવું; નીચું જોવરાવવું; ઠોક મારવા; પીખી નાંખવું. (૪) મસળીને ટુમા વડે ગદડવું; આંબળી આંબળીને ખેંચવું અને કસણવું-કણકને.

**ટુંપિયો**, પું૦ કોટે પહેરવાનું ગુંથણીવાળું સોનાનું ઘરેણું; ગળચવો; ગોપ.

**ટુંપો**,-પું૦ દાબીને સજડ કરી નાંખવું તે; ગળામાં કંઇ ઉતરે નહિ એમ હરડિયો દબાવવો તે; શ્વાસ બંધ થાય તેમ ગળું દાબીને સજડ કરી દેવું તે. ઉ૦ ટુંપો ન દીધો દાઇએ કરી દૂધ પીતી. ગુ૦ જુ૦ વાર્તાઓ. (૨) બીજાથી ખવાય ગળાય કે લાભ લેવાય નહિ એમ કરવું તે; હરકત કરવી તે; બંધ; દાબ; સખત પકડ; ફાંસો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટુંપો દેવો=ગળું-હરડિયો દાબવો.

**ટુંબો**, પું૦ મ્હેણું; ઠોક.

**ટૂક**, સ્ત્રી૦ ટોચ; શિખર. (૨) કવિતાની કડી; પદ; ચરણ.

**ટૂટ**, સ્ત્રી૦ તૂટી જવું તે; અણબનાવ; વિગ્રહ; વાંધો; જુદું પડી જવું તે.:-દોસ્તીમાં ટૂટ પડી છે (૨) ફાટ; તરડ; ચીરો. (૩) અછત; ખોટ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટૂટ પડવી=ભંગ પડવો; સળંગપણું તૂટી જવું; ફૂટ પડવી.

**ટેક**, પું૦ અમુક નિશ્ચય ઉપર આગ્રહથી રહેવું તે; બોલેલાને ગમે તેમ કરીને પણ વળગી રહેવાનો આગ્રહ તે; અમુક મુદ્દાની વાતપર મુસ્તાક રહેવું તે; પણ, નિશ્ચય. (૨) અચળતા; નિશ્ચલતા; દૃઢતા. (૩) આબરૂ; સાખ; ભાર; સ્વાભિમાનપણું. (૪) કવિતામાં રાગનો પહેલો ઢાળ બતાવનારી ટૂક; આસ્તાઇ; ધ્રુવપદ, ક્રિ૦ પ્ર૦ ટેક રાખવો=નિશ્ચય ઉપર રહેવું; પણે પળવું. (૨) સામાની સાખ-આબરૂ રાખવી; સંબંધી કે મિત્રનો બોલ-નિશ્ચય પળે-સફળ થાય એમ કરવું.:-ઇશ્વિરે મારો ટેક રાખ્યો. ટેક છોડવો=નિશ્ચય મૂકી દેવો; નમતી આપવી. ટેક છોડવવો, મુકાવવો; ટેક તજવો. રૂ૦ પ્ર૦ ટેકનું પુતળું=મૂર્તિમાન ટેકજ ન હોય એવું જે તે; સ્વાભિમાની; એક નિશ્ચયવાળું; આગ્રહી માણસ તે.

**ટેકણ**, ન૦ ટેકાના કામમાં આવે એવું જે તે; કોઈ વસ્તુને પડતી, હાલતી અટકાવવા કે અદ્ધર રાખવાના કામની ચીજ; ટેકો; ઠેસી; અટકણ; ફાડ; ફાંસ.:-બારણા આગળનું ટેકણ જરા આછું કરો કે જેથી કમાડો અથડાયા કરે નહિ. (૨) અઠિંગણ; આધાર; આશ્રય.:-ઘરડા માણસને ચાલતાં લાકડીનું જરા ટેકણ જોઇએ. ટકવનારી, મૂકયું હોય એમ રહ્યા કરવામાં મદદ કરનારી વસ્તુ:-પડિયા, ઘડિયાં, કુલ્લાં વગેરેને બેસણો હોતી નથી માટે ટેકણ જોઇએ:-છોકરા તરફથી કંઇક ટેકણ થાય ( આશ્રય મદદ મળવા માંડે ) તો હું પેનશન લઉં.

**ટેકરી**, સ્ત્રી૦ સપાટી ઉપર ઉપસી રહેલી જગા તે; નાનો ટેકરો. (૨) ડુંગર; ઉંચી જમીન; કુદરતી કે કૃત્રિમ ઉંચી જગા.

**ટેકરો**, પું૦ મોટી ટેકરી; પૃથ્વીની સપાટી ઉપર ખૂબ ઉપસી આવેલી અથવા માણસોએ માટી પત્થર વગેરે નાંખીને કરેલી ઉંચી જમીન; ડુંગરો; માટી, પત્થર અથવા બીજી કોઇ વસ્તુનો ઢગ. ટેકરાટેકરી=ઉંચીનીચી જમીન; ડુંગરાળ જમીન.

**ટેકવવું**, ક્રિ૦ સ૦ આધારે મૂકવું; ટેકો મળી રહે એમ રાખવું; ટેકાથી ઉભું-સ્થિર રાખવું; અમુક આધારના આશ્રયે રાખવું; આધાર આપવો; ઠેરવવું; અદ્ધર ઉભું રાખવું; ઝિલાઇ રહે એમ કરવું.:-એજ

થાંભલા ઉપર છાપરું ટેકવવાનું છે.

**ટેકવું,** ક્રિ૦ અ૦ અઢિંગવું; આધારે રહેવું. (૨) થોભવું; ઉપર ઝિલાઈ રહેવું.

**ટેકાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ ટેકો આપવો; બીજાને આધારે મૂકવું; નિભાવવું; ચલાવવું.

**ટેકી,** સ્ત્રી૦ નાનો ટેકો; થાંભલો. (૨) ટીકી; ટીકડી. (૩) ટેકારૂપ થઈ પડવું-આધાર મળવો; સારી અસર થવા માંડવી તે; ગુણ લાગવો તે:-કોઇ ઓસડ (નો ગુણ લાગે) ની ટેકી લાગે તો સારૂ. (૪) વિ૦ ટેકવાળું; ટેક મૂકે નહિ એવું; પોતાના નિશ્ચયને વળગી રહેનારું; ટેકીલું; આગ્રહી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટેકી લાગવી=સારી અસર થવા માંડવી.:-મરનાર એટલે એકે ઓસડની ટેકી લાગી નહિ.

**ટેકીલું,** વિ૦ ટેકવાળું; આગ્રહી; સ્વાભિમાની એક નિશ્ચયવાળું; ટેક રાખનાર.

**ટેકો,** પું૦ જેને આધારે કોઈ વસ્તુ ઉભી-બેઠી કે અદ્ધર રહે તે; આધાર; સ્તંભ; થાંભલો; મોટી ટેકી. (૨) આશ્રય; આધાર; સહાય; મદદ; આશરો. (૩) કોઇના બોલવાને સંમતિ આપવી તે; અનુમોદન; પુરતી; હાજિયો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટેકો આપવો=અનુમોદન-સંમતિ આપવી. ટેકો કરવો=મદદ કરવી; સહાય થવું. ટેકો રાખવો=બળથી ધરી રાખવું; સંભાળ પૂર્વક-ખંતથી મદદમા રહેવું.

**ટેચ,** સ્ત્રી૦ કચકચ; તકરાર. (૨) અહંતા; ગર્વ, મગરૂરી.

**ટેટી,** સ્ત્રી૦ નદીનાં ભાઠાં ને રેતાળ જમીનમાં થતું આરિયાં અને તડબુચની જાતનું એક મીઠું વેલાફળ; શક્કરટેટી. આ ફળ લોટા જેવડું ગોળ અને લંબગોળ ખડબચડી પાતળી ધોળી છાલનું થાય છે. એની અંદરનું દળ-ગર લાલ મીઠું ને કણીદાર હોય છે.

**ટેટું,** ન૦ બરતું મૂળ. (૨) પગની ઘુંટી અને ઢિંચણ વચ્ચેનો માંસવાળો અવયવ તે.

**ટેટો,** પું૦ બોર જેવડું પણ ઠીલા વગરનું ઝીણાં બીવાળું વડનું ફળ. વડની જાતિનાં પિંપર વગેરે ઝાડને ટેટા થાય છે. અંજીર અને ઉમરડાંની માફક ટેટામાં પણ ટાંકણીના માથા જેવાં બીના રેસા હોય છે. (૨) ફટાકો; ફટાકડો; બંદુકનો દારૂ ભરી જામગરી રાખી કાગળના ડુચાઓ વિંટીને બનાવેલી આંગળીથી માંડી હાથના કાંડા જેવી જાડી દારૂખાનાની એક બનાવટ કે જે જામગરી સળગાવતાં મોટા અવાજ સાથે ફૂટે છે. ટેટાની પેટીઓ ચીનથી આવે છે અને ગુજરાતમાં દિવાળી ઉપર ઘેરેઘેર છોકરાં તે ફોડે છે. (૩) ફૂલી કે સૂજીને થયેલો અથવા વરાળથી પડ ઉપસીને બનેલો પોકળ આકાર. કહે૦ વડ તેવા ટેટા ને બાપ તેવા બેટા=જેવું બી તેવું ફળ.

**ટેડું,** જુ૦ ટેઢું.

**ટેઢું,** વિ૦ જરાક નમતું-ઢળતું રહેતું હોય એવું; મરોડદાર; તાનમાં ઢળતું રહેતું; બાંકું. (૨) વળેલું; વાંકું; નહિ સીધું; અસમ સપાટીવાળું; કમાન જેવું. (૩) અહંતાના મદવાળું; મત્સરવાળું; ગર્વી; રોફી; મિજાજી. (૪) વિચિત્ર.

**ટેઢાઈ,** સ્ત્રી૦ વાંક; વક્રતા. (૨) મરોડ; રોફ. (૩) બેપરવાઇ; ગુમાન; ગર્વ. (૪) મમત; શેખી. (૫) કડકપણું; મિજાજ. રૂપ, બળ, સૌભાગ્ય, માન વગેરેના અભિમાનની ગરૂરી.

**ટેઢાપણું,** ન૦ ટેઢાઇ.

**ટેપ,** સ્ત્રી૦ [અં. Tape] પાતળી લાંબી અસ્તર ભરવાની-માપણીની પટી; ટીપ. (૨) સજા.

**ટેબલ,** ન૦ [અં. Table] [illegible] કરનારાઓને કામ [illegible] પર બેસીને [illegible]

વાનો અને લખનારને માટે લખવાનાં સાધન રાખવાની ઉંચી પાટ કે બાંકડા જેવી પાટિયાંની બનાવટ; મેજ; મોટી ઘોડી-ત્રિપાઇ.

**ટેભો,** પું૦ (ટેબો.) સિવણનો ટાંકો; બખિયો. કપડાની બે બાજુઓને અથવા ઘાના ચીરાની બે બાજુઓને સાંધી નાંખવાને-તેમને જોડવાને મારેલા ટાંકા તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટેભા દેવા=ટાંકા મારવા. ટાંકા કરતાં ટેભામાં મજબુતાઇનો વિશેષ અર્થ રહેલો છે. આંટી મારીને લીધેલો ટાંકો તે બખિયો.

**ટેરવવું,** ક્રિ૦ સ૦ ખાટલો ભરતાં તેના પાયાને વારંવાર ઉંચો નીચો કર્યા કરવો તે; વારંવાર ઉંચુનીચું કરવું તે; બરોબર આવે અને સેરે પડતું રહે એમ કર્યા કરવું. (૨) વખતો વખત સહાય કર્યા કરવી; મદદ આપવી; કોઇને કોઇ મુસ્કેલ કામમાં સહાયતા આપતા રહેવું. (૩) આગળ ધરવું; અનુમોદન આપવું; પુરતી કર્યા કરવી.:- તમે એનો પાયો ટેરવતા રહેજો. રૂ૦ પ્ર૦ પાયો ટેરવવો=પુરતી કર્યા કરવી; સહાય આપતા રહેવું; ટેકો કર્યા કરવો.

**ટેરવું,** ન૦ નાક, જીભ અને આંગળી વગેરેનો જે પાતળો છેડો તે; પ્રાંત; અણી. રૂ૦ પ્ર૦ જીભને ટેરવે=મોંઢે; પાઠે. આંગળીને ટેરવે=લાંબું ગણવું પડે નહિ એમ, તૈયાર; સહેજ કહી દેવાય-ગણી અપાય એમ. કહે૦ આંગળીને ટેરવે રમાડવું=એવું વશ અધીન કરેલું કે જેમ કહે તેમજ કરે. મુગ્ધ બનાવી દેવું; ઉપર ઉપર રમાડવું રહસ્ય જાણવા ન દેવું, સમજાવી દેવું, છેતરવું. આંગળીને ટેરવે ફેરવવું=ઇચ્છા પ્રમાણે કરાવવું ને ભમાવવું.

**ટેરો,** પું૦ પડદો; અંતરપટ. (૨) પત્થર જેવું કઠણ હોય તે.:-કાચું ટેરા જેવું.

**ટેલ,** સ્ત્રી૦ (ટહેલ) જોઇતું મળે તોજ બોલતા બંધ રહેવું એવા આગ્રહથી યાચકો વસ્તી વચ્ચે જે બોધવચન બોલતા બોલતા ફરે છે તે-યાચનાની એક રીત. ટેલભટ=ટેલિયો.:-ટેલિયા ભટની ટેલ છે દાતારને મન સહેલછે. ટેલટકોરો=ઉપરચોટિયું કામ કાજ કરવું તે.

**ટેલવું,** ક્રિ૦ અ૦ અમુક પદ કવિતા વગેરે ગાતા ગાતા આમ તેમ ફર્યા કરવું; અમસ્તા ઘરમાં આમ તેમ ફેરા આંટા મારવા; ફરવું; ટહેલવું; ટેલ કરવી.

**ટેલિયો,** પું૦ ટેલભટ; ટેલ નાંખનારો બ્રાહ્મણ; ટેલ નાંખીને આજીવિકા કરનારો યાચક. (૨) ઘોલૈયો; વગર નોંતરે જમનારો બ્રાહ્મણ; યાચક બ્રાહ્મણ.

**ટેલ,** પું૦ ચીનના મહા રાજ્યનો એક ચલણી સિક્કો. ટેલનું વજન આપણા ત્રણ તોલા ને નવ વાલ જેટલું અને તેની કિમ્મત રૂપિયા અઢી જેટલી એટલે ત્રણ શિલિંગ ચાર પેન્સ જેટલી છે. ચીનમાં ફ્રાંસની માફક તોલ માપ વગેરે દશાંશની રીતે ચાલતાં હોવાથી એક ટેલના ૧૦ મેસ, ૧ મેસની ૧૦ કુંદરી, અને ૧ કુંદરીના ૧૦ કાસ ગણાય છે.

**ટેવ,** સ્ત્રી૦ અમુક કાર્ય વારંવાર અને ઘણી વાર-બહુ કાળ લગી કરવાથી મન અને શરીરને તેની જે અસર થઇ જાય છે તે; શરીર અને મનનું જે પરિચયથી અમુક બાબત તરફનું વલણ તે; આદત; મહાવરો; હેવા; ખાસિયત; ખો; વૃત્તિ-વલણ. (૨) વર્તણુંક; રીતભાત; વહીવટ; રીત; ગુણ. ટેવ સારી તેમ ખોટી પણ હોય છે. ખોટી ટેવ=લત; વ્યસન; કહેવાય છે. સ્વભાવ એ કુદરતી વલણ છે અને ટેવ કૃત્રિમ પાડયું પડે અને કાઢયું જાય એવું વલણ છે.:-એને અફીણ ખાવાની ટેવ પડેલી છે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટેવ પડવી=લત

લાગવી; હેવા પડવો; રિઢા થવું. ટેવ પાડવી=(સારા ગુણો માટે) મહાવરો પાડવો.:–વહેલા ઉઠવાની ટેવ પાડવી. ઉ૦ પડી ટેવ તે તો ટળે કેમ ટાળી.

**ટેવરાવવું**, ક્રિ૦ પ્રે૦ ટેવ પડે એમ કરવું; ટેવ પડાવરાવવી.

**ટેવવવું**, ક્રિ૦ સ૦ ટેવ પાડવી; મહાવરો કરાવવો; પરિચયમાં લાવવું.

**ટેવવું**, ક્રિ૦ સ૦ જોયા કરવું. (૨) ધારવું; અટકળ કરવી. (૩) સહવાસ કરાવવો.

**ટેવાવું**, ક્રિ૦ અ૦ ટેવ પડી જવી; લત પડવી; પરિચિત થવું; હળવું.

**ટેસી**, સ્ત્રી૦ ટીસી.

**ટૅ**, એવો ધાક–ખાકનો અવાજ. (૨) વિ૦ (અ૦) થાકેલું; થાકીને લોથ થઈ ગયેલું; હારેલું એવું; લોથ જેવું; નિઃસત્ત્વ; સાવ બેહાલ.:–એ તો થાકીને ટૅ થઈ ગયો.

**ટૅંટું**, વિ૦ થાકીને નિઃસત્ત્વ–નિશ્વસ થઇ ગયેલું હોય એવું; ટૅ થઇ ગયેલું; દરિદ્રી; જેનાથી કંઇ પણ થઇ શકે નહિ એવું. (૨) કેફથી ચકચૂર; ઘેંઘટ; બેહાલ. (૩) વ્યસની; અફીણી. (૪) નિઃસત્ત્વ, કાયર અને વ્યસનમાં ડુબડુબાં થઇ રહેલા ગરાસિયા–નાના ગામ ધણી કે તાલુકદારો માટે આમ બોલાય છે.:–હવે કાઠી કે ગુજરાતી ટૅંટાંમાં કંઇ રહ્યું નથી ? વ્યસન અને મોટાં ખરચોમાં તે તો પોલાં ઢંઢ થઇ ગયાં છે. (૫) એક વનસ્પતિ ને તેનાં મૂળિયાં. અતિસાર વગેરે ઉપર વૈદ્યો આનો ઉપયોગ કરે છે.

**ટૅંટૅં**, સ્ત્રી૦ ટીડપીડ કરવી તે; જીકરનું બોલવું તે; અણગમાનો બડબડાટ; ચેંપેં. (૨) દુઃખથી કાયર થઈ જવાને લીધે અણગમાનું માર્યું નાનાં નિર્બળ બાળકનું રડી રડીને કંગાલ રો રો કરવું તે; ખાલી દુઃખ ઉત્પન્ન કરે એવી દયા ભરેલું રડવું તે.:–છોકરું બિચારૂં આખો દિવસ ટૅંટૅં કર્યા કરે છે. બરાડવું; આરડવું; રેંકવું.

**ટૅંબો**, પું૦ ટેકરો; ટિંબો.

**ટોક**, પું૦ ટોકવું તે; ટોકણું–ટોકણી; સોંપેલા કામ સંબંધીની પડપૂછ, તપાસ તજવીજ કરવી અને તે સંભાળથી બરોબર કરાવવા માટે ઠપકો–દાબ દેતા રહેવું તે:–ટોક હશે તો છોકરો ભણશે ખરો. (૨) નજર; દૃષ્ટિ; આંખ બેસવી તે.

**ટોકણી**, સ્ત્રી૦ વારંવાર ટોકવું; પડપૂછ કર્યા કરવી ને ખોડ જણાય તો ઠપકો દેવો તે; ટોક; ટોકણું. (૨) નજર લાગવી તે; ટોકાવું તે.

**ટોકણું**, ન૦ ટોક; ટોકણી.

**ટોકર**, સ્ત્રી૦ ઠોકર; હડફેટ; ઓચિંતો આઘાત.:–બિલોરી કાચનો સામાન છે માટે બહુ સંભાળથી લઇ જજો, સહેજ ટોકર લાગતાંને વાર ભાગી જશે. ટક્કર; અથડાવું તે; ઠેસ.

**ટોકરી**, સ્ત્રી૦ નાની ટકોરી, ઘંટડી; ઘુઘરી. (૨) ઘંટની જીભ.

**ટોકરો**, પું૦ મોટા ગોળ મણકા જેવો ઘંટ; ઘુઘરો; ટકોરા બંધ વાગે એવો ધાટ.

**ટોકવું**, ક્રિ૦ સ૦ સારી ચાલે ચલાવવા અને સોંપેલું કામ બરોબર કરાવવા તથા પાર ઉતારવાને કે કોઇ વસ્તુ કે વાત યાદ દેવરાવવાને માટે વારંવાર પડપૂછ કરવી અને ખોડ જણાય તો ઠપકો દેતા રહેવું તે; પુછપરછને તપાસ કરી ઠપકો દેવો કે કંઈ કહેતા રહેવું; પ્રેરણા, ખંત સંભાળ રાખવાનું કહ્યા કરવું; પૂછવું; પચારવું; યાદ આપવું; માગવું; ઉઘરાણી કરતા રહેવું. (૨) વહાલથી અચંબાથી કે ઇર્ષ્યાથી કોઇના કોઇ એક કાર્ય તરફ વહાલ ભરી, વિસ્મયવાળા કે અદેખી આંખે જોવું; નજર બેસાડવી; લગાડવી.:–મારા છોકરાને એણે

ટોકયો ત્યારનો માંદો છે. અજ્ઞાન લોકોમાં અને બૈરાંમાં એવી માન્યતા છે કે, વહાલ, વિસ્મય કે અદેખાઇની આંખનું જોવું ખરાબ અસર કરે છે આને નજર લાગવી કે ટોકવું ટોકાવું કહેવામાં આવે છે. બૈરાં આવા ઉપદ્રવના કેટલાક વહેમી ઉપાયો –'નજર બાંધવી, મીઠું દેવતામાં નાંખવું વગેરે કરે છે.

**ટોકળો,** પું૦ મોટી જૂ; જૂનો નર; વકરેલીજૂ.

**ટોકિયો,** ન૦ જાપાનનું રાજધાની શહેર. પહેલાં 'યેડો' નામે પ્રસિદ્ધ હતું. સને ૧૮૬૮ માં જાપાનની રાજધાની બન્યા પછી તેની વસ્તી અને શોભામાં ઘણો વધારો થયો છે. દુનિયાંનાં મોટાં શહેરોમાંનું ટોકિયો પણ એક ગણાવાં માંડ્યું છે.

**ટોચ,** સ્ત્રી૦ ઝાડ વગેરેનો છેક ઉપલો ભાગ; સૌથી ઉંચી માંજર; શાખા. (૨) પર્વત, મહેલ વગેરેનો ઉપલો ભાગ; શિખર; મથાળું. (૩) છેલ્લી ઉંચી ડાળી; છેલ્લો ઉચો ભાગ. (૨) પર્વત, મહેલ વગેરેનો ઉપલો ભાગ; શિખર; મથાળું. (૩) છેલ્લી ઉંચી અણી; પ્રાંત, ઉપર ઉપર જતાં જે કોઈ વસ્તુનો છેલ્લામાં છેલ્લો ઉપલો છેડો તે ટોચ; છગાર. (૪) મહેણું; ટુંબો. (૫) ભોક; કાણું; ટોચાવાથી પડેલો ખાડો; ચ્યાર.

**ટોચકી,** સ્ત્રી૦ નાનું ટોચકું.

**ટોચકું,** ન૦ કોઇ પદાર્થનું ઉપલું નાનું ગોળ મથાળું; ગોળ ડચકા જેવો છેડો; મોગરો. ઉ૦ પ્યાલા ઢાંકણ ટોચકું રસપૂરે. નર્મ. (૨) માથું; મસ્તક.:–ટોચકું ફેડાડી દે એવો છે. ટીચકું; બુંઠું અણિયું.:–નાકનું ટોચકું ચઢાવીને હિંડે છે.

**ટોચવું,** ક્રિ૦ સ૦ ટાંકણાના આઘાત કરીને ખોદવું, ખોતરવું; બુંઠી અણીવાળી છીણીથી કુવા પાડવા અથવા ઉખાડવું. (૨) બુંઠી અણીના ઓજારથી ગોદા–ઘા મારવા. (૩) ડફલવું. (૪) કાગળ વગેરેમાં ભોકકાણું પાડવું; ટાંકણી કે સોયો ઘોચવો.

**ટોટી,** સ્ત્રી૦ બંદુકમાં મૂકીને ફોડવાની દારૂ અને ગોળીવાળી તાંબાની ખોલી. (૨) હોકાની નેહના મોં ઉપર બેસાડેલી સિસોટી જેવી નાની રૂપાની નળી. (૩) હિંટડી;-હિંટડીના જેવી રબ્બરની છોકરાં ચગળી શકે એવી નળી. (૪) કાનના વેહની વાટ; કાનનું એક ઘરેણું.

**ટોટો,** પું૦ વેપાર ધંધામાં જે નુકસાન જાય તે; ખોટ; જે ઓછું–ઘટતું આવે તે.:–નફો ટોટો. (૨) ગળાનો હરડિયો (૩) એક આતસબાજીની બનાવટ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટોટો ઝાલવો=ગુંગળાય એમ કરવું; ખસીચસકી શકે નહિ એમ ગળેથી પકડવું. ટોટો પીસવો=હરડિયો દાબવો; મારી નાંખવું; બહુ વિતાડવું–દુઃખ દેવું. ટોટો પડવો –પુરતું નહિ હોવું; તંગી જણાવી; ઓછું પડવું.

**ટોડાગરાસ,** પું૦ કોથળી સાંધ. જુ૦ ટોડો.

**ટોઠા,** પું૦ ઘઉં, બાજરી કે જુવારના આખા બાફેલા દાણા તે; ઘઉં, બાજરી, જારનો ભાત–ઘુઘરી. ઉત્તરાયણને દિવસે ગાયોને ખવરાવવા માટે ઘઉં વગેરેને આખાંજ બાફી નાંખીને ટોઠા બનાવવામાં આવે છે. ભિલ્લ અને ગાર્માડયા લોકો આખા અનાજને બાફી તેમાં ઘી ગોળ નાંખી ખાય છે અને નાતના જમણ તરીકે પણ ટોઠાનો ઉપયોગ કરે છે.:–તારા ટોઠા ખાઉં=અર્થાત્ તારા બારમાના ટોઠાનું જમણ ખાઉં. આવી તેમનામાં ગાળ છે. બાકળા. આખા અડદ બાફ્યા હોય તે ટોઠા નહિ પણ બાકળા કહેવાય છે.

**ટોડર,** પું૦ ડમરો; ડમરાની માંજર.

**ટોડરમલ,** પું૦ સોળમા સૈકામાં લાહોર ખાતે

એક ગરીબ ખતરીને ત્યાં ટોડરમલનો જન્મ થયો હતો. તેનાં માબાપ ગરીબ હતાં તેમાં વળી તે નાનો હતો ને પિતા મરણ પામવાથી તેની માતાએ મહા કષ્ટથી તેને ઉછેર્યો હતો. થોડું ભણીને તે સૂરવંશના પાદશાહોની નોકરીએ વળગ્યો હતો. જાતિ હોંશિયારીથી ગણિતનો અભ્યાસ વધારી તે એક અચ્છો મોજણીદાર અને જમા બંધી કરનાર નીવડ્યો હતો. સને ૧૫૫૩ માં અકબર પાદશાહે તેને પોતાની નોકરીમાં લઇ મોટું લસ્કર આપી ગુજરાતમાં જમાબંધી કરવા તથા મહેસુલ વસુલ કરવા મોકલ્યો હતો. ગુજરાતમાં પૂર્ણ યશ મળવાથી અકબરે તેને બંગાળ મોકલ્યો હતો. ત્યાં પણ જમાબંધીના કામમાં તેને યશ મળવાથી 'રાજા'નો ખિતાબ આપ્યો હતો. અકબર પાદશાહના મોટા ને નામાંકિત અમલદારોમાંનો તે એક આગેવાન નર હતો. ગુજરાત ને બંગાળમાં તો રાજા ટોડરમલનું નામ બહુ જાણીતું છે.

**ટોડલો,** પું૦ ટોલ્લો. કાઠિયાવાડીઓ આવા શબ્દોમાં ડકાર બોલે છે ને ગુજરાતીઓ સંયુક્તલકાર બોલે છે.:–ચાંલ્લો=ચાંદલો, સાલ્લો=સાડલો અને સુંલ્લો=સુંડલો તેમ ટોલ્લો=ટોડલો.

**ટોડી,** સ્ત્રી૦ માલકોશ રાગની એક રાગિણી. આ સવારના પહેલા પહોરમાં ગવાય છે. આના જુદા જુદા બાર તેર ભેદ છે. (૨) ટોડાના રજપૂતની કુંવરી જ્યાં પરણી હોય ત્યાં ટોડી કે ટોડીરાણી એમ કહેવાય છે. રાજવંશોમાં આગળ પિયેરને નામે રાણીઓ બોલાવાતી.:–મૈથિલી=સીતા. વૈદેહી=સીતા. વૈદર્ભી=દમયંતી, ગાંધારી, જોધપુરી બેગમ વગેરે.

**ટોડો,** પું૦ પુરુષને પગે પહેરવાનું–હાલના ચાંદની માફક કોઈ પરાક્રમને માટે રાજ્ય તરફથી અપાયેલું પદક રૂપ જાડું સાંકળું. શૂરવીરોને પરાક્રમ કરવા બદલ અને ભાટો વગેરેને કવિત્વ બદલ રાજ્ય તરફથી ટોડો બક્ષીસ મળતો. અદ્યાપિ દેશી રાજ્યોમાં ભાટ અને બીજા લોકો તે પહેરે છે. હાલની સરકાર પણ શરૂઆતમાં ટોડા બક્ષીસ કરતી. (૨) જંજાળની જાડી જામગરી. (૩) જેમાં હજાર રૂપિયા ભરેલા હોય એવી થેલી, કોથળી; અને તે પરથી ટોડો=હજાર. શેઠનો હુકમ થયો કે તરત ગુમાસ્તાએ પાંચ સાત ટોડા લાવીને નાંખ્યા અને કહ્યું કે લો જેને રૂપિયા જોઈતા હોય તે ગણી લેવા માંડો. ટોડા ગરાસ=વાર્ષિક હજાર રૂપિયા મળ્યા કરે એવી જે દેસાઇગીરી કે વતનબંધી તે. (૪) ટોલ્લો. ઉ૦ રોમાવલી દ્રુમ કુચટોડા, ઉર માંડવશું ઓવારો. પ્રે. (૫) મિનારો; ઝરૂખાદાર ઉંચો સ્તંભ; રાજમહેલો, મંદિરો, મસજિદો અને દેવળોની જે ખૂબ ઉંચી શિખરબંધી તે. ઉ૦ ટોડે ટીલું કરતાં ગગનને, દેવળો દઢ થઇ ગયાં. ઉત્સાહ, અભિમાન, પ્રેમ અને કીર્તિનો જે અસહ્ય ઉછાળો તે. (૬) મોંખરો; ભાગોળ; મહોરો અગ્રભાગ. ગામને ટોડે તોરણ બાંધિયાં.

**ટોણો,** પું૦ ઠોક; મહેણું; ટાણો.

**ટોપ,** પું૦ સૈનિકને માથે પહેરવાની લોખંડની ટોપી. ઉ૦ સજ્યાં કવચ આયુધ ને ટોપ. (૨) મોટી છતરી; છત્ર; ખુંપડો. (૩) તપેલું; પતેલી; પહોળા મોંનું વાસણ. મુંબાઈ ને સુરત તરફ આ શબ્દ બહુ વપરાય છે. (૪) શિલીન્ધ્ર; બિલાડીનો ટોપ; હાડકાં ને લાકડાં વગેરે બોદાવાથી તેની ઉપર ઉગતી એક વનસ્પતિ. (૫) જુ૦ તોપ.

**ટોપરાપાક,** પું૦ લીલા ટોપરાને છણીને તેના છીર–ખમણને ચાસણી પાઇ બનાવેલો ખાવાનો એક પદાર્થ; કોપરાપાક. ( ૨ )

માર; ગડદામુક્કી થવાં-પડવાં તે.

**ટોપરું**, ન૦ નાળિયેરની અંદરતું મીઠું ને તૈલી દળ-પડ; કોપરું ટોપરા જેવું=મીઠું; સ્વાદિષ્ટ; લહેઝતદાર. કઠણ છતાં દાંતે ઝટ ચવાય અને ચવાતાં ચવાતાં સ્વાદ આપે એવું. આ પાણી મીઠું ટોપરા જેવું છે. કાકડી ટોપરા જેવી લાગે છે.

**ટોપલી**, સ્ત્રી૦ વાડકા જેવી પણ મોટી વાંસની ચીપોની બનાવટ; ઓચિયું; સુંલ્લી.

**ટોપલો**, પું૦ મોટી ટોપલી; સુંલ્લો; પહોળા મોંનું વાંસની ચીપોનું પાત્ર. (૨) ભાર; બોજ; જોખમ; જવાબદારી.:-તું તારે માથે રાજ્યનો ટોપલો લઇને શા માટે ફરે છે? (૩) ભારબોજ.:-અપજશનો ટોપલો.

**ટોપી**, સ્ત્રી૦ બનાત અથવા ભરત ભરેલા કપડાનું સિવેલું માથા ઢાંકણું; નાનો કપડાનો ટોપ તે; પાઘડી કે ફાળિયાના ઘાટની માથે પહેરવાની બનાવટ તે. (૨) ટોપી પહેરનારી પ્રજા તે.:-જર્મન ટોપી. ઉ૦ કિહાં કરૂં ફરિયાદ તખ્તપર બેઠી ટોપી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટોપી પહેરવી=નિર્લજ્જ થવું; દેવાળું કાઢવું; વ્યવહાર-લોકાચારને તજી દેવો. ટોપી પહેરાવવી=મૂર્ખ બનાવવો; પૈસે ટકે ખરાબ થઈ જાય એમ કરવું; ખરાબ કરવું; દેવાળું કઢાવવું. ટોપી ઘાલવી-મૂકવી=દેવાળું કાઢવું. ઉ૦ ટોપી પહેરણમેં ત્રીન ગુન, નહિ વેરો નહિ વેઠ; બાવો બાવો સૌ કહે ને સુખે ભરાયે પેટ.

**ટોપીવાળો**, પું૦ ટોપી પહેરનારી પ્રજાઓમાંનો કોઇ પણ ઇસમ તે; યુરોપિયન, ફિરંગી; ટોપી પહેરનારો; સાહેબ.

**ટોપલી**, સ્ત્રી૦ કથલી; લોટી; નાનો કળસિયો.

**ટોયલું**, ન૦ પહોળા મોંનું ઘી તેલ વગેરે કાઢવાનું-રાખવાનું વાસણ.

**ટોચું**, ન૦ દાણાનું માપિયું; ટીપરી.

**ટોચો**, પું૦ અનાજનાં ખેતરો વચ્ચે બાંધેલા ઉંચા માળાઓ ઉપર ચઢી બૂમો પાડીને પાકને ખાઇ જતાં પંખીઓ ઉડાડનારો માણસ.

**ટોરપિડો**, સ્ત્રી૦ [ અં. Torpedo ] ગિલ્લીના આકારનું બન્ને તરફ અણીવાળું નાશકારક સ્ફોટક દ્રવ્યથી ભરેલું વિજળીના બળથી પાણીની અંદર તીરની માફક ચાલ્યું જઈ દુશ્મનના વહાણનો નાશ કરનારું એક યંત્ર; એ યંત્ર જેમાં હોય એવી જળસંચારી બોટ-સમમેરિન.

**ટોલ**, પું. [ અં. Toll ] પૂલ, મોટો જાહેર રસ્તો, બજાર અથવા બીજા કોઈ પણ જાહેર બાંધકામના વાપર માટે લેવાતો કર તે; વેરો; દાણ; જકાતી કર. મોટા રસ્તાઓ, પૂલો, સડકો વગેરે વાપરનાર પાસેથી જે કર લેવામાં આવે છે તે.

**ટોલ્લો**, પું૦ બારણાની બન્ને સાખના ઉપલા ભાગ ઉપર જે દિવાલની બહાર નીકળતું લાકડું હોય છે તે; બારસાખની બન્ને બાજુએ જે બે ઠોઇયા હોય છે તે. (૨) ઘડિયાળનો ટકોરો. (૩) ખોઇ ઉપર મારવામાં આવતો જે ફટકો તે; તે ફટકાનો અવાજ તે. (૪) ઉડાડવું તે; ધોખો; વાયદો. (૫) ટાડો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટોલ્લે મૂકવું=વિસરી જવું; ભૂલી જવું; રહેવાદેવું; ઉંચે મૂકવું. ટોલ્લો મારવો=ખોટું કહીને ઉડાવવું; ખોટું સમજાવીને પતાવવું કાઢી મૂકવું; વાયદો કરવો; ઉડાવવું. (૬) ઘેર; આંગણે; પાસે.:-એને ટોલ્લે કોઇ સુખી થયું નથી. ( એના ઘરની સાથે સંબંધ બાંધીને. ) ઘર.

**ટોળું**, ક્રિ૦ સ૦ બૂમ પાડીને પંખી ઉડાડવાં; તૈયાર થયેલા પાકનું ખેતરમાં રહીને પંખીઓથી રક્ષણ કરવું. (૨) બાળક અથવા માંદા માણસના મોંમાં રહી રહીને પુમડા કે ચમચીવડે પાણી નાખવું; ટીપે

ટીપે થોડી થોડી વારે ગળું મોં ભિંજાયેલું રહે તેમ પાણી પાયા કરવું.:–ગળથુલી ટોવી. ઉ૦ ધોળ્યાં વખની ગળથુલી શે ના ટોઇ. હો જીજી–ગુ. જુ. વાર્ત્તાઓ. સિંચવું; છીપવું.;–જીવદયા પ્રતિપાળ જૈન લોકો ઉનાળાને દહાડે મોટી પોળોમાં બપોરને વખતે ભાડુતી માણસો પાસે 'પુવડ બાળ ટો, બાળ ટો' એવી ટહેલ નંખાવે છે.

**ટોળ,** સ્ત્રી૦ (ન૦) હસવું આવે અને ગમ્મત મળે એવી જે ક્રિયા, ઢોંગ સોંગ અને બોલીચાલી તે; ગમ્મત; હસવાનું. (૨) મશ્કરી; મજાક; ઠઠ્ઠો. (૩) અડપલું; છેડતી. (૪) નકલ; બનાવટ. (૫) ટોળું; સમૂહ; જથો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટોળ કરવું=હસવું આવે અને ગમ્મત થાય એમ કરવું; મશ્કરી કરવી; અડપલું કરવું. કહે૦ ટોળ વગર કંઇ હસવું આવે ? અર્થાત્ કારણ વગર કંઇ કામ થાય ?

**ટોળક,** પું૦ ટોળકિયા બ્રાહ્મણમાંનો એકાદજણ. (૨) વિ૦ ટોળકિયાનું.:–ટોળક મંડળ.

**ટોળકી,** સ્ત્રી૦ નાની ટોળી; મંડળી; ચોકડી.

**ટોળવું,** ક્રિ૦ સ૦ નિભાવવું.

**ટોળિયો,** પું૦ ટોળ કરનારો; મશ્કરો, ગમ્મત કરાવે તેવો માણસ તે; કોઇથી બીએ નહિ અને ટોળ કરે એવો તે; ટિંખળી.

**ટોળી,** સ્ત્રી૦ નાનું ટોળું તે; મંડળી; થોડાજણનો સમુદાય તે; ટોળકી; સમૂહ.:–ચાર જણની ટોળી–ચોકડી. આ શબ્દ નઠારું કામ કરવામાં એક બીજાની સાથે સામેલ રહેનારાઓ માટે વપરાય છે.:–ચોરની ટોળી; જુગારીઓની ટોળી.

**ટોળું,** ન૦ ઘણાજણનું એકઠું થવું તે; મંડળ ઘણા માણસોનો સમુદાય તે; સંઘ; સમૂહ; જથો.:–લોકનું ટોળું; પંખીનું ટોળું. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટોળેમળવું=એકઠા થવું; એક સાથે અમુક એકાદું કાર્ય કરવાને એકચિત્ત થવું. ઉ૦ ટોળે મળી સૌ સુંદરી, ગીત માતાનાં ગાય. (૨) ઝેરો; ધચુંબલો.

**ટોળેટોળાં,** ન૦ ટોળા ઉપર ટોળાં તે; ઘણાં ટોળાં તે; ઉપરાઉપરી આવતા પ્રાણીઓના સમૂહ તે; એક પછી એક એકજ વર્ગના પ્રાણી–માણસોની જમાવટ–પરંપરાઓ તે.

**ટોંક,** ન૦ રજપૂતસ્તાનમાંનું એક દેશીરાજ્ય. જેપુર ને બુંદીકોટા વચ્ચે બનાસ નદી ઉપરનું શહેર. એના રાજ કર્ત્તા રોહિલા પઠાણ મુસલમાન છે. ઉપજ ૧૨ લાખની છે. જુઓ રજપૂતસ્તાનનાં દેશીરાજ્યો.

**ટોંચ,** સ્ત્રી૦ ટોંચવાથી પડેલો ખાડ; ભોક તે; ટોંચવું તે; આઘાત. (૨) ટાણો; મહેણું. (૩) જપતી; જાપતો; તકેદારી; પડપૂછ; તપાસ. (૪) કાચર; કાંસ. (૫) ટકોર; ઠોકર.:–એને કોઇ ટોંચ મારનાર છે ?

**ટોંચણું,** ન૦ ટાંકણું.

**ટોંચવું,** ક્રિ૦ સ૦ ટાંકણાથી ખોદવું; ટાંકાટચ્ચા–મારવા; ટાંકવું. (૨) ઠપકો આપવો. (૩) કાગળમાં ઝીણું કાણું પાડવું.

**ટૌકાર,** પું૦ ટૌ એવો ઉચ્ચાર તે.

**ટૌકારવ,** પું૦ ટૌ ટૌ થઇ રહેવું તે; ટહુકાર.

**ટૌકો,** પું૦ કોયલ અથવા મોરનો પોકાર; શબ્દ; સાદ તે; લાંબો સાદ; બૂમ. (૨) ચાલતી વાતમાં હાજિયો ભણવો કે રંગ પુરવો તે. (૩) ઘાંટો; સાદ હાક; બરકો.:–તું નિશાળે જાય ત્યારે મને ટૌકો પાડજે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટૌકો કરવો=લાંબે સાદે બોલવું; લહેકાવીને સાદ પાડવો; બોલાવવું. ટૌકો પુરવો=વાતમાં વચ્ચે વચ્ચે રંગ–રસ પુરવો, હાજિયો ભણવો. ઉમેરણી કરી આપવી; હાજી હાજી કરવું એટલું જ નહિ, પણ તે વાતને ઉત્તેજન મળે એમ કરવું.

**ટૌટૌ,** અ૦ હુ હુ એવો અવાજ તે; કુતરાના

ભસવા જેવો કંઇ બની શકે નહિ એવો ખાલી અવાજ તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટૌ ટૌ કરવું=ખાલી બોલ બોલ કરવું; ભસવું; અમસ્તુ કાન ફૂટે એમ બોલ્યા કરવું; બને કંઈ નહિ ને ખાલી ભસ્યા કરવું તે.

**ટેલિગ્રાફ,** પું૦ [ અં Telegraph ]ધાતુના તાર મારફતે વિજલિક પ્રવાહથી દૂરલગી સંદેશો મોકલી આપવાનું યંત્ર તે; વિજલિક તારનો સંદેશો; તાંબાના તારમાં થઈ ને એક છેડેથી બીજે છેડે સપાટાબંધ ચાલી જતા વિદ્યુત્પ્રવાહની મારફતે એક ઠેકાણેથી તારના બીજા છેડા લગણ અક્ષરની અમુક સંજ્ઞાઓદ્વારા જે કંઇ જણાવવું હોય તે જણાવી શકાય એવો ખ્યાલ પ્રથમ ગેલિલિયોને આવ્યો હતો, છતાં તે પછી ઘણે લાંબે વખતે તાર યંત્રની ખરેખરી શોધ થઇ હતી. છેક સને ૧૮૩૭ માં લોહચુંબકની સોયવાળું ટેલિગ્રાફ યંત્ર તૈયાર કરવામાં આવ્યું. હિંદુસ્તાનમાં ૧૮૫૧ માં કલકત્તા અને ડાયમંડ હારબર વચ્ચે પહેલું આ યંત્ર શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. હાલ દુનિયાંના સઘળા દેશો વચ્ચે તારનાં દોરડાં ને યંત્ર ગોઠવાઇ ગયાં છે અને કરોડો શબ્દના સંદેશા તે મારફતે ચલાવવામાં આવે છે. ઈંગ્લંડને હિંદુસ્તાન વચ્ચે તારનો સંદેશો માત્ર બાર મિનિટમાં જાય છે.

**ટેલિફોન,** ન૦ [ અં. Telephone ] એક છેડા ઉપર બોલેલું બીજા છેડા ઉપર સંભળાય એવું જે યંત્ર તે. (૨) એ યંત્રદ્વારા સંભળાયેલો સંદેશો. ઓગણીસમા સૈકાના છેલ્લા ભાગમાં આ યંત્ર સંપૂર્ણતાએ પહોંચી લોકોના ઉપયોગમાં આવવા લાગેલું છે. હાલ દુનિયાંનાં મોટાં મોટાં શહેરોમાં ઘેરેઘેર તે ચાલું થઈ ગયું છે અને દૂર લંબાણ ઉપર તેની મારફતે વાતચીત કરવી હોય તોપણ થાય છે.

**ટ્રાન્સવાલ,** ન૦ દક્ષિણ આફ્રિકામાં લગભગ સવાલાખ ચોરસ માઇલના વિસ્તારનું આ સંસ્થાન બોયર લડાઇમાં ઇંગ્રેજ સરકાર જીત્યાથી સન ૧૯૦૨-૩ થી આપણા બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં આવ્યું છે. આમાં વીસ જિલ્લાઓ છે. મુખ્ય શહેર પ્રિટોરિયા છે. ટ્રાન્સવાલની વસ્તી લગભગ અગિયાર લાખ માણસની છે. એમાં પચાસ હજાર એક્કર જમીન ઉપર ખેતીવાડી થાય છે. સામ્રાજ્યના ગવર્નરના હાથ નીચે ત્યાંના બોયર લોકો સ્વરાજ્ય ભોગવે છે. ઝેમ્બેઝી નદીથી કેપટાઉન લગીનું બ્રિટિશ લશ્કર પ્રિટોરિયાના કમાંડર ઇન ચિફના હાથમાં મૂકી તેને મોટા પાંચ વિભાગોમાં વહેંચી નાંખેલું છે.

**ટ્રામવે,** સ્ત્રી૦ [અં] સડક ઉપર દાટેલા લોઢાના પાટા ઉપર ભારબરદારી પશુઓથી અથવા યાંત્રિક શક્તિથી ચલાવવામાં-ખેંચવામાં આવતાં ગાડાં કે ગાડીઓની જે ગોઠવણ તે. આગગાડી ચાલુ થયા પૂર્વે ઇંગ્લાંડ અને અમેરિકામાં ભારે વજન ભરેલાં ગાડાં વગેરે ફેરવવા માટે આવી ગોઠવણો ચાલુ થઇ હતી. એક અમેરિકન કંપનીએ સન ૧૮૭૪ માં મુંબાઇમાં ટ્રામવે ચાલુ કરી હતી.

## ઠ.

**ઠ,** પું૦ [ સં. ઠ ] ગુજરાતી ભાષાની લિપિના મૂળાક્ષરોમાંનો ત્રેવીસમો અને 'વ્યંજનો'માંનો બારમો વર્ણ-અક્ષર. આ મૂર્ધસ્થાની મહાપ્રાણ છે.

**ઠકઠક,** અ૦ ઠોકાવાનો એવો અવાજ તે; લાકડા ઉપર મોગરી જેવું ઓજાર ઠોકાવાથી રહી રહીને પ્રતિ પ્રહારે થતો એવો અવાજ.:—આ શું ઠકઠક થાય છે ?.(૨) ફરતા પૈડાના ભાગવાથી અથવા ચાલતા યંત્રના ચક્રના ભંગાણથી થતો અવાજ તે; કોઇ વસ્તુ રહી રહીને જમીન વગેરે સાથે અફળાવાથી નિયમિત અંતરે થયા કરતો જે ટપકારાનો અવાજ તે.

**ઠકરાઇ,** સ્ત્રી૦ ઠાકોરપણું કરવું ભોગવવું તે; ઠાકોરપણું; ઠકરાત. (૨) શેઠાઈ; મોટાઇ. (૩) અમલ બજવણી; જોહુકમી.:–ઠકરાઇ કરતાં તો સૌને આવડે.

**ઠકરાણાં,** ન૦ ઠાકોર લોકનાં જનાનખાનામાં રહેનારાં બૈરાં તે; ઠકરાળાં. (૨) ઠકરાણી; ગરાસણી.

**ઠકરાણી,** સ્ત્રી૦ [સં.ઠક્કુરરાજ્ઞી] ઠાકોરની સ્ત્રી; નાનીરાણી; ગરાસણી; સરદાર બાનુ. (૨) અમલ ચલાવનારી; શેઠાણી; જબરમાન અને જોહુકમીવાળી સ્ત્રી.

**ઠકરાત,** સ્ત્રી૦ ઠકરાઈ; ઠાકોરપણું. (૨) ઠાકોર તરીકે અમલ કરવાની જે સત્તા તે. (૩) જેનાથી ઠાકોરપણું આવે છે એવી જાગીર તે.

**ઠકરાળાં,** સ્ત્રી૦ ઠકરાણી; જનાનખાનામાં રહેનારી અમીર–સરદારોની સ્ત્રીઓ. (૨) નાના નાના ઠાકોરોની જાગીરો તે.

**ઠકરાણું,** ન૦ ઠાકોરનું ગામ; જાગીરના વહીવટવાળું નાનું રાજ્ય તે.

**ઠકાર,** પું૦ [ સં. ] ઠ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે; ઠટ્ઠો.

**ઠક્કર,** વિ૦ કેટલીક જાતિઓની અટકનું ઉપનામ.:–ઠક્કર વસનજી પ્રેમજી. (૨) ના૦ એક જાતિ, નાત (૩) ઠાકોર.

**ઠગ,** વિ૦ ઠગી લેનાર; ઠગારૂં; લુચ્ચું; ખંધું; ધુતારૂં; છેતરી–ભમાવીને ઠગી લે એવું.(૨) પું૦ ઠગારો; ધુતારો; ઠગાઇ કરનારો તે. (૩) ઠગ નામની લુંટારૂઓની એક જાતિ; મુસાફરો યાત્રાળુઓ વગેરેને આડુંઅવળું સમજાવી તેમની સાથે મળી જઈ ભૂલ થાપ આપીને લુંટી લેનાર ઘાતકી ચોરનો ધંધો કરનારા ધુતારા–લોકો તે. મધ્ય હિંદુસ્તાન એટલે જબલપુર, બુંદેલખંડ,કાશી, પ્રયાગ ને ગયા તરફ સો પોણો સો વર્ષ પહેલાં ઠગ લોકોનો બહુ ત્રાસ હતો. ચાર માસ ખેતીનું કામ આટોપ્યા પછી આઠ માસ તેઓ ટોળાં બંધાઇ લુંટફાટનું કામ કરતા હતા. દસરાને દહાડે તેઓની ટોળીઓ પોતાના ગુરુને ત્યાં દીક્ષા લેવા જતી. ગુરુ તેમને આશીર્વાદ ને તેમના ભોગને ગુંગળાવી મારવાને રેશમી રૂમાલ આપતા. મુસાફરો વગેરે સાથે સાહુકારની માફક ભળી જઇ તેની માલમિલકત જાણી લઇ તેઓ તેને ગળે પેલા રૂમાલ વિંટાળી ગુંગળાવી મારતા. હજારો યાત્રાળુઓને તેઓ આ રીતે ગુંગળાવીમારીને લાખો રૂપિયાનો માલ ચોરી લેતા. નામદાર સરકારે આ લોકોનો દોર ૧૮૩૨–૪૦ માં તોડી નાંખ્યો.

**ઠગણું,** વિ૦ ઠગારું; ઠગે એવું. (૨) ફતવાખોર; લુચ્ચું; ઢોંગી.

**ઠગબાજી,** સ્ત્રી૦ ઠગવાની જે કળા તે; કેમ ઠગવું તેની આવડત તે. (૨) ઠગાઇનો ધંધો તે; દગો કરવો તે; ઢોંગધતીંગ; પ્રપંચ; દગો.

**ઠગવિદ્યા,** સ્ત્રી૦ ઠગવાની કળા તે; ઠગબાજી;

ઠગવાની ચતુરાઇ તે; ઠગાઇ કરવાની આવડત તે; કેમ ઠગવું તેને લગતી આવડ કળા તે.

**ઠગવું**, ક્રિ૦ સ૦ ભોળવીને લઇ લેવું; ખોટું ખરું સમજાવી કોઇની પાસેથી કંઇ પડાવી-છીનવી લેવું; કપટથી લેવું; છેતરવું ધૂતવું; ફોસલાવવું. જોર જુલમથી નહિ પણ ભૂલ થાપ ખવરાવી સમજાવીને પડાવીલેવું તે.

**ઠગવેડા**, પું૦ [ સં. ઠગ-વૃત્તિ ] ઠગપણું કરવું તે; ઠગાઈ ચલાવવી તે; ઠગની માફક વર્તન કરવું તે; ઠગવૃત્તિ.

**ઠગાઈ**, સ્ત્રી૦ ઠગપણું; ઠગવિદ્યા, ધૂર્ત્તતા; ઠગવું તે.

**ઠગારું**, વિ૦ ( પું૦ ઠગારો, સ્ત્રી૦ ઠગારી ) ઠગે એવું જે તે; ઠગે એવું; ઠગાઈ કરનાર; ઠગાઇથી ભરેલું; પ્રપંચી; લુચ્ચું; ઢોંગી.

**ઠગાવું**, ક્રિ૦ અ૦ છેતરાવું; ધુતાવું; ભૂલ થાપ ખાવી; ભુલાવામાં પડવું; ફોસલાઇ જવું; ફસાવું.

**ઠઠ્ઠાખોર**, વિ૦ મશ્કરી ઠઠ્ઠા કરનારું; મજાકી; કોઇને ચીઢવી હસવાનું ઉભું કરે એવા સ્વભાવનું; ચીઢવી-હસે એવું; સામાની મશ્કરી કરી કરીને ગમ્મત મેળવનાર; મશ્કરું.

**ઠઠ્ઠાબાજી**, સ્ત્રી૦ એક બીજાની ચેષ્ટાળીઓ કરવી હસવું અને ખોટી ગમ્મતમાં વખત ગાળવો તે; ઠઠ્ઠા મશ્કરી કર્યા કરવી તે; ટિંખલ કર્યા કરવાં-કોઇને ખાલી ચીઢવવું અને ખીખી હસવું વગેરે તે.

**ઠઠ્ઠો**, પું૦ [સં.] 'ઠ'કાર. (૨) હસવા ગાળ ખાવા કે ગમ્મત મેળવવા માટે કોઇ ચિઢાય તેમ તેની મશ્કરી કે અડપલું કરવું તે; ચેષ્ટા; મજાક. ઠઠ્ઠો એકલો નહિ પણ મશ્કરી સાથે જોડાઇને વપરાય છે.:-ઠઠ્ઠા મશ્કરી. ઠેકડી-ચેકડી કરવી તે. વળી બહુ વચને ઠઠ્ઠા એમ બોલાય છે.

**ઠઠ**, સ્ત્રી૦ [ સં. સ્થા ઉપરથી ) ઘણા એકઠા થયેલા હોય એવું જે તે; માણસ વગેરેનો ખૂબ ભરાવો. જમાવ તે; ટોળાબંધ પ્રાણી-લોકનો જમાવ; ટોળું; સમૂહ; જથો તે. (૨) ભીડ; ગીરદી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠઠ મળવી= ખૂબ લોક પ્રાણીનું એકઠું થવું. ઠઠ જામવી.

**ઠઠકારવું**, ક્રિ૦ સ૦ ઠપકો દેવો; ઠોક દેવા; ધધડાવવું.

**ઠઠણવું**, ( ઠણઠણવું ) ઠઠ-એવો અવાજ થવો, ખખડવું. (૨) રીસનું રોવું.

**ઠઠમઠ**, સ્ત્રી૦ ઠીકઠાક કરી મઠેરી આપવું વગેરે તે; અર્થાત્ કોઇ કાર્ય કરનારને તેને જોઇતી સામગ્રી જેમ જોઇએ તેમ તૈયાર આપ્યા કરવી વગેરે સંબંધી જે કામ તે; ખટપટ; ઠીકઠાક કરવાની તજવીજ તે.:-રસોઇયો રસોઇ કરે તોપણ વહુએ તેની ઠઠમઠમાં રહેવું જોઇએ એવો ડોસીનો હુકમ હતો. (૨) સેવા સંબંધી કામકાજ; સારવાર; વહીવટ; કારભાર; ઠીકઠાક કરી આપવાનું, સંભાળ રાખવાનું વગેરે જે સેવાનું કામકાજ તે. (૩) ચાકરી; બરદાસ; મહેમાનગીરી; સેવા.:-ગરીબ હોવા છતાં તેણે ખૂબ ઠઠમઠ રાખી હતી.

**ઠઠરવું**, ક્રિ૦ અ૦ શણગરાવું; પોતે ને પોતે ઠઠારો કરવો. (૨) ધ્રૂજવું; થરથરવું.

**ઠઠવું**, ક્રિ૦ અ૦ ઠાઠ કરવો; રચવું; બનવું; કરવું. ઉ૦ ઠાઠ ઠઠવા. ભાગવત.

**ઠઠવેઠ**, સ્ત્રી૦ ઠઠમઠ; સારવાર; સરભરા; સેવા; ચાકરી; બરદાસ; સંભાળ રાખવી ને સેવા કરવી તે; ઉઠવેઠ.

**ઠઠળવું**, ક્રિ૦ અ૦ કોરડા જેવા આમ તેમ હાલ્યા કરવું; નકામું રઝળવું; રખડવું; ઠોઠ જેવા ઉપર નીચે થયા કરવું; નહિ બફાતાં ઉકળીને ઉછળતા પાણી સાથે ઉછ-

બ્યા ને ખડખબ્યા કરવું તે.:-આ ગાંગડુ મગ તપેલીમાં ઠઠળ્યા કરે. (૨) ખળખળી જવું; જીર્ણ થઇજવું; વૃદ્ધાવસ્થાથી નાતવાન થઈજવું; ઠડળવું.

**ઠઠાડવું**, ક્રિ૦ સ૦ અડાડી દેવું; બીજાની સાથે સામેલ કરી દેવું; ભેળાવી દેવું; ઠીકઠાક કરીને બીજાની સાથે મૂકીદેવું. (૨) ખરું ખોટું જેમ વખતને અનુકૂલ હોય તેમ ભળતું બોલી દેવું; ઘુસાડી દેવું; બંધબેસ્તુ કરી નાંખવું; બેસાડી દેવું.:-તમે એને બીજા વર્ગમાં ઠઠાડી દીધો તે બિચારો સુખેથી મુસાફરી કરી શક્યો. અડાવી દેવું.

**ઠઠારવું**, ક્રિ૦ અ૦ ઠઠારો કરાવવો; લુગડાં ઘરેણાં વગેરેથી આકર્ષક લાગે એવું કરવું; ઠાઠમાઠ કરાવવો; શણગારવું; ઠાઠ કરાવવો; સારૂં-દેખવડું દેખાડ એમ કરવું. (૨) બનાવવું; કૃત્રિમ બનાવટ કરવી.

**ઠઠારો**, પું૦ ઠીકઠાક; ભભકાબંધ; કોઇનું પણ ધ્યાન ખેંચાય એવી રચના, ધામધુમ કે વસ્ત્રાલંકારથી સુશોભિત-સુઘડ થઈ રહેવું અથવા બની બનાવી દેવું તે; ઠઠારવું તે; ખૂબ ઠાઠ કરવો તે; શણગારાવું તે.:-ભાભી તો ખૂબ ઠઠારો કરીને આવ્યાં છે.

**ઠઠોરી**, સ્ત્રી૦ ઠઠોલી, મજાક; મશ્કરી; હસવા જેવું કરવું તે.

**ઠઠોળી**, સ્ત્રી૦ મશ્કરી; ઠઠોરો.

**ઠણક**, સ્ત્રી૦ ધાતુનો ઘાટ ઠપકાવાથી થઇ થઇને રહીજતા અવાજોમાંનો દરેક એક એક રણકો તે. (૨) રહી રહીને આવતા રોવામાંનું દરેક આંતરા આંતરાનું અક્કેકું રૂદન રૂંધું તે. (૩) ઠણકાતું-ઠપકાતું હોય તેમ રહી રહીને વાગતો-લાગતો જે આંચકો કે નરમ આઘાત, ઘોચ તે; સળક, ભોંક, શૂલાઘાત; ધબક-કારો, ફરકવું તે, ફરક.:-ચામડી તસતસ થઈ ગઇ છે અને અંદર રહી રહીને ઠણક આવે છે પણ હજી ગુમડું ફાટતું નથી.

**ઠણકવું**, ક્રિ૦ અ૦ અફળાયાથી-ઠેકાથી ખડખડવું; ઠણત્કાર થવો; (ધાતુનો ધાતુના વાસણ કે ઘરેણા જેવા ઘાટનો) ઠણકોરણકો થવો. (૨) હલકેથી અફળાઇને વાગવું-લાગવું.:-નવાં ઝાંઝર પગે ઠણકે છે. દુખે છે. (૩) નરમ આઘાત કે અંદરથી ઘોંચ-પીડ થવી.:-પરૂ થવાને ગડ, અંદરથી ઠણકે છે, ત્યારે સોય ભોંકાતી હોય એવું થાય છે. રહીરહીને વાગવું, રોવું આવવું; અણમનાપણાનો ઉભરો નીકળવો.:-કેમ થોડી થોડી વારે ઠણકે છે ?

**ઠણકારવું**, ક્રિ૦ સ૦ ઠણકે એમ કરવું; પગમાં પહેરેલા છડા-ઝાંઝરને ઠમકો આપવો; ઠપકારાથી-ખડખડે એમ કરવું; એવી રીતે જોરથી પગને લહેકાવી-મરોડથી મૂકવો કે જેથી ઘરેણું ખડખડે. (૨) ઝાપટવું; ઠપકો દેવો. (૩) ઠોકવું; મારવું; વગાડવું.

**ઠણકો**, પું૦ [ सं ठणत्कार ] ધાતુ ઠપકાયાથી નીકળતો અવાજ; રણકો. (૨) છાતીને ઠપકાવીને કાઢવામાં આવતો રૂદનનો અવાજ; અણગમતાપણાનું-લાડનું ઠણઠણતું રૂદન તે; ઠણકલો. (૩) ટાઢની કંપારી; ધ્રુજારી; કંપ. (૪) ધટકો; સણકો.

**ઠણઠણ**, સ્ત્રી૦ ખાલી અખંડ ધાતુ પાત્રમાંથી તે ઠોકતાં નીકળતો એવો અવાજ; ખાલી વાસણનો અવાજ. (૨) ખાલીપણું બતાવે છે, કંઇ નથી એમ; ખાલીખમ. કહે૦ ઠણઠણપાળ, ને મદનગોપાળ, અર્થાત્ બહાર આડંબર છે પરંતુ અંદર તો કંઈ નથી, ઘંટડી વાગે છે એમ. રૂ૦ પ્ર૦ ઠણઠણ પાક=માર; રોવું પડે એવો માર પડવો તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠણઠણ થવું=ખડખડવું; વાગવું. ઠણઠણ કરવું=અણગમો કર્યા કરવો; ઠણઠણાવું; રોવું.

**ઠણઠણવું**, ક્રિ૰ અ૰ ઠણ ઠણ એવો અવાજ થવો; ખડખડવું; વાગવું. (૨) રહીરહીને ઠણકલા કર્યા કરવા; રહીરહીને રોવું; કણકણવું.

**ઠણઠણાટ**, પું૰ ઠણઠણવું તે; ઠણઠણ એવો અવાજ થવો તે; ખડખડાટ; વાસણો ખડખડવાં-અથડાવાથી નીકળતો અવાજ તે. (૨) ઠણકલા કરવા તે; અણગમો; કણકણાટ; રીસ-દુભણનું લાડથી રહી રહીને રડવું વગેરે તે.

**ઠણત્કાર**, પું૰ [સં.] ઠણણણ એવો અવાજ થવો તે; ઠણકારો; ધાતુ વગેરેનો રણકાર; ઘુંઘરી ઝાંઝો વગેરેના તીણા અવાજનો રણકો થઇરહેવો તે રણત્કાર.

**ઠનસાવું**, જુ૰ ઠંસાવું.

**ઠપ**, અ૰ કોઇ ચીજ એકદમ અફળાવાથી કે પછડાવાથી નીકળતો એવો અવાજ; ટપ; ધબ.

**ઠપકવું**, ક્રિ૰ અ૰ ઠપ એવો અવાજ થઈ નીચે પછડાવું; ઠોકાવું; અફળાવું; અથડાવું.

**ઠપકારવું**, ક્રિ૰ સ૰ ઠપ એવો અવાજ થાય તેમ મારવું-અફાળવું; અથડાવવું; મુક્કા વગેરેથી મારવું; ટીપવું; ઠોકવું. (૨) આકરા થઇ જઇ ઠપકો દેવો; ખીજવું; ઝાડિયો કાઢવો.

**ઠપકો**, પું૰ કોઇને કંઈ ખોટું કામ કરવામાટે કડવા આકરા બોલમાં દાબીને કહેવું તે; ખોટું કામ કરવા માટે વઢવું તે; ખીજવું તે; શિખામણ દેવી તે; ઠોક દેવો તે. ક્રિ૰ પ્ર૰ ઠપકો આપવો=ઠોક દઇને કહેવું; ખીજવું; ઠપકો દેવો. ઠપકો ખાવો=ભૂલકરવા માટે કોઇ કંઇ આકરાં વચન કહે તે સહન કરવાં; દોષમાં આવવું તે; ઠપકો મળવો. (૨) આળ; કહેતી; ઉપાલંભ; કલંક. (૩) દોષ; વાંક ભૂલ; ખોડ; ખામી.:-ટપકો નહિ આવવા દઉં. ઠપકા પાત્ર=દોષી; ખીજવું પડે એવા સ્ખલનને યોગ્ય. રૂ૰ પ્ર૰ ઠપકો ઠેસ=સહેજસાજ દોષ-ગુનો; ઉપાલંભ જેવું-ભૂલચૂક જેવુંતે; મોટા નાના કંઇ પણ દોષ તે:-જોજે કશો ઠપકોઠેસ આવે નહિ?

**ઠપકવું**, ક્રિ૰ અ૰ અથડાવું; અફળાવું; ઠપઠપ થવું. (૨) સોવાઇને ઠોક ખાવા.

**ઠબકવું**, ક્રિ૰ અ૰ અથડવું. (૨) રખડવું; ઠપકવું.

**ઠબલાવું**, ક્રિ૰ અ૰ કુટાવું; પિટાવું; પછડાવું.

**ઠબકારવું**, ક્રિ૰ સ૰ ઉપરથી ઠોકવું; બેસાડવું; ઉપરથી ઠોક દેવો. (૨) ઠપકો દેવો; વઢવું; ખીજવું.

**ઠમક**, સ્ત્રી૰ ઠોકે ઠોકે-પછાડે પછાડે-પગલે પગલે ઝાંઝર છડા વગેરેનો જે એક એક અવાજ થાય છે તે; દરેક ડગલે, દરેક તરછોડે, હિલચાલે અવાજ થવો તે. ગાય ચાલતાં કેવા ઠમક ઠમક ઘુઘરા વાગે છે. (૨) ઠોક પડે; અફાળ થાય એમ પગ મૂકીને ચાલવાની મરોડ; પદવિક્ષેપ; ચાલવાની એક ઢબ-તરેહ તે. સ્ત્રીઓના પગનું એવી લટકથી મુકાવું કે જેથી ઝાંઝર કે ઘુઘરાવાળાં ઘરેણાંનો અવાજ થાય. એક પછી એક અવાજ થવો તે. ઠુમક; મરોડ; લટક; લહેકો; વરણાગી. ઉ૰ ઠમક ઠમક ચાલો, ચાલતાં લાજ રાખો, નહિ અમ ઘર આવાં, છાજશે સત્ય ભાખો.

**ઠમકઠમક**, અ૰ ઠમઠમ થાય તેમ; ઠોકાઇને ઘરેણું ખડખડે એમ (ચાલવું તે.) ચટક મટક. (૨) રહીરહીને વાજાનું ખડખડવું તે.

**ઠમકવું**, ક્રિ૰ અ૰ ઠમઠમ થવું; ધાતુના પાત્રનું કે ઘરેણાનું ખડખડવું; રહી રહીને ખાંચો ખાઇ ખાઇને ઠમ ઠમ એમ થવું; ખળખળવું; ઠેકઠેકે વાગવું. થેડકાવાળી જોબનના જોરવાળી ચાલે ચાલતાં ધમ-

કારાથી ખડખડવું તે. ઉ૦ ઠમકે કલ્લાંને કાંબી પાયે.

**ઠમકારો,** પું૦ ઠમ દઈને જે અવાજ થવો તે; ઠમ એવો ધાતુનો જે રણકો તે; ઠુમકો.

**ઠમકો,** પું૦ ચાલતાં આવતો કમ્મરનો જે ઝોક અને લાંકની લટક તે; સ્વાભિમાન પૂર્વક જોબનના જોરથી ચાલતાં ડગલે ડગલે પગ ઉપાડીને મૂકતાં ગતિને ઝોક-ઘરેણું ખડખડે અને ચાલપર ધ્યાન ખેંચાય એવો મરોડ તે; ઠુમકો; ઠેકડી ખાઈને, જોરથી જમીનને ઠોક દઇને ચાલવાનો જે ચાળો તે; લટકો; ગતિ મરોડ; અંગભંગ ને કમ્મરને ઝોક દેઇ ચાલવું તે. રૂપ, અલંકાર, હોંસ વગેરેનું ગતિના ચલન વલનમાં દેખાવું તે.:-શું રતનબાઇનો ઠમકો! (૨) લહેકાતી ચાલને ઠેકડિયાં પગલાં ભરવાથી ઘરેણાનો જે અવાજ થવો તે; લહેક. લાંકલચક. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠમકો કરવો=ઘરેણાં લુગડાં પહેરી લહેકંતી ચાલે આમ તેમ અંગ મરોડીને ચાલવું.

**ઠમઠમવું,** ક્રિ૦ અ૦ ઠમઠમ એવો અવાજ થવો; ઠમઠમ થવું; ઠોક ખાઇ ખાઇને વાગવું-ખડખડવું; ઉછળી અથડાઇને-અફળાઇને ખણુખણવું ઉ૦ પાયે નેપુર ઠમઠમે ને કાને ઝળકે ઝાલ જો.

**ઠમઠમ,** અ૦ એવો અવાજ તે; ધાતુને કંઇ અફળાવાથી કે ઘરેણું બીજાની સાથે અફળાવાથી નીકળતો એવો અવાજ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠમઠમ થવું=ઠપકારાવું.

**ઠમઠમાટ,** પું૦ ઠમઠમ થવું તે; ખડખડવું તે. (૨) ખાલી બબડાટ; આડંબર; ધમધમાટ. (૩) ખતરાજ; ફુલાસ; ખાલી દમ. (૪) છણછણાટ; નાગા રહેવું-ફૂદી રહેવું તે; થનથનાટ તે.

**ઠમણી,** સ્ત્રી૦ ઠમણોઠી; જે પાટિયાં બેગાં કરીને વાંચવાની ચોપડી જોઇએ તેટલી પહોળી ને ઉંચી રહે તે માટે બનાવેલી ઘોડી; વાંચવાની ચોપડી મૂકવાની ત્રિપાઇ.

**ઠઠ્ઠા,** ન૦ ગુજરાત, રણ અને સિંધની વચ્ચે કરાંચીથી પૂર્વે પચાસ માઈલ ઉપર સિંધુના પશ્ચિમ કિનારા ઉપર આવેલું એક શહેર. નગરઠઠ્ઠા=કિનારા ઉપરનું નગર એ નામે પ્રસિદ્ધ છે. સિંધના નીચલા ભાગમાં રહેતા માંડ લોકોની વસ્તી ઉપરથી તેનું અસલનામ 'માંડીવાડી' હતું અને મનાવરી, મનાહબરી, ને મિનાગરી વગેરે નામે તે પરદેશી મુસાફરોએ વર્ણવાયેલું છે. કેટલીકવાર નાશ પામી પામી તે ફરીફરીને વસેલું હોવાથી તેનું તળ અને સ્થળ બદલાઇ ગયાં છે. સત્તરમા સૈકામાં તે આબાદીમાં હતું. રેશમી વણાટ વગેરેનું કામ ત્યાં સારું થાય છે. એમ કહેવાય છે કે આગલા એક રાજાએ ચીનથી કારીગર બોલાવી ચિનાઇ માટીનાં વાસણનો ઉદ્યોગ ખીલવ્યો હતો અને ત્યાંથી તે સિંધમાં ફેલાયો હતો. ગેઝીટીયર વગેરેમાં વિશેષ હકીકત માટે જોવું. (૨) આ નામનો તાલુકો. કરાંચી જિલ્લામાં ૧૩૨૭ ચોરસ માઇલના વિસ્તારનો છે.

**ઠર,** પું૦ થર.

**ઠરઠરાવ,** પું૦ પાકો કરાર; છેવટનો નક્કી બંદોબસ્ત કરવો તે; વિગતવાર કરાર કરવો તે.

**ઠરઠામ,** ન૦ ઠરીને રહેવાનું ઠેકાણું તે; રહેવા સુવાનો બંદોબસ્ત તે.

**ઠરઠેકાણું,** ન૦ નક્કી ઠેકાણું તે; વ્યવસ્થિત રહેવા સુવાનો બંદોબસ્ત તે. (૨) વ્યવસ્થા; ગોઠવણ; રચના; બંદોબસ્ત. (૩) પત્તો; તજવીજ; કામ-ધંધે લાગવું કરવું તે; ભાળ; સંયોજન.:-એનું કંઇ ઠર ઠેકાણું પડ્યું નથી.

**ઠરડ,** સ્ત્રી૦ ઠરડાઇ જવું તે; વાંકા–ઢીલા તૂટી-ચાર થઇ જવું તે; ડૂસ; તેલ; મહેનતથી પાણી પાણી થઇ જવાવું તે. (૨)અભિમાન ઉતરી જવું તે; સીધા થઇ જવું–થાકી જવું તે.:–કામ કરી કરીને ઠરડ નીકળી ગઈ. ( ૩ ) પું૦ લોઢા કે ધાતુના સળિયાનો જે વાંક તે; થરડાટ.:–સારા લુહાર પાસે તરાકનો ઠરડ કઢાવો ને રેંટિયો ચાલુ કરો.

**ઠરડાવું,** ક્રિ૦ અ૦ વંકાવું; થરડાવું; એક છેડાથી બીજા છેડા લગી એક સરખું સીધું નહિ હોવું; વાંકા વળી જવું. (૨) વંકાવું; રિસાવું; ખોટું લાગવાથી વાંકું ચાલવું; વિરૂદ્ધ રહેવું–હિંડવું તે; મો મરડીને ચાલવું.

**ઠરવું,** ક્રિ૦ અ૦ [ સં. સ્થિત ] સ્થિર થવું; ઉભા રહેવું; ગતિ રોકાવી; ચલન, ચંચળતા મટવી; સ્થિર રહેવું.:–જરા ઠરો હું આવું છું. ( ૨ ) ધીરૂં પડવું; સબુરી રાખવી; ખોટી રહેવું. ( ૩ ) થોભવું; ટકવું; ઘણીવાર રહેવું.:–એ તો ત્યાં ઠર્યો. (૪)મુકરર થવું; નક્કી થવું; નિશ્ચયથવો.:–લગન ઠરશે. (૫) જામવું; પરમાણુઓનું એકઠું થવું; નીતરીને બેસવું;.:–કચરો નીચે ઠરશે. ( ૬ ) જાડું થવું; ઘટથવું. ઘી ઠરવું. (૭) ટાઢું પડવું; શાંત થવું; થકવું; સીઝવું.:–ખીચડી–રસોઈને જરા ઠરવા દો. ( ૮ ) બંધાઇ જવું; જોડાવું, બાઝી જવું.:–ચુરમું ઠરવું; પાણી ઠરવું. ( ૯ ) ટાઢથી સંકોચાઇ જવું; ખૂબ ટાઢ વાવી; ઠંડા થઇ જવાવું; ચઢી જવાવું.:–ટાઢે ઠરીજવું. (૧૦) કિમ્મત–ભાવ નક્કી થવો; નિશ્ચય કરવો; સાટું નક્કી કરવું= ઘઉંનો ભાવ ઠરાવો. ઠરશે તો લઇશું.(૧૧) બંદોબસ્ત થવો; ગોઠવણ થવી.:–વિવાહ ઠરતા નથી. ( ૧૨ ) પ્રસન્ન થવું; ખુશી થવું; સંતોષ વળવો. ઉ૦ આજે કુમાર! ઠરી આંતરડી અમારી. રાજીથવું. (૧૩) મિંચાવું લીન થઇજવું; આળસમાં પડવું.:–આંખ ઠરી જાય છે. (૧૪) નિરાંત વળવી; તૃપ્તિ થવી; ઉજાગરો મટવો. ક્રિ૦ પ્ર૦ પેટ ભરવું; આંખ ઠરવી. રૂ૦ પ્ર૦ ઠરી ઠામ બેસવું=નિવૃત્ત થવું; થાકીને છેવટનું બેસવું; ચંચળતા તજી દેવી.

**ઠરાવ,** પું૦ ઠરાવવું–નક્કી કરવું તે; ' અમુક કામ આમજ કરવું ' એમ ઠેરવવું–ઠરાવવું તે; નિશ્ચય કરવો તે; નિર્ણય; સિદ્ધાંત. સરકારની આજ્ઞા તે. ( ૨ ) સરત; કરાર; કબાલો. ( ૩ ) બંદોબસ્ત. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠરાવ કરવો=નિશ્ચય કરવો.

**ઠરાવપત્ર,** ન૦ કરારનામું; નક્કી કરેલી બાબતનું લિખિત પત્રક તે; સાટું; બોલી.

**ઠરાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ નક્કી કરવું. (૨) જમાવવું.

**ઠરીઠામ,** અ૦ નક્કી ઠેકાણે; સ્થિર એમ; થીર જગાએ; નિવૃત્તસ્થિતિમાં.

**ઠરેલ,** વિ૦ જેના વિચારો સ્થિર થયેલા હોય એવું; શાણું; ડહાપું; ગંભીર; પુખ્ત.

**ઠલવવું,** ક્રિ૦ ઠાલવવું.

**ઠલવાવું,** ક્રિ૦ અ૦ ખાલીથવું; એક પાત્રમાંથી બીજા પાત્રમાં પડવું; ખાલી થઈ જવું. અમુકમાંથી નીકળી જવું; 'ભરાવું' થી ઉલટું ઠલવાવું; નીકળીજવું.

**ઠવણી,** સ્ત્રી૦ ઠમણી; પુસ્તકને વાંચવા માટે ખુલ્લું રહે તેમ રાખવા–મૂકવાની લાકડાની ઘોડી તે.

**ઠસ,** અ૦ સજડાસજડ થઇ ગયેલું હોય તેમ; સંકડાયેલું. ખીચોખીચ ભરાઈ ગયેલું હોય તેમ; ઠંસાયેલી હાલતમાં હોય એમ; ભરચક; જરાએ માગ ન હોય તેમ; ઠસો ઠસ. (૨) ડબ; જડ; સક્કસ; થાકી–હારી મંદ પડી ગયેલું હોય એમ.:–એનું પેટ બહુ ખાવાથી ઠસ થઇ ગયું છે. ઠુસ;

નરમ; ઢીલું; શિથિલ; લોથ; ટૂં.ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠસ થઇ જવું=પુરાઇ જવું, થાકી-હારી-નરમ પડીજવું; શિથિલ પડીજવું.

**ઠસકબાજ,** વિ૦ રોફદાર; ગર્વી, અભિમાની; તોરદાર-વાળું. (૨) ભભકાદાર; તેજસ્વી; દીપતું; શોભતું; ઠસ્સાદાર.

**ઠસકાદાર,** વિ૦ રોફદાર; ભભકાદાર; શોભીતું. (૨) તોર ને અભિમાનનું ભરેલું; રૂપ વૈભવનું ગર્વી. (૩) જાજરમાન.

**ઠસકો,** પું૦ મગરૂરીનો ઉદ્ધત દેખાવ તે; ગર્વાલોક; તોરની છાલકાઇ; છર; તરછોડ. (૨) ઝલેહ; ભભક.

**ઠસણિયું,** ન૦ ઠેસ-ફાચર-અટકણ તરીકે વાપરવાનું જે કંઇ હોય તે; આડખીલી; ઠેસી; ચાંપ. કમાડ વગેરેની આડે મૂકવાની ફાચર; ખીલી; ઠેસણિયું.

**ઠસવું,** ક્રિ૦ અ૦ [ **સં. સ્થા** ] સ્થિર થઇ બેસવું; સારી પેઠે મનમાં ઉતરવું; ધ્યાનમાં આવવું; મનમાં નક્કી રૂપે બેસવું; સજડ ચોંટવું; વિસરી જવાય નહિ તેમ સમજમાં આવવું.

**ઠસાઠસ,** અ૦ (વિ૦) ઠસ-ભરચક ભરાઈ જઇ જરા પણ માગ રહ્યો ન હોય એમ; ભરપુર; સંપૂર્ણ; સજ્જડાસજ્જડ; ઠાંસીને ભરાયેલું હોય એવું-એમ; ઠસોઠસ.

**ઠસાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ કોઇના મનમાં અમુક વાત-બાબત 'આમજ છે' એવું સજ્જડ બેસાડવું; મનમાં ઉતારવું; મગજ ઉપર અમુક બાબત ન ભુલાય તેવી રીતે સચોટ બેસાડી દેવી તે; ઠસે એમ કરવું તે; છાપ પાડવી; સજ્જડ કરી નાંખવું; એવું સમજાવવું કે જે સમજ્યું ભુલાય નહિ, એટલુંજ નહિ પરંતુ તેની વિરૂદ્ધ હોય તે માનેજ નહિ એવું કરવું.

**ઠસોઠસ,** અ૦ ઠસાઇ-ઠાંસીને ભરેલું હોય એમ. વિ૦ ખૂબ દાબીને ભરપુર ભરેલું હોય એવું.

**ઠસ્સાદાર,** વિ૦ રૂપ, વૈભવ, યૌવન વગેરેના ગર્વની છટાવાળું; ભભકાદાર; તોર ને ભભકવાળું; મનથી અભિમાની અને રૂપ વૈભવથી શોભાયમાન હોય અથવા રહેતું હોય એવું; ઝલેહદાર; ગરૂરીદાર; રોફદાર; જાજરમાન.

**ઠસ્સાબંધ,** વિ૦ રોફભેર; દમામબંધ. (અ૦) દમભેર; મરોડમાં; તોરમાં; ગરૂરીમાં.:-વહુ કેવી આણી તરફ જોયાએ વગર ઠસ્સાબંધ ચાલી ગઇ. સ્વાભિમાનભેર; રૂપ, વૈભવ, યૌવન અને શણગારની છટાની ભરડાઇ-મરોડબંધ.

**ઠસ્સો,** પું૦ ધન, વૈભવ, યૌવન, માન અને સજાવટની મગરૂરીનો જે ગર્વી લટકો તે; ભભકદાર-જાજરમાનપણાનો ઉડતો રોફદાર દેખાવ કરવો તે; ભભકની છટા; લહેરી લટકો; ડોળ; શાકલ; રોફદારપણું; તેમજ પોતાના સૌંદર્ય પહેરવેશ વગેરેની ઉત્તમતાનો ગર્વાલોક તે. રોફ; તોર; છર; છેલાઇ; સુંદરતાની ગંભીર ગરૂરી તે.

**ઠળિયો,** પું૦ ફળમાંનો કઠણ બીજરૂપી કણ; ઠીલો; બિયો; બી; ગોટલો.:-બોરનો જાંબુનો ઠળિયો. (૨) સ્ત્રીઅંડ; શંકવાકાર ચામડીની જે કરચલી તે; પાનપટી જેવી ત્વચાની જનનેંદ્રિય આગળની ગેંડ.

**ઠંગરાવું,** ક્રિ૦ અ૦ ઠંડુ થવું; ઠિંગરાવું; ઠરી જવું. (૨) રહી જવું; અકડાઇ જવું.

**ઠંડેરવું,** ક્રિ૦ સ૦ ઠાઠાં ભાગી નાંખવાં; ઠોકવું; મારવું. (૨) વિંઝી-હલાવીને સાંધામાંથી નરમ-ઢીલું કરી નાંખવું; ખંખેરવું; જંઝેડવું. (૩) ખૂબ ઠપકો આપવો; ઝાપટી નાંખવું. રૂ૦ પ્ર૦ ઠંડેરી કાઢવું=મારી-ઝાટકીને દૂર કરવું; હમેશ માટે કાઢી મૂકવું.

**ઠંઠોરવું,** ક્રિ૦ સ૦ ઠાઠાં ભાગે એમ કરવું;

અધકચરું કરવું; ખોખરું કરવું.:–લે આ- ટલી સુંઠ ઠંઠોરી આપ. (૨) છેતરવું. (૩) મારીને કાઢી મૂકવું.

**ઠંઠોળી,** સ્ત્રી૦ ઠી, ઠી, કરીને હસવું તે; હા- સ્ય; હસવા જેવી મસ્કરી; મજાક.

**ઠંડ,** સ્ત્રી૦ ઠંડી; ટાઢ; ટાઢક. (૨) શૈત્ય; હી- ફળ; શરદી.

**ઠંડક,** સ્ત્રી૦ ટાઢક; ઠંડી; શીતળતા. (૨) શાંતિ; શાંતતા; માંદ; મંદપણું; અનુદ્વે- ગતા. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠંડક કરવી=ગરમી શાંત પડે એમ કરવું; સામોપચાર કરવા. (૨) પોતાને જરૂર જોગી વસ્તુ અને કામ કરી લઇને બેસવું; ઉદ્વેગ કે પંચાતી ન રહે એમ કરી બેસવું; નિરાંત કરવી. ઠંડક વળવી=વાતાવરણમાંથી ગરમી ઓછી થ- વી. મન ટાઢું પડવું-નિરાંત થવી; ચિંતા જતી રહેવી. ઠંડક રાખવી=ઉતાવળા નહિ પડીજવું; ધીરજ રાખવી.

**ઠંડકિયું,** ન૦ ઠંડક આપે એવું ભીનું કપડું તે; તાપની વખતે ભીનું કરીને ઓઢવાનું અંગવસ્ત્ર. (૨) વિ૦ ઠંડા મિજાજનું; ટાઢા મનનું.

**ઠંડાઈ,** સ્ત્રી૦ ધીમાપણું; ટાઢક; ઠંડક. (૨) આળસ; સુસ્તાઇ; શાંતતા.

**ઠંડાશ,** સ્ત્રી૦ ટાઢક; ઠંડાપણું. (૨) ધીમા- પણું. ઠંડક.

**ઠંડિલ,** ન૦ [सं. स्थंडिल] વેદિ; ચોતરો; હવન કરવાની નાની ઓટલી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠંડિલ જવું=ઝાડે ફરવા જવું; ખેતરમાં કળશિયે જવું. જૈન.

**ઠંડી,** સ્ત્રી૦ હવામાં ફેરફાર થવાથી કે શિયા- ળાને લીધે હવા ટાઢી થવી તે; શૈત્ય; અત્યંત ટાઢું લાગવાથી-ટાઢી હવાથી કે શરીરની ગરમી ઓછી થવાથી જે ટાઢ ની અસર લાગે છે તે. (૨) શરદી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠંડી લાગવી. ટાઢ વહાવી. ઠંડી પડવી. ઠંડીની ઋતુ.

**ઠંડું,** વિ૦ ઠંડીવાળું; ટાઢું; શીતળ; ઓછી ગરમીવાળું. (૨) ધીમું; મંદ; મોળું.(૩) સુસ્ત; આળસુ. (૪) વાસી.(૫) નિરાંતિયું; ઉતાવળું નહિ એવું; અનુદ્વેગી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠંડું પડવું=ગરમી ઓછી જઇ જવી; ઉના- પણું જતું રહેવું. મિજાજ હેઠે બેસવો; મનનું આંદોલન મંદ પડવું. ઠંડું પાડવું= શાંત કરવું; ટાઢું પડે એમ કરવું; શાંત પાડવું; ઝગડો પતાવવો; ઉભરો-શોક ક્રોધ ઉમળકો શાંત કરવો. રૂ૦ પ્ર૦ ઠંડુગાર= બહુજ ઠંડું. ઠંડુગાર થઇજવું=છેક શાંત પડી જવું; મૌન થઇજવું. ઠંડા લોહીનું =શાંત સ્વભાવનું. નિરાંતનું; સુખ ચેનનું; વગર શ્રમનું. ઠંડી મસ્કરી=વ્યંગતું બોલ- વું. ઠંડું પાણી રેડવું; કાઇ વાત ટાઢી પડે એમ કરવું; ચર્ચા ન થવા દેવી; દાબી દેવું; હોલવવું. નિરાશ કરવું. ઠંડો માલ= બેઠેલો માલ. ( ઠંડું પડવું=ઝલેહ ઉતરી જવી, રંગની ધમ્મક-ઝળકાં ઝાંખી થઇ જવી, તે ઉપરથી ઘણો વખત થવાથી કે બીજી કોઇ રીતે માલની ધમ્મકનું સહેજ નરમ થઇ જવું તે.) ઠંડે પેટે=વગર ગભ- રાવે, નિરાંતે; ધીરે રહીને; ધુંવાંપુંવાં થઇ ગયા વગર.

**ઠંસાવું,**–(ઠન્સાવું) ક્રિ૦ અ૦ સજડાસજડ ભરાવું; એક બીજા સાથે ખૂબ દબાઇ-ભં- ચડાઇને રહેવું; દબાઇને રહેવું; માગ ન હોય તોપણ કચરાઇને-જકડાઇને રહેવું. (૨) પરાણે પિવાવું; પીવાથી કાંઠોકાંઠ ભરાઇ જવું; ન માય એમ ભરાઈ જવું. દારૂ વગેરે પિનારાઓ માટે આમ બોલાય છે, ખાવા માટે, અપચા માટે; કબ્જી સજડ થઇ જવા માટે વપરાય છે. ઠાંસવું=પીવું, ખાવું.:–ઠસાય તેટલો દારૂ ઠાંસ. ભજિયાં

ખાઇ ઠંસાઇ ગયો. એનો કોઠોને છાતી ઠંસાઇ ગયાં, કફથી છાતી ઠંસાઇ ગઇ.

**ઠા,** પું૦ સ્થિરતા; ઠેકાણું; સ્થૈર્ય. (૨) ઠરઠેકાણું; રહેઠાણ. ( ૩ ) બંધ.:-એનો કંઇ ઠા નથી.

**ઠાઉકું,** વિ૦ ઠરેલ; ગંભીર; ડહાયું; શાણું; અનુદ્ધત; ઠાવકું.

**ઠાકઠીક,** વિ૦ બરોબર સફાઇથી રચેલું-ગોઠવેલું હોય એવું; વ્યવસ્થિત; રીતસરતું; ટાપટીપ બંધ; સંભાળી-સાચવીને સારી રીતે બનાવેલું તેમજ ગોઠવેલું-વ્યવસ્થાપૂર્વક રચેલું કહેલું એવું.:-એને બધુંએ ઠાકઠીક જોઇએ છીએ. સુઘડાઇ-સફાઈવાળું; સટરપટર નહિ એવું. ઠીકઠાક પણ બોલાય છે.

**ઠાકર,** ન૦ જમીનદાર, ગરાસિયા-ભિલ્લ વગેરે તે; જમીનદારોની હકુમતિયા જાતિ, નાત. (૨) ઠાકોર.

**ઠાકરડા,** પું૦ જમીનદાર અને વળી થોડોક રાજ અધિકાર ધરાવતા અસલ ભિલ્લ લોકોના વંશજો; નાના નાના ભિલ્લ રાજાઓ અથવા ગામ ધણીઓના વંશજ ભિલ્લ તે. નર્મદા પ્રદેશના અને ગુજરાતના આગલા વતનીઓના વંશજો; ભિલ્લ; કોળી વગેરે તે. એક વચન ઠાકરડો=ભિલ્લ, ભીલ; ઠાકોર. સ્ત્રી૦ ઠાકરડી.

**ઠાકરવાળ,** સ્ત્રી૦ વાણિયાઓની એક નાત.

**ઠાકરાં,** ન૦ ઠાકોર જાતિના રજપૂત, કોળી, ભિલ્લ વગેરે લોક તે; ઠાકોરોનાં સંતાનો તે. (૨) ઠકરાણાં; ઠાકોર લોકની સ્ત્રીઓ.

**ઠાકરિયા,** વિ૦ (પું૦) ઠાકોરનો રૂપાળો મજેનો જુવાન છેલ છબીલો છોકરો; ઠાકોર, અને ઠાકોર પુત્ર એવો; રૂપાળો; છેલછબીલો; વરણાગિયો; માન-રાજમાનને યોગ્ય એવો; રાજેશ્રી; રાજવી. વહાલ ને માન ભર્યું સંબોધન. ઉ૦ સુંદરપાક સુંદરરે, જમજો ઠાકરિયા ! પ્રેમાનંદથાળ. ( ૨ ) વિંછીની એક જાતિ; થોભિયા જેવાં રાજસી-આગળથી ભારે લહેરખાંવાળા વિંછી તે-ઠાકરિયા વિંછી.

**ઠાકોર,** પું૦ [સં. ઠક્કુર ] નાના નાના ભિલ્લ કોળી અને રજપૂત રાજાઓના ભાયાતો અને વંશજો તે; જમીનદાર, લડાયક ભિલ્લ રજપૂત વગેરે જાતિની જે પ્રજા તે.-ઠાકોર. (૨) નાનો રાજા; ગામધણી; ગરાસિયો; તાલુકદાર તે. ( ૩ ) દેવની મૂર્ત્તિ-પ્રતિમા તે; જુદા જુદા ગમે તે દેવની પૂજવાને માટે રાખેલી મૂર્ત્તિ કે છબિ તે. વિષ્ણુ-કૃષ્ણની મૂર્ત્તિ તે.:-ઠાકોરસેવા=દેવસેવા; પૂજા કરવાના દેવોની જે મૂર્ત્તિઓ વગેરે તે. કહે૦ ઠાકોર ગયા ને ઠગ રહ્યા=સારા ગયા ને નઠારા રહ્યા એમ.

**ઠાકોરજી,** પું૦ દેવ; દેવતા; વિષ્ણુ, કૃષ્ણ વગેરે પૂજ્ય દેવની મૂર્ત્તિ તે; શ્રીકૃષ્ણની મૂર્ત્તિ. સ્વરૂપમાં આ શબ્દ કંઇક રૂઢ થયો છે. ઠાકોરજી=શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા.

**ઠાગલી,** સ્ત્રી૦ ઠપકારો થાય એમ અદ્ધર ને અદ્ધર મારેલી જે ઠોકર તે; મોઇ દંડાની રમતમાં એકવાર જમીન ઉપરથી દંડો મારી મોઈ ઉડાડી તે ફરીને ભોંય પડે ત્યાર પહેલાં અદ્ધર ને અદ્ધર તેને ફરીને દંડાનો ઝપાટો લગાવવો તે ઠાગલી; ઉડેલી મોઇ ભોંય પડતા પહેલાં તેને દંડાનો જોરથી ફટકો મારવો તે.:-ઠાગલી વાળવી, ઠાગલી મારવી=એકવાર ઉડેલી મોઇને ફરી અદ્ધરથીજ બીજો જોરદાર ફટકો મારી દૂર ઉડાડવી તે.

**ઠાગું,** ન૦ ઠેઠું કરનાર લુંટારો; ઠાઠો કરનાર; કોઈ જાણે નહિ તેમ આગળથી સંતલસ કરી આગળ જતાં એકાદું કામ કરવાને એકઠા થઇ જવાની જે ગોઠવણ તે; ઠાગો.

**ઠાગો,** પું૦ ઠરાવ; સંતલસ; સંકેત; અમુક વખતે અને અમુક જગાએ અમુક કામ

કરવાને માટે આ પ્રમાણે એકઠા થવું, એવી જે આગળથી કરેલી ગુપ્ત ગોઠવણ તે; એકઠા થવાની છુપી ગોઠવણ તે.:—હું ધારું છું, તેંજ એ ઠાગો કર્યો હશે નહિ તો બધા મિત્રો અહિં એકજ સાથે ક્યાંથી આવી મળો? (૨) દંડાથી મોઇને અદ્ધર ને અદ્ધર ફટકો મારવામાં આવે તે; ઠાગલી.

**ઠાક,** પું૦ [ **સં. स्थग्** ] ચકિત બનાવી દે એવી રચના, બનાવટ, કે શોભા તે; દબદબો; દિમાક; ભભકો. (૨) શોભા; ઠઠારો; ટાપટીપ; રોફ; ઘરેણા કપડાની સજાવટ તે. (૩) સારી વ્યવસ્થા; બધી યુક્તિદાર ગોઠવણ સંપૂર્ણ સોઈ ને સગવડ તે; ધામધુમ; ખૂબ ભભકાવાળી તૈયારી. (૪) દેખાવ; આલોક; (૫) ધાંધલ; આડંબર; ડોળ; ધતિંગ; ધિંગાણું. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠાઠ કરવો; ઠાઠ મચાવવો; ઠાઠમાઠ.

**ઠાઠડી,** સ્રી૦ શબને સ્મશાનમાં ઉચકી લઇ જવાની વાંસની નીસરણી જેવી પાલખી; કરકટી; નનામી; ખાટલી; જનાજો; ડોળી.

**ઠાઠમાઠ,** પું૦ ઠઠારો; ઠાઠ; ધામધુમ; દિમાક. (૨) આડંબર; ડોળ. (૩) મોટી તૈયારી; દબદબો. (૪) શોભા; શણગાર.

**ઠાઠિયું,** ન૦ સખળડખળ થઇ ગયેલું જુનું અને ભાગ્યુંતૂટયું ગાડું; ઠપ ઠપ થયા કરે એવું ગાડું. (૨) જર્જરિત; સાલપોલિયું. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠાઠિયું બેસી જવું=ઠપકાતુ ઠપકાતુ પરાણે ચાલતું ગાડું. ખાતુ એકદમ પડી ભાગવું; ડગુમગુ ચાલ્યા કરતું હોય એવું જે કંઇ ખાતું-કામ તેનું બેસી જવું તે.

**ઠાઠી,** વિ૦ ઠાઠ કરનારું-રાખનારું; ઠાઠવાળું. (૨) ભભકાદાર. (૩) ડોળી.

**ઠાઠીલું,** વિ૦ ઠાઠી; દાંભિક; આડંબરી; ઠાઠમાઠ સાથે રહેનારું.

**ઠાઠું,** ન૦ કલેવર; હાડકાંનું બંધારણ; હાડપિંજર; કમ્મર અને છાતીનાં મોટાં હાડકાંનું ખોખું તે-ચોકઠું; પ્રાણીઓનું શરીર જે વડે ટેકવાઇ રહે છે એવી જે હાડકાંની રચના-બનાવટ-ફ્રભણી તે. (૨) કમ્મરનું મોટું હાડકું કે જેની સાથે પગનાં હાડકાં જોડાયેલાં હોય છે તે; હાથનું હાડકું; પોલું ખોખું. (૩) હીકળ; ઘણા વરસાદને લીધે જે ટાઢ વાય છે તે; ટાઢોડિયું.:—ઠાઠું વાય છે. (૪) જુની ભાગી તૂટી ઢાલ; કોઇ પણ ખળખળી ગયેલી વસ્તુ; હાલી ગયેલું-જર્જરિત ચોકઠું કે ખોખું વગેરે તે. (૫) બાજરિયાંને બેઉ છેડેથી નીકળેલા ફણગા તે. (૬) ગાડાનો પાછલો ભાગ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠાઠાં ભાગવાં-રંગવાં=હાડકાં ભાગવાં, કમ્મરના થાપાના હાડકાને-સાંધાઓને ભાગવા.

**ઠાણ,** ન૦ [**સં. स्थान**] સ્થાન; જગા; ભાગ; તબેલામાં જેટલી જગામાં ઘોડો બાંધ્યો રહે છે તેટલી જગા તે ઠાણ. (૨) થેક; આસેચ; આધાન; ઘોડાનું ઘોડીપર થેકવું તે.:—ઘોડી-પશુની માદાને જેટલાં બચ્ચાં થયાં હોય તેટલાં ઠાણ થયેલાં કહેવાયછે. (૩) સ્રી૦ તરેહ; વા; મિજાજ; ઢબ; રીત; લટકાં; નખરાં; ગરબી; ટાપટીપ.:—ગમે તેટલી ઉતાવળ હોય તોય તું તો તારી ઠાણમાંની ઠાણમાંજ.

**ઠાણિયો,** પું૦ ઘોડાનું ઠાણ સાફસુફ કરનારો; રાવત; ઘોડાવાળો. (૨) ઉંચી જાતિનો ઘોડો કે જે ઘોડીઓને ઠાણ દેવરાવવાને રાખેલો હોય તે. (૩) સોદો, લુચ્ચો લફંગો; ઠોકો.

**ઠાણું,** ન૦ [ **સં. स्थान** ] સ્થાન; સ્થળ; ઠામ; ઠેકાણું; જગા. જુ૦ થાણું

**ઠાભ,** વિ૦ માલમ હોય એવું; જાણીતું.

**ઠામ,** ન૦ [ **સં. स्थान** ] રહેવાનું ઠેકાણું;

રહેઠાણ; મુકામ. ( ૨ ) બેસવાની જગા; આસન; સ્થળ.:-તું નાતમાં વહેલો જાય તો ત્રણ જણનાં ઠામ રાખજે. (૩) ભાંડ; વાસણ; ઠોબરું; પાત્ર:-ઘી ભરવાનું ઠામ ફૂટી ગયું. (૪) થાળ; થાળી; પતરાળી; ભાણું. જમવા બેસનાર માટે પાટલો, પાણીપાત્ર, અને થાળા વાડકા વગેરે મૂકી જે ગોઠવણ કરવી તે.:-પરોણા નહાય એટલામાં તમે ઠામ માંડી તૈયારી કરો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠામ કરવું=ગમે તેમ કરીને સમાવું; પોતાને બેસવા-રહેવા-રળવા-ઘર માંડવાની ગોઠવણ કરી લેવી; ઠેકાણે પડવું; જગા કરવી. ઠામ બેસવું=નાતરે જવું; બીજું ઘર-વર કરવો. ઠામ બેસાડવું=રાંડેલીને ફરીને નાતરે દઇ ઠેકાણે પાડવી; પુનર્લગ્ન કરાવી આપવું. રૂ૦ પ્ર૦ ઠામઠામ=ઠેરઠેર; ઠેકઠેકાણે; ઠામે ઠામ=જ્યાં ત્યાં; બધે ઠેકાણે. ઠામ ઠેકાણા વગરનું=કંઇ ગોઠવણ-વ્યવસ્થા કરેલી ન હોય એવું; અનિશ્ચિત; અવ્યવસ્થિત; ઢગુમગું; ડામાડોળ. (૫) વિ૦ દૃઢ; ચોકસ; ઠેકાણે; વ્યવસ્થામાં; સ્વાસ્થ્યમાં.:-એ બધું કરશે પણ એનો જીવ ઠામ રહેવાનો. એનું મન ઠામ છે. સ્થિર; અચળ. કહે૦ ઠામ તેવી ઠીકરી ને મા તેવી દીકરી.

**ઠામણું**, ન૦ વાસણ; ભાંડ; પાત્ર.

**ઠામપાલટો**, પું૦ ઠામબદલો; રહેવા સુવાની જગામાં ફેરફાર તે.:-માંદા માણસને ઠામ પાલટાની જરૂર છે. ઠામપાલટો થયો એટલે મને ઉંઘ નહિ આવવાની.

**ઠામુકું**, વિ૦ નિઃશેષ; તમામ; તદ્દન; સાવ; બિલકુલ; મુદ્દલ; મુકરર.

**ઠામેઠામ**, અ૦ ઠેકાણે ઠેકાણે; ઠેરેઠેર.

**ઠાર**, વિ૦ (ના૦) સુતારનું નેકનામ; [ સં. સૂત્રધાર ઉપરથી ] મુખ્ય મોટા સુતાર; શિલ્પી તે.:-ઠાર ! તમારે આખી ઇમારત તૈયાર કરવાની છે.

**ઠાર**, પું૦ ઓસ; ઝાકળ. (૨) અત્યંત ટંડક પડવી તે; ટાઢોડિયું; હીકળ. ( ૩ ) ઠામ; ઠેકાણું; જગા.:-તેણે ઠાર. (૪) અ૦ નિઃશેષ; તદ્દન; જીવથી.:-સુલતાને તેને ઠાર માર્યો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠાર મારવું=જીવ ન રહે તરત-તે ને તે જગોએ મરણ પામે એમ મારવું. ઠારકરવું=જીવથી-તરત મરી જાય જીવતું રહે નહિ, એમ મારવું. ( ૫ ) સજડ; નિરુપાય, નિઃસત્ત્વ થઈ ગયું હોય તેમ.:-આ વખતના સટ્ટામાં તો તે ઠાર થઇ ગયો, અર્થાત્ ફરીને બેઠો થાય એવો રહ્યો નહિ.

**ઠારક**, વિ૦ ઠારનાર; હૃદયને સંતોષ આપનાર; આનંદ આપનાર, અભિરામ.

**ઠારકો**, પું૦ ઠરવા-સંતોષ-આનંદ પામવાપણું તે; નિરાંત; જોઇને ઠરવાપણું તે-ઠારકો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠારકો ઠારવો=આનંદ-સંતોષ આપવો.

**ઠારવું**, ક્રિ૦ સ૦ ઠંડું પાડવું; ટાઢું કરવું; ઠંડું થઇને બંધાય-ઘટ થાય એમ કરવું; ઠરી જાય એમ કરવું. ઘી-લોહ, ધાતુનો રસ વગેરે. (૨) ટાઢું પાડવું; ગરમ કે બળતું હોય તેને હોલવવું. શાંત પાડવું; બુઝાવવું.:-દેવતા ઠારો-કોયલા ઠારવા. ( ઓટારા હોલવવા ) (૩) પ્રવાહીમાંનાં રજકણ નીચે બેસે એમ કરવું; કચરો નીચે બેસે-ઠરે એમ કરવું; સત્ત્વ, ઘટ-થાય બાઝે એમ કરવું.:-મેલા પાણી-ચકુંદેલા કાઢાને ઠારો. ( ૪ ) ચિંતા મટાડવી; નિરાંત વળે એમ કરવું; સંતોખવું; પ્રસન્ન કરવું.:-કહે૦ ઠારો તેવાં ઠરજો ને બાળો તેવાં બળજો.

**ઠારોઠાર**, અ૦ ઠામે ઠામ.

**ઠાલવવું**, ક્રિ૦ સ૦ ખાલી કરવું; એક પાત્ર-

માંથી બીજા પાત્રમાં નાંખવું; ઓછું કરવું; બહાર કાઢી નાંખવું.

**ઢાલિયું**, ન૦ રૂ કાઢી લીધેલું કાલુ.

**ઢાલું**, વિ૦ ખાલી; ભર્યા વગરનું; જેમાં કંઈ નીરમ-સત્ત્વ ન હોય એવું. (૨) નહિ વાસેલું; સાંકળ-તાળું નહિ મારેલું હોય એવું; આડું કરેલું.:-તું ઢાલું વાસીને ગઈ તે પવને ઉઘડી ગયું. બારણું ઢાલું વાસજો. (૩) નકામું; ફોગટ; અમસ્તું.

**ઢાલુમાલું**, વિ૦ તદ્દનખાલી; જેની પાસે કંઈ બોજ, સત્ત્વ કે સારરૂપ વસ્તુ ન હોય તેવું.:-ઢાલોમાલો=જેની પાસે કંઇ પણ હોય નહિ એવો. (૨) અમસ્તો; ખાલી; નકામો. ( ૩ ) કંઇ વસ્તુ-બોજ જેની પાસે ન હોય એવો.:-ગામથી આવ્યો ને ઢાલોમાલો આવ્યો ?

**ઢાવકાઇ**,-સ્ત્રી૦ અનૌદ્ધત્ય; બોલવા ચાલવામાં ને વાત વિચારમાં ઉદ્ધતપણું નહિ તે; ધીરું ગંભીર વિવેકી વર્તન તે; ગંભીરાઈ; શાણપણું; ડહાપણ; ઢાવકાપણું; વિવેકિતા; મર્યાદ શીલતા.

**ઢાવકું**, વિ૦ [ **સં. સ્થા.** ] સ્થિર વિચાર વર્તનવાળું; ગંભીર; અનુદ્ધત; ગંભીર; વિવેકી; મલાજાદાર; ડહાયું; શાણું; ધીરા વિવેકી અનુદ્ધત ચરિતનું.

**ઢાવું**, વિ૦ ઢાવકું.

**ઢાંગું**, વિ૦ ઠગણું; ધૂર્ત. (૨) ન૦ ભાણું; પીરસેલી થાળી.

**ઢાંચું**, ન૦ ઢાંચું; ખોખું; હાડપિંજર; ચોકઠું. (૨) હાડકું; હાડકાનું ખોખું.

**ઢાંડું**, ન૦ ખીટી; ખીલો; ખુંટો.

**ઢાંસ**, સ્ત્રી૦ ઢાંસવાની લાગણી: ઢાંસવું પડે એવું થવું તે; લુખી ઉધરસ, અને તેનો સળવળાટ.:-રહી રહીને ઢાંસ આવે છે. (૨) ઢાંસવું તે; ઢાંસવું પડે તે. (૩) પોતાના બળ-જોર-ધન વગેરેનું જે મોટું-પાગ ખોટું અભિમાન તે; અહંતા; અભિમાન; ખાલી દમ, મિજાજ મારવો તે; અકડાઇ; બડાઈ; દંભ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢાંસ મારવી=બડાઇ કરવી; પોતાનું ગૌરવ કરવું; ખાલી મોટાઇ-અહંતા બતાવવી.

**ઢાંસવું**, ક્રિ૦ સ૦ દાબી ઠોકીને ભરવું; પૂરવું; ગડબવું.:-તકિયામાં ઢાંસીને રૂ ભરજો. ગોદા મારી ગડબી દબાવીને અંદર બેસાડવું, ચબદીને ઘાલવું.:-બંદુકમાં દારૂ ઢાંસવો. (૨) ખૂબ દાબીને ખાવું કે પીવું; દઢ કરવું; ઢિંચવું; ગળચવું.:-તેણે પાંચ લાડુ ઢાંસ્યા. ખૂબ ચા ઢાંસી. (૩) મનમાં ઉતારવું; ઠસાવવું; બેસાડવું; બંધ કરવું. (૪) ઢાંસો ખાવો; ગળું સાફ કરવું; ઉધરસ ખાવી; ખેંખેં કરવું.

**ઢાંસી**, જુ૦ ખાંસી. ઢાંસી નહિ પણ ઢાંસો, એમ બોલાય છે.

**ઢાંસો**, પું૦ આંગળીઓની અંદર અંગુઠો રાખી મુઠીવાળી તેનો જે ધક્કો, હડસેલો-ગોદો મારવો તે; ઢાંસતા હોઇએ તેમ સીધી લીટીએ મુઠી નાંખવી. ઢાંસાબાજી=ગુમ્માબાજી; મુક્કાઓથી લડવું તે; મુક્કાબાજી. (૨) ઢાંસવું તે; મોટી ઉધરસ ખાવી તે; ગળું સાફ કરવાને જોરથી ખુંખારવું તે; મોટી લુખી ઉધરસ. (૩) ઢાંસવાનું-તાણાના તાર-વહાણુની દોરીઓ સજ્જડ બેસાડવાનું ઓજાર તે.

**ઢિઠોળી**, સ્ત્રી૦ ઠઠોરી; મશ્કરી; હસવા જેવી મશ્કરી.

**ઢિંગણું**,-વિ૦ પ્રમાણ સર ઉંચું નહિ એવું; સરાસર પ્રમાણ કરતાં વધારે નીચું તે; નાનું; ઠુંકું; નહિ ઉંચું; નીચું ને જાડું; વામન સ્વરૂપ; વામનજી. (૨) ઠરી ગંઠાઇને નીચું રહી ગયેલું હોય એવું. પું૦ ઢિંગણો. સ્ત્રી૦ ઢિંગણી.

**ઢિંગરાવું**, ક્રિ૦ અ૦ પવનની અથવા પાણી-

ની અત્યંત ઠંડકથી સંકુચિત થઇ જવું; સંકોચાવું; ચઢીજવું; બંધાઇ જવું; કાઠિન્યને પ્રાપ્ત થવું તે. (૨) ટાઢું પડી જવું; તેજી ઉડી જવી. (૩) અપ્રતીકાર થઇ જવું; ગંઠાઇ જવું; ન ચઢે કે ઓગળે એવાં થઈ જવું. (૪) ખૂબ ટાઢ-શૈત્ય લાગવું; ઠરી જવું:-હિમાલયમાં તો ટાઢે ઢિંગરાઇ જશો માટે કાંબળા રાખજો.

**ઢિંગાઠોળી,**-સ્ત્રી૦ એક બીજાની મશ્કરી કરવી અને પછી 'ઠીઠી' એમ દાંત દેખાડી હસવું તે; ઠઠ્ઠાબાજી; અસભ્ય બોલી ચાલી અને અડપલાં વગેરે કરીને સમ વયનાં માણસોએ આપસ આપસમાં ગધ્ધા મસ્તાઇની ગમ્મત મેળવવી તે. (૨) મશ્કરીઓની વાતો કરવી-હસવું અને અમસ્તો વખત ગાળવો તે; રસળાટ; ખોટી નમાલી ગમ્મતમાં વખત કાઢવો તે.

**ઢિંઢિયું,** જુ૦ ઠીઠિયું.

**ઢિંઠું,** ન૦ કોઈપણ ભાગીતૂટી કામ ચલાઉ સાધારણ ચીજ-વસ્તુ.:-આટલું ઘરનું ઢિંઠું રહેલું છે. તરવારનું ઢિંઠું; ઠીઠું. (૨) વિ૦ નકામું; કામ વગરનું; કહેવા બતાવવા કે માનવા માત્ર હોય તે.

**ઠીક,** વિ૦ ઘણું સારું પણ નહિ તેમ નઠારુંએ નહિ એવું તે; સામાન્ય; સાધારણ. (૨) જોઇએ તેવું; કામમાં આવે એવું. (૩) અ૦ વારૂ; ભલે; અસ્તુ; હાહુંકાર-ને હોકાર દેતાં બોલાય છે; શાબાશીના અને વ્યંગના-રીસ દેખાડવાના અર્થમાં વપરાય છે. 'ખબર લઇશ, જોઈ લઇશ' એવા જોરદાર સૂચક અર્થમાં પણ વપરાય છે.:-તે ગાળો ભાંડે છે-પણ ઠીક છે, પછી વાત. 'કેમ છે ?' એવા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પણ બાધેભારે ઠીક (સારું) છે એમ બોલાય છે. રૂ૦ પ્ર૦ ઠીકઠાક=તાલમેલથી-ઉપરની ટાપટીપથી સારૂ લાગે એમ કરી મૂકેલું. આઘુપાછું; વ્યવસ્થિત; બરાબર, જ્યાં જેવું જોઇએ ત્યાં તેવું કરેલું હોય એવું. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠીક થવું=સારું થવું; જેવું જોઇએ તેવું થવું. મટવું (મંદવાડમાંથી) ઠીક કરવું=જેમ ઘટે તેમ કરવું; જેવું જોઇએ તેવું કરવું; સારું કરવું. મટાડવું. સમારવું; સુધારવું; સ્વચ્છ કરવું; ઉપયોગમાં આવે-ચાલુ થાય એમ કરવું; જેવી જોઇએ તેવી હાલતમાં આણવું.:-વૈદે ઠીક કર્યું. શાક ઠીક કર્યું. અનાજ ઠીક કર્યું, ઘર ઠીક કર્યું. ઘડિયાળ ઠીક કરી. ભાગ્યુંતૂટ્યું ઠીક કર્યું. ઘંટી ઠીક કરી. દાઝ હોલાયાના અર્થમાં-સારૂં કર્યું, યોગ્ય જ કર્યું.:-એને માર્યો તે ઠીક કર્યું. ઠીક લાગવું=સારૂ થતું જણાવું; મટતું હોય એમ લાગવું; ગુણ પડતો-લાભ થતો અને મન ગોઠતું હોય એમ જણાવું. શોભવું; સારૂં દેખાવું. આ પાઘડી તમને ઠીક લાગે છે. ઠીક પડવું=સારૂં પડવું; ગોઠવું; ગમવું; પસંદ પડવું; ભાવવું; રુચવું; અનુકૂળ આવવું; ફાવવું; આ દવા મને ઠીક પડી. આ ઠેકાણે એને ઠીક પડે છે. બંગલા કરતાં એને ઘેર ઠીક પડે છે. દૂધ એને ઠીક પડે છે. કલમ કરતાં હોલ્ડર ઠીક પડે છે. ગાળાથી લોટો પકડવો ઠીક પડશે. તમને અંદર ઠીક નહિ પડે. ઠીકઠાક થવું=ટાપટીપ કરી તૈયાર થવું; વ્યવસ્થિત રહેવું; શણગરાઇ રહેવું; ઠાઠમાઠમાં-આઘુંપાછું નહિ તેમ સફાઇ ભભકામાં-વ્યવસ્થાપૂર્વક રહેવું ફરવું.:-ઠીકઠાક થઇ ક્યાં જશો ? તે ઘેર આવે તે પહેલાં બધું ઠીકઠાક થવું જોઇએ. ચાટોપાઇ જવું-ને વ્યવસ્થિત થઇ જવું જોઇએ.

**ઠીકઠાક,** અ૦ જેમ જોઇએ તેમ; યથાવત્. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠીકઠાક સ્થા પૂર્વક ગોઠવવું;

પડેલું હોય તેને સૌને ઠેકાણે મૂકી વ્યવસ્થા કરવી.

**ઠીકરી,** સ્ત્રી૦ માટીના વાસણની નાની કકડી; નાનું ઠીકરું; પાતળી માટીની પાકી ઠીબનો કકડો. કહે૦ ઘડા જેવી ઠીકરી ને મા તેવી દીકરી=જે જેવું તેનું તેવું. ઠીકરી ઘડો ફોડી જાય=નાની ચીજ વખતે મોટાનું માન લઈ લે, સાધારણ વસ્તુથી મોટું કામ થઇ જાય.

**ઠીકરું,** નં૦ માટીના પકવેલા વાસણનો કકડો તે; કપાળ; ઠીબ; ઘડા અને ગાગર જેવાં ગોળ માટીનાં વાસણના પેટાનો કકડો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠીકરું ફોડવું=આજીવિકાનું સાધન તોડી નાંખવું. ભોપાળું ઉઘાડું પાડવું; રહસ્ય ખુલ્લું કરી દેવું. ભુંડું કરવું. થોડું થોડું ઘણે ઠેકાણે કામ કરવું ને છોડી દેવું; ઘણો અનુભવ લેવો. અમે એના કરતાં ઘણાં ઠીકરાં ફોડ્યાં છે. (૨) પાત્ર; ભાણું; થાળી; ભિક્ષાપાત્ર.:-ઠીકરામાં ધૂળ નાંખવી; ઠીકરું ફોડી નાંખવું=ગુજરાન અટકી જાય એમ કરવું. ઠીકરું ફૂટવું=ઉઘાડું પડી જવું. ખાણું ખરાબ થવું. ઠીકરું મોકલવું=કાળોતરી મોકલવી. ઠીકરું ફેરવવું=ભીખ માગવી. કહે૦ સાસુ ફોડે તે કલેઢાં ને વહુ ફોડે તે ઠીકરાં=પ્યારો ભુંડું કરે તે પણ સારું ને હલકો-નાનો માણસ મોટું સારું કામ કરે તે પણ ખોટું. (૨) નસીબ; ભાગ્ય.:-એનું ઠીકરું ફૂટી ગયું.

**ઠીકાઠીક,** અ૦ વાહવાહ; ઠીક; કામ ચલાઉ જેવું તેવું છે એમ; ઉત્તમે નહિ અને અધમે નહિ એવું.:-એ તો જે છે તે ઠીકાઠીકજ છે, નહિ બોલવામાં નવ ગુણ.

**ઠીગડું,** જુ૦ થીગડું.

**ઠીઠિયું,** વિ૦ ભાગ્યુંતૂટ્યું; સામાન્ય; સાધારણ એવું; ઠીકું.

**ઠીઠી,** સ્ત્રી૦ મશ્કરી ઠઠ્ઠા કરીને અવાજ થાય એમ મોટેથી હસવું તે; અટ્ટહાસ્યનો અવાજ; દાંત દેખાય તેમ મોટેથી હસવું તે.:-ઠીઠી હસે છે શું?

**ઠીઠું,** નં૦ ભાગીતૂટી વાપરવામાં ન આવે તેવી ચીજ; ઉતરી ગયેલું-જીર્ણ થઇ ગયેલું એવું જે કંઇ તે.:-તરવારનું ઠીઠું પડી રહ્યું છે. ઘરમાં એક પેટીનું ઠીઠું (ખોખું) માત્ર છે. જુનું વાસણ કે જીર્ણ વસ્તુ.

**ઠીબ,** સ્ત્રી૦ ઘડા કે માટલાનો પેણી જેવો તળિયાનો મોટો કકડો; કપાળ; કલેઢું; કટાહ; મોટું પહોળું ને ઉંડું ઠીકરું.

**ઠીલો,** પું૦ કોઇ ફળમાંનું કઠણ કોટલાવાળું બી; ઠળિયો; કળિયો.:-બોરનો ઠીલો.

**ઠીસરૂં,** નં૦ ઠીઠું. (૨) હસીને અડપલું કરવું તે; મશ્કરી.

**ઠીસિયારી,** સ્ત્રી૦ મશ્કરી; ચેષ્ટા.

**ઠુઠવાવું,** ક્રિ૦ અ૦ ટાઢે ચઢી જવું; ટાઢ વાવાથી સંકોચાઇ અને ધ્રુજી જવું; કોકડું વળી જવું; ધ્રુજતાં-દાંત કડકડાવતાં ટાઢે હેરાન થવું; ટાઢથી પીડાવું; ટાઢથી થરથરવું.:-આખી રાત ટાઢે ઠુઠવાયો.

**ઠુઠવો,** પું૦ મોટેથી રોવું તે; રોવાનો મોટો અવાજ; અવાજ થાય એમ એકદમ મોટેથી રોવું તે.:-એણે તો મને દેખીને ઠુઠવો મૂક્યો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠુઠવો મૂકવો=મોટેથી-ગળુ બોલે તેમ રોવું; ખૂબ લાગણીથી ભેંકડો મૂકવો; ગદ્દગદ્દ થઇ ગયેલા હૃદયમાંથી મોટે અવાજે રોવું. દુઃખ-શોક વગેરે યાદ કરી કરીને મોટેથી રોવું. સાસરાનું નામ દેતાંજ ઠુઠવા મૂકે છે.

**ઠુમકો,** પું૦ પતંગ ગોથ ખાય તે માટે દોરને ખેંચવો ને એકદમ ઢીલો મૂકવો તે; આંચકો; ઝોલો દેવો તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠુમકા દેવા=દોરને ખેંચવી ને વળી ઢીલી મૂકવી અને એમ કરી પતંગને લોટાવી દેવા વારંવાર આંચકા મારવા તે.

**ઠુમરી,** સ્ત્રી૦ ગાવાના એક રાગની તરેહનું નામ. જેમકે દાદરાઠુમરી, કેદારઠુમરી વગેરે. છોકરા ચકલે બેસી લાવણીઓ ને ઠુમરીઓ લલકારે છે.

**ઠુમરો,** પું૦ જારના દાણા જેવો પત્થરનો મણકો:-ઠુમરાની માળા બાવા અને સાધુઓ પહેરે છે. (૨) છડેલી જારનો ભાત-ટોઠા; જારનું ભરડકું.

**ઠુસકી,** સ્ત્રી૦ મળદ્વારામાંથી વાયુ નીકળતાં થતો ઝીણો ફૂત્કાર તે.

**ઠુસકું,** ન૦ હુડવો મૂકીને રોવું તે; રહી રહીને રોતાં થતું ઉંડા શ્વાસનું દરેક આવર્તન તે. ઠુસકાં મૂકી મૂકીને રડે છે તેને શું સમજાવીએ. ઠુસકું. (ઠુઠુ, એવો અવાજ થાય તેમ રોવું તે.)

**ઠુંગણ,** ન૦ ઠુંગો કરવો તે; અફીણ ખાધા કે પીધા પછી મુખ મીઠું કરવાને અફીણિયા લોક જે કંઇ થોડુંક કાચુંકોરું ખાય છે તે.

**ઠુંગણી,** સ્ત્રી૦ ઠુંગણ; ઠુંગો.

**ઠુંગવું,** ક્રિ૦ અ૦ ઠાંસીને ખાવું; એકલા એકલા સવાદે ખાવું. (૨) અફીણ ખાધા પછી કંઇક કાચુંકોરું ખાવું; મિઠાઈ, કોપરું વગેરે અમલ કરીને ખાવાં તે:-તમે ઠુંગીને બેઠા એટલે બીજાની શી ફિકર.

**ઠુંગાર,** પું૦ ઠુંગણ.

**ઠુંગો,** પું૦ અફીણિયા લોક અફીણ ખાઇ અથવા કસુંબો પીધા પછી અમલની ખુમારી માટે જે કંઇક કાચુંકોરું ખાય છે તે; અફીણ ખાધા પછી ખાવાનું જે કંઇ કાચુંકોરું-મિઠાઇ વગેરે હોય તે. ઠુંગાપાણી કરવાં, એમ કહેવાય છે. અમલ કર્યા પછી લેવાતો નાસ્તો.

**ઠુંઠું,** વિ૦ પંજો કે આંગળાં કપાઇ ગયેલાં હોય એવા ઠુઠા હાથવાળું; જેના હાથનો પંજો તથા પકડ ન હોય તે. (૨) ધાર કે અણી ઘસાઇ ગઇ હોય એવું; ધારવગરનું; અણી વગરનું; બુઠ્ઠું. હથિયાર-ઓજાર-છરી વગેરે. (૩) ના૦ ડાળાં પાંખડાં કાપી નાંખેલું બોડું ઝાડ; ડાળાં વગરનું થડ; ઉપરનો ફાલ-ફેલાવ કાપી લીધેલો હોય એવું ઝાડ અથવા રોપો તે. (૪) સાધારણ ઝાડ:-ખેતરમાં માત્ર બે ઠુંઠાં ઉભાં છે. રૂ૦ પ્ર૦ ઠુંઠામાં ઠેલવું= પોતામાં ઠોંસો મારવાની શક્તિ ન હોય તેમ છતાં બીજાને પોતાના ઠુંઠા (હાથ)થી આગળ ઠેલવો, અર્થાત્ જ્યાં લગી બને ત્યાં સુધી યત્ન કરી સામા માણસને ઉડાવવો. (૨) નહિ ગણગારવું; નહિ લેખવવું; સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું, જોયું ન જોયું કરી પોતાનું કામ કાઢી લેવું; ચલાવ્યા કરવું; નિભાવવું; જાણે 'જાણતાજ નથી' એવી રીતે બીજાને ઉડાવ્યા કરવું. કહે૦ ઠુંઠી ચુડો પહેરવા ગઇ ત્યારે મરૂડિયો માંદો પડ્યો.

**ઠુંઠી,** સ્ત્રી૦ હડપચી.

**ઠુંબરો,** પું૦ જારનો ટોઠા-ઘુઘરી; બાકળા. (૨) જારના બાફેલા દાણા જેવો ધોળો પત્થરનો મણકો. આ મણકાઓની બાવાલોક માળા પહેરે છે. ઠુમરો-રાહ. ઠુમરાની માળા.

**ઠુંશ,** સ્ત્રી૦ સ્વાભિમાન; ગર્વ; ખોટો-ખાલી મમત; અહંતા; બડાઇ; ડાંશ; પોતાની હોંશિયારીનો ગર્વ અને મમતઃ-તમારી ભાભીને બહુ ઠુંશ છે.

**ઠુંસલો,** પું૦ ઠુંસો; ઠોંસો; ઠોક; ગોદો; હડસેલો. (૨) મહેણું; ટાણો:-પિયેરમાં રહીને ભોજાઇઓના ઠુંસલા ખાય તેના કરતાં વિધવાઓ હકવાળા સાસરામાં સંભાળ કરે તે શું ખોટું? તિરસ્કાર; અ-

ણુગમાના ગોદા; ટાણા વગેરે તે. ઠુંસલા, એમ બહુવચને વપરાય છે.

**ઠુંસો,** પું૦ મુઠીવાળીને ગોદો મારવો તે; ઠોક; હડસેલો; સામા હાથનો ધક્કો મારવો તે; ઠોંસો.:–બે ઠુંસા લગાવ્યા ત્યારે માન્યું. ગાલમાં ઠુંસો માર્યો તેથી દાંત પડી ગયો.

**ઠૂશ,** સ્ત્રી૦ ડૂસ; ડૂસ; ઠેઠ; અડદાળો; ઘાણ; હાડકાં પાંસળાં નરમ થઇ જાય એવી ખૂબ મહેનત પડવી તે; સત્ત્વ જતું રહેવું તે; બહુ થાકી જવું તે.:–કામ કરી કરીને ઠૂશ નીકળી ગઇ. (૨) શ્વાસ.

**ઠેકડિયો,** વિ૦ થેકડિયું, થેકડા મારનારું.:–ઠેકડિયા રાહુ. ( રાહુ=તીર. ) પું૦ (૨) છાપગરો; છીપો; છાપનારો.

**ઠેકડી,** સ્ત્રી૦ મશ્કરી.

**ઠેકડો,** પું૦ થેકડો; કુદકો; છલંગ. ( ૨ ) કલ્લાંની નીચે નાના પાયા જેવાં રૂપાનાં જે ટેકણ મૂકવામાં આવે છે તે; કડાં ને કલ્લાં ઉપર મૂકવામાં આવતા પાયા જેવા ઠુંકા મોગરા.

**ઠેકવું,** ક્રિ૦ સ૦ પાછલા પગ ઉપર જોર રાખી આગલા પગ લંબાવી ઉંચું ઉછળવું; કૂદવું; ફાળ ભરવી; ઉંચે ઉછળી કુદકો મારવો; જુ૦ થેકવું. (૨) ચઢવું; ઓલંગી જવું. ( ૩ ) કપડા કે કાગળ ઉપર બીબું ઠોકીને છાપવું; ઠોકવું.

**ઠેકાણું,** ન૦ [ **સં. સ્થાનક** ] રહેવાની જગા; મુકામ; વાસસ્થાન; ઘર.:–ભૂતનું ઠેકાણું આંબલી. ( ૨ ) સ્થાન; સ્થળ; જગા :–તું કયે ઠેકાણે રહે છે ? ( ૩ ) એકાદી મુકરર જગા; આસન; બેઠક. તું તારે ઠેકાણે બેસી જા. ( ૪ ) વિશ્વાસ; ખાતરી; નિશ્ચય.:–એનું કંઈ ઠેકાણું નહિ, આવે પણ ખરો ને નએ આવે. ( ૫ ) સ્થિરતા; દઢતા; એક બાબતપર દઢ હોવું તે; અચલતા.:–એનું મન ઠેકાણે રહેતું નથી. એના બોલનું–કોલનું ઠેકાણું નહિ, ફરી પણ જાય. જીવ ઠેકાણે રાખીને કામ કરજો. ( ૬ ) ધ્યાન; અવધાન; લક્ષ.:–કામકાજ કરવામાં મન ઠેકાણે રાખવું. ( ૭ ) પત્તો; પગરણ; પ્રારંભ; કરવા જેવી કંઇક પ્રાથમિક તૈયારી તે.:–હજુ તો રસોઇનું ઠેકાણું એ નથી. ( ૮ ) પાયો; મૂળ. ( ૯ ) બોલવા કરવામાં ધડમાથું નહિ તે. ( ૧૦ ) સીમા; હદ; આંકો.:–દારૂ પીવામાં કંઇ ઠેકાણું રાખે છે? ખાવા બેઠો તો પછી ખાધાનું ઠેકાણું નહિ. ( ૧૧ ) વિવેક; સદસદ્ વિચાર કરવાની શક્તિ તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠેકાણું કરવું=વગે પાડવું; યોગ્ય સ્થાને ગોઠવી દેવું; ધંધે વળગાડવું; સ્ત્રી–કન્યા હોય તો તેને સારે ઘેર પરણાવવી. મારી નાંખવું; કાસલ કાઢવું. ઠેકાણે આવવું=થાકી–હારીને કબુલ કરવું; સુધરવું; રસ્તે આવવું; પાંશરૂ થવું. ઠેકાણે કરવું=મારીને દાટી દેવું; સંતાડી દેવું; વાપરી નાંખવું; પત્તો લાગે નહિ એમ કરી નાંખવું. ઠેકાણે રહેવું=નીતિના–વ્યવહારના માર્ગ ઉપર રહેવું; નહિ ફાટી જવું; રસ્તા બહાર નહિ નીકળી જવું; જીરવવું. ઠેકાણે મૂકવું=વ્યવસ્થા કરી દેવી; સુરક્ષિત સ્થાનમાં ગોઠવી દેવું; સાચવીને લાભકારક હોય એવે ઠેકાણે મૂકવું. ઠેકાણે લાવવું=સમજાવીને રસ્તા ઉપર લાવવું; પાંશરૂ કરવું; વ્યવહારને અનુસરે એવું બનાવવું; ડહાપું–સભ્ય થાય એમ કરવું; મારી ઠોકીને નીતિપર આણવું. ઠેકાણે=બદલે; જગાએ.:–બ્રાહ્મણને ઠેકાણે ભરડો. ઠેકાણે પાડવું=ધંધે વળગાડવું. વ્યવસ્થા કરી નાંખવી; વાપરી નાંખવું.:–રાંધ્યું તે ઠેકાણે તો પાડવુંને.

**ઠેકો,** પું૦ નરઘાં કે ડફ ઉપર જોરથી તાલ દેવો તે; ઠોક; ઠોકો; જોરદાર–મોટો તલા

તે. (૨) ગાયનમાં મોટા યતિ આગળ જે તાલ લેવો-પાડવો તે; ઠોક મારવાનો જે વિરામ તે; ઠોક લેવાનો જે અવકાશ તે. ગાયનના તાનનો વાદિત્ર ઉપર ઠોક મારવો; આંગળાં કે અંગુઠો જોરથી ઠોકવો તે. (૩) થેકડો. (૪) આંચકો; ઝોક. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠેકો ધરવો-લેવો.

**ઠેઠ,** અ૦ આરપાર; સળંગ; સાદ્યંત; અંત લગી; એક છેડાથી બીજા છેડા લગી એમ. (૨) નક્કી કરેલા છેટા લગી; મુકરર જગા સુધી; ઠેરવેલી જગાની છેક નજીક લગી.:-મેં જાણ્યું સામો મળશે પણ મળ્યો નહિ એટલે મારે ઠેઠ અમદાવાદ જવું પડયું. (૩) સરખું; સીધું; નાક સામી વાટે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠેઠ જવું=અંત લગી-છેલ્લામાં છેલ્લી હદ લગી જવું તે.:-હું એને ઠેઠ પ્રિવિ-કૌંસિલ સુધી લઇ જઇશ, ને ઠેઠ પહોંચાડીશ. ઠેઠ પહોંચાડવું=છેક છેલ્લામાં છેલ્લી કસોટીએ લઇ જવું; બરોબર શિક્ષા દેવી; ખરેખરું વિતાડવું; પાંશરું કરવું; ત્રાસ પોકરાવવો.

**ઠેઠનું,** વિ૦ અંદરની બધી બાબતનું જાણીતું; ભોમિયું-પહોંચેલું; ધૂર્ત; ચોટલી લઈ જાય એવું; કાવા દાવા બાજ.:-તું તો મને ઠેઠનો મળ્યો.

**ઠેઠુ,** પું૦ શરૂઆતથી ચોરી કરવાને પાછળ લાગેલો ચોર; મુસાફર જયાંથી નીકળ્યો હોય ત્યાંથીજ તેની સાથે નીકળેલો અને લાગ મળતાં ચોરી કરવાની દાનતવાળો તેની હકીકતથી ભોમિયો ચોર. (૨) તપાસ રાખનારો ચોર; જે ચોર ચોરી કરવા ગયો હોય તેની તપાસ રાખનારો તેનો સાથી ચોર; ચારખુ. (૩) બધી વાતનો જાણકાર; અથેતિ વિગત જાણનાર.:-એને કોઈ પાકો ઠેઠુ મળેલો.

**ઠેપલી,** જુ૦ થેપલી.

**ઠેપાડું,** ન૦ જાડ વણાટનું કપડું. (૨) ધોતિયું. (૩) ધાઘરાપાટ.

**ઠેબું,** ન૦ અડબડિયું.

**ઠેબો,** પું૦ ટેબો.

**ઠેભો,** પું૦ ટેભો.

**ઠેર,** અ૦ [ **સં. સ્થલ** ] ઠેકાણે; ઠામે; અમુક સ્થાવર જગાએ; ખરી જગાએ: અચલ સ્થળે:-ગમે તેટલું ફરો પણ પાછા ઠેરના ઠેર. (૨) ચલન-ચૈતન્ય રહિત હોય તેમ; તરત ગત પ્રાણ થઇ જાય અને હાલેચાલે નહિ તેમ; ઠાર. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠેર કરવું=જ્યાં ઉભેલું બેઠેલું હોય ત્યાંનું ત્યાં નિર્જીવ કરી નાંખવું; ઠેરમારવું.

**ઠેરઠેર,** અ૦ સ્થળેસ્થળ; ઠેકઠેકાણે; દરેકે દરેક જગાએ. કહે૦ ઠેર ઠેર કુતરાં ભસાવવાં=ઠેકઠેકાણે બુરું બોલાવરાવવું; નિંદા કરાવરાવવી. જયાં ત્યાં ભટકયા કરવું. ઠામેઠામ અટકચાળાં કરવાં.

**ઠેરવવું,** ક્રિ૦ સ૦ ઠરાવવું; કોઇ વાત વસ્તુનું ચોકસ ઠેકાણું કરવું; નક્કી કરવું; મુકરર કરવું; મૂલ ઠરાવવું. (૨) સ્થિર કરવું; દઢ ઉભું રહે-ટકે એમ કરવું; ધ્રુજે-ફરી-હાલી જાય નહિ એમ કરવું; ચાંપીને માંડવું-મૂકવું.:-અક્ષર ઠેરવવા. દોર ઉપર-પ્રવાહમાં-પગ ઠેરવવો. (૩) અટકાવવું; ઉભું રાખવું; રોકવું. અમદાવાદ તરફ 'ઠરવવું' અને સુરત તરફ 'ઠેરવવું' એમ બોલાય છે.

**ઠેરવું,** ક્રિ૦ અ૦ ઠરવું; જામવું; બાઝી જવું; ઠંડકથી બંધાઇજવું. (૨) બનવું; થવું; સામસામે બોલચાલ થવી; ઝગડો લાગવો.:-બન્ને ભાઇને ઠેરી ગઇ. તેને તે જગાએ અને તરત ને તરત ખૂબ બોલાચાલ થઇ જવી તે.:-વાત કરતા કરતામાં ઠેરી ગઇ.

**ઠેરાવ,** પું૦ ઠરાવ; મુકરર-નક્કી વિચાર તે;

નિશ્ચય; નિર્ણય સિદ્ધાંત; સંકલ્પ. (૨) કરાર; કબાલો; સાટું. (૩) બંદોબસ્ત. બહુ વિચાર કર્યા અને છણ્યા પછી ઘણા જણે અમુક કાર્યે 'આમજ કરવું' એવો જે નક્કી વિચાર કર્યો હોય તે. સુરતી ને પારસીઓ ઠેરાવ કહે છે, અમદાવાદ તરફ ઠરાવ.

**ઠેરાવું**, ઠરાવું; ટકાવું; દૃઢ ઉભા રહેવાવું. (૨) ઠરવું; સ્થિરથવું.

**ઠેલમઠેલા**, સ્ત્રી૦ સામ સામે એક બીજામાં જે ઠેલાઠેલ થાય તે; ધક્કાધક્કી; ભીડાભીડ, ગીરદી; સામ સામે ધક્કા મારવા પડે એવી જે ધિંગામસ્તી–ભીડ વગેરે તે. (૨) હોંસાતુસી; આગ્રહ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠેલમઠેલા કરવી=એક બીજાને ઠેલ્યા કરવું તે; ભરચક થઇ જવાથી સમાસ કરવાને આઘા પાછા થવું.:–વરસાદ આવ્યો રેલમરેલા ને ડોસીને ઘેર ઠેલમઠેલા.

**ઠેલવું**, ક્રિ૦ સ૦ હડસેલવું; ધકેલવું; આઘું–ઉંડું જાય એમ કરવું; ધક્કો મારવો. (૨) આગળ જાય તેમ કરવું; દૂર લઈ જવું; ખસેડવું; ખેંચવું; તાણવું. (૩) ધક્કો મારીને દૂર કાઢવું. (૪) ઘાલવું; જોરથી ઉંડું પેસાડવું.:–લાકડીને ઠેલો એટલે આખી નીકળે. લગન આઘું ઠેલો.

**ઠેલાઠેલ**, સ્ત્રી૦ સામસામું એક બીજાને ઠેલઠેલ કરવું; ધક્કા દેવા તે; સામસામે ધકેલ્યા કરવું તે; ઠેલમઠેલા; એક બીજાને ઠેલ ઠેલ કરવું તે.

**ઠેસ**, સ્ત્રી૦ ચાલતાં ચાલતાં ઓચિંતી કોઇ વસ્તુ પગે અથડાવી તે; પગને સામી ગતિએ વચમાં પડેલી વસ્તુનો ધક્કો વાગવો તે; ઠોકર; ચરણચોટ. (૨) હળવી જેવી તેવી લાત મારવી તે; પગથી કોઈ ચીજને ધીરેથી ધક્કો મારવો તે. (૩) ખત્તા; ખાસડાં વગરના પગનું સામેની ચીજ સાથે અથડાઇ વાગવું તે; અથડાવું તે. (૪) છક્કડ; નુકસાની. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠેસ ખાવી=જોરથી ગતિ કરતા પગને સામેની ચીજ એકદમ અથડાવી તે. અખડાઇ પડવું; ઠોકર ખાવી. ઠેસ મારવી=લાત મારવી, તુચ્છગણી કાઢવું; દરકાર નહિ કરવી; સામે પડેલું હોય તોપણ પગને હડસલે તુચ્છ ગણી દૂર નાંખી દેવું. (૨) ફાંસ મારવી; કોઇને ખબર પડે નહિ તેમ કોઇ કામ બગાડવું; ન સુધરે–થાય તેમ કરવું. ઠેસે ચઢાવવું=ટોલ્લે ચઢાવવું; દરેક ઠેકાણેથી ઠોકર મારવી; ઘણા જણે મળીને ઉડાડી દેવું; તુચ્છ ગણી હડસેલે ચઢાવવું.

**ઠેસણિયું**, ન૦ એકાદી વિંટી–બારણું કે ચાંપ વગેરેને બંધમાં અટકાવમાં રાખવાનું અટકણિયું; ઠેસી; અટકણ; ચાંપ–કમાનને છટકતી અટકાવનારી ખીલી; ફાંસ; ફાચર.

**ઠેસણું**, ન૦ ઠેસ; પગનો ગોદો–ધક્કો તે; ધીરી લાત મારવી તે. (૨) ચાલતાં ચાલતાં કોઇ વસ્તુ સાથે પગ અથડાવો તે. (૩) ધોક્કો; ઠોકર; ધક્કો.

**ઠેસી**, સ્ત્રી૦ ચાંપ કે કમાન છટકી જાય નહિ તે માટે મૂકેલી ખીલી; અટકણ; ઉલાળી.

**ઠૈં**, અ૦ ખાવાથી, થાકથી કે અદ્દભુત દેખાવ જોવાથી સ્તબ્ધ થઇ ગયું હોય તેમ; ધરાયેલું હોય તેમ; થાકીને લોથ થઇ ગયેલું હોય તેમ, કે ચમત્કાર–ભભકો–તેજ જોઇને ચકિત થઇ ગયું હોય તેમ; છક્ક, આભું. (૨) વિ૦ ચકિત; દિઙ્મૂઢ; નિઃસત્ત્વ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠૈં થઇ જવું=થાકીને છેક નરમ થઇ જવું; થક થઈજવું; મૌન થઈજવું.

**ઠૈડ**, સ્ત્રી૦ ડૂસ; ઠુંસ; અડદાળો, નિઃસત્ત્વ થઇ જવાવું તે; ખૂબ મહેનત પહોંચવાથી થાકીને લોથ જેવા થઇ જવાવું તે.:–આ-

જે તો કામ કરી કરીને ટૈડ નીકળી ગઇ. [ સં. સ્થૈર્ય ] ધીરજ જતી રહેવી તે; સ્થિર નહિ રહેવું તે.

**ઠોક,** પું૦ ઠોકવું તે; ઠોકવાનો જે આઘાત તે; પ્રહાર; ગડદો; ઝપાટો; સપાટો. (૨) મહેણું મારવું તે; બોલી મારવી તે; ટપલો; ટાણો; બોલરૂપે ફટકો મારવો તે; લોકના ઠપકાના પ્રહાર; ફટકો; ઝટકો. ઉ૦ લોકોના ઠોક ખાકી, મુજપર પડવા, માંડિયા છે હવે આ. પ્રતિમા. (૩) રણકો; મોગરીના એક ફટકાનો અવાજ તે.:-ચાર થયા ઉંઠ ઘડિયાળપર ચાર ઠોક-મોગરીના પ્રહાર કર. (૪) ઠપકો. (૫) પશ્ચાત્તાપ; શિક્ષા; નસિયત મળે એવો ફટકો પડવો તે. ક્રિ૦પ્ર૦ ઠોક મારવા=ટપલા દેવા.

**ઠોકઠાક,** સ્ત્રી૦ રહી રહીને કોઇ કોઇ ઠેકાણે કંઇ ઠોકીને ઠોકના અવાજની ગડબડ કરવી તે; ખડખડાટ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠોકઠાક કરવી=આમતેમ ઠોકવું કરવું તે. ઠપઠપ થાય એમ કરવું તે.

**ઠોકમઠોકા,** સ્ત્રી૦ એમ તેમથી સામ સામે વારંવાર ઠોકાવું તે; ઠોકઠાક.

**ઠોકર,** સ્ત્રી૦ સપાટી ઉપર સ્થિર પડેલી અને બીજી સપાટી ઉપર ગતિ કરતી એવી બે વસ્તુઓનું એક બીજાને અથડાવું તે;ગતિમાન વસ્તુનું સ્થિર વસ્તુ સાથે અથડાઇને પડી જવું તે; પ્રત્યાઘાત લાગવો તે; ઠેસ; ધક્કો; હડસેલો. (૨) નુકસાન; ખોટ; હાનિ. (૩) નસિયત મળે એવી થાપડ; બોધદાયક ભૂલ; શિક્ષા; ખત્તા. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઠોકર ખાવી=નસિયત મળે એવી ભૂલ-થાપડ ખાવી. (૨) અખડાવું; અથડાઇ પડવું. ઠોકર મારવી=ઠેસ મારવી; કોઇ વસ્તુ જે અમુક પરિણામ તરફ જતી હોય તે તેમાંથી અટકી-પડી જાય એમ કરવું; નિષ્ફળ જાય એમ કરવું. (૨) અડચણની સામે થઇને સરસ કામ કરી બતાવવું. ઠોકર વાગવી; અફળાવું; અથડાવું; ઠેસ હલકી લાત વાગવી; ખત્તાખાવા.

**ઠોકરાવું,** ક્રિ૦ અ૦ ઠોકર ખાવી-વાગવી; અફળાવું; ઠેસે ચઢવું; ચાલતાં એકાએક પગે વાગવું. ( ના. ધા. ) ઠોકર લાગવી તે; ઠોકરાવું.

**ઠોકવું,** ક્રિ૦ સ૦ એક વસ્તુને બીજી વસ્તુ ઉપર જોરથી અફાળવી-મારવી; અફળાવવું, મારવું; આઘાત-પ્રહાર કરવો.:-એરણપર હથોડો ઠોકવો તે. (૨) મારમારવો; ગડદા, મુક્કા, કે પ્રહાર કરવા; મુક્કા મારવા :-બે છોકરાઓએ એક બીજાને ખૂબ ઠોકયા. (૩) વગાડવું; અવાજ થાય તેમ કરવું; બમ બજાવવું. (૪) નસિયત કરવી.(૫) ગપ ચલાવવી; ખોટું ઉડાડવું.(૬) પ્રહાર કરી અંદર જાય-વાગે-ચોટે એમ કરવું; બેસાડવું. (૭) સંગ કરવો; પ્રેરવું. ઠોકીને લેવું=જોરથી મેળવવું.

**ઠોકાઠોક,** સ્ત્રી૦ વારંવાર ઠોકઠોક કરવું તે; ઠોકમઠોકા. (૨) ઠોકવાથી થતી ગડબડ-ધોંધાટ તે.

**ઠોકારવું,** જુ૦ ઠોકવું; બેસાડવું.

**ઠોકો,** પું૦ મોગરી વગેરેથી ધડિયાળ વગેરે ઉપર કરેલો જે એક આઘાત-પ્રહારતે;એક વારનું ઠોકવું તે; એક ઠોક તે ઠોકો. (૨) ઠોકવાથી થતો અવાજ; એક રણકો.:-એક ઠોકો થયો. (૩) ઠોકનારો; જારપું-રૂપ તે. જડ-અરસિક કામી.

**ઠોઠ,** વિ૦ (ના૦) જેનામાં અક્કલ ન હોય તે; જડ; જડસો; ભણેભણેને ભૂલે એવો; અભણ; કંઇપણ નહિ ભણેલો; મૂર્ખ; બેવકૂફ. ઉ૦ ઠાલો ઠોઠ નિશાળે જઇ. ક૦ દ૦ ડા૦

**ઠોઠિયું,** ન૦ કુલ્લાનું ફડશિયું.

**ઠોબરૂં,** ન૦ સાધારણ ઉપયોગનું ધાતુ અથ-

વા માટીનું વાસણ; હાંલ્લું:-ઘરમાં એ ઢોબરાંએ લહેણદાર રહેવા દેતા નથી.

**ઢોબલું,** ન૦ ઢોબરૂં, (૨) વિ૦ બેડોળ; ઘાટ-વગરનું; ભોળું; રાબડભોથું; અચતુર.

**ઢોબારી,** પું૦ મૂર્ખ; ઢોઢ.

**ઢોચો,** પું૦ સપાટી ઉપર ઉભો નીકળી રહેલો ખુંટો; ગરજો; કરચો. (૨) ઠોકર વાગે એવો સપાટી ઉપરનો બુટ્ઠો ખીલો; અણી રહિત ટટાર ઉભો રહેલો ખરચો;સપાટી-ની બહાર સીધો નીકળી રહેલો લાકડાનો મોભ, પીઢ, વળી વગેરેનો જે છેડો-અંત ભાગ તે; ખીલડો. ( જે માંકડીમાં રહે છે તે. ) ઢોઇયો. ઘંટીના નીચલા પડના મધ્ય બિંદુ ઉપર જે ઉભો ખીલો રહે છે તે.

**ઢોર,** પું૦ તળીને ખાંડ ચઢાવેલો જાડો રોટલો; ઘઉંના તળેલો રોટલાને ચાસણી પાવાથી બને છે. (૨) ન૦ ઠામ; ઠેકાણું;જગા.:-તે ઢોર કોણ બેઠું છે. (૩) અ૦ ઠાર; ત્યાંને ત્યાંજ તરત; સ્થળપ્રાય; જમીન દોસ્ત હોય તેમ.:-ઢોર કરવું, ઢોર મારવું =જીવથી મારી નાંખવું. (૪) પું૦ પૈસો. ઢોરમુઠી=મુઠીપર મુઠી રાખીને રમવાની નાનાં છોકરાંની એક રમત.

**ઢોરવું,** ક્રિ૦ અ૦ ઢોરમુઠીની રમતમાં એક બીજાની મુઠી ઉપર મુઠી માંડવી તે.

**ઢોરીલેવું,** ક્રિ૦ અ૦ ઢંઢોરવું; ખુંચી લેવું; (૨) જીતીલેવું.

**ઢોલવું,** ક્રિ૦ અ૦ ચુંટી-તોડી ખાવું.:-કાગડો ગધેડાને ઢોલે છે.

**ઢોવાવું,** ક્રિ૦ અ૦ અટકવું; થોભવું.

**ઢોવું,** ક્રિ૦ સ૦ રોકવું; અટકાવવું.

**ઢોસો,** જુ૦ ઢોંસો.

**ઢોળિયાં,** ન૦ લોળિયાં, સ્ત્રીઓને કાનની બુટે પહેરવાનાં ઘરેણાં.

**ઢોળિયું,** વિ૦ મૂર્ખ; અભણ; અણસમજુ ને વળી રખડાઉ; અંટોળ. (૨) ઉડેલતબિય-તનું; ઢંગધડા વગરનું; ખાલી દેખાવનું. (૩) ટટ્ઠા મશ્કરિયું; મજાકી; ખાલી હસે અડપલાં ને ટોળ કર્યા કરે એવું.

**ઢોળિયો,** પું૦ મજાક ટટ્ઠા કરનારો; મૂર્ખ-અણસમજુ કંઇ પ્રતિષ્ઠા-ભારબોજ વગ-રનો અંટોળ; દાંડિયો; ડાંડગો. ઢોળિયા-બાજી=ઠીઠી હસવું, ગમે તેમ બોલવું-મશ્કરી કરવી ને વખત કાઢવો તે; હસવું ને ટટ્ઠા કર્યા કરવા તે. ઢોળિયાવાજું=ભાર બોજ વગરનું નાગું ને નિર્લજ્જ માણસનું ટોળું તે; મશ્કરાઓનું ટોળું.

**ઢોંસવું,** ક્રિ૦ અ૦ ઉધરસ ખાવી; ઠાંસવું; ગળું સાફ કરવાનો યત્ન કરવો.(૨)દાબી-ચાંપીને ભરવું; ચગદીને ભરવું; (૩)ખુબ-દાબીને ખાવું.

**ઢોંસાબાજી,** સ્ત્રી૦ ગદ્ધામસ્તી; મારઝુડ;ઢોંગાઇ.

**ઢોંસો,** પું૦ ઉધરસનો ઠાંસો. (૨) મુઠીવાળીને સીધી લીટીએ ગોદો મારવો તે; હડસેલો; ધક્કો. કહે૦ ઢોંસો મારવો ને ઢોંસો ખાવો =વ્યવહારમાં બરોબર રહેવુંજ પડે એવા અર્થમાં વપરાય છે.

## ડ.

પું૦ [सं. ड्] ગુજરાતી મૂળાક્ષરોમાંનો ચોવીસમો અને વ્યંજનોમાંનો તેરમો મૂર્ધ-સ્થાની વર્ણ.

**ડચિયાં,** ન૦ મુઠીવાળી અંગુઠો ઉંચો રાખી સામો માણસ ચિઢાય તેમ મશ્કરીમાં તેને દેખાડવો તે; ડૈયાં; ડાચ, ટીકો, તને કંઇ મળવાનું નથી એમ કહી બતાવવું તે-રાજી થવું તે.

**ડકડક,** અ૦ એવો એક અવાજ; એવા અવાજનું અનુકરણાત્મક ઉચ્ચારણ; જીભને ઉંચી કરી નીચે અફાળવાથી થતો એક અવાજ તે; ડાખલી.:-પેલા છાપરાના ખુણામાં ડકડક થાય છે. ધરોળી, ઉંદર અને સાપ વગેરેના મુખમાંથી નીકળ્યા કરતો એવો અવાજ.

**ડકાર,** પું૦[સં] ડ અક્ષર અને ડ એવો ઉચ્ચાર તે; ડ એવો ઉચ્ચાર કરવો તે; ડડ્ડો.

**ડકાળ,** પું૦[सं.दुष्काल] દુકાળ; વરસાદ નહિ આવવાથી અનાજ તથા પાણીની તંગીનો સમય તે; ખોટ-તંગીનો વખત. (૨)તંગી; તાણ; ખોટ.:-પાણીનો કયાં ડકાળ છે ? કહે૦ ડકાળમાં કોદરા મોંઘા=તંગી હોય ત્યારે તુચ્છ વસ્તુ પણ દુર્મિલ થઈ પડે એવા અર્થમાં આ કહેવત વપરાય છે

**ડક્કો,** પું૦[અં. Dock] વહાણોમાં માલ ચઢાવવા ઉતારવા માટે દરિયા કિનારે બાંધેલો જે ધાટ તે; ફુરજો; ગોદી. દરિયા કિનારે બાંધેલો પુસ્તો કે જેની આગળ આવીને વહાણો ઉભાં રહે ને માલ ચઢાવાય ઉતરાય તે જગા. વહાણો આવીને ઉભાં રહે એવો દરિયાનો ઓવારો.

**ડખલ,** સ્રી૦ અડચણ; હરકત; નડતર. (૨) બેની વચમાંનું ત્રીજું કે જે અડચણ કરે એવું હોય; આડખીલી; ફાંસ. (૩)પંચાત; ધાલમેલ; વાંધા પડતી ને અણગમતી બાબત-કામ-માણસ તે.

**ડખલિયું,** ન૦ શાક દાળ વગેરેને ડખોળી-ભેળીને બનાવેલું જાડું પેય તે; રગડા જેવું કઢેલું ઢીલું શાક અથવા શાક અને કઠોળને એકઠાં ઘુમરડી બનાવેલી જાડી દાળ તે; ડખું. (૨) વિ૦ વચમાં ફાંસ-આડખીલીરૂપ થઇ પડે એવું.

**ડખું,** ન૦ શાક અને કઠોળને ભેગાં રાંધીને બનાવેલું પેય. દાળ પાતળી ને ડખું જાડું હોય છે. ડખલિયું.

**ડખો,** પું૦ વચમાં નડે-હરકત કરે એવું જે કંઇ તે; પંચાતી; ઘોટાળો; અડચણ કરે એવી બાબત; વાંધો; આડખીલી, ઝગડો; લડાઇ. (૨) ગુંચવણ; ગડબડ; અવ્યવસ્થા; ખીચડો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડખો ઘાલવો=કોઇ કામ વ્યવસ્થાપૂર્વક ચાલે નહિ એમ તેની વચમાં ઝગડો નાંખવો કે વાંધો કાઢવો તે.

**ડખોળવું,** ક્રિ૦ સ૦ પ્રવાહી પદાર્થને ખૂબ હલાવવો; ડહોળા નાંખવું; વલોવવું. (૨) હલાવીને એકઠું કરવું; મિશ્રથાય-ભળી જાય તેમ કરવું. (૩) ચુંથી-સંડોવી નાંખવું; આમ તેમ નીચું ઉંચું-ઉપર તળે કરવું; ઘુમરડવું; છણવું ડહોળાડહોળ કરવી, વલોવ્યા કરવું.

**ડગ,** ન૦ ડગલું; પગલું, ઉ૦ કહો મિત્ર મારા કેમ કરવું, હવે કેણી મગા ડગ ભરવું. લલિતાદુઃખદર્શક.

**ડગડગ,** વિ૦ આમતેમ ડગી જતું હોય એવું; ડગડગતું. (૨) અ૦ આમ તેમ ડગવાથી હાલતું ને અવાજ કરતું હોય તેમ; ડગડગતું હોય તેમ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડગડગ થવું=આમતેમ ડોલવું-નમી જવું. (૨) 'ડગડગ' એવો અવાજ થવો.

વા માટીનું વાસણ; હાંલ્લું.:-ઘરમાં એ ઠોબરાંએ લહેણદાર રહેવા દેતો નથી.

**ઠોબલું**, ન૦ ઠોબરૂં, (૨) વિ૦ બેડોળ; ઘાટ-વગરનું; ભોળું; રાબડભોથું; અચતુર.

**ઠોબારી**, પું૦ મૂર્ખ; ઠોઠ.

**ઠોચો**, પું૦ સપાટી ઉપર ઉભો નીકળી રહેલો ખુંટો; ગરજો; કરચો. (૨) ઠોકર વાગે એવો સપાટી ઉપરનો બુટ્ઠો ખીલો; અણી રહિત ટટાર ઉભો રહેલો ખરચો;સપાટી-ની બહાર સીધો નીકળી રહેલો લાકડાનો મોભ, પીઢ, વળી વગેરેનો જે છેડો-અંત ભાગ તે; ખીલડો. (જે માંકડીમાં રહે છે તે.) ઠોઇયો. ઘંટીના નીચલા પડના મધ્ય બિંદુ ઉપર જે ઉભો ખીલો રહે છે તે.

**ઠોર**, પું૦ તળીને ખાંડ ચઢાવેલો જાડો રોટલો; ઘઉંના તળેલો રોટલાને ચાસણી પાવાથી બને છે. (૨) ન૦ ઠામ; ઠેકાણું;જગા.:-તે ઠોર કોણ બેઠું છે. (૩) અ૦ ઠાર; ત્યાંને ત્યાંજ તરત; સ્થળપ્રાય; જમીન દોસ્ત હોય તેમ.:-ઠોર કરવું, ઠોર મારવું =જીવથી મારી નાંખવું. (૪) પું૦ પૈસો. ઠોરમુઠી=મુઠીપર મુઠી રાખીને રમવાની નાનાં છોકરાંની એક રમત.

**ઠોરવું**, ક્રિ૦ અ૦ ઠોરમુઠીની રમતમાં એક બીજાની મુઠી ઉપર મુઠી માંડવી તે.

**ઠોરીલેવું**, ક્રિ૦ અ૦ ઠંઠોરવું; ખુંચી લેવું; (૨) જીતીલેવું.

**ઠોલવું**, ક્રિ૦ અ૦ ચુંટી-તોડી ખાવું.:-કાગડો ગધેડાને ઠોલે છે.

**ઠોવાવું**, ક્રિ૦ અ૦ અટકવું; થોભવું.

**ઠોવું**, ક્રિ૦ સ૦ રોકવું; અટકાવવું,

**ઠોસો**, જુ૦ ઠોંસો.

**ઠોળિયાં**, ન૦ લોળિયાં, સ્ત્રીઓને કાનની બુટે પહેરવાનાં ઘરેણાં.

**ઠોળિયું**, વિ૦ મૂર્ખ; અભણ; અણસમજુ ને વળી રખડાઉ; અંટોળ. (૨) ઉદેલતબિય-તનું; ઢંગધડા વગરનું; ખાલી દેખાવનું. (૩) ઠટ્ઠા મસ્કરિયું; મજાકી; ખાલી હસે અડપલાં ને ટોળ કર્યા કરે એવું.

**ઠોળિયો**, પું૦ મજાક ઠટ્ઠા કરનારો; મૂર્ખ-અણસમજુ કંઇ પ્રતિષ્ઠા-ભારબોજ વગ-રનો અંટોળ; દાંડિયો; ડાંડગો. ઠોળિયા-બાજી=ઠીઠી હસવું, ગમે તેમ બોલવું-મસ્કરી કરવી ને વખત કાઢવો તે; હસવું; ને ઠટ્ઠા કર્યા કરવા તે. ઠોળિયાવાજું=ભાર બોજ વગરનું નાગું ને નિર્લજ્જ માણસનું ટોળું તે; મસ્કરાઓનું ટોળું.

**ઠોંસવું**, ક્રિ૦ અ૦ ઉધરસ ખાવી; ઠાંસવું; ગળું સાફ કરવાનો યત્ન કરવો.(૨)દાબી-ચાંપીને ભરવું; ચગદીને ભરવું; (૩)ખૂબ-દાબીને ખાવું.

**ઠોંસાબાજી**, સ્ત્રી૦ ગઢ્ઢામસ્તી; મારઝુડ;દોંગાઇ.

**ઠોંસો**, પું૦ ઉધરસનો ઠાંસો. (૨) મુઠીવાળીને સીધી લીટીએ ગોદો મારવો તે; હડસેલો; ધક્કો. કહે૦ ઠોંસો મારવો ને ઠોંસો ખાવો =વ્યવહારમાં બરોબર રહેવુંજ પડે એવા અર્થમાં વપરાય છે.

# ડ.

**ડ,** પું૰[सं. ड्] ગુજરાતી મૂળાક્ષરોમાંનો ચોવીસમો અને વ્યંજનોમાંનો તેરમો મૂર્ધસ્થાની વર્ણ.

**ડઈયાં,** ન૰ મુઠીવાળી અંગુઠો ઉંચો રાખી સામે માણસ ચિઢાય તેમ મશ્કરીમાં તેને દેખાડવો તે; ડૈયાં; ડાય, ટીકો, તને કંઇ મળવાનું નથી એમ કહી બતાવવું તે—રાજી થવું તે.

**ડકડક,** અ૰ એવો એક અવાજ; એવા અવાજનું અનુકરણાત્મક ઉચ્ચારણ; જીભને ઉંચી કરી નીચે અફાળવાથી થતો એક અવાજ તે; ડાખલી.:—પેલા છાપરાના ખુણાગાં ડકડક થાય છે. ધરોળી, ઉંદર અને સાપ વગેરેના મુખમાંથી નીકળ્યા કરતો એવો અવાજ.

**ડકાર,** પું૰[सं] ડ અક્ષર અને ડ એવો ઉચ્ચાર તે; ડ એવો ઉચ્ચાર કરવો તે; ડહ્રો.

**ડકાળ,** પું૰[सं.दुष्काल] દુકાળ; વરસાદ નહિ આવવાથી અનાજ તથા પાણીની તંગીનો સમય તે; ખોટ—તંગીનો વખત. (૨)તંગી; તાણ; ખોટ.:—પાણીનો ક્યાં ડકાળ છે? કહે૰ ડકાળમાં કોદરા મોંઘા=તંગી હોય ત્યારે તુચ્છ વસ્તુ પણ દુર્લભ થઈ પડે એવા અર્થમાં આ કહેવત વપરાય છે

**ડક્કો,** પું૰[અં. Dock] વહાણોમાં માલ ચઢાવવા ઉતારવા માટે દરિયા કિનારે બાંધેલો જે ઘાટ તે; ફુરજો; ગોદી. દરિયા કિનારે બાંધેલો પુસ્તો કે જેની આગળ આવીને વહાણો ઉભાં રહે ને માલ ચઢાવાય ઉતરાય તે જગા. વહાણો આવીને ઉભાં રહે એવો દરિયાનો ઓવારો.

**ડખલ,** સ્રી૰ અડચણ; હરકત; નડતર. (૨) બેની વચમાંનું ત્રીજું કે જે અડચણ કરે એવું હોય; આડખીલી; ફાંસ. (૩)પંચાત; ધાલમેલ; વાંધા પડતી ને અણગમતી બાબત—કામ—માણસ તે.

**ડખલિયું,** ન૰ શાક દાળ વગેરેને ડખોળી—ભેળીને બનાવેલું જાડું પેય તે; રગડા જેવું કઢેલું ઢીલું શાક અથવા શાક અને કઠોળને એકઠાં ઘુમરડી બનાવેલી જાડી દાળ તે; ડખું. (૨) વિ૰ વચમાં ફાંસ—આડખીલીરૂપ થઇ પડે એવું.

**ડખું,** ન૰ શાક અને કઠોળને ભેગાં રાંધીને બનાવેલું પેય. દાળ પાતળી ને ડખું જાડું હોય છે. ડખલિયું.

**ડખો,** પું૰ વચમાં નડે—હરકત કરે એવું જે કંઇ તે; પંચાતી; ઘોટાળો; અડચણ કરે એવી બાબત; વાંધો; આડખીલી, ઝગડો; લડાઇ. (૨) ગુંચવણ; ગડબડ; અવ્યવસ્થા; ખીચડો. ક્રિ૰ પ્ર૰ ડખો ઘાલવો=કોઇ કામ વ્યવસ્થાપૂર્વક ચાલે નહિ એમ તેની વચમાં ઝગડો નાંખવો કે વાંધો કાઢવો તે.

**ડખોળવું,** ક્રિ૰ સ૰ પ્રવાહી પદાર્થને ખૂબ હલાવવો; ડહોળી નાંખવું; વલોવવું. (૨) હલાવીને એકઠું કરવું; મિશ્રથાય—ભળી જાય તેમ કરવું. (૩) ચુંથી—સંડોવી નાંખવું; આમ તેમ નીચું ઉંચું—ઉપર તળે કરવું; ઘુમરડવું; છણવું ડહોળાડહોળ કરવી, વલોવ્યા કરવું.

**ડગ,** ન૰ ડગલું; પગલું, ઉ૰ કહો મિત્ર મારા કેમ કરવું, હવે કેણી અગા ડગ ભરવું. લલિતાદુઃખદર્શક.

**ડગડગ,** વિ૰ આમતેમ ડગી જતું હોય એવું; ડગડગતું. (૨) અ૰ આમ તેમ ડગવાથી હાલતું ને અવાજ કરતું હોય તેમ; ડગડગતું હોય તેમ. ક્રિ૰ પ્ર૰ ડગડગ થવું=આમતેમ ડોલવું—નમી જવું. (૨) 'ડગડગ' એવો અવાજ થવો.

**ડગડગવું,** ક્રિ૦ અ૦ આમ તેમ ડોલવું-નમવું; ડગડગ થવું; હાલવું; બરોબર નહિ ગોઠવાયાથી આમ તેમ નીચું ઉંચું થયા કરવું. (૨) વિચાર-વાતમાં આમ તેમ ફરવું; નિશ્ચય ઉપર દૃઢ નહિ રહેવું; ઢચું પચું થવું.

**ડગડગો,** પું૦ મનમાં એક નિશ્ચય નહિ હોવો તે; મનમાંનો અનિશ્ચય; ખતરો; વહેમ; શંકા; સંશય; ઢચુંપચુંપણું. (૨) અવિશ્વાસ; ખાતરી નહિ હોવી તે; દગદગો:-શું તમને હજી કંઇ ડગડગો રહે છે?

**ડગમગ,** અ૦ ડગડગ; ડોલમડોલા થતું હોય તેમ. (૨) વિ૦ અસ્થિર.

**ડગમગવું,** ક્રિ૦ અ૦ સ્થિર નહિ રહેવું-હોવું; ડોલવું; હાલવું; આમ તેમ નમી-લચી જવું. (૨) ઢચુંપચું થવું; નિશ્ચય ઉપર નહિ રહેવું; વિચાર-વાત વગેરેનું ફરી જવું; દૃઢતા ઉંપર નહિ રહેવાવું.

**ડગમગાટ,** પું૦ ડગમગવું તે.

**ડગર,** સ્ત્રી૦ રાહ; વાટ; આવતા પ્રસંગ વગેરેની પ્રતીક્ષા કરવી તે. (૨) ધરડ; ચીલો ગાડાવાટ.

**ડગરી,** સ્ત્રી૦ ડોકરી; ડોસી.

**ડગરો,** પું૦ ડોકરો; ડોસો.

**ડગલી,** સ્ત્રી૦ નાનાં છોકરાં અને સ્ત્રીઓને પહેરવાની અસ્તરવાળી અંગરખી; જાડું બદન; અસ્તરવાળી બંડી.

**ડગલું,** ન૦ એક પછી એક પગ ઉપાડીને મૂકવા તે; ડગ; પગલું; કદમ. (૨) એક પછી બીજો પગ ઉપાડીને મૂકતાં તે બે પગ વચ્ચે જે છેટું-અંતરાળ પડે છે તે; બે પગલાં વચ્ચેનું અંતર તે.:-એક ડગલું જમીન. (૩) એક જગા-કે બિંદુથી જે કંઇ આગળ વધારો કરવો તે.:-મેં બતાવ્યું તેથી એક ડગલુંએ આગળ વધતો ના. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડગલું ઓળખવું=પગલું પારખવું; વલણ જોવું. ડગલું ભરવું=કંઇ કામ કરવા તત્પર થવું; આગળ ચાલવું. રૂ૦ પ્ર૦ જોઇને ડગલું ભરવું=સંભાળી-વિચાર કરીને કામ કરવું. કહે૦ ડગલે દૂર તે દેશાવર દૂર.

**ડગલો,** પું૦ અસ્તરવાળો ગરમ અથવા સાદો અંગરખો; ગળાથી ઘુંટણ લગીનું બાંયવાળું જાડું પુરુષને પહેરવાનું સિવેલું વસ્ત્ર. કોટ; વાઘો.:-ડગલો ડગલો થાય છે ને શિયાળો વહી જાય છે.

**ડગવું,** ક્રિ૦ અ૦ હાલવું; ધ્રુજવું; ડોલવું; ડગમગવું. (૨) ખસવું; દૂર જવું. (૩) પાછું ફરવું; હઠવું. (૪) તાબેથવું.

**ડગળવું,** ચગળવું.

**ડગળી,** સ્ત્રી૦ લાકડા-લુગડાની નાની થીગડી; ચકતી; સપાટી ઉપરની કકડી; ઢાટી; ગોળ કે ચોરસ કોઇ આકારની સપાટી ઉપરથી કોરી કાઢેલી પટી. (૨) જુ૦ ડાગળી, મગજની સમજશક્તિ. ગાબડી, ડગળી ખસી જવી=ગાંડા થઇ જવું. ડગળીછંદ=ગાડું; ઘેલું.

**ડગળું,** ન૦ લાકડાનો કે દળદાર ફળફળાદિનો જાડો કકડો; ફાડિયું; વચમાંથી કાઢેલો જાડો કકડો; ચીર, ચીરો; કડકો. (૨) બચકું ભરવાથી પડેલો રોટલા વગેરેનો જાડો કડકો; બચકું. મોટો કકડો. (લાકડાનો).

**ડગુમગુ,** વિ૦ આમ તેમ હાલવું; આમ તેમ ડોલડોલા થઈ જતું હોય એવું; ડગડગતું. (૨) અસ્થિર; અદૃઢ; અનિશ્ચિત. આમ કે તેમ ઢળી-ગડબડી પડે એવું.

**ડચ,** અ૦ મોઢાની બખોલમાં જીભ અફાળી કરવામાં આવતો એવો નકારવાચક, પ્રેરક ને આશ્વાસક અવાજ.:-તેણે ડચકારી બોલાવી ના કહી. ડચકારી કરી બળદને હાંકો અને ડચકારી પંપાળી ગાયને ખીલે

બાંધો. જીભ થડકાવીને કરાતો એવો અવાજ-ઉચ્ચાર; ડચકારો. (૨) પું૦ હોલાંડનો રહેવાસી; વલંદો; નેધરલેંડનો વતની.:-ડચલોક સૌથી પહેલાં સમુદ્ર ખેડવા લાગ્યા.

**ડચકારવું**, ક્રિ૦ અ૦ ડચકારો કરીને પ્રેરવું; શાંત પાડવું કે અટકાવવું. હાંકવું; હાકોટવું. (૨) ઉશ્કેરવું; પ્રેરવું; ધસાવવું; ઉત્તેજિત કરવું:-રબારીએ ગાયોને ડચકારીને એકઠી કરી. ખેડુતે ડચકારી પોતાના કુતરાને છોડી મૂક્યો.

**ડચકારી**, સ્ત્રી૦ ડચકારાથી કંઈક ધીમો મોંની બખોલમાં જીભને થડકાવીને કરવામાં આવતો અવાજ; ડાખલી.

**ડચકારો**, પું૦ મોંની બખોલમાં જીભ થડકારવાથી થતો એવો અવાજ તે; મોટી ડચકારી. લાડમાં, પ્રેરણા કરવામાં, ઉશ્કેરવામાં અને ગમતમાં ડચકારો કરાય છે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડચકારો કરવો=સનો કરવો; ઉશ્કેરવું; ઉત્તેજવું.:-ગાડીતે ડચકારો કર્યો એટલે બળદ પવનને વેગે ચાલવા માંડયા.

**ડચકિયું**, ન૦ ડચકું.

**ડચકું**, ન૦ પાણી ઉતરતાં કે શ્વાસ લે મૂક કરતાં ગળાની બારીમાંથી નીકળતો એવો કષ્ટનો અવાજ; શ્વાસ લેતાં, રોતાં, બોલતાં અથવા કંઈક ગળે ઉતારતાં મુસ્કેલી પડવી તે, અને તેને લીધે હરડિયો તણાઇને થતો અવાજ તે; ઘોટ લેવો પડવો તે.:-ડચકાં ખાઇ ખાઇને શું બોલે છે? (૨) અવાચી. વાયુ લેતાં મૂકતાં ગળું ને હરડિયો ખેંચવો તે.:-બે ડચકાં આવ્યા પછી મરી ગયો.

**ડચકો**, પું૦ ઉપરથી પોચું અને અંદરથી કઠણ દેખું; ગાંઠિયો; ગાંઠ; દડ્ડું.:-માટી નદિ ગળવાથી ગારમાં ડચકા રહેલા છે. (૨) સપાટી ઉપર તરી આવેલી ગાંઠ, ગડબ; શિખર તે. (૩) લોંદો; જાડો મોગરો. પોચી અને ઢીલી વસ્તુમાં=અપરિપક્વ-અણગળ રહી ગયેલી જે કઠણ ગાંઠા જેવી ચીજ તે.

**ડચુરો**, પું૦ અન્નનળ પુરાઇ ગયો હોય તેમ ગળું ઓચિંતું સજડ થઇ જવું તે; ખાટી તુરી લુખી ને વિકારી વસ્તુ ગળામાં જવાથી, અત્યંત શોક હર્ષ અથવા દુઃખની લાગણી ભર્યા રોવા, બોલવા કે હસવાંથી ગળામાંનો નળ સીકડાઇ ગયો હોય તેમ થવું તે; અન્નનળનું બંધાઇ-ભરાઇ જવું તે. રાયણાં ખાવાથો ગળે ડચુરો બાઝે છે. ડચુરો બાઝવો, રહેવો, એમ કહેવાય છે. શ્લેષ્માદિકથી ગળું ભરાઇ જઇ શ્વાસ થુંક વગેરેની આવજામાં મુસ્કેલી પડવી તે.:-એને ડચુરો બાઝયો છે માટે ખુલ્લે મોઢે રોવા દો હમણાં ગભરામણ ઓછી થઇ જશે. શોક, દુઃખ, રૂદન વગેરેના રોકાણને લીધે ગળામાં-છાતીમાં ભિડાણ-રૂંધામણ જેવી અસર થાય તે.

**ડચ્ચો**, પું૦ ડટ્ટો; દાટો. (૨) ગાભો; ડણુચો.

**ડજન**, વિ૦ [અં. Dozen] બાર; સમુદાયમાં બાર; એક જથે બારનું (બંડલ) જેમાં એક જાતની બાર વસ્તુઓ સાથે રાખેલી હોય એવું (પડીકું); જથામાં બાર તે. આપણામાં જેમ કોડી (૨૦) ની ગણતરીએ વસ્તુ-જથે પાડવામાં આવે તેમ. યુરોપ તરફ બારની ગણતરીએ જથા પડાય છે. બાર ડજનનું ગ્રોસ.

**ડટણ**, વિ૦ ડટ્ટણ; દટાયેલું રહે એવું; જમીનની અંદરનું.:-ડટણજાજરૂ.

**ડટંતર**, ન૦ ભૂકંપથી, જવાળામુખીથી, ઝંઝાવાતથી કે મોટા વાવાઝોડાથી પૃથ્વી ઉથલપાથલ થઇ અથવા અસાધારણ ભારે ધૂળ અથવા રેતીનો વરસાદ વરસી વસ્તીવાળા પ્રદેશો દટાઇ જવા તે; મોટાં વાવાઝોડાંથી

શહેરો અને ગામડાં દટાઇને પાયમાલ થઇ જવાં તે; દાટી દે એવી આપત્તિનો અવસર-બનાવ તે. (૨) પ્રજાનો-વસ્તીનો સામટો નાશ કરે એવી સ્થિતિ તે; કહેર. જૈનાં કુટવામાં-રાજિયામાં 'ડટંદર' આવ્યાં એમ કહે છે. જળપ્લાવનથી ઉલટું જે ધૂલિપ્લાવન તે.

**ડટાવું,** ક્રિ૦ અ૦ દાટેલા થવું; દટાવું; જમીનમાં પુરાવું.

**ડટ્ટો,** પું૦ ભુકી કે પ્રવાહી ભરવાના સાંકડા મોંના વાસણ-પાત્રને મોઢે દેવાનો લાકડાનો, ચુંથરાનો કે કાગળનો હુચો તે; દાટો; ગોળ નાળચા જેવા મોં ઉપર મારવાનો કે કાણામાં ઘાલવાનો બેસતો લાકડાનો કે ખીલો હુચો કે કકડો; બુચ-દાટો.

**ડડ્ડો,** પું૦ [સં.] ડકાર; ડ એવો અક્ષર તે.

**ડણું,** ન૦ જાડુંડફણું; જાડું ટુંકું અને બેડોળ નાના ધોકા જેવું લાકડું. (૨) તોફાની હરાઇ ગાય-ભેંસને ગળે બાંધવાનું જાડું ડફણું, કે જેથી તે નાસી શકે નહિ. ડહેરો. (૩) ખૂબ જાડું ઢોકળું.

**ડપકાણું,** ન૦ ડપકામણું.

**ડપકામણું,** ન૦ ડર દેખાડવો તે; ડારો દેવો તે; ધમકી; ધાક.:-શું તારા બાપનું ડપકામણું બતાવે છે.

**ડપકી,** સ્ત્રી૦ સપાટી ઉપર શરીર ન દેખાય તેમ પાણીની અંદર પેસવું-ઉંડા ઉતરવું તે; ડબકી; બુડકી; ડુબકી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડપકી મારવી=પાણીની અંદર ઉંડા પેસવું. (૨) એકદમ નજર બહાર જતા રહેવું; દૂર ખસીજવું; કેટલોક વખત ગેરહાજર રહી જવું.:-તમે ત્યાંથી ઠીક ડપકી મારી ગયા.

**ડપકું,** ન૦ પાણીમાં ઝબોળાઇ બહાર નીકળવું તે; ઝબકોળિયું; ડુબકું; શરીરને પાણીમાં ઝંપલાવવું તે; પાણીમાં ઉંડા ઉતરવું તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડપકું મારવું=પાણીમાં ઝંપ લાવવું; શરીરને પાણીમાં ઝબકોળી કાઢવું તે; સ્નાન કરવું; નહાવું.:-મારીવતી ગંગાજીમાં એક ડપકું મારજો. (૨) ખસીજવું; દૂર થઇજવું.:-અહિંથી ડપકું મારી જા.

**ડપકો,** પું૦ કોઈ પ્રવાહી-ચેલ્લ પદાર્થનું મોટું ટિંપું કે લોંદો પડવો તે; મોટો છાંટો; લચકો. સાઇ, ઘી, દહિં વગેરેનો ડપકો; ડબકો. (૨) ડાઘ; ધાબું. છાંટા-લચકાથી વસ્ત્ર કાગળ કે સુંદર સપાટીનું બગડવું તે. (૩) વહેમ; શંકા; ખતરો; વાંધો. (૪) ફાળ; ધ્રાસકો; ચરેરો. (૫) લોટ સાથે ભાજી કે શાકની કચુંબર ભેળવીને તળી કાઢેલા ગાંઠિયા; ભાજી ને કણકના નાના મોટા તળેલા ગોળા કે ગાંઠિયા તે-લોટનાં ભજિયાં. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડપકો પડવો=વહેમ પડવો. વાંધો-ખતરો પડવો; શંકા આવવી; ફાળ પડવી; ભય લાગવો; ચરડકો પડવો.

**ડપટ,** વિ૦ [સં. द्विपद=હિં.દુપટ ]બમણું; બેગણું; ઘણું; પુષ્કળ. (૨) દાટેલું-સંતાડેલું હોય એવું; ભોંયમાં રાખેલું; ગુપ્ત; છાનું; ભંડારેલું. (૩) ઠેકાણે કરી દેવું-નજરે પડે નહિ એમ છુપાવી દેવું તે.:-એને જે આપશો તે એ ડપટ કરી દેશે; અર્થાત્ દાટીને સંતાડી દેશે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડપટીદેવું=સંતાડી દેવું; કોઈ જાણે નહિ તેવે ઠેકાણે ઘાલી દેવું.

**ડપટવું,** ક્રિ૦ સ૦ દાટીને સંતાડવું; ભેવડા જાપતામાં રાખવું; ઉંડાણમાં કોઈ જાણે નહિ તેવી રીતે છુપાવવું; પેટીમાં બંધ કરવું ને પેટીને વળી ભોંયમાં ઘાલી દઇ કોઇને પત્તો લાગે નહિ એમ છુપાવી દેવી તે; સંતાડી રાખવું. (૨) લુચ્ચાઇથી હાથ કરી લેવું; કોઇને હાથ લાગે નહિ એમ ક્યાંનું ક્યાંહિં છુપાવી અદૃશ્ય કરીદેવું.:-જે કંઇ એના હાથમાં આવ્યું તે એણે

ડપટી દીધું. (૩) દબાવી બેસવું; ગાંડતળે ઘાલીદેવું.

**ડપટીબેસવું**, દબાવી બેસવું; બગલમાં ઘાલીદેવું; ડપટવું.

**ડપોટો**, પું૦ જેમાં બંગાળી ખાંડ-બુરૂ ભરાઇ આવતું તે બેપડનો ગુણપાટનો થેલો; ગુણપાટનો ખાંડનો કોથળો. બેવડા કોથળા ઉપરથી બંગાળી ખાંડ 'ડપોટા'ની ખાંડ એવે નામે ઓળખાતી. દુ=બે પટ=પડનો કોથળો તે ડપોટો. એ ખાંડ સહેજ ભિંની રેતી જેવી આવતી અને દાબવાથી દબડું થતી ને છુટી કરતાં ભમરી થઇ જતી.

**ડફ**, ન૦ [फा.] લાકડાની ચુડીપર મઢેલા ચામડાનું એક વાજું; લાકડાના ગોળ કાંઠાની એક બાજુએ ચામડું જડવાથી આ વાજું બને છે; નગારી કરતાં તે મોટું ને ઘુઘરીઓ કે નાની ઝાંઝો જડેલું હોય છે. (૨) એકદમ પોચી વસ્તુમાં બીજી કઠણ વસ્તુ ઘોચવાથી થતો એવો અવાજ; ગફ; અવાજ-પોચો અવાજ થાય તેમ ઝટ દઇને; ત્વરાથી.:-ડફ દઇને તેણે ડફણું માર્યું.

**ડફડાવવું**, ક્રિ૦ સ૦ વહાણ-હોડી-હંકારવાં. (૨) દમબિડાવવો; બીવરાવવું; દાબ દેવો; ફોસદેવી. (૩) સંગ કરવો. (૪) દફડાવવું; કોઇના લખાણની ચોરી કરવી; એમનું એમ ઉતારી લેવું; પારકા લખાણને પોતાના તરીકે ઉતારી લેવું.

**ડફડું**, ન૦ ડફ.

**ડફણ**, ન૦ દફન; દાટવું તે.

**ડફણાવવું**, ક્રિ૦ સ૦ દટાવવું; ભૂમિદાહ દેવાની ક્રિયા કરાવવી. (૨) ડફણે મરાવવું, (૩) ખરાબ કર્મ કરાવવું.

**ડફણું**, ન૦ સાધારણ-સફાઇદાર નહિ કરેલી નાની લાકડી; બળદીને ઢુંઢો-ગધેડાં હાંકવાની લાકડી. (૨) સાધારણ કામ કરે એવું તથા હાથમાં રાખવાનું હથિયાર-નકામા જેવી તરવાર. કહે૦ તેજીને ટુંકારો ને ગધેડાને ડફણાં.

**ડફલાવવું**, ક્રિ૦ સ૦ ડફ ડફ થાય એમ કરવું; ગોદાટવું; ધાલકાઢથી હચમચાવી દેવું, સોબત કરવી. (૨) પીડાવવું; વિતાડવું; હેરાન કરવું; અહિંતહિં અથડાવી મુઝાવવું; મુસ્કેલીમાં નાંખવું.

**ડફાંસ**, સ્ત્રી૦ પોતાનાં પરાક્રમ ગાવાં તે; ફુલ મારવી તે; પોતાની મોટાઇ, પોતાની શાબાશી અને પોતાની બડાઇની વાતો કરવી તે. (૨) ગપ; જુઠી વાતનો તડાકો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડફાંસ મારવી=પોતાનું પોકળ પરાક્રમ બતાવવું; પોતાનાથી ન બની શકે એવી વાત પોતે બનાવી એવું જણાવી શાબાશી લેવી.:-ઉત્તરકુંવર બહુ ડફાંસ મારે છે માટે ગાયો વાળીલાવવા આજ તેમને મોકલો.

**ડફોળ**, વિ૦ બેવકુફ; મૂર્ખ; અણુસમજુ; અભણ; નિરક્ષર; ઝાઝી ઉંડી બુદ્ધિ ન હોય એવું. (૨) અદક્ષ; અચતુર; ઝટ કોઇ વાત કે બાબત સમજી શકે નહિ એવું.

**ડફફુલ**, વિ૦ વાથી ફુલીગયેલું; જેનાથી ઝટ ચલાય કે બેસાય ઉઠાય નહિ એવું.

**ડબકવું**, ક્રિ૦ અ૦ ડુબકી મારવી; પાણીની અંદર જવું.(૨) દબાવું.

**ડબકાણું**, ન૦ બીક બતાવવી તે; શેહ; ધાક.

**ડબકામણું**, ન૦ ડબકાણું; બીક બતાવવી તે.

**ડબકી**, સ્ત્રી૦ ડપકી.

**ડબકું**, ન૦ ડપકું.

**ડબકો**, પું૦ ડપકો.

**ડબગર**, પું૦ નગારાપર ચામડાં મઢનારી એક જાતિ ને તેમાંનો પુરુષ; ચામડાં ઉપર રંગ ચઢાવવાનો અને નગારાં મઢવા તથા રંગવાનો ધંધો કરનાર. ચામડાં છત્રીઓ વગેરે ઉપર રોગાન અને રંગ ચઢાવનારો;

રોગાનનું કામ કરનાર; રંગારો.:–ડબગ-રવાડો.

**ડબડબ,** અ૦ એક પછી એક એમ; ઉતાવ-ળે એક પછી એક ક્રમે; સપાટામાં; ટપો-ટપ; એક એકની પછી–ઉપર તરતજ:–ડબડબ તેણે બધું ઉપાડી લીધું. (૨) બુ-ડતાં કોગળે કોગળે–ડુપકે ડુપકે પાણી પિ-વાઇ જવાય તેમ; કોળિયે–કોળિયે ઝટ ઝટ ખાઇ–પી જવું તે.:–ડબડબ મોંમાં મૂકવા લાગ્યો. (૩) એક પછી એક ટપકે ટપકે; ઝટ દઇને એક એકની પાછળ બીજું પડતું–ગરતું હોય તેમ.:–ડબડબ આંસુ પાડવા માંડયાં.

**ડબડી,** સ્ત્રી૦ નાનું ડબડું; ઢેપલી. (૨) દાબડી. (૩) કુલ્લી.

**ડબડું,** ન૦ દડબું; ઢેપું; દબડું. (૨) સાંકડા મોંનું અને પહોળાં પેટાંનું ઘી તેલ વગેરે ભરવાનું ચામડાનું પાત્ર; કુલ્લું.

**ડબડો,** વિ૦ (પું૦) કુલ્લા જેવો; ભોલ; જાડો હોવાથી અચંચળ; પોદળા જેવો.

**ડબરુ,** ન૦ ચામડાનો રસ કરીને બનાવેલું પાતળા પડનું કુલ્લું. (૨) વિ૦ ફીકું; નિઃસત્ત્વ; દેફરાયેલું. ડબરુજેવું=પાતળા પડના કુલ્લાથી જેમ તેની અંદર ભરેલું પ્રવાહી દેખાય છે અને પડમાંની ડરચ-લીઓ અને તંતુઓ જણાય છે તેમ લો-હીનું પાણી થઇ જવાથી જેની ચામડી તગતગતી હોય એવું; થોથરવાળું. લાંબો વખત તાવ આવવાથી છોકરો ડબરુ જેવો થઇ ગયો. (૩) પોતે પોતાના ભારને ન સહન કરે અને તે ભારને લીધે હાલી ચાલી શકે નહિ એવું–જેમ ભરેલું કુલ્લું જ્યાં મૂક્યું હોય ત્યાંજ રહે છે તેમ–આ-લસ્યથી શરીરની જાડાઇ વગેરેથી મંદ, અચંચળ હોવું તે.:–હું તો દિવસે ઉંઘ-વાથી ડબરૂ જેવો થઇ ગયો.

**ડબરો,** પું૦ તાંબા પિત્તળનો ડબો.

**ડબલીન,** ન૦ આયર્લેંડનું મુખ્ય શહેર; લિફ નામે નદી ત્યાં શહેર વચ્ચે થઇને વહે છે. શહેરના પૂર્વ ભાગમાં સુંદર ઇમારતો ને જોવા લાયક જગાઓ છે. ડબ્લિન.

**ડબલું,** ન૦ ડબગરે બનાવેલું ચામડાનું વા-સણ; કુલ્લું. (૨) વગર પકવેલું હાંલ્લું.

**ડબવું,** દબાઇ જવું; શેહમાં ઢીલા–મંદ પડી જવું. તે તમારાથી ડબે તેવો નથી.

**ડબાડબ,** અ૦ એક પછી એક એમ; ઝપો ઝપ; ડબડબ; ઝટલઇને; ક્રમે ક્રમે કરી દેવું એવો અર્થ બતાવે છે. એક પછી એક સપાટાબંધ કરાતું હોય એમ. ડબોડબ.:–પછી ડબાડબ તેઓ ઉઠી ઉઠીને ચાલવા માંડયા.

**ડબાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ દબાવવું; દબાય તેમ ક-રવું; ચંપાવવું; ચગદવું; અમુક વજનની નીચે અથવા ભીડામાં મૂકવું; ચાંપવું; ચપટ થાય એમ કરવું. (૨) શેહમાં લેવું; દાબ દેવો; ધમકાવવું; ભય દેખાડવો.(૩) દાબીને ખાવું. (૪) હોઇયાં કરી જવું.

**ડબાવું,** ક્રિ૦ અ૦ દબાવું; ચંપાવું. (૨) શેહમાં લેવાવું; નરમ થઇ જવું; દબી જવું. (૩) નુકસાનમાં આવવું; કોઇ ભાર તળે આવીજવું.:–તે રૂના વેપારમાં જરા ડબાયો છે.

**ડબી,** સ્ત્રી૦ દાબડી; ઢાંકણાવાળી બહુજ નાની પેટી. ધાતુ અથવા લાકડાની ડાબલી. ઉ૦ ચસ્માં તો વસમાં થયાં, ડબીએ વાળ્યોં દાટ; જીવે ફરીને જીવતાં ઘડયો ન એવો ઘાટ.

**ડબું,** ન૦ ઓઘરાળો; ટુંકી કડછી. દાળ, દૂધપાક વગેરે પીરસવાનું હાથાવાળું પાત્ર.

**ડબુક,** અ૦ ડુબતું હોય તેમ; પાણીની સપાટી ભાગતાં અને પડેલી વસ્તુ બુડતાં થતો એવો અવાજ; એક પછી એક 'ડબ'

**ડમડોળ,** અ૦ ડમકાના ચામડાની માફક તંગ થયેલું હોય તેમ; ખેંચાઈ ચઢીને તંગ થયેલું એવો અર્થ બતાવે છે.:–એનું પેટ તો ચારે કુખે ડમડોળ થઇ ગયું છે; ઢમઢોમ; તંગ; સખત ચઢેલું એવું. (૨) અસ્થિર; ચંચળ; અદૃઢ. (૩) અપૂર્ણ હાલતમાં હોય એવું; હજી દૃઢ થવાનું કે પુરૂં થવાનું બાકી હોય એવી હાલતનું.

**ડમણિયું,** ન૦ એક અથવા બે બળદની માણસને બેસવાની કઠેડાવાળી નાની ને સાદી બનાવટની ગાડી; ડમણી.

**ડમણી,** સ્ત્રી૦ એક બળદની કઠેડાવાળી નાની ખુલ્લી ગાડી; એક્કો. (૨) નાની અને હાથ દોઢ હાથની જાડી સાધારણ લાકડી; પશુ કુતરાં વગેરેને હાંકી કાઢવાની નાની લાકડી; દંડીકા જેવડી લાકડી.

**ડમણું,** ન૦ ટુંકી ને જાડી નાની લાકડી; દંડીકા જેવી પણ છોલીને ઠીક નહિ કરેલી એવી સાદી લાકડી; ડફણું.

**ડમરવું,** ક્રિ૦ અ૦ ડમરા જેવી નાની વનસ્પતિને ફૂલ કે માંજરો આવવી; ફાલવું; મહોર આવવો; કુસુમોદ્ભવ થવો; પ્રફુલ્લિત થવું.

**ડમરુ,** ન૦ ડુગડુગી જેવું કિનારીએ લબડતી રાખેલી દોરીની ગાંઠના આઘાતથી વાગતું ચામડું મઢેલું વાજું; ડાખલું. આ શિવનું વાજું કહેવાય છે અને એના નાદમાંથી અક્ષરોને લગતાં વ્યાકરણનાં પહેલાં ચૌદ સૂત્ર બનેલાં કહેવાય છે. ઉ૦ ડમરુ વાગે નાચે શિવ અને ખેલે ખેચરાંરે. (૨) વિ૦ [ सं. दमिन् ] ઇંદ્રિયોને કાબુમાં રાખનારું. આ અર્થમાં 'ડહાયું' સાથે વપરાય છે.:–ડહાયુંડમરું.

**ડમરો,** પું૦ એક જાતનો ડાંખળી ને પાંદડાંમાં વાસવાળો તુલસીની જાતનો છોડ; સુગંધિવાળા રોપાઓમાંનો એક રોપો; સર્વાંગ ગંધવાળી એક નાના બાંટવા જેવી વનસ્પતિ. તુલસીની માફક આને પણ માંજરો આવે છે.

**ડમાક,** પું૦ રોફ; ભભકો; દમામ; બાજરમાનપણું. પોષાકનો, ઠાવકા–આદેશક મોંને અથવા ભારે જોહુકમીવાળી વાણીનો દેખાવ તે. દિમાક; ઠાઠ; મોટાપણાનો ગર્વ.

**ડર,** પું૦ ભય; બીક; ધાસ્તી; ભો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડર રાખવો=ડર ધરવો=બીવું.

**ડરકણું,** વિ૦ બીકણું; ડરપી; ભીરૂ.

**ડરગી,** સ્ત્રી૦ ડોસી.

**ડરગો,** પું૦ ડોસો.

**ડરપવું,** જુ૦ ડરવું; બીવું.

**ડરપી,** વિ૦ બીકણું; ભીરુ; ડરકણું.

**ડરવું,** ક્રિ૦ અ૦ બીવું; ભય ધરવો; ડરપવું; ભો લાગવો. કહે૦ ડરના તો કરના નહિ, ને કરના તો ડરના નહિ.

**ડરામણું,** વિ૦ ભયંકર; બિયામણું; ડર લાગે એવું.

**ડરાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ બીવરાવવું; ધાસ્તી આપવી; ભય લગાડવો. (૨) મર્યાદામાં રાખવું; શેહ રાખવી. ડરી જાય એમ કરવું તે.

**ડરૂ,** વિ૦ ધાસ્તીથી જડ ભયભીત થઇ જાય એવું; ચકિત–સ્તબ્ધ; અવયવ હાલતા બંધ થઇ જાય એવી હાલતનું. (૨) ડરકણું; બીકણું; ભીરૂ.

**ડસ,** પું૦ દંશ; ડંશ. ઉ૦ ડસ રાખે દિલમાંહિ, વેર કોઇક દિન વાળે. શામળ.

**ડસકડસક,** અ૦ એક એકની પાછળ પડતાં ટિંપાંની હાર તે; ડબકડબક; ઉપરાઉપરી.

**ડસકલા,** પું૦ ડસકલાં; ડસકલો.

**ડસકલાં,** ડસકલો.

**ડસકલો,** પું૦ લાકડાની કે સોઢાની હાથપગ બંધાઇ રહે એવી બેડી; હેડ. હાથ બહુ સજડ રહેવાથી ચુંભાય એવા બીડાવાળો

લાકડાનો પેચગાળો. ચોર-કેદી વગેરેના હાથ બંધાઇ રહે એવો લાકડા કે લોઢાનો પેચ; કડી; બેડી.:-આને હાથે ડસકલા નાંખો. ડસકલા બહુવચને વપરાય છે. હેડ મોટી ને ભારે હોઇ પગ જકડી લેવાના કામમાં આવે છે અને તેમાં જેને ઘાલ્યું હોય તે હરીફરી શકતું નથી. ડસકલા પહેરનાર હરી ફરી શકે છે. ડસે-ચુમે-ડંખે તે ડસકલો. પગના ભારે ઘરેણાને પણ ડસકલા કહે છે.

**ડસકું**, ન૦ હર્ષ કે શોકનું બોલવા અથવા રડવાથી શ્વાસ નળી ભરાઇ જવાથી થોડે થોડે વખતે લંબાણ ઉંડો શ્વાસ લેવો પડે તે; શ્વાસ લેતાં રહી રહીને ડચકાં ખાવાં પડે તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડસકાં લેવાં=રડી રહ્યા છતાં રહી રહીને જે શોક-હાય-ત્રાસ ને શ્રમનો ઉંડો શ્વાસ ચાલે તે; રહી રહીને-સંભારી સંભારીને રોવું તે. ડસકેચઢવું=રડી રહ્યા છતાં ઉંડો શ્વાસ લેતાં વારંવાર ડચકાં ખાવાં, એકદમ રડવું નહિ રહી જતાં ઉંડો શ્વાસ લેવાતાં વળી વળીને રડી જવાવું તે. ડસકાંખાવાં=રોઇ રહ્યા પછી રહી રહીને ઉંડો શ્વાસ લેવાને ડચકાં આવવાં તે. રડતાં બોલવું; રહી રહીને ઉંડા શ્વાસ લઇ લઇને ધીમેથી બોલવું-રડવું.

**ડસડસવુ**, ક્રિ૦ અ૦ દુઃખ શોક અથવા ક્રોધને જોરથી મનમાં રોકી રાખવા; મનમાં ને મનમાં રૂંધાવું; પિલાવું; રોકી-ખાળી રહેવું. (૨) ગદ્દગદ્દ થઈ રહેવું.:-હું તો દુઃખે ડસડસી રહી છું. અંતઃ શોકે મુઝાઇ ગદ્દગદ્દ થઇ જવું. અકળાઇ રહેવું. (૩) ડસકાં ખાળીરાખવાં.

**ડસવું**, ક્રિ૦ સ૦ કરડવું; બચકું ભરવું; ચપટી ભરાઇ હોય તેમ ચામડી બે ડાચાંની વચ્ચે લઇ સર્પાદિક જનાવરે દાંત મારવો; લોહી નીકળે એમ જોરથી કરડવું. (૨) મરણાંત અસર થાય એવો ડંખ દેવો; ઝેર ચઢે એમ કરડવું; હૃદયને દુઃખની લાગણી થાય એમ કરડવું. ઉ૦ જેને ડસીઓ શ્યામ ભુજંગ. કહે૦ ડસ્યે વિખ ના વળે એવું=ખારીલું; જેનો કંઈ પણ પ્રતીકાર થાય નહિ એવું; કારી ઉંડા દ્વેષભાવવાળું.

**ડહાપણ**, ન૦ [**સં. दाक्षिण्य**] વિવેક ને વિનયવાળી ચાલચલગત, રીતભાત તે; વિવેકથી ચાલવાપણું; ડહાયાપણું; શાણપણ. (૨) ચાતુર્ય; ચતુરાઇ; પ્રસંગને વિચારી ચાલવાપણું. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડહાપણ ડહોળવું=કોઇ વાત કે વિચારની અંદર માથું મારી તેમાં પોતાની આવડત બતાવવી; પતરાજ કરવી; શેખી કરવી. સારા ખોટા કે યુક્તાયુક્ત વિચાર માટે વગર પૂછ્યે વચમાં માથું મારવું. ઉ૦ દિલમાં ડહાપણ ડહોળવા તે લાગ્યું તત્કાલ.

**ડહાયું**, વિ૦ [ **સં. दक्ष** ] કર્તવ્યાકર્તવ્યનો વિચાર કરીને ચાલે એવું; પ્રસંગ વિચારીને કામ કરનાર; દુનિયાંદારીમાં સારી સમજવાળું; શાણું. (૨) મર્યાદશીલ; જેની આંખમાં અને મનમાં વિવેક વિનય વગેરે હોય એવું; શરમાળ; વિવેકી. (૩) ભણેલું ગણેલું. (૪) હોંશિયાર; આવડવાળું. રૂ૦ પ્ર૦ દોઢ ડહાયું=દોઢચતુર; પતરાજ કરનારું; કોઇ વાત અથવા કામકાજમાં પોતાનું ડહાપણ બતાવવા આગળ પડનાર. સમજુક; પ્રસંગને પારખી સારાસારનો પૂર્ણ વિચાર કરીને કામ કરે એવી વિવેકી સમજણવાળું.

**ડળકડળક**, અ૦ બિંદુરૂપે એક પછી એક ક્રમે નીકળતું-ગળતું હોય તેમ; એકપછી એક ઉપરાઉપરી; ટપટપ; ધારા-માળા રૂપે પડતાં ટપકાંની માફક. (૨) એક પછી એક ઉપરાઉપરી પરપોટા-જળકણની

**ડમડોળ,** અ૦ ડમકાના ચામડાની માફક તંગ થયેલું હોય તેમ; ખેંચાઈ ચઢીને તંગ થયેલું એવો અર્થ બતાવે છે.:–એનું પેટ તો ચારે કુખે ડમડોળ થઇ ગયું છે; ઢમઢોમ; તંગ; સખત ચઢેલું એવું. (૨) અસ્થિર; ચંચળ; અદૃઢ. (૩) અપૂર્ણ હાલતમાં હોય એવું; હજી દૃઢ થવાનું કે પુરૂં થવાનું બાકી હોય એવી હાલતનું.

**ડમણિયું,** ન૦ એક અથવા બે બળદની માણસને બેસવાની કઠેડાવાળી નાની ને સાદી બનાવટની ગાડી; ડમણી.

**ડમણી,** સ્ત્રી૦ એક બળદની કઠેડાવાળી નાની ખુલ્લી ગાડી; એક્કો. (૨) નાની અને હાથ દોઢ હાથની જાડી સાધારણ લાકડી; પશુ કુતરાં વગેરેને હાંકી કાઢવાની નાની લાકડી; દંડીકા જેવડી લાકડી.

**ડમણું,** ન૦ ટુંકી ને જાડી નાની લાકડી; દંડીકા જેવી પણ છોલીને ઠીક નહિ કરેલી એવી સાદી લાકડી; ડફણું.

**ડમરવું,** ક્રિ૦ અ૦ ડમરા જેવી નાની વનસ્પતિને ફૂલ કે માંજરો આવવી; ફાલવું; મહોર આવવો; કુસુમોદ્ભવ થવો; પ્રફુલ્લિત થવું.

**ડમરુ,** ન૦ ડુગડુગી જેવું કિનારીએ લટકતી રાખેલી દોરીની ગાંઠના આઘાતથી વાગતું ચામડું મઢેલું વાજું; ડાખલું. આ શિવનું વાજું કહેવાય છે અને એના નાદમાંથી અક્ષરોને લગતાં વ્યાકરણનાં પહેલાં ચૌદ સૂત્ર બનેલાં કહેવાય છે. ઉ૦ ડમરુ વાગે નાચે શિવ અને ખેલે ખેચરાંરે. (૨) વિ૦ [ **सं. दमिन्** ] ઇંદ્રિયોને કાબુમાં રાખનારું. આ અર્થમાં 'ડહાયું' સાથે વપરાય છે.:–ડહાયુંડમરું.

**ડમરો,** પું૦ એક જાતનો ડાંખળી ને પાંદડાંમાં વાસવાળો તુલસીની જાતનો છોડ; સુગંધિવાળા રોપાઓમાંનો એક રોપો; સર્વાંગ ગંધવાળી એક નાના બાંટવા જેવી વનસ્પતિ. તુલસીની માફક આને પણ માંજરો આવે છે.

**ડમાક,** પું૦ રોફ; ભભકો; દમામ; જાજરમાનપણું. પોષાકનો, ઠાવકા–આદેશક મોંનો અથવા ભારે જોહુકમીવાળી વાણીનો દેખાવ તે. દિમાક; ઠાઠ; મોટાપણાનો ગર્વ.

**ડર,** પું૦ ભય; બીક; ધાસ્તી; ભો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડર રાખવો=ડર ધરવો=બીવું.

**ડરકણું,** વિ૦ બીકણુ; ડરપી; ભીરૂ.

**ડરગી,** સ્ત્રી૦ ડોસી.

**ડરગો,** પું૦ ડોસો.

**ડરપવું,** જુ૦ ડરવું; બીવું.

**ડરપી,** વિ૦ બીકણુ; ભીરુ; ડરકણુ.

**ડરવું,** ક્રિ૦ અ૦ બીવું; ભય ધરવો; ડરપવું; ભો લાગવો. કહે૦ ડરના તો કરના નહિ, ને કરના તો ડરના નહિ.

**ડરામણું,** વિ૦ ભયંકર; બિયામણું; ડર લાગે એવું.

**ડરાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ બીવરાવવું; ધાસ્તી આપવી; ભય લગાડવો. (૨) મર્યાદામાં રાખવું; શેહ રાખવી. ડરી જાય એમ કરવું તે.

**ડરૂ,** વિ૦ ધાસ્તીથી જડ ભયભીત થઇ જાય એવું; ચકિત–સ્તબ્ધ; અવયવ હાલતા બંધ થઇ જાય એવી હાલતનું. (૨) ડરકણ; બીકણુ; ભીરૂ.

**ડસ,** પું૦ દંશ; ડંશ. ઉ૦ ડસ રાખે દિલમાંહિ, વેર કોઇક દિન વાળે. શામળ.

**ડસકડસક,** અ૦ એક એકની પાછળ પડતાં ટિંપાંની હાર તે; ડબકડબક; ઉપરાઉપરી.

**ડસકલા,** પું૦ ડસકલાં; ડસકલો.

**ડસકલાં,** ડસકલો.

**ડસકલો,** પું૦ લાકડાની કે લોઢાની હાથપગ બંધાઇ રહે એવી બેડી; હેડ. હાથ બહુ સજડ રહેવાથી ચુંમાય એવા બીડાવાળો

લાકડાનો પેચગાળો. ચોર–કેદી વગેરેના હાથ બંધાઇ રહે એવો લાકડા કે લોઢાનો પેચ; કડી; બેડી:–આને હાથે ડસકલા નાંખો. ડસકલા બહુવચને વપરાય છે. હેડ મોટી ને ભારે હોઇ પગ જકડી લેવાના કામમાં આવે છે અને તેમાં જેને ઘાલ્યું હોય તે હરીફરી શકતું નથી. ડસકલા પહેરનાર હરી ફરી શકે છે. ડસે–ચુમે–ડંખે તે ડસકલો. પગના ભારે ઘરેણાને પણ ડસકલા કહે છે.

**ડસકું**, ન૦ હર્ષ કે શોકનું બોલવા અથવા રડવાથી શ્વાસ નળી ભરાઇ જવાથી થોડે થોડે વખતે લંબાણ ઉંડો શ્વાસ લેવો પડે તે; શ્વાસ લેતાં રહી રહીને ડચકાં ખાવાં પડે તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડસકાં લેવાં=રડી રહ્યા છતાં રહી રહીને જે શોક–હાય–ત્રાસ ને શ્રમનો ઉંડો શ્વાસ ચાલે તે; રહી રહીને–સંભારી સંભારીને રોવું તે. ડસકેચઢવું=રડી રહ્યા છતાં ઉંડો શ્વાસ લેતાં વારંવાર ડચકાં ખાવાં, એકદમ રડવું નહિ રહી જતાં ઉંડો શ્વાસ લેવાતાં વળી વળીને રડી જવાવું તે. ડસકાંખાવાં=રોઇ રહ્યા પછી રહી રહીને ઉંડો શ્વાસ લેવાને ડચકાં આવવાં તે. રડતાં બોલવું; રહી રહીને ઉંડા શ્વાસ લઇ લઇને ધીમેથી બોલવું–રડવું.

**ડસડસવું**, ક્રિ૦ અ૦ દુઃખ શોક અથવા ક્રોધને જોરથી મનમાં રોકી રાખવા; મનમાં ને મનમાં રૂંધાવું; પિલાવું; રોકી–ખાળી રહેવું. (૨) ગદ્‌ગદ્‌ થઈ રહેવું:–હું તો દુઃખે ડસડસી રહી છું. અંતઃ શોકે મુઆઇ ગદ્‌ગદ્‌ થઇ જવું. અકળાઇ રહેવું. (૩) ડસકાં ખાળીરાખવાં.

**ડસવું**, ક્રિ૦ સ૦ કરડવું; બચકું ભરવું; ચપટી ભરાઇ હોય તેમ ચામડી બે દાંતાની વચ્ચે લઇ સર્પાદિક જનાવરે દાંત મારવો; લોહી નીકળે એમ જોરથી કરડવું. (૨) મરણાંત અસર થાય એવો ડંખ દેવો; ઝેર ચઢે એમ કરડવું; હૃદયને દુઃખની લાગણી થાય એમ કરડવું. ઉ૦ જેને ડસીઓ શ્યામ ભુજંગ. કહે૦ ડસ્યે વિખ ના વળે એવું=મારીલું; જેનો કંઈ પણ પ્રતીકાર થાય નહિ એવું; કારી ઉંડા દ્વેષભાવવાળું,

**ડહાપણ**, ન૦ [**सं. दाक्षिण्य**] વિવેક ને વિનયવાળી ચાલચલગત, રીતભાત તે; વિવેકથી ચાલવાપણું; ડહાયાપણું; શાણપણ. (૨) ચાતુર્ય; ચતુરાઇ; પ્રસંગને વિચારી ચાલવાપણું. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડહાપણ ડહોળવું=કોઇ વાત કે વિચારની અંદર માથું મારી તેમાં પોતાની આવડત બતાવવી; પતરાજ કરવી; શેખી કરવી. સારા ખોટા કે યુક્તાયુક્ત વિચાર માટે વગર પૂછ્યે વચમાં માથું મારવું. ઉ૦ દિલમાં ડહાપણ ડહોળવા તે લાગ્યું તત્કાલ.

**ડહાયું**, વિ૦ [**सं. दक्ष**] કર્તવ્યાકર્તવ્યનો વિચાર કરીને ચાલે એવું; પ્રસંગ વિચારીને કામ કરનાર; દુનિયાંદારીમાં સારી સમજવાળું; શાણું. (૨) મર્યાદશીલ; જેની આંખમાં અને મનમાં વિવેક વિનય વગેરે હોય એવું; શરમાળ; વિવેકી. (૩) ભણેલું ગણેલું. (૪) હોંશિયાર; આવડવાળું. રૂ૦ પ્ર૦ દોઢ ડહાયું=દોઢચતુર; પતરાજ કરનારું; કોઇ વાત અથવા કામકાજમાં પોતાનું ડહાપણ બતાવવા આગળ પડનાર. સમજુક; પ્રસંગને પારખી સારાસારનો પૂર્ણ વિચાર કરીને કામ કરે એવી વિવેકી સમજણવાળું.

**ડળકડળક**, અ૦ બિંદુરૂપે એક પછી એક ક્રમે નીકળતું–ગળતું હોય તેમ; એકપછી એક ઉપરાઉપરી; ટપટપ; ધારા–માળા રૂપે પડતાં ટપકાંની માફક. (૨) એક પછી એક ઉપરાઉપરી પરપોટા–જળકણની

જેમ.:-ડળકડળક આંસુ કેમ કાઢી નાંખેછે?

**ડળકવું**; ક્રિ૦ અ૦ લોલુપથવું; સળકવું; રસ-રાગ-પ્રેમમાં લીન થઇ જવું; ઉંડા ઉતરીજવાવું; લાલચયવી.

**ડળવું**, ક્રિ૦ અ૦ લાલચથી ગદ્‌ગદ્ થઈજવું; ઉંઘ-રાગ-રસ-સ્વાદ વગેરે વિષયોમાં એકતાર થઈજવું; તદાકારતાએ પહોંચીજવું; ·કળી-નિમગ્ન થઇજવું; ગુંગ-ઉંડાણમાં ઉતરીજવાવું; પ્રતિરોધ-સંયમશક્તિ ગળી જઇ નિરુપાય થઇ-અધીન થઇજવાવું.:-લાવ લાવ હું બિંદી બનાવું, ભમર પર તારીરે, મોટા મુનિઓનાં મન ડળી જાય એવી પ્રાણ પ્યારીરે-કા. પી. (૨) એમ ને એમ-જે સ્થિતિમાં હોય તેની તે સ્થિતિમાં નિષ્ક્રીય થઇજવું; એમના એમ ફસરકાઇ-વિલીન થઈજવું; અંદરના બળને ભારે ભાગી ફાટીપડવું; પોતાની મેળે ઢગલો થઇ જવું.:-માટલીકોઠી ડળી ગઇ. (૩) અંદરના વિપાકે વિલીન થઇજવું; ખોખારૂપ થઇજવું; અંદર ધસી પડવું.:-કુવો-ટાંકું ભરાઇ ગયું એટલે ચાળું-છાટ ડળીગઇ.

**ડળી**, સ્રી૦ ઘોડાના સાજમાંનું ઉનનું જાડું ગોદડી જેવું કપડું; દળી; બેસતા પહેલાં ઘોડાની પીઠપર નાંખવાનો જાડો ને પોચો ઉનનો કકડો.

**ડંકાપલ્લવી**, સ્રી૦ નગારા ઉપર દંડા મારી સમજાવવાની એક સૈનિક સાંકેતિક ભાષા તે; ડંકાની સંખ્યા અને ધીમા ઉતાવળા કે ભારે અવાજથી અમુક અર્થ સમજવાની જે ગોઠવણ તે; એક સૈનિક ભાષા. કરપલ્લવી, નેત્રપલ્લવીની માફક ડંકાપલ્લવી. તાર ટકોરા પાડવાની સાંનિક ભાષામાં આવે છે:-ઘંટ વાગે કે નોબતે ડંકો પડે એટલે ઉઠીને કુચ કરવી. ક્રિ૦ ડંકો વાગ્યો ને લશ્કર ઉપડ્યું.

**ડંકો**, પું૦ [ સં. दंड ] લાકડાનો નાનો ને પાતળો કકડો; બિલ્લસ કે તેથી લાંબો જાડાઇના પ્રમાણ પ્રમાણે લાંબો દંડીકો. (૨) સાંઠા-વાંસ વગેરેનો એક ગાંઠાથી બીજા ગાંઠાની વચલો-નગારાં વગેરે વગાડવાનો લાકડાનો કકડો.:-શેલડીનો ડંકો, નગારાનો ડંકો-દાંડિયો. (૨) લાકડીનો કકડો કે મોગરી, નગારા અથવા ધાતુને મારતાં નીકળતો આઘાત જનિત અવાજ તે; ટકોરો; પ્રહારનો અવાજ તે.:-ત્રણ વાગ્યા ત્યારે ઘડિયાળમાં ત્રણ બેજ ડંકા થયા. (૩) જયજયકાર; જયઘોષ; વિજય કે લોકના ધન્યવાદનો વાતાવરણમાં પડતો પડઘો તે; નામના; પ્રખ્યાતિ; વાહ વાહ.:-દાદાભાઇ! ડંકો થયો દેશ અને પરદેશ. (૪) ડુગડુગી જેવું જાડા ચામડાનું એક વાજું. આ વાજું રાજ્યચિહ્નમાંનું એક ગણાય છે અને રાજા વગેરેની સવારી આગળ તે ઘોડા કે ઉંટ ઉપર મૂકી તેનો અવાજ કરવામાં આવે છે.:-ડંકો નિશાન અને છત્રી. (૫) જાહેરાત. ઢંઢેરો. (૬) ધાક; હાક; વિજયદોર. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડંકો વગાડવો=જેજેકાર કરવો. હાક વગાડવી. નામના-ખ્યાતિ મેળવવી; નામ કાઢવું. ડંકો દેવો=વિજયની સ્વારીએ ચ ઢવું; ઉત્સાહભેર કોઇ કાર્ય કરવાને ઉ ઢવું.:-નગારે ડંકો દેવો=સ્વારીએ જવા બોલાવવું; એકઠું કરવું. વિજયનો ઉઘો આરંભવો.

**ડંખ**, પું૦ [ સં. दंश] દંશવું-ડંખવું તે; ક ડવું તે; ચટકો દેવો-ભરવો તે; તીણાદાં અથવા અણીદાર આંકડો ભોકવો તે; છેદ આઘાત; ત્વચામાં ભોક કે છેદ પડે એ વી કરડ.:-આના ગોખલામાંથી વિંછી ડંખ ઉપર આવી બેસે. ચોટ; ગટક; ચટકો (૨) આંકડો; અણી; ઝેર ભરેલો આં

તરછોડતાં ભોકાઇ જાય એવો તીણી અણીવાળો વિંછી ને મચ્છર વગેરેનો અવયવ તે.:–ડંખ કાપી લઇ વિંછીને છુટો મૂકી દો. (૩) ચણચણે–સાલે એવો હૃદયમાં થયેલો કઠણ વાણી વગેરેનો આઘાત તે; ઉંડું અંતઃકરણ દુખાવું તે. (૪) ઝેરી લાગણી; દ્વેષ; ઉંડી વેરભાવના તે; વેર–ઝેર રખાવે એવી મનમાં સાલી રહેલી ચોટ તે.

**ડંખવું**, ક્રિ૦ અ૦ ચટકો અથવા ડંખ દેવો; ચટકવું; આંકડો મારવો; ઝેરી અણિયું ભોકવું; ટોચવું. (૨) ચીપટી ભરાવી; ચામડીને ભોકાયા માફક લાગવું.:–નવો જોડો ડંખે છે. (૩) અંતઃકરણ દુખાવું; અસર થવી; મનમાં સાલવું; લાગણી થવી; ખટકવું.:–એને માટે મારું મન ડંખે છે. (૪) વેર ઝેરની તીખી ચાલુ લાગણી રહેવી.

**ડંગ**, અ૦ આશ્ચર્યથી દિઙ્મૂઢ બનવું તે; ચકિત; સ્તબ્ધ; વિસ્મયમાં ડુબી ગયેલું હોય એમ. જુ૦ દંગ.

**ડંગો**, પું૦ દંગોફિસાદ; બંડ; તોફાન.

**ડંગોરું**, ન૦ ડંગોરો.

**ડંગોરો**, પું૦ [सं. दंडक] જાડી ટુંકી લાકડી; ધોકો; નાની–ટુંકી ડાંગ.

**ડંડ**; પું૦ [सं दंड] દંડ.

**ડંડવું**, જુ૦ દંડવું.

**ડંડાઇ**, સ્ત્રી૦ ડાંડાઇ; દાંડિયાપણું; કોઇ કરાર કે કામકાજની બાબતમાં વ્યવહારથી ઉલટા–મારફાડિયા જેવા થઇને ચાલવું તે; લુચ્ચાઇ; દોંગાઇ. વ્યવહારની રીતે નહિ પરંતુ દંડ દેખાડીને વર્તવાની જે વૃત્તિ તે; ડંડાબાજી. એકવાર કબુલ કરી બળાભિમાનથી ફરી જવાપણું તે.

**ડંડાવું**, ક્રિ૦ અ૦ દંડાવું; દંડ આપવો પડવો; નુકસાન આવવું; ગેરલાભ થવો; શિક્ષા થવી; સહન કરવાનો વખત આવવો.

**ડંડિયો**, પું૦ બે કકડા જોડીને બનાવેલો સાલ્લો. રાતી ભોંય અને અંદર ધોળી લીટીઓ હોય એવું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું લુગડું. ડંડિયું=વિ૦ દંડ–થાંભલાપરતું.:–એક ડંડિયો મહેલ.

**ડંડીકો**, પું૦ દંડીકો; ડાંડિયો; નગારું–ઢોલ વગાડવાની નાની પાતળી લાકડી. (૨) પેરાઇ; સરકટ અને વાંસ વગેરેના સાંઠાની બે ગાંઠો વચ્ચેનો સીધો ભાગ તે; દંડો; માથાવાળો લાકડાનો સળિયો.

**ડંડુકો**, પું૦ [सं. दंड] નાનો લાકડી જેવો પાતળો લાકડાનો કકડો.:–વળીના ડંડુકા; નાની ટુંકી લાકડી; ડંડો.

**ડંડો**, પું૦ [सं. दंड] દંડો; એક હાથ લંબાઇની નાની–ટુંકી લાકડી; ડંડુકો; ડાંડિયો. (૨) લાંઠ; મારફાડ કરી કે આંખ દેખાડીને કામ કાઢી લે એવો ને લુચ્ચો માણસ; પૈસાટકા વગરનો, ખાલી દમ ભરાવી–દોંગાઇ ચલાવીને ગુજારો કરનારો; ફગડંડ; ડાંડ; નાગો; બેશરમો.

**ડંણું**, ન૦ ડહેરો; તોફાની ઢોર ઉતાવળું નાસી શકે નહિ તે માટે તેના આગલા પગો વચ્ચે રહે એવી રીતે તેને ગળે બાંધવાનું આડું; જાડું લાકડું; ડણું.

**ડંફાણ**, સ્ત્રી૦ ડંફાસ; બડાઇ મારવી તે; પોતાની મોટાઇ–બળ વગેરેની બઢાવી બઢાવીને વાત કરવી તે.

**ડંફાસ**, સ્ત્રી૦ બડાઇની વાત.

**ડંબર**, ન૦ [सं. आडम्बर] ડોળ; ફટાટોપ; દેખાવ; ફુલારો. (૨) ઘટા; ઘુંમટ; ઘેરાવો.:–મેઘાડંબર. 'ડંબર' કયાંહિં વપરાતું નથી!

**ડભારણ**, ન૦ ડામ પડે એવું જે તે; ખોરણું. (૨) ડખસામણું. (૩) ઉપકાર કર્યાનું મહેણું; વાગ્બાણ.

**ડંભાવવું**, ક્રિ૦ સ૦ ડામ દેવરાવવો; વિકાર થતો અટકાવવા માટે બાળી મૂકવું; ચપકા દેવરાવવા; લાછા લેવા.

નહિ એવો ભાર આવી પડવો કે ઘાણ વળી જવો તે. ઉ૦ ડોસીએ તો ડાટ વાળ્યોરે, હૈયાનો હરખ ટાળ્યો રે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડાટવાળવો=તદ્દન ખરાબ કરવું, ઉંધું વાળીદેવું; ધૂળધાણી કરી નાંખવું.

**ડાટણું**, ન૦ ડાટાનું કામ કરે એવું જે તે; દાટા કે મુખબંધ તરીકે વપરાય એવું જે તે; બારસાખની ઉપરનું—નીચે જેવો ઉંબરો તેવુંજ ઉપલા ચોકઠામાં બેસતું લાકડું તે. (૨) ડાટવાનું જે કામ તે; ડાટવું તે.

**ડાટવું**, ક્રિ૦ સ૦ દાટવું; જમીન ખણીને તેમાં ઘાલવું-પુરીદેવું તે; જમીનમાં સંતાડવું; જમીનમાં ખાડો ખોદી કોઇ પણ વસ્તુને તેની અંદર મૂકી ઉપર માટી-વાળી દેવી તે. (૨) ભૂમિદાહ કરવું; ખોદી ઘાલવું.:-હિંદુ સિવાય બીજી પ્રજાઓ પોતાનાં મડદાંને દાટે છે. (૩) દાબીદેવું; નહિ ચર્ચવું કે નહિ ખુલ્લું કરવું.:-એ વાતને હાલ ડાટી દો. કહે૦ ડાટયા ભૂલે પણ લખ્યા ન ભૂલે.

**ડાટી**, સ્ત્રી૦ ગીરદી; ભીડ; ભરાવો; દાટી; દટ્ટી.

**ડાટો**, પું૦ દાટો; શીશી કુલ્લું વગેરે સાંકડા મોંનાં પ્રવાહી ભરવાનાં વાસણનું સાંકડું ને નાળચા જેવું મોં બંધ કરવાનું લાકડા કે કપડાનું ઢાંકણું તે; દટ્ટો; ડુચો; નાળચા જેવા મોંમાં બેસી રહે એવો જાડો લાકડાનો કકડો કે લુગડાનો-કાગળનો ડુચો તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડાટો દેવો= બંધ કરવું; ડુચો દેવો. ડાટો મારવો=બંધ કરવું; નાળચામાં દટ્ટો ઘાલવો; બંધ કરવું; દાર પુરવું. ડાટા કરવા=ઉપવાસને આગલે દિવસે પેટપૂર ખાવું. જુ. દાટો.

**ડાઢ**, સ્ત્રી૦ દાઢ [सं. दंष्ट्रा] જડબાંમાંના તળે ઉપરના ખોરાક ચાવવા-દળવાના જે દાંત તે. (૨) પકડ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડાઢમાં ઘાલવું= ખાઇ જવાનો પક્કો ભાવ કરવો, લક્ષમાં લેવું, ખાઇ જવાનો મનસુબો કરવો. જુ૦ દાઢ.

**ડાઢરખી**, સ્ત્રી૦ અવાળુ.

**ડાઢિયાળો**, પું૦ દાઢીવાળો; પુખ્ત ઉમ્મરે પહોચેલો-જેને દાઢી મુંછ ફુટેલાં હોય એવો મરદ આદમી.

**ડાઢિયું**, ન૦ રોજદાર; દનૈયું મજુર; દાઢિયું.

**ડાઢી**, સ્ત્રી૦ દાઢી; ગાલ હડપચી અને ગળા ઉપરના નિમાળા-વાળનો સમૂહ તે. (૨) હડપચી.

**ડાઢું** ન૦ ગાલ હડપચી ને ગળા ઉપર પુખ્ત વયના પુરૂષને આવતા વાળનો જથો તે; દાઢું; ચિબુક.

**ડાપણ**, ન૦ ડહાપણ; ડહાયાપણું; શાણપણ.

**ડાફરિયાં**, ન૦ જડે કે પત્તો લાગે નહિ તેમ છતાં આમ તેમ જોયા કે તપાસ્યા અથવા શોધ્યા કરવું તે, ફાંફાં. ધ્યાન-અવધાન વગર જોવું રખડવું તે; વિસ્મયથી કે મનના અસ્થૈર્યથી આમ તેમ ચકિત થઇ જોવું કે રખડવું તે. (૨) રામાટામા કરવા તે; ખાલી શૂન્ય મન હોવા છતાં દેખાવ કરવો તેઃ-એ ઘોડી ઉપરજ ફાઇલ છે ને શા માટે અમસ્તો ડાફરિયાં મારે છે ?

**ડાફુ**, ન૦ ડાચું ફાડીને એકદમ બચકું ભરવા જવું તે; લોગ્તિયું. (૨) બચકું; કરડ.:-કુતરાએ બે ડાફાં ભર્યાં. (૩) ચોર.

**ડાફોળિયાં**, ન૦ ખાલી શૂન્ય-અનવધાન મને આમ તેમ જોવું-વળખાંમારવાં તે; ફાંફાં; ડાફરિયાં.:-શહેરમાં આમતેમ ડાફોળિયાં મારવા જતો ના, નહિ તો કહિંક ગાડી તળે કચરાઇ જઇશ.

**ડાબ**, પું૦ દાબ; દબાણ તે; ધાક; અંકુશ; બીકઃ શેહઃ-છોકરાં ઉપર ડાબ રાખજો નહિ તો ગાંઠશે નહિ. (૨) ડાબવું તે.

**ડાબડિયું**, વિ૦ દાબડીના જેવું; દાબડી ઘાટનું:-ડાબડિયું તાળું.

**ડાબડી**, સ્ત્રી૦ ઢાંકણાવાળું નાનું પાત્ર; ડબી; દાબલી.

**ડાબડો**, પુ૦ ઢાંકણાવાળું મોટું પાત્ર; ડબો; દાબલો:-ઘરેણાનો દાબડો ડોસીએ સંતાડી દીધો. ટીમણનો ડાબડો ભૂલી ગયા તો પછી ભૂખે ડોકાશો. (૨) ગોળ પડઘી જેવો આખો નખ:-ઘોડા અને ગધેડાને પગે ચિરાયેલો નખ નહિ પણ આખો દાબડો હોય છે.

**ડાબણ**, ન૦ દબાણ; ભાર; બોજો કે જેની નીચે મૂકેલી વસ્તુ દબાય તે. (૨) દાબવું તે; દાબવાની ક્રિયા તે; દાબવાનું યંત્ર તે; ડાબણિયું.

**ડાબણિયું**, ન૦ દાબવાનું યંત્ર; જેનાથી વસ્તુ દબાય તે. (૨) પોલા મોંનું વાસણ. (૩) બારસાખના ચોકઠા ઉપરનું દબાણ રાખનારૂં લાકડું-પાટિયું.

**ડાબરિયું**, જુ૦ ડાબણિયું.

**ડાબલિયાળ**, વિ૦ ડાબિયાળ; ડાબી બાજુએ રહીને હિંડનાર-કામ કરનાર; ડાબોડી.

**ડાબવું**, ક્રિ૦ સ૦ નીચે મૂકેલી વસ્તુ ચગદાય-ચંપાય એમ કરવું તે; દાબવું; ચાંપવું; નીચે કે અંદર જાય એમ કરવું. ( ૨ ) અટકાવવું; બંધ પાડવું. ( ૩ ) છુપાવવું; સંતાડવું; નહિ જાહેર થવા દેવું. ( ૪ ) લાંચ આપવી; નરમ પાડવું. પીલવું ચગદવું; ઠેલવું; ઘાલવું; મૂકવું, ઉપડે-ઉંચું થાય નહિ એમ કરવું.

**ડાબાજમણી**, અ૦ વારાફરતી બન્ને બાજુએ; જેમ વારો આવે તેમ ડાબી અને જમણી તરફ; દક્ષિણ ને ઉત્તર બન્ને દિશા તરફ વારા ફરતી ફરતું રહે તેમ.

**ડાબિયેલ**, વિ૦ ડાબોડી, ડાબી બાજુએ જેને કામ કરવું ફાવતું હોય એવું.

**ડાબું**, વિ૦ પૂર્વ ભણી મોં કરી ઉભા રહેતાં આપણા શરીરની ઉત્તર તરફની બાજુ તે; બે હાથમાંનો ઉત્તર તરફનો હાથ તે ડાબો; પૂર્વ તરફ મોં રાખીને ઉભા રહેતાં ઉત્તર ભણીનું (અંગ) તે સંબંધી; જમણાથી ઉલટું; સવ્ય. (૨) અળખામણું, અણમાનીતું; અળગું:-એને ડાબો કરો એટલે બસ.

**ડાબોડી**, વિ૦ ડાબે હાથે કામ કરનાર; જેને ડાબે હાથે કામ કરવાની આદત પડેલી હોય એવું.

**ડાભ**, પું૦ [ सं दर्भ. ] પાતળી સાંકડી ને ધારદાર પાનડોવાળું એક ઘાસ; કુશ; જંગલી કાશ.

**ડાભડો**, પું૦ જંગલી-વધારે આકરો દર્ભ તે. (૨) દાબડો; ડબ્બો.

**ડાભોડિયું**, વિ૦ ડાબોડી.

**ડામ**, પું૦ [ सं. दग्धम् ] ચામડી ઉપર ગરમ વસ્તુનું જે ચકામું પડે છે તે; ગરમ ધાતુ કે દેવતા અડકવાથી ચામડી બળી જઇ જે ડાઘ પડે છે તે અને ચામડી બળતાં જે તીવ્ર દુઃખની અસર થાય છે તે; ચપકો; ગરમ ધાતુ કે અંગારાનો સ્પર્શ અને તેનો ડાઘ તે. (૨) ટીકો; ચાંલ્લો; ચપકો; કંઇ નહિ એવો અર્થ પણ રાખે છે:—એના કપાળમાં શું ડામ ? (૩) ટાઢો. જેમ ગરમ ધાતુ વગેરેના ચપકાથી ચામડી બળી જાય છે તેમ અત્યંત ટાઢી વસ્તુના સ્પર્શથી પણ ચામડી બળે છે અને એવી ટાઢી વસ્તુનો જે ચપકો તે ટાઢો કહેવાય છે. કેટલાંક દરદોના ઉપાય તરીકે ડામ દેવાય છે. પ્રત્યાઘાતક-સામી અસર કરવી એ ડામ ચિકિત્સાનું લક્ષણ છે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડામ દેવા=ગરમ ધાતુથી ચપકા દેવા. ડામ ચાંપવા=દઝાડવું; ચપકા દેવા. રૂ૦ પ્ર૦ એને આપ-

વાનું નથી એવા અર્થમાં એમ કહેવાય છે કે ' એને શું ડામ દે. '

**ડામચિયો,** પું૦ ગોદડાં મૂકવાની ઘોડી; પાટ.

**ડામણ,**–ન૦ ઘોડાં ગધેડાં દોડીને નાસી જાય નહિ તે માટે બન્ને છેડે ગાળાવાળું જે લાકડું તેમને પગે બાંધવામાં આવે છે તે. (૨) રેંટિયાના આરાઓ ઉપર જે દોરી બાંધવામાં આવે છે તે. (૩) અંગરખાની ચાળનું ઓટણ. (૪) સુકાનને ડાબી તરફ ફેરવી વહાણને જમણી તરફ વાળવું તે.

**ડામર,** પું૦ લાકડાં અને ખનિજ કોલસાની ધુણીમાંથી મળતો એક જાતનો કાળો બરડ પદાર્થ; રાળ; સુકાં લાકડાંની ધુણી અથવા વરાળનો જામેલો કચરો કે જે ઉનો કરતાં લાખની માફક ઢીલો થાય છે તે. ડામરનાં કાળાં ગચિયાં આવે છે. તે ભાગતાં બરડ હોવાથી કકડા થઈ ઉડી જાય છે. એના ભુકાને વાસણમાં ભરીને દેવતા ઉપર મૂકવાથી ખદખદીને ઓગળે છે. લોઢા ઉપર કાટ ચઢે નહિ અને લાકડું સડી જાય નહિ તે માટે ડામર લગાડાય છે. જર્મન રસાયનીઓએ ડામરમાંથી ખાંડ અને જુદી જુદી જાતના રંગો બનાવવાનું શોધી કાઢ્યું છે.

**ડામવું,** ક્રિ૦ સ૦ ગરમ ધાતુ કે અંગારાથી ચામડી ઉપર ચપકો દેવો; દઝાડવું; બાળવું. (૨) ઘોડાં ગધેડાંને પગે ડામણ બાંધવું.

**ડામાડોળ,** વિ૦ આમ તેમ ડગમગતું હોય તેવું; આમ તેમ ડોલ્યા કરતું હોય તેવું. (૨) ડગુમગુ; અસ્થિર; ચંચળ; એકે બાજુ તરફનું નમણ નક્કી નહિ જણાય એવી સ્થિતિમાં રહેલું.

**ડામીસ,** વિ૦ [અં.] જેને બદનામી લાગેલી હોય તે; જે ગુનેગાર ફરી કેદખાને જઈ આવેલો હોય તે; જાણીતો–છપાયેલો ચોર–ગુનેગાર. (૨) નાપાક; નીચ.

**ડામેલ,** વિ૦ ડામેલું; જેને ડામ દીધેલો હોય એવું.

**ડાયરો,** પું૦ ડહાયા ડહાયા માણસોનો જે સમુદાય તે; ડહાયાઓનો મેળાવડો; રાવણું. (૨) નાત–જમણ.

**ડાયું,** વિ૦ ડહાયું; શાણું; વિવેક વિનયવાળું.

**ડાયુંડમ,** વિ૦ ઘણું ડહાયું, ધીરૂં–શરમાળ.

**ડારો,** પું૦ ડર દેખાડવો તે; ધમકી, બીક; ભય બતાવવો તે; દહેસત. ઉ૦ ડોસે ડારો દઈ કહ્યું, હસવું ને થઈ હાણ.

**ડાલર,** પું૦ [ અં Doller ] ચીન તરફ, આફ્રિકામાં અને અમેરિકામાં ચાલતો ચાંદીનો એક ચલણી સિક્કો. ડાલરની કિમ્મત ચાર શિલિંગને દોઢ પેન્સ એટલે આપણા ત્રણ રૂપિયા ને દોઢ આના જેટલી ગણાય છે.

**ડાલું,** ન૦ [ सं. डल्लक ] ખાણનો ટોપલો; વાંસ કે ઘાસની ગુંથણીનું કરંડિયા જેવું પાત્ર; ઘાસ, લાકડાં કે હલકી ધાતુનું કંઈ ભરવા મૂકવાનું વાસણ.

**ડાહપણ,** ન૦ ડહાપણ.

**ડાહ્યું,** વિ૦ [ सं. दक्ष ] ડહાપણવાળું; શાણું; સમજુક. (૨) બહુ ચીકણું; ઉંડો વિચાર કરનારૂં; ચિબાવલું; દોઢ ચતુર. ઉ૦ વહુવારૂ માણસરે, ડાહ્યાં બહુ થાશો માં, જળ ભરવા એકલડાં રે, જમુના જાશોમાં. રૂ૦–પ્ર૦ દોઢડાહ્યું=બહુ ચીકણું; ચિબાવલું. કહે૦ ડાહ્યા સાસરે ન જાય ને ગાંડીને શિખામણ દે. ડાહ્યો તે ઘરડો. ડાહ્યો દીકરો દેશાવર ભોગવે ને ડાહી વહુ ચુલામાં પેસે. મૂર્ખ મિત્ર કરતાં ડાહ્યો દુશ્મન સારો. ડાહીના ગાંડા ને ગાંડીના ડાહ્યા.

**ડાળ,** ન૦ છોડ કે ઝાડના મુખ્ય થડમાંથી નીકળતા ફાંટાઓમાંનો એકેક તે; શાખા; ફાંટો; ક્રિ૦ પ્ર૦ ડાળે વળગવું=આશ્રય–આજીવિકાને સાધને બાઝવું: ધંધે લાગવું;

તારણ–ઉદ્ધાર–બચાવ થાય એમ કરવું. કહે૦ જે ડાળે બેસવું તે ડાળ ન કાપવી =જેનો આશ્રય લીધો હોય તે સાચવવું; છેદવું નહિ.

**ડાળખી,** સ્ત્રી૦ નાની ડાળી; કુંપળિયું; શાખા.

**ડાળખું,** ન૦ નાનું ડાળું; ઘણી ડાળખીઓ વાળી શાખા; ડાળ; શાખા પ્રશાખાવાળો ઝાડ કે છોડનો પાંદડાંવાળો અવયવ.

**ડાળાંપાંખડાં,** ન૦ ડાળીઓ ને પાંખડીઓ સાથે હોય તે; શાખા પ્રતિશાખા.

**ડાળી,** સ્ત્રી૦ નાનું ડાળું; શાખા; કિસલય.

**ડાળું,** ન૦ છોડ કે ઝાડના થડમાંથી નીકળેલો ફાંટો તે; શાખા; ડાળ. રુ૦ પ્ર૦ ડાળાં પાંખડાં જુદાં કરવાં=ડાળીઓના ફાંટા અને પાંદડાંવાળા પલ્લવ વગેરે છુટું કરી નાંખવું. (૨) સાંધા--સંબંધ જુદા પાડી દેવા. મા છોકરાંને વિજોગ પડાવવો. (૩) છિન્ન ભિન્ન કરી નાંખવું.

**ડાંક,** પું૦ મોટી અને લીલી માખ. (૨) નંગને તેજ મળવા માટે તે જડતા પહેલાં તેની નીચે જે ચકચકિત પતરી મૂકવામાં આવે છે તે. (૩) ધાતુના સાંધા પુરવાને જે ભુકી મૂકવામાં આવે છે તે; રાય.

**ડાંખળી,** સ્ત્રી૦ છોડ કે ઝાડની જે નાની ને નાજુક ડાળી તે; કિસલય; જેને મહોર અને ફૂલ–ફળ વગેરે લાગે છે તે ડાળી. (૨) નાની ડાળીઓના કકડા તે; ફૂલ અને શિંગની પાંખડીઓનો ભુકો–રજ તે; ગોતર; ઘાસની સળીઓ.

**ડાંખળું,** ન૦ ડાળખું, ડાળી; કિસલય; કુંપળ. (૨) ડાળીનો સુકો કકડો; શાખાનો એક નાનો ભાગ–સુકો કે લીલો. (૩) ડાળીઓના કકડા–ભુકો.

**ડાંગ,** સ્ત્રી૦ મોટી લાંબી અને મજબુત લાકડી; છેડે લોખંડ જડેલી વાંસની લાકડી.

**ડાંગર,** સ્ત્રી૦ [સં. कडंगर] જેમાંથી ધોળા કે લાલ ચોખા નીકળે છે એવું છાલાંવાળું ઘાસિયા ધાન્ય; શાલી; ભાત.

**ડાંગેર,** સ્ત્રી૦ જુ૦ ડાંગર.

**ડાંડ,** પું૦ દંડાથી–મારથી કામ લેનારો; અસભ્ય–લાંઠ માણસ. (૨) બૈરાં છોકરાં વગરનો માણસ; છડો–વાંઢો. (૩) લબાડ –લુચ્ચોલફંગો, ધૂર્ત–ઠગ. બેશરમો; લંઠ માણસ.

**ડાંડગાઇ,** સ્ત્રી૦ ડાંડાઇ.

**ડાંડગો,** પું૦ ડાંડ; લંઠ; લુચ્ચો; બેશરમો.

**ડાંડલી,** સ્ત્રી૦ ડાંલ્લી; ડાળી; ડાળખી; મૂળા વગેરેનાં પાંદડાં વચ્ચેની કુમળી કુંપળ. (૨) ડાંડી, નાનો હાથો.

**ડાંડલો,** પું૦ ડાંલ્લો, ડાંડો; કુમળી શાખા. (૨) પાનની અંદરનો રેસો; કુમળી ડાળીનો ફણગો–અંકુર. (૩) ડંડો; હાથો; યંત્રાદિકનાં ચક્કર ફેરવવાનો હાથો; પકડ; આધાર તરીકે પકડાય એવો ખીલો:–વિમાનનો ડાંડલો. (૪) કાને પહેરવાની પાંદડી, વાળી કે વાળાનો લાંબો આંકડો.

**ડાંડા,** પું૦ જુવારના લીલા સાંઠાના કકડા; સ્વાદિષ્ટ રસભરેલા તાજા લીલા સાંઠાની પેરાઇઓ; હુડાં.

**ડાંડાઇ,** સ્ત્રી૦ ડંડાબાજી; લુચ્ચાઇ, ઠગવિદ્યા. (૨) જુઠું બોલી–ફરી જઇને કે બીવરાવીને કામ કરવાની રીત–વૃત્તિ તે; ઢોંગાઇ. (૩) દંડો દેખાડીને ફરી જવાની રીત તે; નાગાઇ; ડાંડપણું કરવું તે.

**ડાંડિયાટોળી,** સ્ત્રી૦ ડાંડ માણસોની મંડળી; લુચ્ચા લફંગા ને જુઠા ઠગ દગલબાજોની ટોળી તે.

**ડાંડિયારસ,** પું૦ ભિલ્લાદિક લોકો હોળી અથવા બીજા તહેવારને પ્રસંગે સ્ત્રી પુરૂષ એક સાથે કુંડે પડીને દાંડિયા રમે છે તે; એક પુરુષ અને એક સ્ત્રી એમ ગોળ કુંડાળે રહી દાંડિયાની રમત રમવી તે; રસિક

ખેલન; રાસ ખેલન; દાંડિયા રમવા તે. આ રમતમાં લડાયક ઢબે વાગતા ઢોલને લીધે દાંડિયા રમનાર વીર રસના ખૂબ તાનમાં ચઢી જાય છે માટે આને 'દાંડિયારસ' કહેવામાં આવે છે. આ એક અસલી અનાર્ય ભિલ્લ લોકનો નાચ છે. એમ કહેવાય છે કે, શ્રીકૃષ્ણ દરેક ગોપી દીઠ એક એક સ્વરૂપ ધારણ કરી રાસ-ડાંડિયાની રમત રમ્યા હતા.

**ડાંડિયું**, વિ૦ ડાંડાઇ કરનારૂં, ડાંડની માફક વર્તનારૂં-ચાલનારૂં; લુચ્ચું; ઠગારૂં; ધૂર્ત; લફંગું; બીવરાવીને કામ કરાવી લે એવું. (૨) ન૦ લાંબા ધોતર કે સાલ્લાની વચલો ફાટેલો (ઘસાઇ ગયેલો) ભાગ કાઢી નાંખી બન્ને તરફના બે નહિ ઘસાઇ પિસાઇ ગયેલા કકડા સાંધીને બનાવેલું ટુંકું લુગડું.

**ડાંડિયો**, પું૦ ડાંડાઇ કરનારો; ડાંડ; લુચ્ચો; લફંગો. (૨) ડાંડી વગાડતાં વગાડતાં બધે ફરીને ચોકી કરનારો; રોન ફરનારો; ડાંડી પીટનારો. (૩) લાકડીનો ટુંકો કકડો; ડંહુકો, દંડો; ઢોલ-નગારાં વગેરે વગાડવાનો લાકડાનો ડંકો.

**ડાંડી**, સ્ત્રી૦ જેના બન્ને છેડાઓ તરફ સમાનાંતર તાજવાનાં પલ્લાં રહે એમ કેન્દ્રથી પકડવાની લાકડી; તાજવાંની લાકડી. (૨) પંખા વગેરેનો નાજુક પાતળો હાથો. (૩) દંડીકો મારવાથી વાગે એવી થાળી-ઘડિયાળ કે ચામડાનું વાજું તે. થાળી પીટવી-ડાંડી પીટવી, ડાંડી પિટાવ=ઢંઢેરો. (૪) ધજા ચઢાવવાની લાકડી; વાવટા કાઠી. (૫) સીધી કિનારી; એક સરખી સીધી ધાર તે:-નાકની ડાંડી.

**ડાંડો**, પું૦ લોઢા અથવા લાકડાનો લાંબો ને જાડો કકડો તે; ડંહુકો; દાંડો; લાઠો; આધાર માટે કે યંત્રાદિક ફેરવવા માટે પકડવાનો જે ખીલો તે:-વિમાનનો ડાંડો. (૨) દંહુકો, ડંડો; જાડો અને ટુંકો લાકડીનો કકડો. (૩) લાટ; ધરી; લટ્ઠો. (૪) પરાઇ; મુસળ. (૫) ફણગો; ગરજો; અંકુર; પ્રરોહ.

**ડાંભવું**, ક્રિ૦ સ૦ ડામવું; દઝાડવું; અગ્નિ કે અગ્નિમાં તપાવેલી ચીજ ચાંપવી; દાબીને અડકાડવી. (૨) વિકાર પામે નહિ અથવા વિકરે નહિ તેમ કરવું; બાળી-ચાંપીને દાબીદેવું.

**ડાંભો**, પું૦ એક વનસ્પતિ છોડ; એક ભાજી.

**ડાંલ્લો**, પું૦ કુમળો વનસ્પતિનો અંકુર;કુમળી શાખા. (૨) દંડ; ડંકો; નાનો લાકડી જેવો કકડો. (૩) હાથો; ખીલડો.

**ડાંસ**, પું૦ પાણીની સપાટીપર કે જમીનપર રહેતું ડંખ દેનારું પાંખોવાળું એક જંતુ; મચ્છર. મચ્છર કરતાં ડાંસ લગાર મોટા હોય છે.

**ડિંગ**, ન૦ (સ્ત્રી૦) ખોટી-બનાવટી વાત;ગપ; કોઇને ભ્રમમાં નાંખવાને કહેલી કે ઉડાડેલી અફવા; ખાલી બડાઇની વાત; ગર્ભછાંટ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડિંગ મારવી=ખોટી વાત ઉડાડવી; બડાઇ બતાવવાને બનાવટી જોડકહું જોડી કાઢવું. રૂ૦ પ્ર૦ ડિંગમારવી=અધિકાર ન હોવા છતાં અધિકાર છે એમ ખોટું જણાવી સત્તા ચલાવવી તે. ડિંગમારું=ખોટી બનાવટી મોટી-ગપ-વાત ઉડાવનાર.

**ડિંગરી**, સ્ત્રી૦ એક જાતની ભાજીનું શાક.

**ડિંગલું**, ન૦ સપાટી અથવા હદની બહાર દેખાતું અણિયું; અંતભાગ; શિખર; ટોચ; મથાળું; માથું:-જોત જોતામાં ડિંગલું ઉડાડી મૂકશે. (૨) કોઇ છોડ કે શુવેર વગેરેનો કુમળો શિખાંતનો ભાગ; નવો તાજો ગાંઠની ઉપર ફુટી નીકળેલો અંકુર; શાખાપ્રાંત અને તેનો ઝટકે કાપીને જુદો

પાડેલો કકડો.:-થુવેરનું ડિંગલું. ઝટકો મારીને કાપી નાંખેલો શાખા ઉપરનો નાજુક કુમળો અવયવ-ભાગ તે. (૩) પાન વગરની ઓડીશેડી દૂધ ભરેલી શાખા.

**ડિંગળ**, ન૦ ઘણી ડિંગોનો સમુદાય તે; બનાવટી-ખોટી વાતો તે; ખાલી બનાવટ; ખોટે ખોટું-ગપસપિયું જે વિતંડ તે; બનાવટી લાંબી વાત કે જોડકહું તે. (૨) ગાયન કે ગીતના રાગોનું લાંબું પિંગળ તે. ડિંગળ ભાષા=ખોટી બનાવટની બાની; ડીડવાણું.

**ડિંટ**, ન૦ ડિંટું; ફળ જે ઠેકાણેથી ડાળી સાથે જોડાયેલું હોય છે તે ભાગ; ફળ, શિંગ વગેરેનો તે ભાગ કે જે ડાળી સાથે જોડાયેલો હોય છે. (૨) મૂળ; બીજ; જેમાંથી નવો ફણગો થાય છે તે વસ્તુ કે સ્થાન. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડિંટ જવું=જડમૂળથી નાશ થઇ જવો; જેમાંથી નવી ઉત્પત્તિ થવાનો સંભવ હોય તે અવયવનો નાશ. ડિંટ કાઢવું=જડ મૂળથી કાઢી નાંખવું; નખોદ કાઢવું; કોઇ અવશેષ રહે નહિ એમ કરવું.

**ડિંટડી**, સ્ત્રી૦ થાનનું ટોચકું; સ્તન ઉપરનો બોરિયા જેવો અગ્ર ભાગ તે; સ્તનાગ્ર; ચુચુક.:-રજપૂતાણીની ડિંટડીએ ધાવેલો હોય તે તો કદાપિ ડરેજ નહિ.

**ડિંટડું**, ન૦ ડિંટું; અણિયું; અગ્રભાગ.

**ડિંટવું**, ક્રિ૦ સ૦ ડિંટામાંથી તોડવું; જે ઠેકાણેથી ડાળીને ફળ લાગેલું હોય તે ઠેકાણેથી તેને તોડીને ડાળી-ડાંખળીથી જુદું કરવું તે; ફળ, શિંગ ને ફૂલ વગેરેને તેના અગ્રથી જુદાં પાડવાં.:-ગુવારફળી ડિંટવી. (૨) ફળને લાગી રહેલી શાખા-ડાંખળીઓ તોડી નાંખવી, જુદી કરવી.:-કેટલાક લોક કેશંને ડિંટીને આથે છે ને કેટલાક વગર ડિંટે આથે છે. ડિંટાવાળાં હોય તે ચપચપ પકડીને ખવાય છે.

**ડિંટી**, સ્ત્રી૦ ડિંટડી.

**ડિંટું**, ન૦ ફળનો તે ભાગ કે જે શાખા સાથે લાગેલો હોય છે; ડાળી અને ફળને જોડનારો જે ભાગ તે; ફલાગ્ર; શાખાનો અગ્રભાગ; વનસ્પતિનું કે અવયવનું અણિયું. (૨) ફૂલની ડાંખળી; ફૂલને લાગી રહેલી-જેની ઉપર ફૂલ આવેલું હોય તે નાની સળી જેવી શાખા.:-મરચાનાં ને ફૂલનાં ડિંટાં. (૩) મૂળ; જેમાંથી નવો પ્રરોહ નીકળે છે તે બીજનો અવયવ ભાગ.

**ડિંડ**, વિ૦ વાણિયાની એક જાતિ-નાત.

**ડિંડવાણું**, ન૦ ગોટાળાવાળું હોય એવું; ગડબાડ્યું; ખરુંખોટું જાણીતું અજાણીતું એવું; અનિશ્ચિત ઠરઠેકાણા વગરનાં કામકાજ, વહીવટ વગેરે તે; ખોટું ખરું દમેદમ જુઠે જુઠું ગેરવહીવટે ચાલતું હોય એવું જે કંઈ તે; જુઠું ખોટારૂં; અંધેરકરતુક. (૨) ગોટાળો; ગોલમાલ; અંધેર; ગેરવહીવટ; ખોટેખોટું તે. (૩) ખાલી ફટાટોપિયું જે કંઇ અંધેર તે.:-આવું ડિંડવાણું લાંબો વખત નહિ ચાલે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડિંડવાણું ચલાવવું=ખોટે ખોટું-ઉપરથી થાગડથાગડ કરી જુઠાણું ચલાવવું તે.

**ડિંડવું**, ન૦ અંદરથી પોલું-પોચું માવો ભરેલો હોય એવું ફળ તે; ડોડું; ડોડવું; જિંડવું; છોડાવાળું અંદરથી પોચું એવું ફળ.:-આકડાનાં ડિંડવાં, ધંતુરાનાં ડિંડવાં. ખસખસ-અફીણનાં ને કપાસનાં ડિંડવાં. (૨) વનસ્પતિની કુમળી શાખા અથવા તેનો કકડો.:-થોરનાં ડિંડવાં બાફીને બાંધવામાં આવે છે.

**ડીચકું**, ન૦ ફળને શાખા સાથે જોડી રાખનારો અગ્ર ભાગ તે; ડિંટું. (૨) સપાટીપર ઉપસી આવેલો નાની ગાંઠ જેવો સોજો તે; વરસોળી જેવી ગાંઠ-ગુંજ તે;

સપાટીની બહાર નીકળેલો જે ભાગ તે; અસંપૂર્ણ નાનો અવયવ. (૩) ટોચકું; શિખર; ગાંઠ જેવું ઉંચું અણિયું.:–નાકનું ડીચકું=ટેરવું.

**ડીચો,** પું૦ એક જાતનું પંખી.

**ડીફવું,** ક્રિ૦ સ૦ મુશ્કેલીથી બજાવવું, કંટાળાથી મહા મહેનતે પુરૂં કરવું.

**ડીફીનાંખવું,** ક્રિ૦ સ૦ જેમતેમ કરીને પાર મૂકવું; કોઇ પણ પ્રકારે પુરૂં કરવું.

**ડીપું,** ન૦ લીલી કુમળી ડાળીનો કકડો; પાન વગરનો લીલી શાખાનો અગ્રભાગ.:–થોરનું ડીપું. (૨) જાડી ને ટુંકી લાકડી; નાની પરોણી; ગધેડાં હાંકવાની ડફણી. (૩) લાકડાનો ટુંકો નાનો કકડો.:–તેજીને ટુંકારો ને ગધેડાને ડીફાં–ડિંપું–ડિંફાં.

**ડીબું,** ન૦ ડચકો; ગાંઠ જેવું સપાટી ઉપર ઉપસી આવેલું ડીચકું તે; ઢેકો. (૨) બીબું.

**ડીબો,** પું૦ ડચુરો; ડુમો; શોકના આચકાથી છાતી ભરાઇ આવી રડાય કે બોલાય નહિ એવું થઇ આવવું તે; છાતીની મુંઝવણ તે. (૨) મોટો લખોટો.

**ડીમચું,** ન૦ ઢીમચું; વેઢો; લાકડાનો બેડોળ કકડો.

**ડીલ,** ન૦ શરીર; અંગ. (૨) દિલ; મન.

**ડીસાવળ,** વિ૦ વાણિયાની એક નાત; બ્રાહ્મણ, વાણિયા કે બીજી વર્ણની એક ઓળખ.

**ડુઓ,** પું૦ ડુવો; રગડો; જાડું પ્રવાહી; તેલ દિવેલની નીચે ઠરેલો મેલ; અથાણાનો રસકસ. (૨) ડુંઘો; પ્રવાહી પદાર્થ પીરસવાનું હાથાવાળું વાસણ.

**ડુકરી,** સ્ત્રી૦ ભુંડણ; ડુક્કરની માદા.

**ડુકરો,** પું૦ ભુંડ; શૂકર; નરડુક્કર. (૨) ગંદો ને જાડો ચરબી ભરેલો માણસ; ઢોંગો.

**ડુકાવું,** ક્રિ૦ અ૦ ચુકવું; ભુલાવું; ભૂલ ખવરાવવી તે; કાચકાંની રમતમાં છોકરાઓ બોલે છે કે–તેણે મને ડુકાવ્યો.

**ડુકીજવું,** તાકીજવું.

**ડુક્કર,** [सं. शूकर] જાડું ગંદું અને કાતી જેવી લાંબી રાક્ષીવાળું ઘેટા જેવું ચોપગું પ્રાણી; ભુંડ; શૂકર; વરાહ; સૂવર. આની સહેજસાજ ફરકવાળી ઘણી જાતો થાય છે. ગામડાં કે શહેરોમાં થતી અને ગલીચ જણાતી જાત ભુંડ કહેવાય છે અને જંગલમાં રહેતી મોટી રાક્ષીવાળી જાત સૂવર કહેવાય છે. સૂવર બહુ જોરાવર હોઇ તેના સપાટામાં આવનાર પ્રાણીને બહાર નીકળેલી કાતી જેવી રાક્ષીથી ચીરી નાંખે છે.

**ડુગડુગિયું,** ન૦ પહોળા નળા જેવું ને બન્ને મોઢે ચામડું મઢેલું હોઇ ગાંઠવાળી દોરીથી હલાવતાં વાગતું એવું વાજિત્ર; ડમરૂં; ડાખલું; ડુગડુગી. મદારીનું ડુગડુગિયું.

**ડુગડુગી,** સ્ત્રી૦ ડુગડુગિયું; ડમરૂં; નાનું ડાખલું.

**ડુઘો,** પું૦ મોટા વાડકા જેવું ટુંકા ડાંડાનું પ્રવાહી વસ્તુ પીરસવાનું વાસણ;ઓઘરાળો.

**ડુચડો,** પું૦ ડુચો; ચિંથરાનો ડણુચો, લોચો કે દાટો તે. (૨) ગાભો; ચિંથરાંનો જથો. (૩) કુચો; જાડી પિંછી–ધોળવાની. (૪) મોટો કોળિયો; બુક.

**ડુચવું,** ક્રિ૦ સ૦ પાણીના પાત્રને હોઠ અડાડી પીવું; પાત્રને મોઢે માંડવું. (૨) ડુચા ભરવા; ગડબવું; દાટો મારવો. (૩) મોટે કોળિયે ખાવું.

**ડુચો,** પું૦ જુના લુગડાનો ફાટચોતૂટચો કકડો; ચિંથરૂં; ગાભો. (૨) ચિંથરાંનો લોચો; ગાભાઓના લોચાનો દાટો. (૩) મોં ભરાઈ જાય એવો મોટો કોળિયો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડુચા કાઢવા = થકવી નાંખવું; ફાડી તોડીને કકડે કકડા કરી નાંખવું; ધમકાવવું. ડુચો મારવો=બંધ કરવું; પ્રવાહી કે ચૂર્ણ બહાર નીકળી પડે નહિ તે માટે સાણું–કાણું ચિંથરાં દાબીને બંધ

કરવું. મૌન રહેવું. મોઢે ડુચો મારો. (૪) તૂર; ચુંથો.:–ફટાકાના ડુચેડુચા ઉડી ગયા. ડુચા ઉડી જવા=રજ રજ જેટલા કકડા–ગાભા થઇ આમ તેમ ઉડી જવા. (૫) વિ૦ અશિક્ષિત; રાભો; કંઇ સ્વાદ રૂપ કે રસની કિમ્મત–તુલના વગરનો.:–એ તો ડુચો છે એને ગાય ગધેડાની શી ખબર? (૬) ખેડુત; કણબી; ગામડિયો.:–તમે ડુચા ભાયડા શહેરીની સફાઇમાં શું સમજો.

**ડુણાઇજવું**, ક્રિ૦ અ૦ રંધાતાં દાઝયાથી ખરાબ વાસવાળું થઇજવું; દાઝયાથી વાસ કાઢતું થવું; રંધાતાં દાઝીજવું; દુણાઇજવું.

**ડુણાવું**, ક્રિ૦ અ૦ દુણાવું; રંધાતા અનાજનું દાઝવું; દાઝયા જેવી વાસવાળું થવું. (૨) મનમાં ચણચણવું; મનની અંદર ને અંદર બળવું–કઢવું.

**ડુપકી**, સ્ત્રી૦ ડુબકી; પાણીની અંદર પેસીજવું તે; માથે પાણી ફરી વળે તેમ પાણીની સપાટીની અંદર જઇ થોડીવાર અદૃશ્ય રહેવું તે.

**ડુપટ્ટો**, પું૦ બન્ને બાજુએ લબડતું રહે એમ પુરુષે ખભે નાંખવાનું વસ્ત્ર; ખેસ; દુપટ્ટો; પિછોડી; ચલોઠો.

**ડુબકી**, સ્ત્રી૦ ડુપકી; પાણીમાં ડુબી રહેવું તે; માથા ઉપર પાણી ફરી વળે એમ પાણીમાં ઝંપલાવું તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડુબકી મારવી=પાણીમાં પેસવું; પાણીમાં ઉંડા ઉતરવું. (૨) ગુમ થવું; અદૃશ્ય થવું; દૂર ખસી જવું.:–તમે તે વખતે કયાં ડુબકી મારી ગયા હતા?

**ડુબવું**, ક્રિ૦ અ૦ પાણીની અંદર જવું; પાણીમાં ગરક થઇ જવું; પાણી કે પ્રવાહીમાં અદૃશ્ય થઈ જવું; (૨) પાણી કે પ્રવાહીમાં બુડી જઈ ગુંગળાઇ મરવું; બુડવું. (૩) પાપી થવું; કર્મ બાંધવાં. (૪) સંસારની દુગ્ધાથી રિબાવું. (૫) દબાઇ જવું; ગરક થઇજવું; નુકસાનમાં આવવું; તલ્લીન થઈજવું.

**ડુબળું**, જુ૦ દુબળું.

**ડુબળો**, પું૦ દુબળો.

**ડુબાડવું**, ક્રિ૦ સ૦ કોઇ ડુબે એમ કરવું; બુડાડવું; પાણી કે પ્રવાહી ઉપર ફરીવળે એમ કરવું. (૨) નુકસાન આપવું; ગેરલાભ થાય એમ કરવું; ડુબાવવું. (૩) ચકચુર કરી નાંખવું; તલ્લીન કરવું.

**ડુબાડુબ**, વિ૦ ડુબે ને જરા દેખાય એમ થઈ રહેલું હોય તેવું; લગભગ ડુબ્યા જેવુંજ થઈ રહેલું હોય તેમ; ડુબડુબાં.

**ડુબામણું**, વિ૦ ડુબી જવાય એવું; માથે પાણી ફરી વળે એટલું ઉંડું.:–પૂર ઉતરી ગયાને ઘણો વખત થયો, હવે ડુબામણું પાણી નથી.

**ડુબાસ**, પું૦ દુબાસ; વહાણનો દલાલ; વહાણો ભાડે રાખી આપવા માલ ચઢાવવા ઉતારવાની ગોઠવણ કરી આપનારો મારફતિયો.

**ડુમચી**, સ્ત્રી૦ [ फा ] ઘોડાની પીઠ ઉપરથી સાજ ખસી જાય નહિ તે માટે પુંછડાના મૂલ સાથે બાંધવામાં આવતી સાટ. (૨) ઘોડાનો થાપો. (૩) વિ૦ કુંજરાયેલું.

**ડુમડુમ**, અ૦ ઠોકતાં ઢોલકામાંથી નીકળતો એવો અવાજ.

**ડુમાસ**, ન૦ દુમાસ; એક જાતનું કપડું.

**ડુમો**, પું૦ દુમો; બીકથી અથવા શરમથી કોઇ જોડે બોલતાં શરમ લાગવી તે; ડચુરો. દુઃખ કે શોકના અતિશયે છાતી ભરાઇ આવવી તે.

**ડુલવું**, ક્રિ૦ અ૦ જતું રહેવું; ખતમ થઇ જવું; બદલાના સુમારમાં નહિ રહેવું; કિમ્મતે ભરપાઇ થઈજવું.:–વાડી વજીફા વર્ષો વીતતાં વ્યાજમાં સાવ ડુલી ગયાં. (૨) બુડી–ડુબી જવું; ગરક થઇજવું;

સમ પ્રમાણમાં નહિ રહેવું; હારમાં જતું રહેવું. (૩) અમુકની આગળ કુછબિશાદમાં નથી, એવા અર્થમાં વપરાય છે.

**ડુવો,** પું૦ રગડો; જુઓ ડુઓ.

**ડુસકું,** ન૦ ડસકું; માનસિક દુઃખ અથવા શારીરિક થાકને લીધે ઉતાવળે ચાલેલો શ્વાસ સરખો થતાં વચમાં વચમાં જે મોટો અને ઉંડો શ્વાસ લેવો પડે છે તે; રોવાથી ઉશ્કેરાયેલા શ્વાસને બેસતાં જે ઉંડા નિઃશ્વાસ લેવાય છે તે; રોઇ રહ્યા પછી રહી રહીને જે ડચકાં આવે છે તે.

**ડુસવું,** ક્રિ૦ અ૦ દાબી–ચાંપીને ભરવું; મોટે મોટે કાળિયે ખૂબ ખાવું; અકરાંતિયાપણે ખાવું કે પીવું તે.ઃ–લાડો તો ડુચે ડુચે ડુસે રે.

**ડુંખ,** સ્ત્રી૦ શાખાગ્ર; અણીની કુમળી પાંખડી; કિસલયની અણીનો ભાગ તે. ઝાડ–છોડના શાખાગ્ર કરતાં વેલના અગ્રભાગ માટે આ શબ્દ બહુ વપરાય છે. (૨) બે ત્રણ પાંદડાંની તાજી બહુજ કુમળી અને ફુટતી ઉપરની ડાળખી. ઉ૦ ડુંખ સાહીને તોડયા છે ડમરા, રઘુપતિરામ.

**ડુંખરાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ ધોંટો કાઢીને બીવરાવવું; ડરી જાય તેમ ખીજવું; ડરાવવું; ભય બતાવવો.

**ડુંગર,** પું૦ [સં. तुंग] જમીનની સપાટીથી ઘણો ઉંચો નીકળેલો ને થોડા વિસ્તારને રોકતો પત્થર કાંકરા કે માટીનો મોટો ટેકરો તે; નાનો પર્વત; મોટા પર્વતમાંના જે ઢોળાવવાળા ઉંચા ઉંચા ટેકરા તે; પહાડ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડુંગર નવરાવવો=ડુંગરપરની વનસ્પતિ બાળી મૂકવી; દવ લગાડવો. ભિલ્લ લોકો મંદવાડ કે બીજા કોઇ વહેમને વખતે ડુંગર નવરાવવાની બાધા રાખે છે. આથી ડુંગર ઉપર ચોમાસામાં ઉગેલું ને શિયાળા ઉનાળામાં સુકાઈ ગયેલું ખરસલું બળી જઇ ડુંગરો ચોખ્ખો થાય છે. કહે૦ ડુંગરા દૂરથી રળિયામણા=મોટા માણસ ને મોટી ચીજ દૂરથીજ સારી લાગે છે પાસે જતાં કે પરિચય પાડતાં તે તેવી સારી કે લાભકારક જણાતી નથી, અર્થાત્ મોટી વસ્તુ દૂરજ સારી.

**ડુંગરવટ,** વિ૦ પહાડી; ડુંગરાળ. (૨) ના. ડુંગરમાંનો રસ્તો.

**ડુંગરાળ,** વિ૦ પહાડી; જેમાં ઠેકઠેકાણે ડુંગરા હોય એવું. (પ્રદેશ.) ૨ ડુંગરનું.

**ડુંગરી,** વિ૦ ડુંગરનું; ડુંગરમાં થતું–નીપજતું; ડુંગર સંબંધી. (૨) સ્ત્રી૦ ટેકરી; નાનો ડુંગર.

**ડુંગરો,** પું૦ નાનો પર્વત; પહાડ; મોટો ટેકરો. (૨) મોટો ઢગ.

**ડુંગળાવું,** ક્રિ૦ સ૦ ચીમળાવું; કુંજરાઇ જવું; છોડ કે વેલાની વૃદ્ધિ અટકવી તે. (૨) વેલાનાં ફળ કોઇ કારણે જેવડાં થવાં જોઇએ તેવડાં નહિ થતાં ચીમળાઇ નાનાં થઇજવાં તે.

**ડુંગળી,** સ્ત્રી૦ મૂળા વગેરેની જાતિનું એક અતિ ઉગ્ર વાસવાળું અને ઉપરાઉપરી વિંટાયેલાં કોમળ પડની ગાંઠ જેવું કંદમૂળ; પ્યાજ; પલાંડું; રાજગરી; કૃષ્ણાવળી; કાંદો. આ કંદ શાકના કામમાં આવે છે પરંતુ ઉગ્રગંધી હોવાથી સારા લોક તેને ખાતા નથી.

**ડુંગો,** પું૦ માટીનો હુક્કો; ધંતુરી; ચલમ. (૨) દુંગો; રાતે ચોરી કરનારો; ચોર. (૩) વિ૦ ધૂર્ત્ત; લુચ્ચો; છેતરી જાય પણ છેતરાય નહિ એવો. (૪) માતેલો.

**ડુંચવું,** ક્રિ૦ સ૦ ડુચવું; ડુચે ડુચે–મોટે કોળિયે ખાવું; દાબીને–અકરાતિયાપણે ખાવું.

**ડુંચું,** વિ૦ મેલું ગંદું–સાબડભોથું; ટાપટીપ વગરનું; સાદું; ડુચા જેવું; ગામડિયું.(૨) ના૦ ઘાસનો પુંજો; ગમાણનું કે ઢોરને પગે અટવાયેલું ઘાસ તે.

**ફુંટી,** સ્ત્રી૰ દુંટી; નાભી. રૂ૰ પ્ર૰ ફુંટીનો વાળ=જેની એકકે વલે નહિ એવું તે. કહે૰ ફુંટીનો વાળ નહિ તોડયામાં ને નહિ ખોડયામાં. જેનો કંઇ ઉપાય જ થઈ શકે નહિ એવું તે. ફુંટીનો ઉમળકો-અંતઃકરણનો-અંતરના પ્રેમ ભાવનો ઉછાળો તે. ફુંટીનું હસવું = અંતરના ભાવનું હાસ્ય તે.

**ફુંટો,** પું૰ સપાટી ઉપર તરી નીકળેલો ફુલેલો ગાંઠ જેવો ભાગ તે; ડચકો; ગાંઠો; ઢેકો; ફુંટી ઉપરની ચામડીનો ગઠ્ઠો.:-ફુંટાવાળી કોઠીઓ હવે કોઇ વાપરતું નથી. મોટી ફાંદ જેવી સપાટી ઉપર થોડો ઉપસેલો ભાગ તે. ગોળ કે લંબ ગોળ સપાટી ઉપર નીકળેલી આગળ દેખાતી અણી. પાયરીની કેરી તેના ફુંટાને લીધે તરત ઓળખાઇ આવે છે. ફુંટાળી કેરી.

**ફુંદ,** સ્ત્રી૰ [સં. તુંદ્નિ-નાભી.] પેટનો બહાર ધસતો ને લબડતો થોલો; ફાંદ.

**ફુંદાળું,** વિ૰ ફાંદવાળું; મોટા પેટનું.

**ફુંદાળો,** પું૰ મોટી ફાંદવાળો-ગણપતિ; ગણેશ. ઉ૰ ફુંદાળો દુઃખ ભંજનો, સદાય બાળે વેષ, પ્રથમ પહેલો પૂજીએ, ગૌરીપુત્ર ગણેશ. દુંદાળો.

**ફુંડી,** સ્ત્રી૰ દાંડિયાથી વગાડવાની નાની નગારી અથવા ધાતુની થાળી; ડાંડી; પડો-પટહ.:-ફુંડી પિટાવવી=ફુંડી વગડાવવી અને તેના અવાજથી એકઠા થયેલા લોકના ટોળાને જે કહેવાનું હોય તે જાહેર કરવું.:-શહેરમાં એવી ફુંડી પિટાઇ છે કે, કોઇએ રાતને વખતે બારી બારણાં ખુલ્લાં મૂકવાં નહિ. લોકને એકઠા કરવા માટે વગાડવાનું નાનું વાજિત્ર.

**ફુંડું,** ન૰ જેમાં અનાજના કણ બાઝે છે તે છોડ ઉપરનું કિસલય; કણુસલું; કણનો ડોડો.:-બાજરિયું; જારિયું ઉંબી વગેરે. જેમાં દુધિયા કણ હોય તે ફુંડું અને કઠણ-સંપૂર્ણ કણ થયા હોય તે બાજરિયું કે જારિયું એમ કહેવાય છે.

**ફુંડો,** પું૰ મોટું ફુંડું તે. (૨) ફરમો; યત્તો. (૩) ફુંટો; બહાર ધસી નીકળેલો અવયવ.

**ફુંભી,** વિ૰ મિંઢું; કપટી; મનમાં ને મનમાં વાત રાખે એવું.

**ફુંસવું,** ક્રિ૰ સ૰ મોટે મોટે કોળિયે ખાવું. (૨) ઓઠે અડકાડીને પીવું-ચુસવું.

**ફૂર,** ન૰ પરાળ; ડાંગેરનું ઘાસ.

**ફૂલ,** સ્ત્રી૰ સ્ત્રી પુરૂષોને કાને પહેરવાનું એક ઘરેણું; મરચી; અકોટી નીચેનું ઝુમખું. (૨) ખેતરમાં ઉગતું એક જાતનું નકામું ઘાસ. (૩) ફુલી જવું તે; કિમ્મતની મર્યાદાની ઉપર જતું રહેવું તે; અમુક વસ્તુની કિમ્મત-શોભા ગુણ ધર્મ આગળ કુછ બિશાદમાં ન ગણાય એવું થઇ ગયેલું તે; કુરબાન.:-હિંદવાણીના ઓઠ ને હડપચી ઉપરના છુંદડા આગળ બુખારા અને સમરકંદની પાદશાહી ફૂલ.

**ફૂશ,** સ્ત્રી૰ ફૂસ; ફુંશ; અડદાળો; ઘણો પરિશ્રમ પડવાથી શક્તિ ખૂબ કમી થઇ જવી તે; ખૂબ શક્તિ વાપરી-વપરાવી નાંખી થકવી નાંખવું તેઃ-એણે તો આખો દહાડો મારી ફૂશ કાઢી નાંખી. જોરભંગ; બળક્ષય.

**ડેગ,** સ્ત્રી૰ [फा. देग] પહોળા મોંનું ખીચડી-દાળ વગેરે રાંધવાનું મોટું વાસણ; દેગ; મોટી દેગડી.

**ડેગડી,** સ્ત્રી૰ નાની દેગ. (૩) પાણી ગરમ કરવાનું પહોળા મોંનું વાસણ; પહોળા મોંનો કળશ-ઘડો.

**ડેગડો,** પું૰ પાણી ભરવાનું પાત્ર; હાંડો; દેગડો.

**ડેડકું,** ન૰ દેડકું.

**ડેફ્રાવું,** ક્રિ૰ અ૰ પેટ ઉપસવું. (૨) ડેફ્રાઈ

જવું; લોહીનું પાણી થઇ જવું; લાલી ઉતરી જવી અને શરીર ફીકું લોહી રહિત નિર્માલ્ય નિઃસત્વ લાગવું; ફેફર ચઢવી; આછા આછા સોજા આવ્યા હોય એવું થઇ જવું.

**ડેફરું**, ન૦ મોટું ઉપસેલું એવું પેટ.

**ડેર**, પું૦ જે લાકડામાં રવૈ-વલોણાનો વાંસ ફરે છે તે ગોળીના મો ઉપર ઢંકાઇ રહે એવું લાકડું. (૨) સ્રી૦ [ फा. ] વાર; ખોટી; વિલંબઃ-અબી ડેર મત કરો.

**ડેરાવું**, ક્રિ૦ અ૦ ઉંઘથી ઘેરાવું; ઉંઘના જોરથી મન અને આંખો ડહોળાઇ જવાં; ડહેરાવું; મંદ-આળસવાળા થઇજવાવું; ઘેરાવું; પરાભૂત થવું. ઉંઘથી બેળે બેળે આંખો મિંચાઇ જવી.

**ડેરૂં**, ન૦ દેવમંદિર; દેવસ્થાન; દેરૂં. ઉ૦ ડેરૂં દેખી દેવનું દર્શન કરવા જાય. શામળ. (૩) ભિલ્લ અને બીજા અનાર્ય લોકોનો સાધેલો એક દેવ; એક મેલી દેવતા, કે જેને તેઓ શત્રુ સામે છોડી મૂકતાં તેનો નાશ કરતી કે પીડા દેતી માને છે તે. રબારી, ભિલ્લ, વાઘરી વગેરે લોકો ડેરૂં મૂક્યું એમ કહે છે.

**ડેરો**, પું૦ તંબુ; કપડા-કનાતનું કામ ચલાઉ ઘર; બાજુએ તથા ઉપરથી કપડાં બાંધી બનાવેલું રહેવાનું-ઉતરવાનું સ્થાન. (૨) મુકામ; છાવણી; પડાવ; સવારીઃ-નદી ઉપર લશ્કરે ડેરા તાણ્યા=તંબુ ઠોકી છાવણી નાંખી. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડેરો કરવો=પડાવ નાંખવો; તંબુ ઉભો કરવો. ડેરા દેવા=કામ સિદ્ધ થયા વગર ખસવું જ નહિ એવા નિશ્ચય સાથે અડગ પથારી નાંખવી તે; હઠીલો મુકામ કરવો તે. (૨) ડહેરો; હરાયા ઢોરને નાસતાં ફાવે નહિ તે માટે તેના આગલા બે પગ વચ્ચે લબડતું ને ને ઘસરડાતું રહે એમ બાંધવામાં આવતું જાડું લાકડું તે; હેરો.

**ડેલી**, સ્રી૦ [सं. देहली] ડહેલી; ખડકી; ઘરનો આગલો ભાગ; મોટા ઘર કે મકાન આગળ સિપાઇ વગેરે લોકને બેસવા માટે કાઢેલો પડાળીનો ભાગ; દેવડી. (૨) પોળના ખાંચાનો ભાગ, નાનો ડેલા જેવો રવેશ-રહેઠાણનો ભાગ તે.

**ડેલું**, ન૦ ડહેલું; ગાડી ઘોડો રહે તથા બંધાય અને ઘોડા ગાડી પેસે નીકળે એવા મોટા દરવાજાવાળું છાછરૂ-મકાન તે; ગાડી ઘોડો રાખવાનું મકાન; તબેલો. (૨) નાની પોળનો દરવાજો અને તેની ઉપરનું બાંધકામ તે. ( ૩ ) પહોળા બારસાખનો દરવાજો અને તેનો આવજાનો માર્ગ તે; દરવાજાનાં મોટાં બારણાં વગેરે. પહોળા બારણાવાળો મકાનનો જે આગલો દરવાજો તે.

**ડેલો**, પું૦ ડહેલું.

**ડેહકાણી**, પું૦ [फा. दिहकान] ગામડિયો; ગમાર; મૂરખો; જંગલી માણસ.

**ડેંડવું**, ન૦ પાણીનો સાપ; પાણીમાં રહેનારો નિર્વિષ સાપ તે.

**ડૈચું**, ન૦ મશ્કરી ઠઠ્ઠામાં કે સામાને ચીઢવવા માટે મુઠીવાળીને અંગુઠો દેખાડવો તે; 'લે તો જા ' એમ કહેવાને બદલે ' ટિકકો, ઠામ ' એવું અંગુઠાને ઇસારે જણાવવું તે.

**ડોઇ**, સ્રી૦ [ सं दर्वी ] દેગ કે ઉંડા નળામાંથી ઉંનું પ્રવાહી ઉલેચવાનું લાકડાના હાથાનું મોટા વાડકા જેવું, અથવા મોટી પળી જેવું પાત્ર તે.

**ડોઇયો**, પું૦ મોટો ખીલો; સપાટી-સરહદની બહાર રહેલો ગરજો; હાથો. ડોઇનો અથવા ઉલેચણાનો હાથો. (૨) હાથાવાળો ગોળીમાંથી પાણી લેવાનો ઉલેચણો; ડોઇ; ડોયો. (૩) નાળિયેરને કોરીને બનાવેલો બદનો; થોડું પાણી રહે એવું ઠામ. (૪)

ઉલકો; નાળિયેરની કોપરૂં ખોતરી લીધેલી આખી કાચલી; જેમાં હુક્કાનો મેર અને નેહ ઘાલવામાં આવે છે તે ઉલકો.

**ડોક,** સ્ત્રી૦ ધડ અને માથા વચ્ચેનો અવયવ; ગળું; કોટ; માથાને ધડની સાથે જોડનારો જે નળાકાર શરીરનો ભાગ તે; ગરદન. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડોક ઉંચી કરવી=સામે થવું. ઉંચું જોવું. કામમાંથી પરવારવું:–એવું કામ બતાવો કે આખો દહાડો ડોક ઉંચી કરાય નહિ.

**ડોકરી,** સ્ત્રી૦ ડોસી (તુચ્છકારમાં)

**ડોકરું,** વિ૦ ઘરડું.

**ડોકરો,** પું૦ ડોસો.

**ડોકલી,** સ્ત્રી૦ વાઢી કુલ્લું કે બરણીમાંથી ઘી તેલ વગેરે પ્રવાહી કાઢવાની પાળી.

**ડોકાબારી,** સ્ત્રી૦ ડોકું ઘાલીને બહાર જોવાય એવી અરધી બારી તે. (૨) મોટા દરવાજા કે ડહેલાના એકાદ બારણામાંની નાની બારી તે. ઉ૦ હું હતી ડોકાબારી તેમાં સરર દઇને સંચર્યો. લલિતાદુઃખ દર્શક.

**ડોકાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ ડોકું બહાર કાઢીને જોવું.

**ડોકાવું,** ક્રિ૦ અ૦ વારંવાર ડોક બહાર ઝુકાવ્યા કરવી; ડોકિયાં કર્યા કરવાં.

**ડોકિયું,** ન૦ ડોક બહાર કાઢીને જોવું તે; ડોક લંબાવીને નજર નાંખવી તે; નજર; જોવું તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડોકિયું કરવું=ડોકું અંદર ઘાલીને કે ડોક લંબાવીને જોવું–નજર કરવી તે. મળવું; ખબર કાઢવી; સંભાળ લેવી; કુશળતા જોઇ જવી; સંભાવના રાખવી:–બજારમાં જતાં આવતાં એને ત્યાં ડોકિયું કરતો આવજે. ડોકિયાં કરવાં=કોઇનું રહસ્ય જોવાને નજર કર્યા કરવી; છાનું જાણવા સાંભળવાનો યત્ન કરવો.

**ડોકી,** સ્ત્રી૦ ડોક; ગળું; ગરદન.

**ડોકું,** ન૦ ડોક ઉપર રહેલો શરીરનો જે ભાગ તે; માથું; મસ્તક; શિર; ધડની ઉપરનો ભાગ તે; ઉત્તમાંગ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડોકું આપવું=પ્રાણ–માથું આપવું. ડોકું કાપવું=ગળું કાપવું–વિશ્વાસ ઘાત કરવો; ફસાવીને મારીનાંખવું. ડોકું કાઢવું=ઓચિંતા આવીને હાજર થઇ જવું; એકદમ પ્રકટ થવું. ડોકું ઉંચું કરવું=સામે થવું; હિમ્મત કરવી; કામમાંથી ફરાગત થવું તે. ડોકું ધુણાવવું=માથું હલાવીને હા ના કહેવી; સંમતિ આપવી:–તમે ડોકું ધુણાવ્યું હશે, નહિ તો એ આવું કામ કરે નહિ. ડોકું ઘાલવું=કોઇ વાત કે કામમાં વચે પડવું; રસ લેવો; જીવ ઘાલવો; ખંતથી મચવું. ડોકું ખોવું=માથું ગુમાવવું; જીવ આપવો–ખોવો. ડોકું મૂકવું=જીવની દરકાર નહિ રાખવી:–ચોર ડોકું મૂકીને ચોરી કરવા જાય છે.

**ડોકો,** પું૦ કડબનો સાંઠો; મલોખું.

**ડોખલ,** ન૦ ભુંજરવાડ; છોકરાંનું ટોળું.

**ડોખલી,** સ્ત્રી૦ પળી; ઘી તેલ કાઢવાની ચમચી.

**ડોઘલી,** સ્ત્રી૦ નાનું ડોઘલું; નાનો સાદો અને પહોળા મોંનો માટીનો ઘડો.

**ડોઘલું,** ન૦ પહોળા મોંનો જરા ઉભા ઘાટનો માટીનો સાદો ઘડો; ઢોચકું. આની બનાવટ, ઘાટ ને પરિપક્વતા બરોબર હોતી નથી. પાણી કરતાં પદાર્થ ભરવાના કામમાં વધારે આવે છે:–બરફીનું ડોઘલું. (૨) વિ૦ સાદું–ટાપટીપ વગરનું ને બહુ ઉંડી ચતુરાઇ રહિત; ભોળું; ઝટ ન સમજી કે ચેતી જાય એવું (માણસ) ડોઘું.

**ડોઘું,** વિ૦ અચતુર; સાબડભોથું; ટાપટીપ ને રંગરંગ વગરનું.

**ડોઘો,** પું૦ મૂરખો; રામો; બોથડ.

**ડોચકું,** ન૦ ડોકું; માથું. (૨) ટોચ; શિખર. (આમ–તુચ્છકારાર્થે વપરાય છે.):–હમણાં

જોત જોતામાં ડોચકું ઉડાડી મૂકશે.

**ડોટ,** સ્ત્રી૦ [સં. દ્રુ.] દોટ; હડી; ઉતાવળે દોડવું તે. ઉ૦ એમ કહીને દીધી ડોટ, કરહયા પહેલાં ઝાલી કોટ. શામળ,

**ડોટાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ દોટાવવું; દડો ઉતાવળે દોડી–ગડબડી જાય એમ કરવું; ફટકો મારી દડાને દોડાવવો.

**ડોટી,** સ્ત્રી૦ એક જાતનું લુગડું, ઓઢવાનું જાડું લુગડું:–ડગલા ને ડોટી.

**ડોટો,** પું૦ ફટકો; ઝપાટો; જેથી દડો દોડે એવો ગેડીનો આઘાત તે.

**ડોઢ,** સ્ત્રી૦ હોંશ; કોડ. (૨) વિ૦ દોઢ.

**ડોડકું,** ન૦ તુરિયાની જાતનું પણ તેનાથી નાનું જાડું ને આછી ધારવાળું એક વેલનું શાકફળ; ડોડા જેવું ફળ તે. રૂ૦ પ્ર૦ ડોડકાં છોલવાં=વા ખાતા–બગાસાં ખાતા નાસીપાસ થઇને નિરુદ્યમી જેવા બેસી રહેવું; ધારેલો અર્થ નહિ સરતાં અથડાતા જ રહીજવું. (૨) બહુ ચતુરાઈ કે મહેનત ન હોય એવું સાદું કામ કર્યા કરતા રહેવું અને તેની કંઇ તુલના થવી નહિ તે. –તમે તો અહિં બેઠા બેઠા ડોડકાં છોલ્યા કરો. અમે ડોડકાં છોલતા રહ્યા અને તેઓ ફાવી ગયા.

**ડોડવું,** ન૦ ફળ અથવા કણુસલાનો ફણુગો તે; ફૂટતો ડોડો; ફલાંકુર; નાનું ડોડું-કણુસલું; ઉગતું ફળ. (૨) જિંડવું; કાલું; કાચું ફળ. (૩) એક જાતનું ડોડકાં જેવું ફળ થાય છે તે. ફૂલ અને ફળના ગર્ભવાળો ડોડો. કપાસનાં ને ખસખસનાં ડોડવાં.

**ડોડવો,** પું૦ ફૂલ અને ફળાગમ–ગર્ભનો જે ડોડો–ઝુમખો–ગુચ્છ તે; ઘણાં કણુસલાં અથવા ફૂલ ફળના સમુદાયવાળો વગર ખીલેલો ગોટો તે. કેળ વગેરેનો ડોડવો–ડોડો–જિંડવું; કાલું.

**ડોડળવાં,** ન૦ ફૂલી ગયેલાં આંખનાં પોપચાં; ડોડા જેવાં થઇ ગયેલાં પોપચાં.

**ડોડાવું,** ક્રિ૦ અ૦ ડોડા આવવા માંડવા; ફલોદ્‌ગમ થવો; ડોડા નીકળવા; કણુસલાં આવવાં.

**ડોડાળું,** વિ૦ ડોડાવાળું.

**ડોડિયા,** સ્ત્રી૦ ડોડીવાળા રજપૂતોની એક જાતઃ–ડોડિયા રજપૂત.

**ડોડી,** સ્ત્રી૦ વગર વાવ્યે સીમમાં થતી એક મીઠા સ્વાદની કુમળી વેલ. આ વેલના કુમળા અંકુર કાચા તેમ ભાજી તરીકે ખવાય છે. એને નાનાં લીલાં ફળ થાય છે તે ડોડાં કહેવાય છે અને અથાણા તરીકે વપરાય છે. એ ડોડાં પાકી સુકાઇને ફાટતાં તેમાંથી એક ઝીણું કાળું બી નીકળે છે તેને કપાસની માફક બહુજ ઝીણા ને સુંવાળા છતાં આછા તંતુઓ લાગેલા હોય છે સીમમાં હવાની અંદર તે ઉડયા કરે છે. જવાસાની માફક તે અનાવિષ્ટિને વખતે બહુ ફૂટી ફાલી નીકળે છે. ગરીબ લોક તેની ઉપર નિર્વાહ કરે છે.

**ડોડી,** સ્ત્રી૦ ડોડાના જેવા આકારનું એક ઘરેણું. નાનાં નાનાં ડોડાંના ઘાટના પોટલિયા જેમાં સાથે ગાંઠેલા હોય એવું કોટે પહેરવાનું અથવા કોણી ઉપર બાંધવાનું એક ઘરેણું. (૨) પોટલિયો. (૩) આકડાનું ફળ. આ ફળ કેરી જેવું થાય છે અને તેમાંથી સુંવાળાં લાંબાં તંતુઓ વળગેલાં બી નીકળે છે. એને તૂર કહે છે ને તે હવામાં ઉડે છેઃ–તુચ્છ માણસ આકડાના તૂરની માફક ઉડી જાય છે=નાશ પામે છે.

**ડોડું,** ન૦ ડોડીનું ફળ. આ ફળનું શાક અને અથાણું થાય છે. ઉ૦ દૂધિયાં ને ડોડાંરે, ગવારતણી ફળિયો. થાળ.

**ડોડો,** પું૦ ફળના ગર્ભવાળો નવો ફૂટતો અંકુર; કણુસલાં અને શિંગોની માફક કેટ-

લાંક અનાજ અને ફળ ઝાડને બાજરિયા જેવો જે બીજનો કોશ ઉત્પન્ન થાય છે તે; ફળવાળું ઠુંઠું; કેળ અને કેવડા વગેરેને ફૂલ ને ફળ આવતા પહેલાં કુમળી પાંદડીઓથી વિંટાયેલો અંકુર ફૂટે છે તે:- કેળનો ડોડો.

**ડોઢ,** સ્રી૦ એક પટ આખો અને બીજો પને અડધો જોડેલો હોય એવું પટ-વસ્ત્ર અથવા વસ્ત્રની દોઢ તે. (૨) વિ૦ જુ૦ દોઢ.

**ડોઢડાહ્યું,** વિ૦ ચિબાવલું, દોઢ ડહાયું-ડાહ્યું.

**ડોઢાં,** ન૦ દોઢાં; દોઢ દોઢના ગુણાકારના પાડા તે.

**ડોઢિયું,** ન૦ પૈસો; જનાદી; તાંબિયો. મુંબાઇમાં બોલાય છે. ડોઢિયાં=પૈસો. (૨) ફાંટ મારીને દોઢ પને બનાવેલું જે કપડું તે; અરધેથી ફાડીને સાંધો નાંખી બનાવેલું વસ્ત્ર.

**ડોઢી,** સ્રી૦ મોટાં મંદિર અથવા મહેલ આગળ પહેરાના માણસોને બેસવા માટે કાઢેલી પડાળી-ઓસરી તે; દેવડી; દોઢી.

**ડોઢું,** વિ૦ દોઢું; દોઢગણું.

**ડોણી,** જુ૦ દોણી.

**ડોબરૂં,** ન૦ ભાગેલું માટીનું વાસણ.

**ડોબું,** ન૦ ભેંશ; મહિષી. (૨) વિ૦ જાડું, ધીમું ને કદ્દલ જેવું. (૩) અણસમજુ; અચતુર; બોઘલું; અનિપુણ. કહે૦ ડોબાં ચારવાં=જેમાં કંઇ આવડતનું કામ ન હોય એવું સાદું કામ કર્યા કરવું; ખાલી વખત ગુમાવવો; ડોબાં મુડવાં=નવરા રહેવું.

**ડોયાણું,** ન૦ બોઇ બાંધવાનું ઘોડિયાનું લાકડું; ડંડુકો-દોલણું; જેને દોલ-ઝોળી બાંધવામાં આવે છે તે; બે તરફનાં બે લાકડાંમાંનું એક તે.

**ડોયો,** પું૦ ડોઇયો.

**ડોરાણું,** જુ૦ ડોયાણું; દોલણું.

**ડોલ,** સ્રી૦ કુવામાંથી પાણી કાઢવાનું અથવા પાણી ભરવાનું લબડતું ઝલાય એવી કડીવાળું શણનું કે ધાતુનું પાત્ર; પાણી ગળી જાય નહિ એવા જાડા કપડાનો નાનો કોસ; બોખ. (૨) પાણી ભરવાની લબડતી ઝલાય એવી આંકડીવાળી કુંડી-પવાલી.

**ડોલકાચિંડો,** પું૦ જેનું ગળું રાતું હોય એવો કાચિંડો; કાંકીડો.

**ડોલચી,** સ્રી૦ નાની ડોલ.

**ડોલણિયું,** વિ૦ ઝુલતું; આમ તેમ ડોલ ડોલ થાય એવું; અસ્થિર; ચંચળ. (૨) ન૦ દોલણું.

**ડોલમડોલા,** વિ૦ આમ તેમ ડોલી જતું હોય એવું; ડોલતું હોય તેમ; ડગુમગુ; અસ્થિર; અદૃઢ; ડગમગતું આમતેમ ધબતું.

**ડોલર,** ન૦ એક જાતનું ફૂલ. ઉ૦ બોરસળીનું વસ્ત્ર, ડોલરનો કમખોરે. કું૦

**ડોલરિયો,** પું૦ જેની મંજરીઓ હવામાં આમ તેમ ડોલીને રમણીયતા ઉત્પન્ન કરતી હોય એવું એક ફૂલઝાડ. (૨) વિ૦ જેનાં ફૂલ અથવા જિંડવાં હવામાં ઝુલતાં રહે છે એવો છોડ, કપાસ વગેરે.

**ડોલવું,** ક્રિ૦ અ૦ [સં. दुल] આમ તેમ નમી જવું; ડગુમગુ થવું; ડગમગવું; હાલવું. (૨) આમ તેમ ઝોલાં ખાવાં; ઝુલવું. (૩) ધુણવું; વિંઝાવું; નમવું ને વળી ઉંચા થવું:-એ તો ઘેંનથી ડોલે છે; દોલવું.

**ડોલું,** ન૦ ઝુકીને નીચું નમી જવું તે; ઝોલો ખાવો તે; ઝોકું; ઢળીજવાનું તે. ઉંઘ અને ઘેંનને લીધે માથું નમી પડવું તે:- આખી રાત જાગ્યો પણ મેં ડોલુંએ ખાધું નથી. (૨) ગોથું; છક્કડ.

**ડોલો,** પું૦ તાણુત.

**ડોવું,** ક્રિ૦ સ૦ રગડા જેવા પદાર્થમાં ભેળી દેવું; એકમેક કરીનાંખવું; બહુ હલાવી રગડો કરી મેલવો; ફીણ ચઢે તેમ કરવું; ફેંણવું.

**ડોસલાં,** ન૦ પારસીઓ પૂર્વજોની યાદગીરી માટે જે વાર્ષિક ક્રિયા કરે છે તે; જરથોસ્તી લોક તેમના પિતરોની તુષ્ટિ માટે વર્ષો વર્ષ સાંવત્સરિક ક્રિયા કરે છે તે. ડોસાં=ઘરડેરાં–ની યાદગીરીની ક્રિયા તે ડોસલાં. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડોસલાં બેસવાં=પડી ભાગવું; ઠંડા કે નરમ થઇ જવું; ઉપાડેલું કામ ભાગી પડવું; નાસીપાસ થઇ જવું; દેવાળું આવવું.:–એનાં તો ડોસલાં બેસી ગયાં, અર્થાત્–એનું ભાગી પડયું.

**ડોસલી,** સ્ત્રી૦ ડોસી. તિરસ્કાર–છણકામાં કંટાળામાં આમ બોલાય છે.

**ડોસી,** સ્ત્રી૦ મોટી ઉમ્મરની સ્ત્રી; વૃદ્ધ સ્ત્રી; બુઢી બૈરી, વૃદ્ધા. ડોસી શાસ્ત્ર=બૈરક શાસ્ત્ર; ઘરડાં બૈરાંએ પાડેલી સાંસારિક રૂઢિઓ તે. ડોસી મારવી=સહેલું–સુતરૂં કામ કરવું તે; જેમાં કંઈ પરાક્રમ કે બળનું કામ ન હોય એવું કામ કરવું તે. રૂ૦ પ્ર૦ ડોસીનો રેંટિયો=ધીમે ધીમે પણ નિયમિત કામ યથાજ કરે એવો જે ક્રમ તે; ચાલુ કામ; ધાઇતું નહિ એવું જે કામ તે. ડોસીએ હાટવાળવો=ડોસીને પૂછવાથી ઉંધું ખણાવું; ડોસીને પૂછવાથી બહુ આકરૂં પડવું તે; ડોસીએ કામ બગાડી નાંખવું તે. કહે૦ ડોસી મુઆનો ભય નથી પણ જમ પલકયાનો ભય છે=સહેજ સાજ બગાડ કે હાનિ થાય તેનો ભય નહિ પણ તેનો રસ્તો ઉઘડે તેનો મોટો ભય એવા અર્થમાં વપરાય છે; પેઘું પડયાનો ભય. ડોસી ને અસ્વાર સાથેનાં સાથે=ઉતાવળિયો હોય પણ આરામી–અનિયમિત હોય તે અને ધીરો પણ નિયમિત ને ખંતીલો હોય તે હમેશ સાથે જ રહે છે–અર્થાત્ ઉતાવળિયો આગળ જઇ રસળે છે ત્યારે ડોસી નિયમિત ચાલ્યા કરે છે એટલે પ્રમાણમાં બન્ને સરખાં ઉતરી રહે છે.

**ડોસીવાણિયો,** પું૦ કપડાંનો વેપારી; લુગડાં વેચવાનો ધંધો કરનારો તે–દોસીવાણિયો.

**ડોસું,** વિ૦ ઘરડું; વૃદ્ધ; ઘણી મોટી ઉમ્મરે પહોંચેલું.

**ડોસુંડગરૂં,** ન૦ ડોસો કે ડોસી જે કોઇ ઘરડું હોય તે. (૨) વિ૦ ઘરડુંવરડું; અશક્ત નિર્માલ્ય–જીર્ણ થઇ ગયેલું હોય એવુંતેવું.

**ડોસો,** પું૦ ઘરડો–ઉમ્મરે પહોંચેલો પુરુષ; બુઢ્ઢો; વૃદ્ધ.

**ડોહ,** પું૦ ઉંડા પાણીનો ખાડો; ધરો. નદી કે તળાવમાં જ્યાં સરેરાશ પાણી કરતાં ઉંડું પાણી રહેતું હોય એવો ભાગ.

**ડોહોળવું,** જુઓ૦ ડહોળવું.

**ડોળ,** પું૦ તુવેર વગેરે કઠોળ ભરડતાં આખો રહી ગયેલો જે દાણો તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડોળ પાડવા=પોચું પોચું ભરડવું તે; અરધી પડધી દાળ પડે અને અરધા પડધા આખા દાણા રહે એમ ભરડવું તે. ડોળ કાઢવા=ચાલણી વગેરેથી આખા દાણા જુદા પાડવા. (૨) મહુડાનું બી–તૈલી બીજ. આ લાલ નાની ખારેક જેવડાં બી હોય છે. આ બી પીલતાં તેમાંથી જાડું મીઠું ને ઠંડીમાં ઠરી જાય એવું તેલ નીકળે છે. (૩) વિ૦ મૂર્ખ; અભણ; ઓછી અક્કલનો–માણસ, આ ડોળ જેવો છે. ગાંગડું; નહિ સુધરેલો; જેવો ને તેવોજ રહેલો હોય એવો.

**ડોળ,** ન૦ (ડૅાળ) ઘાટ; આકાર; ઢાઢું; અમુક જેવા ઘાટનું ચોકઠું. (૨) છબિ; ચહેરો; સુરત; સ્વરૂપ. (૩) તરેહ; રીત. (૪) ચિહ્ન; નિશાન. (૫) ઢંગ; દેખાવ; આડંબર; ભભક; ઠાઠ.

**ડોળકી,** સ્ત્રી૦ નાની ડોલ;

**ડોળઘાલું,** વિ૦ દાંભિક; દંભી; ઢોંગી; ડોળી. ખોટો દેખાડો કરનાર; ખેડસાઇખોર.

**ડોળચાલણી**, સ્ત્રી૦ દાળમાંથી આખા દાણા જુદા પાડવાની ચાળણી તે.

**ડોળદાર**, વિ૦ અમુક ધાટને મળતું; ધાટીલું. સારા ધાટનું; ડોળવાળું.

**ડોળવવું**, ક્રિ૦ સ૦ ડોળ કાઢવું; સહેજ મળતો આકાર આણવો; ડોળિયું કરવું; અમુકના જેવી રૂપરેખા તાણવી; ધાટ લાવવો.

**ડોળવા**, પું૦ ધાણી વગેરેમાં ફૂટયા વગર રહી ગયેલા દાણા; ઓગણા.

**ડોળવું**, ક્રિ૦ સ૦ સોઇને ઉપર ઉપરથી ગબડાવી કાઢવું. (૨) ડહોળવું; વલોવવું; ઘુમરડવું; ઓળવું; છણવું:–આંખો ડોળવી. (૩) વિસ્તારવું; ફેલાવવું; વધારવું; બહોળું કરવું:–એ બહુ વેપાર ડોળે છે.

**ડોળિયું**, ન૦ મહુડાના ડોળનું તેલ. આ તેલ ઘીમાં ભેળ કરવાના કામમાં આવે છે. (૨) ડોળિયું; અમુક આકાર કે ધાટનું જે પૂર્વ રૂપ તે; રેખાકૃતિ; રૂપરેખા; નમુનાનો નકશો. (૨) મુસદ્દો.

**ડોળિયો**, પું૦ ડોળીવાળો; ભોઇ; ડોળી રાખનારો. ડોળિયો બળદ=લાંબાં શિંગડાંવાળો બળદ.

**ડોળી**, સ્ત્રી૦ [ सं. दोला ] એક માણસને બેસાડી કે સુવાડીને લાકડાએ ભરવી ઉંચકાય એવી ઝુલતી ઝોળી; માંદાં માણસ કે મુસાફરને ઉંચકી લઇ જવાની માંચી; કાવડ માફક લબડતી રહેતી પાલખી. (૨) મોંકાણ; કાણ; માઠી ખબર. (૩) વિ૦ ડોળી; દંભી; આડંબરી.

**ડોળું**, વિ૦ ડહોળાયેલું હોય એવું; મેલું;ગંદું; નહિ નિતરેલું રગડાવાળું.

**ડોળો**, પું૦ આંખમાંનો કાચ જેવો દેખાતો જે લંબ ગોળ અવયવ તે; આંખનો ગોળો. (૨) આંખનો વચલો ભાગ. (૩) આંખ; ચક્ષુ. (૪) દષ્ટિ; નજર. (૫) નીધા; ધ્યાન; લક્ષ; સંભાળ. (૬) ચાંલ્લો–પિંછામાંનો ચંદ્રક. ક્રિ૦ પ્ર૦ ડોળા ઉઘડવા=સમજ પડવી; જ્ઞાન આપવું; શુદ્ધિ આપવી ચાનક લગાડવી. ડોળા કાઢવા=ક્રોધ બતાવવો; ધતરાજ–ગુસ્સે થઇને મોટી આંખે કોઇની સામે જોવું તે; ધમકી કે ભય દેખાડવો. ડોળા ઉંચે જવા=ગર્વ ચઢવો; અભિમાન આવવું; તોર આવવો. ડોળા ખેંચાવવા=રાહ જોવરાવવી; ખોટી કરવું; વાર લગાડવી; આંખ તણાવવી; આતુર રાખવું. ડોળા ફોડવા=જોવું; નજરે જોવું:–લે ડોળા ફોડ. કહે૦ ડોળે દીઠું બને નહિ ને સાથે રહેવું ગમે નહિ. રૂ૦ પ્ર૦ ડોળો હોવો=ચોટ હોવી=તેનો ડોળો હિંદ પર હતો. ડોળો ખુંપવો=ફાવવું; લલચાવું, લોભાવું. ડોળો દેખાડવો=ભય–ધાસ્તી બતાવવી. ડોળો રાખવો=નીધા રાખવી, સંભાળ લેતા રહેવું; તકેદારી રાખવી. (૭) દોહદ; ગર્ભવતી સ્ત્રીને જે ભાવના થાય છે તે. (૮) ઓઝણું; પહેલું આણું: રજપૂતોમાં છોકરી જે પહેલી વાર સાસરે જાય તે ઓઝણું કે ડોળો કહેવાય છે.

**ડોહોળો**, પું૦ ડહોળો રગડો; જાડું પ્રવાહી. (૨) કસુંબો.

# ઢ.

**ઢ,** પું૦ [ સં. ઢ ] ગુજરાતી ભાષાની લિપિના મૂળાક્ષરોમાંનો પચ્ચીસમો અને વ્યંજનોમાંનો ચૌદમો વર્ણ-અક્ષર; ઢકાર. ડનો મહાપ્રાણ. ( ૨ ) ભણીગણી શકે નહિ અને જેને કશું આવડતું ન હોય એવા વિદ્યાર્થી અથવા માણસને ઢ એમ કહેવાય છે; ઠોઠ; ખુચટ; જડસો; મૂર્ખ; બેવકુફ; આવડ ગરનો.

**ઢઉઓ,** પું૦ ઢબુવો; માલ વગરનો-નામર્દ માણસ; દેખાવે ખાસો હોય પણ જેનામાં કંઇ પુરુષત્વ ન હોય એવો માણસ; ભડવો; નમાલો.

**ઢકાર,** પું૦ [ સં ] ઢઢ્ઢો; ઢ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે. ( ૨ ) ઢ જેવો=બેવકુફ.

**ઢગ,** પું૦ ઢગલો; અમુક વસ્તુઓનો મોટો એકત્ર જથો તે; અન્ન, માટી, સરસામાન, કચરો વગેરેના જથાનો એકત્ર કરેલો સપાટી ઉપર ઉંચો દેખાતો ટેકરો તે. ઘણું અત્યંત એવા અર્થમાં વપરાય છે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ટગ કરવો=ઢગલો કરવો; કોઇ પણ વસ્તુનો એકદમ સામટો જથો એક ઠેકાણે એકઠો કરવો.

**ઢગરાં,** ન૦ કમ્મર નીચેના ગાંડની બન્ને બાજુઓ તરફના જે મોટા ને ભારે માંસલ અવયવો તે; કુલાં; થાપા.

**ઢગરું,** ન૦ કમ્મર નીચે અને સાથળની ઉપર ગાંડની બે બાજુએ જે માંસલ અવયવો હોય છે તેમાંનો એકેક તે; કુલો; નિતંબ.

**ઢગરો,** પું૦ ઢગરું. ( ૨ ) હલકા પગારનો સિપાઈ.

**ઢગલી,** સ્ત્રી૦ નાનો ઢગલો.

**ઢગલેઢગલા,** અ૦ ઘણુંએ; થોકેથોક; પુષ્કળ. અતિશયતા બતાવે છે.:-અહિં તો ઢગલે ઢગલા શાક મળે છે.

**ઢગલો,** પું૦ કોઈ પણ વસ્તુનો એકજ ઠેકાણે એકઠો કરેલો મોટો જથો તે; ગંજ; રાશિ; ઢગ; અંબાર. ( ૨ ) ટેકરો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢગલો થઇ જવું=શરીરને ટટાર નહિ રાખી શકાવું; નંખાઇજવું; શસ્ત્રાઘાતથી કપાઇને કલેવર એકઠું થઇ જવું. ઉભું નહિ રહે એવું થઈ જવું તે-અથવા દુઃખ કે શોકની લાગણીથી ટટાર નહિ રહેવાવું. નાસીપાસ થઇજવું. નિઃસત્ત્વ થઇજવું; નીચે બેસી જવાવું; શરીરનું ઢગલાની માફક ભેળું થઇજવું. ઘણુંના અર્થમાં વપરાય છે.:—ખૂબ, પુષ્કળ.:—ઢગલો કામ છે.

**ઢગો,** પું૦ મૂર્ખ બેવકુફ માલ વગરનો માણસ.

**ઢચરો,** પું૦ ઘરડો—જીર્ણ થઇ ગયેલો માણસ; ડોસો. (તિરસ્કારમાં) ખડુસ.

**ઢચુપચુ,** વિ૦ કરવું કે નહિ કરવું, એવા વિચાર ઉપર અદ્દબદ્દ રાખેલું; અનિશ્ચિત; નહિ નક્કી કરેલું; અદ્દબદ્દ રાખેલું હોય એવું; ધચુપચુ; નહિ નક્કી એવું; ડગુમગુ.

**ઢચ્ચર,** લિ૦ જીર્ણ; ખોખા જેવું; બહુ ઘરડું; ઉતરી ગયેલું.:-ઘરડું-ઢચ્ચર.

**ઢઢણાવવું,** જુઓ૦ ઢણઢણાવવું.

**ઢઢ્ઢો,** પું૦ ઢ; ઢકાર; ઢ એવો અક્ષર અને ઉચ્ચાર તે. ( ૨ ) બેવકુફ; મૂર્ખ; આવડ વગરનો-અભણ માણસ; ઠોઠ. (૩) પતંગ અથવા કનકવામાંનો જે વચલો-કન્ની બાંધવામાં આવે છે તે સળિયો.

**ઢણકવું,** ક્રિ૦ અ૦ આમ તેમ નકામા-ખાલી ફર્યા કરવું; રઝળવું; વગર કામે ઘર ગણ્યા કરવાં; ભટકવું; હરાયા ઢોરની માફક રખડવું. ઉ૦ મારૂં ઢણકતું ઢોર ઢણકે છે બધા નગરમાં રે. દયારામ.

**ઢણઢણ,** અ૦ ઢોલમાંથી નીકળતો એવો અવાજ.

**ઢણુઢણુવું**, ક્રિ૦ અ૦ ઢણુઢણુ થવું; વાગવું; ઢણુ–એવો અવાજ નીકળવો. (૨) જોરથી બધું એક સાથે હાલી ઉઠવું; ઢણકારના જોરે ધ્રુજવું.

**ઢણુઢણાવવું**, ક્રિ૦ સ૦ ઢણુઢણુ થાય એમ કરવું; વગાડવું. ( ૨ ) ધમધમાવવું; ગજાવવું; ધ્રુજાવી દેવું; ધણધણાવવું; કંપાવવું.

**ઢબ**, સ્ત્રી૦ કોઇ ક્રિયા સંબંધી તે કરનારની એકાદી ખાસ રીત તે; તરેહ; પધ્ધત; લઢણુ; વલણુ; છટા.:—પાઘડી મૂકવાની–બાંધવાની ઢબજ જુદી છે. બોલવા લખવાની ઢબ સારી છે.

**ઢબછબ**, સ્ત્રી૦ રીતભાત; પદ્ધતિ; લઢણુ. (૨) આવડની ચંચળાઇ; કાર્ય કરવાની છટા; ચાળો; વર્તણુક; અભિનય.

**ઢબવું**, ક્રિ૦ અ૦ ઢબ એવા અવાજ સાથે લોપ થવું; બુડી જવું; અદૃશ્ય થવું. (૨) ઝાઝો મંદવાડ ખાધા વગર એકદમ થોડા મંદવાડમાં જ મરી જવું; શાંતિમાં મરણુ થવું:–તાવ આવ્યો અને એક બે દિવસમાં ડોસો ઢબી ગયા. (હલકા અર્થમાં વપરાય છે. )

**ઢબીજવું**, મરીજવું.

**ઢબુ**, પુ૦ તાંબાનો બેવડિયો પૈસો; જાડો ડગળા જેવો ભારે પૈસો; બે પૈસાનો એક પૈસો–સિક્કો. કહે૦ ટકાની ડોસી ને ઢબુ મુંડામણુ. ( ૨ ) સ્ત્રી૦ ઢિંગલી; છોકરીઓને રમવાની ચુંથરાની બાવલી; ઢબુડી; બાળકી; છોકરી. નાની છોકરીઓ રમતાં ગાય છે.–મારી ઢબુને મોકલો. ઢબ્બુ.

**ઢબુકવું**, ક્રિ૦ અ૦ વાગવું; ઢોલતું ગર્જવું; ઢબઢબ થવું. ઉ૦ છંટાએ નીર ને ઢબુકે ઢોલ. દશમ.

**ઢબુડી**, સ્ત્રી૦ કપડાંમાં વિંટાળેલી નાની બાવલી; ચિંથરાની બાવલી; ઢિંગલી.

**ઢબુરવું**, ક્રિ૦ સ૦ દેખાય નહિ તેમ કપડાંમાં ઘાલી દેવું; કપડામાં સંતાડવું; છુપાવવું; ( ૨ ) ખૂબ ઓઢાડીને પવન લાગે નહિ તેમ બાળકને સુવાડવું; ઢાંકી દેવું; ઉઘાડું રહે નહિ એમ ઓઢાડવું. ( ૩ ) ઢબુડવું= મારવું; ધીબવું; ઉ૦ ઢોંગીને ઢબુડશે પહેલાં, કહેશે કૃત્ય તારાં જણાય. ધીરો.

**ઢબુલો**, પું૦ ઢિંગલો; મોટી ઢિંગલી. ( ૨ ) જાડો ને જડ માણસ તે; અણુસમજુ; ભોટ; ઠોઠ; ઢબુવા જેવો તે.

**ઢબુવો**, પું૦ ઢબુ; બેવડો પૈસો. ( ૨ ) ભડવો. (૩) જાડો ને જડ એવો જે તે.

**ઢબો**, પું૦ ભડવો. (૨) બેવકુફ; મૂર્ખ.

**ઢમકવું**, ક્રિ૦ અ૦ ઢોલતું વાગવું; ધમકવું; ખડખડવું; ગાજવું; અવાજ કરવો. ઉ૦ ઢોલા ઢમકયા રે વરવહુના હાથ મળ્યા. સ્ત્રીગીત. ધમધમ થવું.

**ઢમકારો**, પું૦ ઢોલનો અવાજ; ધમકારો; ગર્જન.

**ઢમકો**, પું૦ ઢોલમાંથી નીકળતો ભારે અવાજ તે; ઢોલની ગર્જના.:–મારવાડમાં ઢોલને ઢમકે કોસ ફેરવાય એવા ઘણા ઉંડા કુવા હોય છે.

**ઢમઢમ**, અ૦ ઢોલ–પડઘમ વગેરે ચામડે મઢેલાં વાજાંનો અવાજ.

**ઢમઢોલ**,–વિ૦ બહારથી મોટા ભારે દેખાવવાળું પણ અંદરથી પોલું એવું; અંદરથી પોલું ને ઉપરથી મોટા આડંબરવાળું; ઉપરના દેખાવનું, ( ૨ ) ખાલી; મિથ્યા આડંબરી. કહે૦ ઢમઢોલ ને મહિં પોલ.

**ઢમાક**, અ૦ ઢોલનો અવાજ.

**ઢરડકો**,–પું૦ 'ઢરડડ' એવો અવાજ તે; અપાનવાયુ સરતાં થતો એવો અવાજ.

**ઢરડવું**, ક્રિ૦ અ૦ 'ઢરડડ' એવો અવાજ કરવો અપાનવાયુ મૂકવો. (૨) તાણવું; ખેંચવું; ઘસડવું.

**ઢસડવું**, ક્રિ૦ સ૦ તાણવું; ખેંચવું; જમીન સાથે ઘસાય તેમ ખેંચવું તે. (૨) તાણી ને-પરાણે લઇ જવું:-કચેરીમાં ઢસડયો.

**ઢસરડવું**, ક્રિ૦ સ૦ જમીન સાથે ઘસાતું રહે તેમ ખેંચવું; તાણવું; ગબડતું કે ઠેકતું નહિ એમ-ચપટ જમીનને અડી રહે ને ખેંચાય તેમ તાણવું.

**ઢસરડો**, પું૦ જમીન ઉખડે તે અને ઘસરડાતી વસ્તુ ઘસાય કે બગડે તે ઉપર ધ્યાન નહિ આપતાં જ્યાં ત્યાં ખેંચવું તે; સારૂં થાય છે કે ખોટું તે નહિ જોતાં માત્ર આંખ મીચીને કામ કરવું તે; ઢગલાને-જથાને ગમે તે રીતે પુરો કરવા ઉપર લક્ષ રાખીને કરેલું કામ તે. (૨) કામનો બોજો; પુષ્કળ કામ હોવું તે; નિત્ય કરવાના એકને એક જાતના કામકાજનો જે ભાર વહ્યા કરવો તે:-એ બિચારી ઘર કામનો ઢસરડો ખેંચ્યા કરે છે. વહેવું; તાણવું, ખેંચવું તે.

**ઢસલું**, વિ૦ ઢીલા મન-સ્વભાવનું; પોચું;આળસુ. (૨) સ્વમાનની લાગણી વગરનું; સાદું; ટાપટીપિયું નહિ એવું; ભોળું; નિર્માની; લાગણીરહિત; ઢસોર.

**ઢસું**, ન૦ રેતીનો દડ; ઝીણી ધૂળ.

**ઢસોર**, વિ૦ માર અને ઠપકા સાંભળીને જેનું શરીર ને મન હુંકની લાગણી રહિત થઇ ગયેલું હોય એવું; મારવાથી કે ઠપકાથી જેને કંઇ અસર લાગતી ન હોય એવું; નિર્લજ્જ; જેની લાગણીઓ બહેર મારી ગયેલી હોય એવું:-વારંવાર લડવા અને મારવાથી માણસ ઢસોર થઈ જાય છે. નઠોર. (૨) ઢીલું; માન, સ્વચ્છતા, કે તેજીની જેને બહુ કાળજી ન હોય તેવું; એદી; આળસુ; ઉંઘઉંઘ કરનાર ને અસર રહિત.

**ઢહ**, અ૦ ઢસ; અતિશયતા દર્શક અવ્યય:—ઢીલોઢસ-હ.

**ઢળકતું**, વિ૦ એકાદ બાજુ તરફ નમતું; વાંકું-આડું પડતું; લચતું; ઉપરથી નીચેની બાજુ તરફતું; લબડતું; ઝુલતું; ઢાળપડતું.

**ઢળકવું**, ક્રિ૦ અ૦ ઢળતું-નમતું રહેવું; ઢોળાવદાર હાલતમાં હોવું; નમતું-ઝુલતું રહેવું; ઢાળ પડતું રહેવું; લટકવું. (૨) સફાઇદાર-ઢાળને લીધે સુંદર દેખાવું; નમતું રહેવાથી સારૂં લાગવું:-ઢળકતી માથે પાઘ.

**ઢળવું**, ક્રિ૦ અ૦ પ્રવાહીનું પાત્રમાંથી બહાર નીકળી જવું; વાસણમાંથી વહેવું; પ્રવાહીનું નીચે પડવું. (૨) વાંકું વળવું; ઝુકી જવું; નમવું. (૩) બીબામાં પડવું; રેડાવું; પ્રવાહીનું ઠરવું; અમુક આકારમાં આવવું; ( ધાતુ વગેરે માટે ) તરફ જવું; લચવું. (૪) સરવું; લપસવું. ઢળી પડવું=અમુક એક બાજુએ ફરીજવું; દઢ નહિ રહેવું; ડગીજવું. ( ૨ ) કબુલ થઇ જવું; માની લેવું. (૩) બેસીજવું, સૂઇજવું.

**ઢળાવવું**, ક્રિ૦ સ૦ ધાતુ વગેરેને ગાળી-પ્રવાહી બનાવરાવી તેને અમુક ગમતા ઘાટના બીબામાં ઠરાવવું; ગાળેલી ધાતુના રસનો આકાર પડાવવો; ભરાવવું. (૨) ઢોળાય તેમ કરાવવું.

**ઢળિયાં**, ન૦ સાડા પાંચના ગુણાકારના આંકનો ઘડિયો તે. ઉઠાં=૩॥ ઢીયાં=૪॥ અને ઢળિયાં તે ૫॥ ગણાય છે.

**ઢળિયું**, ન૦ ઢેફું; રોડું; માટી ને રેતીનો ગોળો.

**ઢળ્યા**, અ૦ છોકરાને તેની મા લાડમાં ગાળ દે છે તે-રડયા, પીટયા.

**ઢંકાવું**, ક્રિ૦ અ૦ (ઢાંકવુંનું કર્મણિ) ઉઘાડું હોય તે છવાવું-બંધ થવું; અચ્છાદિત થવું; વસાવું; વિંટાવું; આવરણ થવું. (૨) બંધ થવું; બિડાવું; જાહેરમાં ચાલતું અથવા ચર્ચાતું હોય તે બંધ પડવું; છાનું રહેવું.

(૩) વિસારે પડવું; ઓછું થઇજવું; ગુપ્ત રહેવું:–ઢંકાયેલો હીરો. ઑઠે પડી જવું:–એ ઢંકાઇ ગયો ને આ અજવાળામાં આવ્યો.

**ઢંગ,** પું૦ જેમાંથી નિયમ, સ્વચ્છતા, આવડ અને ચારિત્ર જણાઈ આવે એવું વર્તન–રીતભાત તે; ચાલચલગત; ચેનચાળા; આચાર; રહેણીકરણી વગેરે તે. ઉ૦ વહુ વર રો'ઢંગે, આવડો શો આસંગોરે. દયારામ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢંગે રહેવું=વિવેક–મર્યાદામાં રહેવું; રીતભાતે ચાલવું. (૨) ઠામ ઠેકાણું; વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય એક સરખી વૃત્તિ:–એ ઢંગ વિનાનો છે=અર્થાત્ એક સરખા વર્તન ઉપર રહે એવો માણસ નથી. (૩) વેષ; પહેરવેશ.:–એના ઢંગ તો જુઓ, પાઘડીએ રંગ નહિ અને કપડે ઉજળામણુ નહિ. ઢંગવગરનું=વર્તનની સ્થિરતા વગરનું. સમુદાચાર રહિત. ઢંગધડો=ઠેકાણું; વિશ્વાસ; નક્કીપણું; નિયમબદ્ધતા–નિયમાનુસારીત્વ; કબજો, બંધ નહિ તે.

**ઢંઢાર,** વિ૦ મોટું પણ અંદરથી ખાલી અને બિયામણું; ટંડેલ–જબરજસ્ત.

**ઢંઢેર,** વિ૦ ઢંઢાર.

**ઢંઢેરો,** પું૦ ડાંડી પીટી લોકને એકઠા કરી અમુક બાબત જણાવવી તે; લોકને અમુક બાબત જાહેરમાં એકઠા કરીને કહેવી કે કહેવરાવવી તે. ઢંઢેરોપીટવો=જાહેર કરવું; લોક જાણે તેમ કરવું. (૨) ફજેતી કરવી; છાની વાત ઉઘાડી પાડવી.

**ઢંઢોળવું,** ક્રિ૦ સ૦ ઉંઘતા માણસને જગાડવા માટે ખૂબ હલાવવો; આમ તેમ ફેરવવું; હચમચાવવું.

**ઢાકઢોળ,** પું૦ ડોળ; આકાર; ઘાટ.

**ઢાકબો,** પું૦ રીતભાતનો વર્તાવ; ઢંગ; વર્તણુક. (૨) ડહાપણ; સમજદારી. (૩) શરમ; નમ્રતા; લાજ; વળોક; વિવેક. (૪) ઠેકાણું; ખાતરી લાયકપણું; ભલીવાર.

**ઢાકોઢુમો,** પું૦ રાતે સુતા પહેલાં અનાજ ઘી તેલ વગેરે સરસામાન હોય તે જોઇ તપાસીને ઢાંકવો–ઠેકાણે મૂકવો વગેરે કામ તે; ઉઘાડાં ઢાંકવાં, ઠેકાણે મૂકવાં તે.

**ઢાઢી,** પું૦ ગાઇ બજાવીને આજીવિકા કરનારા જે લોક તે; એવા લોકનો જે સમુદાય તે; એક નાત. (૨) સરણાઇવાળા વાઘરી વગેરે તે.

**ઢાણુંઢોકળું,** ન૦ મૂળાક્ષરમાંનો નમઃ સિદ્ધંનો ઢકાર.

**ઢાલ,** સ્ત્રી૦ દુશ્મનનો ઘા–ઝટકો ઝીલવાનું તવા જેવું ચામડું–સાધન તે. કાચબાની પીઠના હાડકાની કે ગેંડાના જાડા ચામડાની ઢાલ બને છે. જ્યારે તરવારો અને ભાલાઓની લડાઇઓ ચાલતી ત્યારે ઢાલોનો બહુ ઉપયોગ થતો હતો. (૨) શત્રુના ઝપાટા–કે ચોટ સામે રક્ષણ આપનાર જે કંઇ તે; શરણ સાધન; રક્ષણ કરનાર; રક્ષણહાર. ઉ૦ સજ્જન એસા કીજીએ, ઢાલ સરીખા હોય, સુખમેં રહેવે પીઠપેં, દુઃખમેં આગે જોય. ૩૦ પ્ર૦ અડીવેળાની ઢાલ=ખરે–સંકટને સમયે બચાવી લે એવો માણસ; પ્રસંગે શરણ આપે એવો.

**ઢાલગર,** પું૦ ઢાલ બનાવનારો. ( ૨ ) ઢાલ બનાવનારા લોકની નાતમાંનો એકાદ માણસ; ડબગર; મોચીની એક જાત.

**ઢાળ,** પું૦ ઉપરથી નીચે જતી જમીનની સપાટીનો ઉતાર તે; ઢોળાવ; ઉતાર; ઉપરથી નિચાણ તરફ ઢળતી સપાટી તે. (૨) તફો; સંભા; વ્યવહાર; સંબંધ. (૩) ઘાટ; આકાર; સ્વરૂપ. (૪) રીતભાત; ચાલ; વર્તણુક. (૫) કળતર; ખેતરમાંના ઉભા પાકનો થોડાક ચાસ કાપી જોઇ અડસટો કાઢવો તે; અંદાજ. (૬) રાહ; ગત; ઢબ; ગાવાની રીત તે. એક રાગ. ઉ૦ રાગ ઢાળનું નામ ન જાણું, અહંબુદ્ધિ કવિની

વસે. ભાલણ. (૭) ઢંગ. (૮) યોગ; તાલ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢાળ પડવો=એક તરફ નમતું-ઢળતું રહેવું. ઢાળ ઉતરવો=યોગ આવી લાગવો; તાલ બેસવો; કોઇ વસ્તુ કે વાતની સાધનતાનો સંધિ મળવો. ઢાળ ઉતારવો=ઘાટ લાવવો; જેમ જોઇતું-ઘટતું કે યોગ્ય હોય તેમ કરવું. ખરોબર ઢળતું રાખવું:-છાપરાનો ઢાળ ઉતારજો કે જેથી પાણી પડે એવુંજ નીચે આવે. ઢાળે પાડવું=રાગે પાડવું; સમાધાનીથી વ્યવસ્થિત રીતે ચાલે એમ કરવું.

**ઢાળકી**, સ્ત્રી૦ સોના રૂપાને ગાળીને પાડેલી લગડી-ગોળી તે.

**ઢાળકો**,-પું૦ ઢંગ; વર્તણુક. (૨) કામકાજની સફાઇ. (૩) સમજણ; બુદ્ધિ:-એનામાં કંઇ ઢાળકો નથી. (૪) મોટી ઢાળકી.

**ઢાળણી**, સ્ત્રી૦ કરસણને કાપીને નીચે પાથરવાની ક્રિયા; કાપણી; ઢાળવું તે. (૨) જેમાં સોના રૂપાનો રસ કરી ઢાળવામાં આવે છે તે. (૩) બીબાં પાડવાની-ઢાળવાની આવડત.

**ઢાળવું**, ન૦ કોળી વગેરેની સ્ત્રીઓ સાલ્લા ઉપર જે આડું લુગડું બાંધે છે તે.

**ઢાળવું**, ક્રિ૦ સ૦ પાકેલા કરસણને કાપીને નીચે નાંખવું; કાપવું; કાપણી કરવી તે. (૨) નીચે નાંખવું; સુવાડી દેવું; પાથરવું:-ખાટલો ઢાળવો. (૩) ખરાવવું; ગેરવવું; ટપકાં પાડવાં; નિગાળવું;-આંસુ ઢાળવાં. (૪) રેડવું; રસ કરી તેને ઠારવો; ચકતું, લગડી કે કોઇ આકાર-બીબું પડે એમ ધાતુના રસને યંત્રમાં કે ખાડામાં રેડવો; નામવું; ભરવું. (૫) કળતર કરવું; ઉભા અનાજનો અંદાજ કાઢવો.

**ઢાળિયું**, ન૦ ઢાળકી. (૨) ઢાળવાળું ખેતર-જમીન તે. (૩) એકજ બાજુવાળું છાપરૂં:-એક ઢાળિયું ઘર; ઢાળવાળું.

**ઢાળિયો**, પું૦ કાપણી કરનારો માણસ. (૨) નીચેથી ઉંચી જગાએ-ખેતરમાં પાણી લઇ જવાને બાંધેલી ઉંચી પાળી તે (૩) સોના રૂપાનો પાસલો.

**ઢાળો**, પું૦ મુસાફરી કરતાં એકાદ ઠેકાણે બેસીને બેચાર ઘડી વિસામો લેવો તે; વિશ્રામ, આરામ; થોડીવાર થાક ખાઇ જરાક આડા થઇ આરામ લેવો તે. (૨) ઢંગ; રીતભાત; ચાળો; ઢાળકો.

**ઢાંકડું**, ન૦ ઢાંકણું તે.

**ઢાંકણ**, ન૦ જેનાથી કોઇ વસ્તુ ઢંકાય તે; આચ્છાદન; આવરણ; પટલ. (૨) રક્ષક; સંભાળ લેનાર અને દોષાદિકનું સંવરણ કરનાર એવું જે તે. ઉ૦ બાપનું ઢાંકણ બેટડો ને ઘરનું ઢાંકણ નાર. રખેવાળ.

**ઢાંકણિયું**, ન૦ ઢાંકણ તરીકે વપરાતી એવી કોઇ પણ એકાદી નાની ચીજ; જેનાવડે નીચેની વસ્તુ ઢંકાતી હોય એવું જે તે. (૨) વિ૦ ઢાંકનારૂં. ઢિંચણનું ઢાંકણિયું હાડકું ભાંગી ગયું છે. ખોપરી જેવું હાડકું; ઢાંકણી.

**ઢાંકણી**, સ્ત્રી૦ માટીના વાસણનું મેં ઢાંકવાનું જે છાછરૂં કોડિયું તે; શકોરૂં; માટીનું નાનું ગોળ પાતળું ચપણિયું:-દીવાની ઢાંકણી. જેનાથી કોઇ વસ્તુ ઢંકાય એવી નાની ગોળ ને ચપટી ચીજ.

**ઢાંકણું**, ન૦ પેટી પટારા, કંડિયા અને ડબી ડબા વગેરેની એક બાજુ જે ખુલ્લી કરાય ને ઢંકાય એવી હોય છે તે-બાજુને બરોબર બેસતું આવી રહે એવું જે ઢાંકણ-ઢાંકવાનું તે; બારણું; ફલક; પટલ વગેરે. ઢંકાય એવું પાત્ર કે બીજું જે કંઇ હોય તે. ઉ૦ ઢીલું ન હતું ઢાંકણું, જબરૂં કીધું જોર. ક૦ દ૦ ડા૦

**ઢાંકપિછેડો**, પું૦ ઢાંકવાનો જે પિછોડો તે; ઢાંકવાની જે જુક્તિઓને કાવાદાવા તે;

કોઈ વાત, વસ્તુ કે દોષ ગુનાને અમુક બહાનાં બતાવીને ઢાંકવાની તજવીજ કરવી તે; છુપાવવા, ચર્ચાતી અટકાવવા કે દાબી દેવાને યત્ન કરવો તે; થાબડથીબડ કરવું તે

**ઢાંકવું**, ક્રિ૦ સ૦ ઉઘાડું હોય તેને બંધ કરવું; વાસવું; ખુલ્લી બાજુ કે મોં ઉપર આવરણ કરવું; આવરવું. (૨) છાવું; આચ્છાદવું:–છાપરું ઢાંકવું. (૩) સંતાડવું; છુપાવવું દેખાય નહિ તેમ કરવું; ઓઢવું:–મોં–માથું ઢાંક. (૪) છાનું રાખવું; દાબી દેવું; નહિ ઉઘાડું પાડવું:–એ બાબત ઢાંકી દો. ગુનો ઢાંકશો નહિ.

**ઢાંકોઢુમો**, પું૦ ઉઘાડું ઢાંકવું બંધ કરવું વગેરે કામ તે.

**ઢાંક્યું**, વિ૦ ઢાંકેલું; છુપું–છાનું. ઢાંકયું ભાણું ઉઘાડુંજ છો આવેને ?

**ઢાંખર**, અ૦ ઢાંકર, ઢોરની આગળ અમસ્તોજ આવતો શબ્દ:–ઢોરઢાંખર.

**ઢાંગરું**, ન૦ આરિયું; ચીભડું. એક જાતની મોટી ને જાડી કાકડી.

**ઢાંઢું**, ન૦ મરી ગયેલું ઢોર.

**ઢાંઢો**, પું૦ પુખ્ત ઉમ્મરનો બળદ; ઉતરી ગયેલો–હાડપિંજરથી મોટા ખોખ જેવો બળદ તે.

**ઢિગાર**, પું૦ ઢગલો; ઢગ; રાશિ.

**ઢિંક**, સ્ત્રી૦ ઢીક; હલકો હુંસો.

**ઢિંકડું**, વિ૦ કોઇ એક. અમુક, ફલાણું.

**ઢિંકણી**, સ્ત્રી૦ પૌંવા ખાંડવાની ઉલાળીને સાંબેલું મારવાની ખાંડણી.

**ઢિંકણું**, વિ૦ આ કે બીજું; અમુક એકાદ; ફલાણું.

**ઢિંકવો**, પું૦ નદી અથવા તળાવમાંથી નીક કાઢીને કરેલો ઢિંચણ સમાણું પાણી રહે એવો ખાડો:–ઢિંકવો કુવો. (૨) નદી કે તળાવમાંથી ખેતરોમાં પાણી લેવાને ખાડો ખોદી તે ઉપર કરેલો ઉલાળિયો ઝીલો તે.

**ઢિંગડમલ**,–પું૦ ધિંગલમ; ધિંગો–શરીરે પોપાતો ને મજબુત–મલ્લ જેવો માણસ તે. ઉ૦ એ ઢિંગડમલ ધુતારો રે. પ્રા. કા.

**ઢિંગઢિંગી**, સ્ત્રી૦ ડુગડુગી; જેમાંની ઢિંગઢિંગ અવાજ નીકળે છે એવું એક વાજું, ઉ૦ પટહ ઢોલ વાગે છે ત્યાં ઢિંગઢિંગી. રણ. યજ્ઞ. પ્રે.

**ઢિંગલી**, સ્ત્રી૦ છોકરીઓને રમવાની લુગડાની બનાવેલી નાની બાવલી; પુતળી. (૨) નાજુક બાંધાની ઠિંગણી સ્ત્રી. (૩) નાની રૂપાળી રમાડવા જેવી છોકરી.

**ઢિંગલું**, ન૦ લુગડાનું પુતળું. (૨) નાનું રમાડવા જેવું છોકરું.

**ઢિંગલો**, પું૦ પુરુષ જાતિનું લુગડાનું પુતળું, બાવલું. (૨) નાનો ઢિંગણો પુરુષ; ગટકો.

**ઢિંચ**, સ્ત્રી૦ ઢિંચવાપણું; પીવાનું અકરાંતિયાપણું, પીબ; પાન લોલુપતા.

**ઢિંચણ**, પું૦ પગનાં ઉપલાં ને નીચલાં હાડકાંને જોડનારો–જાંગ ને નળાને જોડનારો જે વચલો અવયવ–સંધિ ભાગ તે; ઘુંટણ. ક્રિ૦ પ્રિ૦ ઢિંચણ ભાગવા=ઉઠી કે ચાલી શકે નહિ એમ કરવું. (૨) નાહિમ્મત થઇ જવું. (૩) જીવન શક્તિ–બળનો નાશ થવો. ઢિંચણ માંડવા=ભાંખોડિયે પડવા માંડવું. ( બાળકનું. )

**ઢિંચણિયું**, વિ૦ ઢિંચણ જેટલું–ઉંચું; ઢિંચણપુરતું. (૨) ન૦ જૈનો વગેરે કેટલાક લોક જમવા બેસતાં ઢિંચણ તળે જે ટેકણ રાખે છે તે; ટેકણિયું. એ લાકડાનું ને ધાતુનું બને છે.

**ઢિંચવું**, ક્રિ૦ સ૦ અકરાંતિયાપણે પીવું; વારંવાર તેમજ ખૂબ પીધા–પાન કરવું; પી પી કરવું તે.:–પાણી શું ઢિંચ્યા કરે છે ?

**ઢિંચાં**, ન૦ સાડાચારનો ગુણાંક, ઉઠાં પછીનો આંક. ૧ ૪ાા=૪ાા, ૨ ૪ાા ૯, ૧૦ ૪ાા ૪૫ વગેરે.

**ઢીક**, સ્ત્રી૦ હલકો ગડદો–થાપટ મારવી તે;

ગોદો; ગુમ્મો; સુક્કી; ઠાંસો. (૨) ઢોર જે માથાનો હડસેલો મારે છે તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢીક મારવી=ઠાંસો મારવો.

**ઢીકડું**, વિ૦ અમુક; કોઈ એકાદું; ઢીકણું.

**ઢીકણું**, વિ૦ અમુક; કોઈ એકાદું; ઢીકડું.

**ઢીકલી**, સ્ત્રી૦ લડાઈ દરમિયાન શત્રુ ઉપર પત્થર ફેંકવાનું યંત્ર, શતઘ્ની. ઉ૦ ઉપરથી ઢીકલી ઢાલઇ, લોઢી ગહુ વદ્દૃટઇ. કા૦ પ્ર. આગળના વખતમાં ઉંચા મોરચા ઉપર ગોઠવેલા ઉંટડા જેવા યંત્રની મારફત દુશ્મન ઉપર પત્થરનો વરસાદ વરસાવવામાં આવતો હતો, એ હાલની તોપનું કામ કરતી.

**ઢીકો**, પું૦ ગોદો; ગડદો; સુક્કો.

**ઢીચ**, વિ૦ ઢીમચા જેવું જાડું ને દૃઢ તે.

**ઢીઠ**, વિ૦ [સં. धृष्ठ] ધીટ; બેશરમ; દૃઢ.

**ઢીબવું**, જુ૦ ધીબવું; ગુમ્માનો માર મારવો.

**ઢીમ**, સ્ત્રી૦ સોનાની લગડી; ગોળી.

**ઢીમચું**, ન૦ લાકડાની ચપટી ગાંઠ; ખોડચું; જાડો ને ટુંકો લાકડાનો કકડો. (૨) ઘેર થાપેલી કચરાની જાડી કોઠી. (૩) ઠિંગણું-ગટકી માણસ.

**ઢીમડું**, જુ૦ ઢીમણું.

**ઢીમણું**, ન૦ શરીર ઉપર વાગવાથી કે જીવજંતુ કરડવાથી આવેલો સોજો તે; સોથ શરીર ઉપર લોહી બંધાઇ જઇને વા માંસના સોજાથી કઠણ થયેલો જે ભાગ તે; ગડ; ગાંઠ.

**ઢીમર**, પું૦ [સં. धीवर] માછી; મચ્છીમાર; માછલાં પકડનારો; ધીવર.

**ઢીમસું**, જુ૦ ઢીમચું.

**ઢીમું**, જુ૦ ઢીમણું.

**ઢીલ**, સ્ત્રી૦ વાર; વિલંબ; ખોટી. (૨) ઢીલું કરવું-મૂકવું તે.:-પતંગની દોરમાં ઢીલ મૂક. (૩) આળસ અથવા બેપરવાઈથી કોઇ કાર્ય કરવામાં વખત જવા દેવો તે; ધિમાશ; ઠંડાશ; આળસ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢીલ કરવી=વાર લગાડવી.

**ઢીલગંદું**, વિ૦ પોચું; ઢીલું; નરમ સ્વભાવનું. (૨) બીકણ; પ્રસંગ-અણીને વખતે ફડકડી જાય એવું.

**ઢીલું**, વિ૦ તંગ નહિ એવું; નહિ ખેંચેલું; ઝુલતું; લબડતું.:-નરઘાં ઢીલાં પડી ગયાં. ખાટલાની પાટી ઢીલી છે. (૨) નહિ સજડ એવું; નહિ કસેલું; પોચું:-આ ગાંઠ ઢીલી છે. બાળકની સુથણીનું નાડું ઢીલું બાંધવું. (૩) રગડા જેવું; નરમ; પ્રવાહી.:-ઢીલી દાળ. (૪) નહિ કઠણ; પોચું. (૫) પલળે-અસર કરે એવું; આર્દ્ર; નજીરવી-સહન કરી શકે એવું.:-એનું મન બહુ ઢીલું છે. (૬) હિમ્મત રહિત; અકઠોર; નરમ-પોચું.:-જરા ઠપકો દેતાંએ તે ઢીલો થઇ જાય છે કોઇને રોતું જોઇને તે બહુ ઢીલો થઇ જાય તેવો છે. (૭) નહિ સખત; નરમ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢીલું પડવું=રગડા જેવું એકતાર કરવું. પોચું કરવું; નરમ કરવું. ઢીલુંઢશ=બહુજ ઢીલું. ઢીલું પડવું-ઢીલું થવું; ઢીલું મૂકવું, વગેરે.

**ઢુકવું**, ક્રિ૦ પાસે-નજીક જવું.

**ઢુંડાં**, ન૦ જેમાં બાજરીના દાણા બંધાય છે તે બાજરિયામાંનાં એક એક દાણાને ધારણ કરનારાં નાનાં ગુચ્છ જેવાં ફોતરાં-ઘર. બાજરિયામાંનાં દાણા ધારણ કરનારાં ફૂલ. આ બાજરિયાનાં દાણા કાઢી લીધા પછી રહેલાં ફૂલ ઢોરને ખવરાવવામાં આવે છે. ઢુડસાં; ઢુડું; કણ વગરનાં ચોથાં.

**ઢુડું**, ન૦ ઢુડાંનું એક વચનરૂપ.

**ઢુંકડું**, અ૦ [સં. ढौक] પાસે; નજીક; વખત પ્રમાણે ને છેટા-લંબાણ પ્રમાણે. અતિ દૂર નહિ તે. ઉ૦ લગન આવ્યાં ઢુંકડાંરે. ઢુંકડું ઢચ=બહુજ પાસે.

**ઢુંગ**, પું૦ ઢોંગ; ફેલફતવા.

**ઢુંગલું**, ન૦ ઝાડના નાના રોપાને ઢોર ખાઇ જાય નહિ તે માટે તેની આસપાસ તે ઢંકાઇ રહે એવી ઝાંખરાંની જે ઘટા-વાડ કરવામાં આવે છે તે; કાંટાવાળાં ઝાંખરાંની ઘટાદાર વાડ. (૨) ઝરડાં ઝાંખરાં વગેરેની ગુફા; નાની મઢુલી જેવું જે તે.

**ઢુંઢવું**, ક્રિ૦ સ૦ [સં. ઢુણ્ઢ્] શોધવું; ખોળવું; મેળવવા માટે આમ તેમ તપાસ કરવી.

**ઢુંઢિયો**, પું૦ [સં. ઢુણ્ઢ્] શોધ કરનારો; અહિંસા શોધનારો. કોઇએક નાનો સરખો પણ જીવ મરવો જોઇએ નહિ, એવી ઢુંઢ તપાસ રાખનારો જે અહિંસા ધર્મમાંનો એક તે. એ નામે ઓળખાતા સંપ્રદાયનો અનુયાયી તે; જૈન-શ્રાવકોનો એક સંપ્રદાય અને તે સંપ્રદાયનો જે એકાદો માણસ તે. (૨) મેલો-ગલીચ રહેનારો માણસ તે.

**ઢુંઢણી**, સ્ત્રી૦ એક જાતની રમત; ખડિયો; ખાડો.

**ઢુંઢવું**, ક્રિ૦ સ૦ [સં. ઢુણ્ઢ] ઢુંઢવું; શોધવું. (૨) ખેતરમાંથી અનાજ વ્યતિરિક્ત છોડ-ઘાસ કાઢી-શોધી શોધીને કાઢીનાંખવું; રાંપી દેવી તે.

**ઢુંઠસાં**, ન૦ ઠુંડાં; જેમાં બાજરીના કણ રહે છે તે; ચોય-ઠુંડાની અંદર જેમાં બાજરીના કણ ગોઠવાયેલા હોય છે તે. (૨) ચોથાં; જેમાં કણરૂપી સત્ત્વ રહેલું નથી એવું કણુસલું. (૩) ધૂળ, કંઇ નહિ, એવા અર્થમાં વપરાય છે.:-એ શું મારશે ઢુંઠસાં ?

**ઢુંઢું**, ન૦ ઢુંઢું; બાજરિયામાંનું કણ રહિત ખાલી કણસલું.

**ઢુંસાન**, ન૦ ઠુંડાં અને બીજું ઝીણું ઘાસ વગેરે; ઝીણા ઘાસનો જથો; ચોય. (૨) પોચ; ફોતરાં.

**ઢુંસો**, પું૦ ઠુંડાં વગેરે તે. (૨) પોચો લાકડા ને ઘાસનો ગર તે; ભુકો. (૩) લાકડાંનો વહેર; અથવા છોલ. (૪) ઘઉંનો મોટો જાડો ભાખરો. (૫) ધોંસો; જાડો કાંબળો.

**ઢૂસ**, સ્ત્રી૦ ઠૂસ; તાકાત-શક્તિ ગળીજવી તે. (૨) વિ૦ ફસ; પોચું બોલે એવું; ફદલ રદ, કંઈ અનાજે નહિ કરતાં ખાલી જાય તેવું.

**ઢેક**, વિ૦ છેલ્લું. છોકરાઓ રમતમાં વાપરે છે.

**ઢેકલી**, સ્ત્રી૦ નાનો ઢેકો; સપાટી ઉપર ઉપસી આવેલી નાની ગાંઠ; ગડગ; નાની ટેકરી.

**ઢેકલો**, પું૦ ઢેકો; સપાટી ઉપર ઉપસી રહેલો હાડકા વગેરેનો ગોદો તે; હાથ, પગ, છાતી કે પીઠ ઉપરનું કોઇ હાડકું વાંકું વળી સપાટી ઉપર ટેકરા જેવું થઇ રહેલું હોય તે; ખુંધ.

**ઢેકુટ**, સ્ત્રી૦ માથાકુટ; માથાઝીક; રાત દહાડાની કડાકુટ તે. (૨) પંચાતી.

**ઢેકો**, પું૦ સપાટી ઉપર ઉપસી રહેલો જે ભાગ તે; ટેકરો; ઉંચો રહેલો કોઇ પણ સપાટીમાંનો એકાદો ભાગ-અવયવ તે. (૨) શરીરની સપાટી ઉપર વળી ગયેલા હાડકાને લીધે ઉપસી રહેલો ભાગ તે; ખુંધ. (૩) કમ્મરના હાડકાના આંકડા-અંકોડા તે; બસ્તિં; બેસણીના હાડકાની કોર તે.:-કેમ ઢેકો મરડીને બેઠો, કુલો. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢેકો નમાવવો=અંગ વાળીને-કમ્મર નમાવીને મહેનત કરવી; મહેનત પડે એવું ખંતથી કામ કરવું; જાત ભાગવી. ઢેકા ઢૈયા=ખાડાખૈયા; નીચી ઉંચી જમીન તે; અસમ જમીન તે; ઢેકા વગેરે.

**ઢેખાળી**, સ્ત્રી૦ નાની ઇંટ; ઇંટનો ભુકો; ઇંટના કકડા.

**ઢેખાળો**, પું૦ ઇંટનો મોટો કકડો; જુનીકોરાઓથી ખંડિત થયેલી પણ દગડા જેવી આમ તેમ અફળાતી રહેલી ઇંટ;

ગોદો; ગુમ્મો; મુક્કી; ઠાંસો. (૨) ઢોર જે માથાનો હડસેલો મારે છે તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢીક મારવી=ઠાંસો મારવો.

**ઢીકડું**, વિ૦ અમુક; કોઈ એકાદું; ઢીકણું.

**ઢીકણું**, વિ૦ અમુક; કોઈ એકાદું; ઢીકડું.

**ઢીકલી**, સ્ત્રી૦ લડાઈ દરમિયાન શત્રુ ઉપર પત્થર ફેંકવાનું યંત્ર, શતઘ્ની. ઉ૦ ઉપરથી ઢીકલી ઢાલઇ, લોઢી ગહુ વછૂટઇ. કા૦ પ્ર. આગળના વખતમાં ઉંચા મોરચા ઉપર ગોઠવેલા ઉંટડા જેવા યંત્રની મારફત દુશ્મન ઉપર પત્થરનો વરસાદ વરસાવવામાં આવતો હતો, એ હાલની તોપનું કામ કરતી.

**ઢીકો**, પું૦ ગોદો; ગડદો; મુક્કો.

**ઢીચ**, વિ૦ ઢીમચા જેવું જાડું ને દૃઢ તે.

**ઢીઠ**, વિ૦ [सं. धृष्ठ] ધીટ; બેશરમ; દૃઢ.

**ઢીબવું**, જુ૦ ધીબવું; ગુમ્માનો માર મારવો.

**ઢીમ**, સ્ત્રી૦ સોનાની લગડી; ગોળી.

**ઢીમચું**, ન૦ લાકડાની ચપટી ગાંઠ; ખોડચું; જાડો ને ટુંકો લાકડાનો કકડો. (૨) ઘેર થાપેલી કચરાની જાડી કોઠી. (૩) ઠિંગણું-ગટકી માણસ.

**ઢીમડું**, જુ૦ ઢીમણું.

**ઢીમણું**, ન૦ શરીર ઉપર વાગવાથી કે જીવજંતુ કરડવાથી આવેલો સોજો તે; સોથ શરીર ઉપર લોહી બંધાઇ જઇને વા માંસના સોજાથી કઠણ થયેલો જે ભાગ તે; ગડ; ગાંઠ.

**ઢીમર**, પું૦ [सं. धीवर] માછી; મચ્છીમાર; માછલાં પકડનારો; ધીવર.

**ઢીમસું**, જુ૦ ઢીમચું.

**ઢીમું**, જુ૦ ઢીમણું.

**ઢીલ**, સ્ત્રી૦ વાર; વિલંબ; ખોટી. (૨) ઢીલું કરવું-મૂકવું તે.:-પતંગની દોરમાં ઢીલ મૂક. (૩) આળસ અથવા બેપરવાઇથી કોઇ કાર્ય કરવામાં વખત જવા દેવો તે; ધિમાશ; ટંઢાશ; આળસ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢીલ કરવી=વાર લગાડવી.

**ઢીલગંદું**, વિ૦ પોચું; ઢીલું; નરમ સ્વભાવનું. (૨) બીકણ; પ્રસંગ-અણીને વખતે ફૂફડી જાય એવું.

**ઢીલું**, વિ૦ તંગ નહિ એવું; નહિ ખેંચેલું; ઝુલતું; લબડતું.:-નરવાં ઢીલાં પડી ગયાં. ખાટલાની પાટી ઢીલી છે. (૨) નહિ સજડ એવું; નહિ કસેલું; પોચું:-આ ગાંઠ ઢીલી છે. બાળકની સુથણીનું નાકું ઢીલું બાંધવું. (૩) રગડા જેવું; નરમ; પ્રવાહી. :-ઢીલી દાળ. (૪) નહિ કઠણ; પોચું. (૫) પલળે-અસર કરે એવું; આર્દ્ર; નજીરવી-સહન કરી શકે એવું.:-એનું મન બહુ ઢીલું છે. (૬) હિમ્મત રહિત; અકઠોર; નરમ-પોચું.:-જરા ઠપકો દેતાંએ તે ઢીલો થઇ જાય છે. કોઇને રોતું જોઇને તે બહુ ઢીલો થઇ જાય તેવો છે. (૭) નહિ સખત; નરમ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢીલું પડવું=રગડા જેવું એકતાર કરવું. પોચું કરવું; નરમ કરવું. ઢીલુંઢશ=મહુજ ઢીલું. ઢીલું પડવું-ઢીલું થવું; ઢીલું મૂકવું, વગેરે.

**ઢુકવું**, ક્રિ૦ પાસે-નજીક જવું.

**ઢુડાં**, ન૦ જેમાં બાજરીના દાણા બંધાય છે તે બાજરિયામાંનાં એક એક દાણાને ધારણ કરનારાં નાનાં ગુચ્છ જેવાં ફોતરાં-ઘર. બાજરિયામાંનાં દાણા ધારણ કરનારાં ફૂલ. આ બાજરિયાનાં દાણા કાઢી લીધા પછી રહેલાં ફૂલ ઢોરને ખવરાવવામાં આવે છે. ઢુડસાં; ઢુડું; કણ વગરનાં થોથાં.

**ઢુડું**, ન૦ ઢુડાંનું એક વચનરૂપ.

**ઢુંકડું**, અ૦ [सं. ढौक] પાસે; નજીક; વખત પ્રમાણે ને છેટા-લંબાણ પ્રમાણે. અતિ દૂર નહિ તે. ઉ૦ લગન આવ્યાં ઢુંકડાંરે. ઢુંકડું ઢચ=બહુજ પાસે.

**ઢુંગ**, પું૦ ઢોંગ; ફેલફતવા.

સાથેજ ટીમણુ લઈ આવેલો એવો લોક સમુદાય તે.:-નદી કિનારે ઢેબરિયો સંઘ ભરાય છે.

**ઢેબરૂં**, ન૦ ટીમણુ માટે તળીને અથવા તેલ કે ઘી લગાડીને બનાવેલા રોટલા. ઢેબરાના લોટમાં મસાલો-ગળપણુ વગેરે નાંખવામાં આવે છે ને તવા ઉપર જરા જરા ઘી કે તેલ મૂકી તળી કાઢવામાં આવે છે. ટીમણુના રોટલા તે. રૂ૦ પ્ર૦ ઢેબરાં બાંધીને=ગાંઠનુ' ગોપીચંદન ખરચીને. ખાસ માથે વહોરીને; ગાંઠનું ગુમાવીને. કહે૦ ઢેડનું છોકરું ઢેબરે રાજી=હલકો-ગરીબ માણુસ સાદી સાધારણુ વસ્તુથી પણુ રીઝે એવા અર્થમાં વપરાય છે.

**ઢેબો**, પું૦ શરીરની સપાટી ઉપર સોજા વગેરેના કારણે ઉપસેલો જે ભાગ તે; ટેકરો; સોજો; ગડબ.

**ઢેમણો**, પું૦ એક ઔષધિ.

**ઢેયડી**, સ્ત્રી૦ [प्रा. ढेयरो] ઢેડની સ્ત્રી.

**ઢેર**, પુ૦ ઢગલો. ઉ૦ દ્રવ્ય અધર્મે કીધો ઢેર, ઉપમા દેવા એક કુબેર. દયારામ.

**ઢેરી**, સ્ત્રી૦ ઢગલી.

**ઢેલ**, સ્ત્રી૦ મયૂરી; મોરની માદા; મોરડી.

**ઢેલડી**, સ્ત્રી નાની મયૂરી.

**ઢેશકું**, ન૦ પોદળો. (૨) કંઠી.

**ઢેપકાં**, ન૦ લોળિયાં.

**ઢેસરો**, પું૦ ઢોરે જે પોદળો મૂક્યો હોય તે.

**ઢેસલો**, પું૦ ઢેસરો.

**ઢેંક**, વિ૦ તાજું; ગબ્બર; પૂર્ણ ભરેલું; આકંઠાંત ભરપુર; પૈસે ટકે પૂર્ણ

**ઢેંકવો**, પું૦ છાછરા કુવામાંથી અથવા નદી કે તળાવમાંથી થોડી ઉંચી જગા વા ખેતરમાં પાણી લેવાને માટે બનાવેલો યંત્ર; થોડી મહેનતે પાણી ઉલેચીને ઉપર લેવાની કરામત.

**ઢેંકુડી**, સ્ત્રી૦ નાનો ઢેંકવો. ૧૯૭૨૩

**ઢેંગી**, વિ૦ આળસુ; સુસ્ત; એદી.

**ઢેંચવો**, પુ૦ લાંબી પુંછડીવાળો કાળો જંગલી ચકલો.

**ઢેઢ**, વિ૦ ખૂબ નમી-તરડાઇ-વકાસી ગયેલું.:-વાંકુંઢેડ.

**ઢૈયું**, ન૦ માટીની ગડબ; ભેખડ. (૨) પાણીમાંનો ખાડો.

**ઢૈયો**, પું૦ ઢૈયાંનો ઢગલો; ભેખડોનો ઢગ; ટેકરો. પોચો રેતીનો ઢગ.:-ઢેકાઢૈયો. (૨) ખાડો; ખાંચો.

**ઢોકડું**, ન૦ રૂ અથવા ભુસાની પોચી માટી ગાંસડી; ધોકડું. (૨) શરીર-કાયા.

**ઢોકળાં**, ન૦ અડદ અને ચોખાના લોટને પલાળી આથો આણીને બનાવેલો ખાવાનો એક પદાર્થ; ઇંદડાં. (૨) વચમાંથી જાડાં દબડાં.

**ઢોકળિયું**, વિ૦ જેની વચમાં ફુલેલી ઢોકળી નીકળેલી હોય એવું (વેલણુ). (૨) વચમાંથી જાડું ને ફુલેલું હોય એવું; ઢોકળી જેવું તે.

**ઢોકળી**, સ્ત્રી૦ વચમાંથી જાડી ને ઉપસેલી એવી નાની ગોળ દબડી, ચકતી; જાડી નાની ટીકડી. (૨) બે હાથેળીઓ વચ્ચે દાબીને બનાવેલી અને દાળમાં ચઢાવેલી ખાવાની જાડી રોટલી. (૩) માંસના લોચાની ગાંઠ; ગડબ; નાનો ગોટલો. (૪) સાંકડા પટાની ઇંટ. દાળ ઢોકળી=દાળ અને દાળમાંજ બાફેલાં નાનાં તિકકડનું જમણુ તે.

**ઢોચકી**, સ્ત્રી૦ સાદી બનાવટનું નાનું લોટું; માટીનો સાદો નાનો કળશ; ઘડો.

**ઢોઠો**, પું૦ શાળમાં આડા વાણા નાંખવા માટે કાતરામાં ઘાલવાની બરૂ કે સરેકટના કકડા ઉપર જે કોકડી કરવામાં આવે છે તે. ઢોઠા ભરવા-પુરવા=વાણાને માટે બરૂના કકડા ઉપર તાર વિંટાળી આપવા. તાણાના તાર લંબા ફરેલા હોય છે અને

રોડું. (૨) કંઈ નહિ; શૂન્ય.:–એને શું મળવાતું છે ? ઢેખાળા ? ૩૦ પ્ર૦ ઢેખાળાની પેઠે અથડાવું=કંઇ લાભ હાનિ કે અડચણ વગર જ્યાં ત્યાં રખડયા કરવું. (૨) અતિશયતા બતાવે છે. કંઇ હિસાબમાં નહિ એમ, મોંઘ–નિરમ નહિ એમ. :–ઢેખાળાની માફક રવડે છે. દેહની કે માન આબરૂની દરકાર વગર મહેનત કર્યા કરવી તે; નિરુપયોગી ને કિમ્મત વગરની તુચ્છ વસ્તુ તે ઢેખાળો.

**ઢેડ,** પું૦ [प्रा. ढेयरो] જેને અડતાં અભડાવાય એવો–ગલીચ હલકો ધંધો કરનારો અનાર્ય માણસ; અસ્પર્શ જાતિના અનાર્યોમાંનો એકાદ; હલકા ધંધા કરનારા અનાર્ય લોકનો એક સમૂહ–નાત તે. (૨) હલકો–પાજી અને મલિન વૃત્તિનો માણસ; લડવાડિયો; ખરાબ નીચ સ્વભાવનો માણસ.:–એ ઢેડનું નામ ના દેતા. (૩) ક્રોધ. (૪) વિ૦ ભ્રષ્ટ; સંકર; ગંદું.:–ઢેડ ગુજરાતી. ઢેડ ફજેતી=જાહેરમાં એક બીજાના દોષ કાઢીને લડવું તે. વારંવાર લઢવું ને વળી એક થઈ જવું એવી રીતે બન્નેએ એક બીજાના ભવાડા કરવા તે; લોકોમાં ખોટું પરસ્પર વગોણું કરાવવું તે. કહે૦ ઢેડનું છોકરું ઢેબરે રાજી=હલકો માણસ હોય તે જૂજથી ખુશી થાય. ઢેડ મુઓ ને આભડછેટ ગઇ=હમેશની પીડા મટી. ઢેડવાડામાં તર્ક પેઠો=ત્રાસ ત્રાસ ને કૌવૌ થઇ રહેવું તે.

**ઢેડવાડો,** પું૦ ઢેડ લોકને રહેવાનો મહોલ્લો તે; ઢેડવાસ. હિંદુસ્તાનનાં ગામડાંમાં બધે ઠેકાણે ગામની પરવાડે ઢેડ લોકોને રહેવાનો વાસ જુદો હોય છે. (૨) ગંદી અસ્વચ્છ જગા; કંટાળો અને ચીતળી ચઢે એવી ખરાબ જગા–માણસ વગેરે તે. તકરારી –જંપવા દે નહિ અને ગંદકી કર્યા કરે એવું જે (માણસ વગેરે) તે.:–મારી પડોશમાં તમે આ કયાંથી લાવીને ઢેડવાડો ઘાલ્યો ? (૩) ગંદકી; કચરો પુંજો વગેરે તે. આ ખુણામાં કેમ ઢેડવાડો રાખ્યો છે. આ ઢેડવાડો અહિંથી કાઢી નાંખો. પીડાકારી એવું જે તે ઢેડવાડો.

**ઢેડાઉ,** વિ૦ ઢેડ સંબંધી, ઢેડે વણેલું બનાવેલું તે; જાડું; નહિ સફાઇદાર; ગામઠી; સાદી કારીગરી રહિત બનાવટનું.:–ઢેડાઉ કાપડ હવે કોણ વાપરે છે ?

**ઢેડિયો,** પું૦ ઢેડ.

**ઢેડી,** સ્ત્રી૦ ઢેયડી; ઢેડની સ્ત્રી.

**ઢેડું,** ન૦ ઢેડ ઇત્યાદિનું ટોળું; ઢેડ વાઘરી, ને હલકાં ભિખારી વગેરે તે; એઠી બાજપતરાળી લુંટનારા લોકો–ભિખારીઓ. (૨) ધાડું; ટોળું. (૩) વિ૦ ઢેડાઉ.

**ઢેઢિયો,** પું૦ ઢેડ.

**ઢેઢો,** પું૦ ઢેડ.

**ઢેપલી,** સ્ત્રી૦ કોઈ ચૂરણ–લોટ જેવા પદાર્થને પ્રવાહીમાં કરમોવી પલાળી તથા દાબીને બનાવેલી નાની ચપટી થાબડી; પહોળી થાથરડી; દબડી; ચેપલી; ચપટું ઢેપું તે.

**ઢેપલું,** ન૦ નાનું ઢેપું; ચોસલું; ચકતું; ચૂરણને કસણી દાબીને કરેલું દબડું. (૨) સપાટીથી ઉંચો થયેલો સુજેલો શરીરનો ભાગ.

**ઢેપું,** ન૦ [सं. स्तेप] રેતી માટી કે બીજા કોઇ ચૂરણનો પલળી દબાણને લીધે બાઝી ગયેલો એક આકાર; દબડું; બાઝી ગયેલું મટોડું; ચીકણા પદાર્થનો જરા સખત લોચો; ચોસલું; ચકતું; ગડબ; રોડું; દગડું.

**ઢેફું,** ન૦ ઢેપું.

**ઢેબરિયો,** વિ૦ ઢેબરાં લઇને આવેલો–એકઠો થયેલો–સંઘ, મેળો; થોડોજ વખત રહેવા એકાદ ટંક ખાવું પડે તો તે માટે ઘેરથી

**ઢોલી,** પું૰ ઢોલ વગાડવાનો ધંધો કરનારો; ઢોલ, નગારાં વગેરે વગાડવામાં જેમની આજીવિકા હોય તે. ઢોલ વગાડવાનો ધંધો કરનાર વર્ગ; રાવળિયા વગેરે. કહે૰ ઢોલીને ત્યાં વિવાહ તે છંદે છંદે નાચે=ઘરનો કસબ તે ગમે તેમ કરે; આછુકલી જાતિના લોક પોતાના હાથની વાત હોય તેનો સહેજે દુરૂપયોગ કરે.

**ઢોલો,** પું૰ [ **સં. नायक. नायकनुं ढोल्ल ने प्रियानुं घण–घेणु** પ્રાકૃતમાં આદેશ રૂપે થાય છે.) પ્રિયતમ; નાયક; વર; ધણી. (૨) મૂર્ખ; કંઇ સમજે નહિ એવો–જ૰ ડસો; અચતુર; છળપ્રપંચ કે કાવાદાવામાં ઝાઝું સમજી શકે નહિ એવો માણસ.ખાઇ પીને બેસી રહે એવો–સ્થૂલ સારો દેખાવડો પણ ચંચળ નહિ એવો; કામ ચાતુર્યથી અનભિજ્ઞઃ–ઢોલો મારૂ.

**ઢોસું,** ન૰ કુશકું.

**ઢોસો,** પું૰ ઠુંસો. (૨) જાડો ભાખરો;

**ઢોળ,** પું૰ તાંબાપીતળ ઉપર સોના રૂપાની જે ઝળકી ચઢાવવામાં આવે છે તે; બહુ જ આછું પડ–થર, પાસ. (૨) ખોટો, તકલેદી ભભકો–દેખાવ તે; ટાપટીપ; આડંબર; દંભ; ખોટી શોભા. ક્રિ૰ પ્ર૰ ઢોળ ચઢાવવો=ઉપર ઉપરથી સારૂં ભભકાદાર દેખાય તેમ કરવું; સાફસુફ ને ટાપટીપથી શોભે એમ કરવું. ખાલી શોભા–સારાપણું દેખાય તેમ કરવું; ઓપ આપવો.

**ઢોળવું,** ન૰ ઢળી પડે એવું સારી બેસણી વગરનું ઢોચકું.:–ગાંડ વગરતું ઢોળવું=આમ તેમ–ગમે તેમ ઢળી પડે એવું; અનિશ્ચિત સ્વભાવનું; ફરી જાય એવું માણસ.

**ઢોળવું,** ક્રિ૰ સ૰ પ્રવાહીને પાત્રમાંથી બહાર નાંખવું; રેડવું; વહેવરાવવું; છાંટવું; અભિષેક કરવો.:–હાથિણીએ કળશ ઢોળ્યો. પ્રવાહી તેના પાત્રમાંથી બહાર નીકળે એમ કરવું; ઢળે તેમ કરવું. (૨) ઘોળવું; ક્ષેપન કરવું. (૩) વિંઝવું; હલાવવું; પવન નાંખવો; પંખો નાંખવો. ઉ૰ કાળજડાની કોર હું તમને વિંઝણુલે વા ઢોળું, રાજ. (૪) બરબાદ કરવું; ઉશેટી દેવું; નિરર્થક ગણી કાઢીનાંખવું.:–ખાટી છાશ ઉકરડે ઢોળો.

**ઢોળાવ,** પું૰ ઢળતો–ઉંચેથી નીચે ઉતરતા ઢાળવાળો પ્રદેશ; ભૂભાગ; ઢાળ; ગરાડ; ટેકરાનો ઉતાર તે. (૨) ઉતરતા ઢાળવાળો જે ઘાટ તે; ઘુમ્મટની–ઘડાની બાજુઓનો ઉતરતો ઢળતો ઘાટ.

**ઢોળાવું,** ક્રિ૰ અ૰ રેડાવું; છંટાવું; ઢળવું; પ્રવાહીતું તેના પાત્રમાંથી બહાર નીકળવું. (૨) વિંઝાવું; ઉડવું; આસપાસ ઘુમાવું. ઉ૰ મારા કિયા ભાઇને ચમર ઢોળાય.

**ઢોળીપાડવું,** ક્રિ૰ સ૰ ઉપરથી ઉભેથી નીચે નાંખી દેવું; ધક્કો મારીને બેઠેલા, ઉભેલા કે ગોઠવેલાને સુવાડી દેવું; ઢળી પડે એમ કરવું. ઉ૰ ઉંધે મોકલ્યું બગાસુ કે જા બગાસા તું, તારું કહ્યું નહિ માને તો ઢોળીપાડીશ હું. (૨) કોઇને માથે નાંખી દેવું; પોતાનો દોષ છુપાવી તે બીજાની ઉપર મૂકી દેવો; જોખમ ઓઢાડવું; દોષારોપ કરવો; બીજાને શિર ઓળવવું:–તેણે પોતાનું આળ મારે માથે ઢોળી પાડ્યું. (૩) જમીનદોસ્ત કરી નાંખવું; સુવાડી દેવું; નાશ કરવું; તમામ બરબાદ કરવું.:–પિવાય નહિ તો ઢોળીનાંખવું.

**ઢોળો,** પું૰ ઢાળ; ઢોળાવ; કઢણ.

**ઢોંગ,** પું૰ ખોટો દેખાવ કરવો તે; ખરેખરૂં હોય તેથી જુદું બહાર દેખાડવું; સમજાવવું તે; દંભ; આડંબર; દેખાવ. (૨) ધુતારાપણું; કપટીપણું; પ્રપંચ. (૩)ચાળા; મજાક; ઠઠ્ઠા; પરિહાસ. (૪) બહાનું; મિષ; ખોટું કારણ. ( ૫ ) વેષધારીપણું; વેષ;

વાણાના તાર એક સળી ઉપર વિંટાળી કાંસકામાં ઘાલી આડા વચમાં નાંખવામાં આવે છે, એ તારની જે કોકડી તે ઢોઢો.

**ઢોઢો**, પું૦ સ્ત્રીની જનનેંદ્રિય.

**ઢોયણું**, ન૦ ( ઢોલણું-દોલણું. ) બાળકની ઝોળી-ખોઇના ચારે છેડા સરખા અંતરે પહોળા રહે તેમ રાખવાનાં નાકાવાળાં લાકડાં, દંડિકા; ડોલણાં; ઢોણું. ઢોયણાને બે છેડે બે કાણાં હોય છે તેમાં ખોઇના છેડાનાં નાકાં ભરવવામાં આવે છે આથી ખોઇ પહોળી રહે છે.

**ઢોર**, ન૦ ખેતી, સ્વારી અને દૂધ દહિં માટે પાળવામાં આવતાં મોટાં ચોપગાં જનાવર તે; પશુ. ગાય, બળદ, ઘોડા, ભેંશ વગેરે. (૨) જનાવર; જંગલમાં ઘાસ વગેરે ચરીને રહેનારાં પ્રાણી. ( હિંસક નહિ -પળાય એવાં. ) મનુષ્યના જેવી જેને વાણી અને વિચાર કરવાની બુદ્ધિ નથી તે. (૨) વિવેક-વિચાર રહિત; અણસમજુ; મૂર્ખ; જેને ઝાઝી ગતાગમ પડે નહિ એવું માણસ; ભરોડ. (૩) માલ; ધન.:- ચોર ઢોર એકઠાં કરો. અર્થાત્ ચોરને અને તેણે ચોરેલા (ઢોર) માલને. કહે૦ ઢોરના ચાવ્યામાં કુચો પડે પણ માણસના ચાવ્યામાં ન પડે. અર્થાત્ માણસની બતરીસીએ ચઢયું તે પાયમાલ થઈ જાય.

**ઢોરઢાંખર**, ન૦ ઢોરઢાંકર; ઢોર વગેરે.

**ઢોલ**, ન૦ અંદરથી પોલા ખોખાને મોંએ જાડું ચામડું જડીને બનાવેલું વાદ્ય; વાજું; નગારૂં; તંગ-ખેંચીને જડેલા ચામડા ઉપર દંડિકો ઠોકતાં ઢમઢમ બોલે એવું વાજું. પટહ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢોલ વાગવું=સૌ જાણે તેમ થવું; જાહેર થવું; ઢમઢમ થઇ રહેવું. -ચોરી થશે ત્યારે શું ઢોલ વાગશે ? ના. તે તો કોઇ જાણશે પણ નહિ. ઢોલ વગાડવું=જાહેર કરવું; સૌ કોઇ જાણે તેમ કરવું; ચાહન કરવું. વાગતે ઢોલે જવું-ચાહન જવું; છ ચોક-ચોરી છુપીથી નહિ પણ સૌ જાણે તેમ જવું અને તે નહિ અટકાવી શકાવું. રૂ૦ પ્ર૦ ઢોલને ઢમકે પાણી આવવું=મારવાડમાં કુવા એટલા ઉંડા હોય છે કે કોસિયાને કોશ કાંઠે આવતાં તરીલાના બળદ ઉભા રખાવવા માટે ઢોલે દંડો દેવો પડે છે. ઢોલે દંકો દેવો=સ્વારી એ ચઢવું; ઉત્સાહ ભેર સૌ કોઇને જાહેર થાય તેમ-ચાહન કોઇ કામ કરવાને તત્પર થવું.

**ઢોલક**, ન૦ નાનું ઢોલ; પખાજ.

**ઢોલકી**, સ્ત્રી૦ નાનું ઢોલ; નગારી. ક્રિ. પ્ર૦ ઢોલકી બજાવવી=નાચનારની પાછળ ફરવું અને તેના નાચને ધાટેધાટ નગારૂં વગાડવું. (૨) વખાણ કે ખુશામત માટે હાજી હા કરવું; સામો માણસ કહે તેને ભળતું જ બોલવા મંડી જવું. બન્ને તરફની ઢોલકી બજાવવી=જે જેમ બોલે તેને તેમજ હા, હા કહીને ઉત્તેજન આપવું, બેઉ રીતે સારૂં સારૂં કહ્યા કરવું.

**ઢોલકું**, ન૦ ક્ષુદ્ર નગારૂં; જેવું તેવું નાનુસુ ઢોલ. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢોલકું કૂટવું=સમજ્યું ન સમજ્યું જ્યાં ત્યાં ખરૂંખોટું હાજી હા કરવું અને ખોટું ઉત્તેજન આપવું. તાનમાં તાલ બેતાલ જોયા વગર જેમ ફાવ્યું તેમ ઠોકવું; બોલવું તે.

**ઢોલડી**, સ્ત્રી૦ નાનો રંગિત ખાટલો; પલંગડી.

**ઢોલણી**, સ્ત્રી૦ ઢોલડી.

**ઢોલાણ**, ઢોળાવ; ઢાળ; ઉપરથી નીચે તરફ ઢળતો જતો પ્રદેશ; ઢળતો ભૂભાગ.

**ઢોલિયો**, પું૦ મોટો રંગિત ખાટલો; પલંગ. ઉ૦ ત્યારે ઢળાવું ભમર ઢોલિયો. કહે૦ ઢોલિયો તળાઇએ શોભે=હાથી અંબાડી એ શોભે એમ; જો યોગ્ય ઉપસ્કરણ હોય તોજ વસ્તુ શોભે ઢોલિયો-ધંરકસીએ ન શોભે.

# ત.

**ત,** પું૦ [सं० त] ગુજરાતી ભાષાના મૂળાક્ષરોમાંનો સત્તાવીસમો અને વ્યંજનોમાંનો સોળમો દંતસ્થાની વ્યંજન વર્ણ—અક્ષર; તકાર: તત્તો.

**તઇયાર,** જુ૦ તૈયાર.

**તઇયારતમ,** જુ૦ તયાર.

**તઇયારી,** તૈયારી.

**તઈં,** અ૦ તહિં; ત્યાં.

**તઉ,** વિ૦ તાઉ; તો; તીખું; ગરમ મિજાજનું; ઝટ ઉશ્કેરાઇ જાય એવા સ્વભાવનું; જલદ; આકળું:—એ તો તઉ માણસ છે.

**તક,** સ્ત્રી૦ [फा.] લાગનો વખત તે; કોઇ કાર્ય સિદ્ધ કરવા માટેનો યોગ્ય અવસર હોય તે: કાર્યસિદ્ધિ કાળ; યોગ્ય સમય; પ્રસંગ; યોગ; જોગવાઈ; લાગ; સંધિ. (૨) મોસમ; વેળા; રત; પાક વગેરેનો સમય તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ તક મળવી=લાગ મળવો; કાર્ય કરવાને યોગ્ય અવસર પ્રાપ્ત થઇ જવો. તકખોવી, તક ગુમાવવી. તક સાચવવી=પ્રસંગાનુસાર સમય વિચારી કાર્ય કરી આપવું તે; ભીડ ભાગવી; 'આણીનો અવસર છે' એમ વિચારી તે પ્રમાણે વર્તી લેવું તે; ખરેખર વખતે મદદ કરવી. તક જોવી=યોગ્ય સમય આવતા લગી રાહ જોવી. કહે૦ તક તેવો તડાકો. ગઇ તક બ્રાહ્મણે વાંચતો નથી. તકનાં વાજાં તકેજ વાગે. (૩) અ૦ [सं.अं-तक] લગી; સુધી; પર્યંત:—કાલતક.

**તકતક,** વિ૦ તેજ મારતું હોય એવું; ચકચક; ઝગઝગ; તગતગ; ઝળાંઝળાં:—એનું મોઢું તકતક થાય છે. અંદરના બારાવાથી તસતસ થઇને સુંવાળી ચામડીએ તેજ દેખાવું તે.

**તકતકતું,** વિ૦ ઝળકઝળક થતું; ચકચકતું; તેજ મારતું; તગતગતું.

**તકતકવું,** ક્રિ૦ અ૦ તકતક થવું; ચકચકવું; ઝળકવું; તગતગવું. સુંવાળી નાજુક ચામડી વગેરેનું ખેંચાઇ તંગ થઈ ઝળાંઝળાં થઇ રહેવું.

**તકતી,** સ્ત્રી૦ [अ. तख़्त] લાકડાની, કાચની કે ધાતુની પાતળી પણ ખુણાદાર ચકતી; નાની પાતળી ચોખુણ આકૃતિ; ચોકી. (૨) પાતળી ચીપ; પાટી; ફળી. (૩) એક જાતનું ઘરેણું.

**તકતો,** પું૦ તખતો; અરીસો; દર્પણ. (૨) મોટી તકતી; પાતળી પણ લાંબી પહોળી કાચ કે પત્થરની છાટ.

**તકદીર,**—સ્ત્રી૦ (ન૦) [अ] નસીબ; ભાવી; કિસ્મત; ભાગ્ય; સર્જિત; પ્રારબ્ધ; છઠ્ઠીનો લેખ. કહે૦ તકદીર આગળ તદબીરનું કંઇ ચાલતું નથી.

**તકરાર,** સ્ત્રી૦ [अ.] બે અથવા ઘણા જણ વચ્ચે અમુક મતભેદને લઇ જે સંવાદ કે બોલચાલ થાય તે; વિવાદ; ખરા ખોટાનો ઝગડો, મત ફેરની બોલાબોલ; હુજ્જત; કજિયો; વઢવાડ; ટંટો. (૨) કારણ; સબબ; હેતુ; દલીલ:—એની તકરાર ખોટી છે. (૩) વાંધો; વિરુદ્ધતા. (૪) વિવાદ કરવાની રીત. (૫) માથાફોડ; ખોંશ; આગ્રહ; હાના કર્યા કરવી તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ તકરાર કરવી—ચલાવવી=વિવાદ કરવો; વાદ ચલાવવો. (૨) લડાઇ કરવી. તકરાર લેવી=સામે થવું; આમ થવું જોઇએ એમ હેતુ પુરઃસર વાદ લઇને જણાવવું. (૨) પારકી લડાઇ વહોરી લેવી; વિરુદ્ધ પડવું. તકરાર સાંભળવી=સામાની દલીલો ને કારણો હોય તે સાંભળી લેવાં;

ખેલ; રમત. (૬) ખોટું ધતિંગ; ખોટારૂં. ક્રિ૦ પ્ર૦ ઢોંગ કરવો=ખોટો દેખાવ કરવો; ખોટું દુઃખ, દૈન્ય રોવું વગેરે તે. ઢોંગ ચલાવવો=અંદરથી સાર-તત્ત્વ રહિત પણ બહારથી મોટા આડંબરવાળું ધતિંગ ચલાવવું. ધર્મ વગેરે માટે. ઢોંગ માંડવો=ધુતારાપણું માંડવું; તોફાન-સામું માણસ અંજાઈ જાય-ડરી જાય એવું ખોટું ધિંગાણું મચાવવું.

**ઢોંગી,** વિ૦ ઢોંગ કરનાર; દંભી; આડંબરી. (૨) ધુતારો; અંદરથી એક અને બહારથી બીજો દેખાવ કરનાર; નહિ સાચો; દિમાકી.

**ઢોંચ,** વિ૦ જીર્ણ; ખળખળી ગયેલું; ખખ. ધરડો ઢોંચ.

**ઢોંચરૂં,** ન૦ ઢોરચરૂ, ગોતું; ખાણ; ટાઢું અને સ્વાદ રહિત-ધૂળધાણી ખાવાનું તે. (૨) વિ૦ બહુ ટાઢું, વાસી; બેસ્વાદ; ગોતા જેવું.

**ઢોંડફોડો,** પું૦ [ म. ] પત્થર ફોડનારો-ઘડનારો તે; શલાટ.

**ઢોંડો,** પું૦ પત્થર; પહાણો. (૨) મોટો અને ધરડો ખખ બળદ. (૩) વિ૦ મોટા ઉંચા હાડપિંજરવાળો; ખૂબ મોટો; ઉમ્મર લાયક; પ્રૌઢ.:-મોટો ઢોંડો થયો હવે કંઇ સમજે છે કે નહિ? (૪) મૂર્ખ; અક્કલ વગરનો; જડસો; બેવકુફ; બુદ્ધિ વગરનો.

**ઢોંણું,** ન૦ ઢાયણું; ખોઇ પહોળી રાખવાનો દંડિકો.

**ઢોંવો,** પું૦ ઢાઓ; ભડવો; બેઅદબી જોયા કરે એવો માણસ; ગોલો; નામરદો; પોતાની સ્ત્રીને પોતાના કાબુમાં રાખી શકે નહિ એવો ઢાલો.

---

# ણ.

**ણ,** પું૦ [ सं. ण ] ગુજરાતી ભાષાની લિપિનો છવ્વીસમો મૂળાક્ષર અને પંદરમો વ્યંજન વર્ણ-અક્ષર. ત્રીજો અનુનાસિક.

આ અક્ષરથી શરૂ થતો કોઈ પણ શબ્દ ગુજરાતી ભાષામાં નથી.

---

શાએ આવેલો એક પ્રાંત. હ્યુએનત્સંગે તેના પ્રવાસમાં આનું વર્ણન આપેલું છે.

**તક્ર**, સ્ત્રી० [ सं ] છાશ; દહિં ભાગી-વલોવીને માંખણ કાઢી લીધા પછી રહેલું પ્રવાહી; તાક. (૨) ભાગેલું દહિં; મઠો. તક્રપ્રમેહ=છાશના જેવો પિશાબ આવે એવો એક રોગ.

**તક્ષક**, પું० (सं) પાતાળમાં રહેતા મોટા આઠ નાગોમાંનો એક નાગ. ઋષિ કશ્યપ અને કદ્રુથી એનો જન્મ થયો હતો. જનમેજય રાજાના સર્પ યજ્ઞમાં સાત નાગકુળ બળી જવા છતાં આસ્તીક મુનિએ તક્ષક અને તેના કુળને બચાવી લીધું હતું. ઉ० મારા પિતાની કોટે ઘાલ્યો કાળોનાગ, તેને ખાજે તક્ષકનાગ. હાલના ઇતિહાસની દ્રષ્ટિએ જોનારા કહે છે કે, તક્ષકકુળને નામે ઓળખાતી એક આખી જાતિ હતી. ટિબેટ ને ચીન તરફના કેટલાક લોક પોતાને તક્ષક વંશના માને છે. જનમેજયે તક્ષશિલા જીતી તક્ષકો વગેરેનો નાશ કર્યો તે ઉપરથી સર્પ સત્રની આખ્યાયિકા ચાલી છે.

**તક્ષશિલા**, સ્ત્રી० ઉત્તર પંજાબમાં આવેલું એક પ્રાચીન નગર અને તેની આસપાસનો પ્રદેશ. બૌધ્ધોની જાહોજલાલી દરમિયાન એની આબાદી હતી અને પારલિપુત્રથી તે બીજે નંબરે ગણાતું હતું. હ્યુએનત્સંગે એનું વર્ણન કરેલું છે. તે એક મોટું વિદ્યાપીઠ હતું. ચાણક્ય તક્ષશિલાનો રહેવાસી હતો.

**તખત**, ન० ( फा. तख़्त ) રાજગાદી; સિંહાસન; રાજા-પાદશાહને કચેરી ભરીને બેસવાનું મૂલ્યવાન સુંદર આસન તે. (૨) ઉચ્ચસ્થાન; ઉત્તમસ્થાન; અગ્રસ્થાન; મોખરો.:-તમે તો તખતની જગા લઈ બેઠા હતા. તખતનશીન=રાજગાદીએ બેઠેલો; જેને રાજ્યાભિષેક થયેલો હોય તે. તખ્ત, તખ્તે તાઉસ=મયૂરાસન, શાહજહાંને ૭ કરોડ રૂપિયા ખરચી આ સિંહાસન બનાવરાવ્યું હતું. તખ્તનશીન=રાજ્યગાદી ઉપર બેઠેલો-રાજા.

**તખતી**-સ્ત્રી० પાતળી ચોખુણ ગિપાટ; ફળું; પાટી. (૨) બીબું; જેની અંદર અમુક આકાર ખોદી-કોતરી કાઢેલો હોય અને તેમાં ધાતુ વગેરેનો રસ રેડતાં અમુક આકાર પડતો હોય એવી બનાવટ; અક્ષરની તખતીઓ-બીબા. (૩) કાગળનો તાવ.

**તખતો**, પું० (फा. तख़्तह्) પાતળું ચોખુણ પાટિયું; ફળું; પાટ; છાટ. (૨) મોં જોવાનો કાચનો ચોખુણ આકાર; આરસી; દર્પણ; ચાટલું-લો. (૩) ચીતરેલી કાચની પાટી; ચિત્ર કાઢેલો કાચનો ચાટલો.

**તખ્ત**, જુ० તખત.

**તખ્તેતાઉસ**, ન० મોરની આકૃતિનું સુંદર ને મૂલ્યવાન સિંહાસન. શાહજહાન પાદશાહે ખરાં મોતી ને જવાહીર જડાવી ૭ કરોડનું એક સિંહાસન કરાવ્યું હતું તે. બર્નિયરના પ્રવાસમાં એનું વર્ણન છે.

**તગડ**, સ્ત્રી० ( તગ-ગેડવું ઉપરથી ) દોડાદોડી; પગ દોડ; રખડપટ્ટી; અથડામણ; કાળની ધાઇ-તડામાર હોવાને લીધે વારંવાર આમ તેમ ફેરા આંટા ખાવાનો જે પરિશ્રમ પડવો તે; તગડ; (ઙ્ય) ઉતાવળે ઘણાં કામ પાછળ દોડાદોડ કરવાની હોય તે. (૨) ઉતાવળે દોડાવવું તે; દોડ; રખડ; ધાઇ; દોડધામ; ધમાલ.:-મોસમમાં તગડ થાય પછી કંઇ નહિ.

**તગડવું**, ક્રિ० સ० આમ તેમ ઉતાવળે દોડાવદોડાવ કરવું તે; દોડાવવું; આમ તેમ ફેરા આંટા ખવરાવવા; જહિં તહિં જરા જરામાં દોડાવ્યા કરવું; તગેડવું; રખડાવવું; ફેરા ખવરાવવા; નાહક દોડાદોડ કરાવવી. મારીને દોડવાની ઝાઝી ચક્તિ

ફરિયાદને તેનાં કારણ જાણી લેવાં.

**તકરારિયો,** પું૦ જેને તકરાર કરવાની ટેવ હોય એવો માણસ; માથાફોડિયો.

**તકરારી,** વિ૦ તકરાર કરનાર. (માણસ.) જેમાં વાંધો નીકળે-તકરાર કરવીજ પડે એવું (કામ.):-આ તકરારી જમીન છે.

**તકલદી,** જુ૦ તકલેદી.

**તકલાદી,** જુ૦ તકલેદી.

**તકલીફ,** સ્ત્રી. [अ.] મુસીબત; વિપત્તિ. (૨) દુઃખ; ક્લેશ; કષ્ટ.

**તકલેદી,** વિ૦ [अ. तकूलीदी] મજબુત તેમજ ટકાઉ નહિ એવું; નાજુક; બળ કે સત્ત્વરહિત; અદૃઢ; સહેજ આંચકો લાગતાં ઉથલી પડે કે ભાગી જાય એવું; કમજોર; કાવલું; કામચલાઉ. (૨) કાચું પોચું; નબળું. (૩) બનાવટી; ઉપરથી સારૂં અને મજબુત લાગે પરંતુ અંદરથી ટકાઉ સત્ત્વવાળું ન હોય એવું. તકલીદી; કાગદી; ફોફું.

**તકસીર,** સ્ત્રી૦ [अ.] ભૂલ; ચૂક; કસૂર; વાંક; દોષ; અપરાધ; ગુનો. તકસીરવાર=ગુનેગાર; અપરાધી.

**તકાજો,** પું૦ પ્રેરણા.

**તકાદો,** પું૦ [अ. तकादा] કોઇ પણ કાર્ય ઝટ કરી નાંખવાનું સામા માણસ પર દબાણ કરવું તે; તગાદો; માગતું લહેણું પતાવી દેવાને કરવામાં આવતો જે આગ્રહ તે; ચાંપીને ઉઘરાણી કરવી તે. (૨) જબરજસ્તી કરવી તે; હુકમના જોરથી કામ લેવું તે. માગતા લહેણાની ઉઘરાણી બાબત વપરાય છે.:-લોકો ઉપર તકાદો કરીને નાણાં વસુલ કરી લો. ક્રિ૦ પ્ર૦ તકાદો કરવો=દબાણ-જોર વાપરવું; ચીવટાઇથી માગણી કરવી.

**તકાર,** પું૦ [सं] તત્તો; ત અક્ષર અને ત એવો ઉચ્ચાર તે.

**તકાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ નજરમાં ઘાલવું; તાકવું; પોતાને મળે અથવા ભોગ પડે તો સારૂં એવી દાનત રાખવી; લેવાની ઇચ્છા કરવી; લાગ જોતા રહેવું. (૨) તાકે એમ કરાવવું; નિશાન માંડતાં શીખવવું.

**તકાવી,** સ્ત્રી૦ [अं०] તગાવી; ખેતીને માટે ઓજાર, બી, અને ખેતીને ઉપયોગી સાધન સરકાર તરફથી ઋણરૂપે ખેડુતને આપવામાં આવે તે; ધન-રોકડ વગેરે તે.

**તકાસવું,** ક્રિ૦ સ૦ પોતાને ભોગ પડે એવી દાનત રાખવી; લાલસા રાખવી; લાગ ફાવે તો લઇ લેવા-પચાવી પડવા ઉપર નજર રાખતા રહેવું. લાલચવાળી વાંકી નજરે મેળવવા ઉપર લક્ષ-નિશાન રાખવું; ઇચ્છવું.:-કોઇનું બુરૂં તકાસવું નહિ, સારૂં તકાસો ને જુઓ સારુંજ થશે.

**તકિયો,** પું૦ [फा. तकीय] અઢેલીને બેસાય એવું પોચું જાડું ગદેલું; બરડા પાછળ મૂકવાનો કે માથા તળે ઘાલવાનો રૂ ભરેલો પોચો નાની મોટી ગાંસડી જેવો ગુંણસો તે; મોટું જાડું ઓસીકું. (૨) અઢેલીને બેસાય એવો ચુનાનો ગચ્છ; ચોતરા-ઓટલાની બાજુનો અઢેલાય એવો જે ભાગ તે. (૩) ફકીરને પડી રહેવાનું સ્થાન; ચોતરો તે; પીર વગેરેનું સ્થાન.:-કાળુમિયાંનો તકિયો.

**તકેદારી,** સ્ત્રી૦ ધમધોકાર કામ ચાલુ રહે એવી કડકીની નજર રાખવી તે; તડાકાબંધ શેહમાં ને શેહમાં હુકમભેર કામ લેવાતું રહે એવી દેખરેખ રાખવી તે; જાપતો; ચાંપતી તપાસ-સંભાળ રાખવી તે; આગ્રહ ને ખંત રાખીને કામ લેવું તે; ખૂબ સંભાળ રાખવી તે. જાગતી ચોકી રાખવી તે; જેમાંથી કોઇથી ચસકાય નહિ અથવા ગફલત કે થાપ દેવાય નહિ એવી ચોકસી રાખવી તે.

**તક્ષ,** પું૦ [सं] પંજાબની ઉત્તર પશ્ચિમ દિ-

વીજ રાખવી=સંભાળ રાખવી; ભાળ લેતા રહેવું; ફેંસલો; નિર્ણય.

**તજવીજદાર,** પું૦ કોઇ કામકાજ વગેરે બરોબર ચાલે છે કે નહિ ? તેમાં કંઇ ગફલત કે ધાલમેલ થાય છે કે નહિ? અને ફરિયાદ હોય તો તે શું છે? વગેરે બાબતની તપાસ કરી ચોકસી રાખનાર અધિકારી તે.

**તજવું,** ક્રિ૦ સ૦ [ **સં. त्यज्** ] તજી દેવું; છોડી દેવું; છોડવું; ત્યાગ કરવો; મૂકી દેવું; વરજવું; દૂર કરવું; છાંડવું. ફરીને સંગ નહિ કરવા માટે છોડી દઈ જતા રહેવું; હમેશને માટે પરિત્યાગ કરવો.

**તજાગરમી,** સ્ત્રી૦ ચામડીની ગરમાઇ; ચામડી ઉપર ગરમીની અસર દેખાવી તે; અંદર નહિ પરંતુ બહિરંગ ઉપર જે ગડગુમડ-ચાઠાં વગેરે ગરમીની અસર જણાય તે. (૨) ચામડી લુખી થાય એવો એક રોગ તે.

**તજાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ તજી દે એમ કરાવવું; ત્યાગ કરાવવો; છોડાવવું; સંગ-આદત મુકાવવી; ફરીને સંગ કરે નહિ એમ હમેશને માટે મૂકી દેવરાવવું; દૂર કરાવવું; છુટું કરાવવું.

**તજ્ઞ,** વિ૦ [**સં.**] તત્ત્વજ્ઞ; તત્ત્વને જાણનાર. (૨) જ્ઞાની.

**તટ,** પું૦ [**સં.**] નદી, સરોવર કે સમુદ્રનો કાંઠો તે; કિનારો; તીર. (૨) ઢોળાવવાળો પ્રદેશ; તળેટી; ઉતરતા ઢાળનો ભાગ.:— કુચતટ. (૪) તડ, તૂટવાનો અવાજ. (૪) પાળ; આડ; બંધ; ઘોરો; કિનારની હદ ઉપરનું બાંધકામ. ( ૫ ) કોર; છેડો; અંત. (૬) અ૦ સમીપ; પાસે; નજદીક.

**તટપટ,** પું૦ બે કિનારાઓ વચ્ચેનું જે તળું -જળ-વહેણનો ભાગ તે.

**તટસ્થ,** વિ૦ [**સં.**] તટ ઉપર ઉભું રહેલું-વહેણમાં નહિ ઉતરેલું પડેલું તે; અળગું રહેલું; દૂર ઉભેલું; અલગ; ઝગડામાં નહિ પડેલું; પક્ષકારોમાં નહિ ભળતાં અલગ થઇ ઉભેલું.:-તટસ્થ રહેલાં રાજ્યોએ હવે વચમાં પડી લડતાં રાજ્યોનું સમાધાન કરવું જોઇએ. ઉદાસીન; નિરપેક્ષ.

**તટિની,** સ્ત્રી૦ [ **સં.** ] નદી; સરિતા. ( ૨ ) ઉંચા કિનારાઓવાળું ઝરણું.

**તડ,** ન૦ [**સં. तट**] એકાદ આખા મંડળમાં પડેલી ફૂટ તે; પક્ષ; જ્ઞાતિ વગેરે સમુદાયોમાં પડેલો અક્કેકો વિભેદ; ભાગ; તડો; પક્ષ.:-મોઢ બ્રાહ્મણોનાં ત્રણ તડ. (૨) સ્ત્રી૦ તરડ; ચીરો; ફાટ; ફૂટ; બરડ વસ્તુમાં પડેલો માગ-ચીરો તે. (૩) ન૦ રેતીના રણમાં પાણી ને ઝાડપાનવાળી લીલી જગા તે; શાદ્વલ (મોટું). ક્રિ૦ પ્ર૦ તડપડવાં=બે કે વધારે ભાગ-વિભેદ-કે પક્ષ પડવા તે. એક સમુદાયનાં માણસોએ બે કે વધારે ભાગમાં વહેંચાઇ જવું. આંતરો; ભેદ; જુદાપણું.:-તમારે ને એને તડ છે?

**તડક,** સ્ત્રી૦ તરડાઇ જવાપણું તે; ફાટ; બરડપણું; તાપ વગેરેથી ફાટી જવાપણું તે. (૨) કડકી; ભંગશીલતા. ( ૩ ) તણખ; ઝાટકો; સળક; પાકતા અવયવમાં થતી પીડ તે; ધટકો.

**તડકવું,** ક્રિ૦ અ૦ તાપ વગેરેથી ચિરાઇ—ફાટી જવું; ચિરાડા પડી જવા. ( ૨ ) નંકાવું; ઉડીજવું; તડ એવા અવાજ સાથે તૂટી જવું.:-ચુડો-છો તડકી ગઇ. ( ૩ ) બીવું; ડરવું; ગભરાઇ જવું; થરથરી-જવું.

**તડકાવવું,** ક્રિ૦ સ૦ ( ટેડકાવવું ) દમ ભિડાવવો; બીવરાવવું; થથરાવી દેવું; ધમધમાવી નાંખવું; ધમકી આપવી; ડરાવવું; ધમકી સાથે ખૂબ ખીજવું; ધૂળ કાઢી નાંખવી; ફાટી જાય એમ કરાવવું.

છતાં પણ દોડાવવું; બળાત્કારે કામ લેવું; ખેંચવું; તાણવું; ઘસરડવું.:–આ ટટવાને હવે કેટલાં વર્ષ તગડશો–તગેડશો.

**તગડિયો,** પું૦ ત્રણસેરું ભરત તે; વાણ ભરેલો ખાટલો કે જેમાં ત્રણ ત્રણ સેરો ખુડાડીને મુંજ કે ભિંડી ભરેલી હોય, ત્રણ ખુડતી સેરે ભરેલા વાણનો ખાટલો. (૨) તગડિયું ભરત.

**તગડો,** પું૦ ત્રણ એ સંખ્યાનું ચિહ્ન; ત્રણનો આંક તે; ૩.

**તગણું,** વિ૦ ત્રણ ઘણું; ત્રમણું; એક પછી એક ત્રણ ફેરી હોય તેટલું; ત્રણગણું.

**તગતગ,** અ૦ ચકચક; ચળક ચળક; ઝગમગ; સફાઇથી તગતું હોય તેમ. ક્રિ૦ પ્ર૦ તગ તગ થવું=ઝળાંઝળાં થવું; તેજ મારવું; દીપવું. (૨) ખેંચાઇ ને તંગ થવું; તંગ થવાને લીધે ચકચકવું.

**તગતગવું,** ક્રિ૦ અ૦ ચળક ચળક થવું; ઝગઝગવું; દીપવું. (૨) ચંચળ અને સંજ્ઞા રહિત હોવા છતાં માત્ર ખાલી ઝાંખું ઝાંખું ઝળકયા કરવું; જરા જરા ઝાંખી ઝળકી ચમકયા કરવી.:–બધું અંગ જુદું પડી ગયું છે, સંજ્ઞા જતી રહી છે છતાં માત્ર બે ડોળા તગતગ્યા કરે છે.

**તગર,** ન૦ એક ફૂલઝાડ. (૨) એક ઓષધિ, એક ઝાડ, કાસ્મીર ને અફ્ગાનિસ્તાન ઉપરાંત માદાગાસ્કર ને જંઝીબારમાં તગરનાં ઝાડ થાય છે. એના લાકડામાં અને તેલમાં સુગંધિ રહે છે.

**તગવું,** ક્રિ૦ અ૦ તગતગવું; તેજ મારવું; પ્રકાશવું; દીપવું; ઝગઝગવું.

**તગાજો,** પું૦ તગાદો.

**તગાદો,** પું૦ તગાદો; ચાંપની ઉઘરાણી તે; ઝટ પતાવી દેવાનું દબાણ કરવું તે.

**તગારું,** ન૦ [फा. तगारह] માટીની ગાર ચાયવા ચુનાનો દેલ ભરવાનું કઢાઇ જેવું લોખંડનું પાત્ર તે; કટાહ; કઢાયા જેવું વાસણ–ટોપલી. (૨) મોટું ફુલેલું પેટ; હોજરું. ઉ૦ જમ્યા જમાયું જેટલું, જદુરામ ભટ નેટ, વધ્યું તગારું દેખીને, હસતાં દુખે પેટ. ગુલાબી. ક્રિ૦ પ્ર૦ તગારું ભરવું=ચાંપીને જમવું; ખાવું.

**તગાવી,** સ્ત્રી૦ [अ. तकावी] વ્યાજ સાથે પાછાં આપવાની સરતે સરકાર કે જમીનદારે ખેડુતને ખેતી કરવાને અગાઉથી નાણાં આપવાં તે.

**તગેડવું,** ક્રિ૦ સ૦ દોડાવવું; આમ તેમ ઉતાવળે દોડાદોડ કરાવવી; રખડાવવું. (૨) જોરથી હાંકવું; થાકી જાય તેમ અહિં તહિં ફેરવવું.

**તગેડો,** પું૦ ઘણાં કામને લીધે આમ તેમ દોડાદોડી કરાવવી–થવી તે; વખતસર કામ આટોપી લેવાને પડતી જે ધાઈ તે; રખડ; અથડામણ; આમ તેમ ફરવાની મહેનત; તરત કામ કરી નાંખવાની ધમાલ; પગતોડ.

**તજ,** સ્ત્રી૦ [ सं. त्वच् ] તમાલની લાલ, તીખી, મીઠી અને સુગંધવાળી છાલ; દાલચીની; જાવંત્રીના ઝાડની સુકી છાલ; તજની ગણના ગરમ મસાલામાં છે.

**તજગરો,** પું૦ ઉપર ઉપરથી તપાસ લેવી તે; હિસાબ; સાર; ખરી હકીકત શું છે તેનું તાત્પર્ય તપાસી લેવું તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ તજગરો લેવો=હિસાબ લેવો; સાર જોઇ લેવો; પાર લેવો. તજકિરો=તજકરો=તજવીજ; ચર્ચા; છીકર લેવી તે.

**તજન,** ન૦ ત્યજન; ત્યાગ.

**તજવીજ,** સ્ત્રી૦ [ फा. तजवीज ] તપાસ; શોધ. (૨) યુક્તિ; કરામત. (૩) યત્ન; કોશીશ; મહેનત. (૪) ચોકસી; બંદોબસ્ત, સંભાળ. ક્રિ૦ પ્ર૦ તજવીજ કરવી=તપાસ કરવી; યત્ન કરવો; ચોકસી કરવી. તજ-

ટમાંથી છૂટવા માટે આમતેમ હાથ પગ વગેરે અફાળવા; ફાંફાં મારવાં; સહાય-આરામને માટે વળખાં મારવાં. (૨) દુઃખ-થી પીડાતા જીવે અંગ ફેલાવી આમતેમ ગોથાં ખાવાં; અંગ પછાડવાં; દુઃખની વ્યાકુળતાથી અવયવોનું આમતેમ તણાવું ને લંબાવું તે; પછાડા મારવા.

**તડફડાટ,** પું૦ તડફડવું તે; ધમપછાડ; આમતેમ પગ પછાડવા અફાળવા તે. વળખાં; ફાંફાં; પછાડા. (૨) પાંખો ફડફડાવતાં થતો અવાજ; હાથ પગ આમતેમ નાંખવાથી થતો ક્ષોભ તે; વિંણાચુંટા; ગભરાટ; હાંફળાફાંફળા પડીજવું તે.

**તડબુચ,** ન૦ એક જાતનું મીઠા પ્રવાહીથી ભરપુર ગરવાળું ફળ; કલિંગડ.

**તડબુચી,** સ્ત્રી૦ તડબુચની વેલ; કાલિંગડની જાતિનો એક વેલો.

**તડભડ,** અ૦ તરત મોઢેજ; જેવું લાગે તેવું ને તેવુંજ ખરું કે ખોટું મોઢામોઢ કહી દેવું તે. (૨) કોઇ વાંધાનો તરતજ નિકાલ આવે તેમ; જેમનું તેમ; ખરેખરું; જેવું ને તેવુંજ-શરમ રાખ્યા વગર.:-એ તો એવો ખરાવાદી છે કે જેવું જોશે તેવું જ તડભડ (તડનેફડ) કહી દેશે. વગર વિલંબે-વગર વિચારે કે વગર શરમ રાખવે.

**તડવી,** પું૦ તડનો આગેવાન; આગેવાન પક્ષકાર; અમુક વિભાગનો જે પટેલ-કરતા કારવતા માણુસ તે.

**તડવું,** ક્રિ૦ અ૦ હથિયાર ઉગામીને સામે થવું; એકદમ ધસીને કોઇની સામે ઉઠવું; મારવા દોડવું; સામો હુમલો કરવો. ક્રિયાપદ તરીકે કવચિતજ વપરાય છે જ્યારે કૃદંત તરીકે-તડીને બહુ વપરાય છે.:-તડી તડીને મારવા શું આવે છે ? ધસીને; રીસ ચઢાવીને હાથ કે હથિયાર ઉગામીને.

**તડંગધુમ,** અ૦ ઢોલકના અવાજનું અનુકરણરૂપ; તડિંગધુમ. (૨) ખૂબ તંગ થયેલું કે ટકોરી મારતાં ઢોલકની માફક અવાજ આપે. વાદના નાદે ચઢેલાનો પરિહાસાત્મક એવો મુખોદ્‌ગાર.

**તડાક,** અ૦ તડ એવો તરત અવાજ થાય તેમ; તરતજ; તાબડતોબ; તડદઇને.: તેણે તડાક લાકડી મારી. (૨) અવાજ સાથે તરતજ અસર દેખાડે એવું; તરત ફૂટે અસર કરે એવું.:-તડાક છિંકણી, સુંઘતાંને વાર તરત ઉપરાઉપરી ખૂબ છિંકો ખવરાવે એવી છિંકણી. (૨) સ્ફોટનો અવાજ, ચટપટ, તરતજ.

**તડાકભડાક,** અ૦ તરત ભડાકો થાય તેમ; જેવું મનમાં આવ્યું તેવું તરત જ બોલી દેવું તે; તાબડતોબ; મોઢામોઢ તરત; સવાલ તેવોજ ઉત્તર આપે તે. તડાકને ભડાક =તરતને તરત; ભડાકાની પેઠ. તડાક ભડાકિયું=તરતજ જેવું ને તેવુંજ કહી દેવાના ખરાવાદી સ્વભાવનું (માણુસ.):-શેઠ કશો વિચાર કે આનાકાની કરશે નહિ, જેવું તે પૂછશે તેવો તડાક ને ભડાક ઉત્તર આપી દેશે.

**તડાકાબંધ,** અ૦ ઝટ થાય તેમ; ચપટી વગાડતામાં; ઝપાટાબંધ; તાબડતોબ. (૨) ખૂબ જોરને ત્વરાથી; જેવો તડ એવો અવાજ થાય કે તરત; જરાએ અજર વગર.

**તડાકિયું,** વિ૦ તડાક એવો અવાજ કરે એવું; ભડાકિયું; મોટી મોટી ફૂલની ખાલી વાત કરનારૂં; ગપ્પી; ટાઢા પહોરની મોને ગમે તેવી વાતો કર્યા કરનારૂં; વાતોડું; ગપ્પાં માર્યા કરે એવું. ખોટી ગપ્પો મારી ફૂલનારૂં; ફૂલણજી. જેની વાતમાં સત્યાંશ બહુ જૂજ હોય એવું.

**તડાકી,** વિ૦ ગપ્પી; બડાઇ ભરી મોટી મોટી વાતો બોલનારૂં; ખાલી ખોટીજ વાતનો ગોળો ગબડાવનારૂં; જેના કહેણુમાં ઝાઝો

**તડક્કું**, જુ૦ તડકો.

**તડકો**, પું૦ [सं. तप, प्रा. तिरिड्डी] સૂર્યનાં કિરણનો જ્વલંત ગરમ પ્રસાર તે; તાપ; સૂર્યનો ઉજ્જવળ પ્રકાશ તે; આતાપ. (૨) આકરો સમય; મુશ્કેલ વખત; દુઃખનો—દુર્ભાગ્યનો સમય:–તડકોછાંયડો=ચડતી પડતીનો વખત; સુખદુઃખનો વખત. તડક છાંયડો-(તલકછાંયડો.) છોકરાંની એક રમત.

**તડતડ**, અ૦ કોઇ વસ્તુ ફાટતાં-ચિરાતાં કે ભાગતાં થતો એવો અવાજ; તૂટવાનો અવાજ. ઉ૦ હાથ ઝાલીને ખાંય મરોડી; તડતડ ચોળી તૂટી. મીરાં.

**તડતડવું**, ક્રિ૦ અ૦ ટાઢ, તાપ કે ખાર લગાવાથી કોઇ ચીજનું ફાટ ફાટ થવું તે; ફાટું ફાટું થવું; લુખું પડી જવાથી કે કોઇ આકરી વસ્તુ લાગવાથી સુંવાળી સપાટીનું તરડાઇ જવું.:-શિયાળાને દહાડે નદીમાં નહાયાથી ચામડી તડતડે છે. (૨) ફાટું ફાટું થાય તેમ તંગ પડવું; ભચરડાઇને તૂટું તૂટું થાય એમ થવું.:-ચોળી તડતડે છે. (૩) તડતડ એવા અવાજ સાથે ફાટીને ઉડવું; તણખા ઉડવા. આ કોયલા બહુ તડતડે છે. (૪) ભાગું ભાગું એમ થવું; ફૂટવું.

**તડતડાટ**, પું૦ તડતડ થવું તે; તડતડ એવો જે અવાજ થવો તે; ભાગવા-તૂટવાનો જે અવાજ તે; જોરથી ઉપરા ઉપરી તડતડ થવું તે. (૨) વગર અટક્યે બોલી જવું તે; સપાટાબંધ જે તે તડતડ બોલી દેવું-બોલી દેવાની જે ઉતાવળી ચંચળ-છટા તે.:-છોકરો એવો ટર્યો કે તરત તડતડાટ બોલવા લાગ્યો. (૩) કડાકા કે તારનો જે ઝણઝણાટ-કડેડાટ-ઝણકો તે. (૪) મિજાજનો જે ત્વરિત તોછડાઇ અને ગુસ્સાનો જોરદાર ભડકો તે.

**તડતડિયું**, વિ૦ તડતડ થાય એવું; તરડાઇ જાય એવું; તડતડ એવા અવાજ સાથે ફૂટનારું; કડક; બરડ; તૂટી જાય એવું. ગરમી લાગતાં ફૂટે એવું:—તડતડિયા કોયલા.

**તડતડિયો**, પું૦ તડતડ એવા અવાજ સાથે ફૂટીને ઉડેલો તણખો; સ્ફુલિંગ ગરમી લાગતાં તડતડ થઇ ફૂટે એવો કાલસો. (૨) ઘસતાં તડતડ થઇ છેવટ ભડકો થાય એવી દારૂખાનાની એક કરામત.

**તડદઇને**, અ૦ તરતજ; જરા પણ વિચાર કે વાર નહિ કરતાં તરતજ; ફટદઇને; ઝટદઇને; સપાટાબંધ; નિર્વિલંબે. (૨) તડ એવો અવાજ થાય તેમ.:-તડદઇને એક તમાચો ખેંચી કાઢવો.

**તડપડ**, સ્ત્રી૦ (ટેડપેડ) તડીને-ગુસ્સે થઇ ધસીને પટપટ સામા જવાબ આપવા તે; સત્તા-શક્તિ વગરનું બળ બતાવવું તે; ખાલી મિજાજ-ગુસ્સો કરવો તે. (૨) શેખાઇ; ઉદ્ધતાઈ; ચાપલ્ય; દોઢડહાપણ; ચિબાવલાવેડા કરવા ને મિજાજ મારવો તે. (૩) આનાકાની; ખોટી બહોંશ; ખોટી વિરૂદ્ધતા.:-બહુ તડપડ કરશે તો તમાચો મારીને બેસાડી દેવો પડશે.

**તડપડાટ**, પું૦ ખાલી વગર શક્તિનો તરવરિયો-ઉપરચોટિયો મિજાજ કરવો તે; ખોટું બળ-જોસ દેખાડવો ને શેખાઇ મારવી તે; કંઈ વળે નહિ અને ખાલી બડબડાટ કરવો તે; ટેડપેડ કરવી તે; નકામો ગુસ્સો ને છણછણાટ કરવો તે.

**તડફડવું**, ક્રિ૦ અ૦ તરફડવું; અસહ્ય દુઃખમાંથી છૂટવાને માટે-પોતાને કંઇ અવલંબન મળે અને કોઇ રીતે દુઃખ-વેદનાની અકળામણ ઓછી થાય એવા સ્વાભાવિક ઉપરનેજને લીધે આમ તેમ અંગ ફેરવી ગડમથલ કરવી; દુઃખ અથવા સંક -

ટમાંથી છૂટવા માટે આમતેમ હાથ પગ વગેરે અફાળવા; ફાંફાં મારવાં; સહાય-આરામને માટે વળખાં મારવાં. (૨) દુઃખથી પીડાતા જીવે અંગ ફેલાવી આમતેમ ગોથાં ખાવાં; અંગ પછાડવાં; દુઃખની વ્યાકુળતાથી અવયવોનું આમતેમ તણાવું ને લંબાવું તે; પછાડા મારવા.

**તડફડાટ,** પું૦ તડફડવું તે; ધમપછાડ; આમતેમ પગ પછાડવા અફાળવા તે. વળખાં; ફાંફાં; પછાડા. (૨) પાંખો ફફડાવતાં થતો અવાજ; હાથ પગ આમતેમ નાંખવાથી થતો ક્ષોભ તે; વિંણાચુંટા; ગભરાટ; હાંફળાફાંફળા પડીજવું તે.

**તડબુચ,** ન૦ એક જાતનું મીઠા પ્રવાહીથી ભરપુર ગરવાળું ફળ; કલિંગડ.

**તડબુચી,** સ્ત્રી૦ તડબુચની વેલ; કાલિંગડની જાતિનો એક વેલો.

**તડભડ,** અ૦ તરત મોઢેજ; જેવું લાગે તેવું ને તેવુંજ ખરું કે ખોટું મોઢામોઢ કહી દેવું તે. (૨) કોઇ વાંધાનો તરતજ નિકાલ આવે તેમ; જેમતું તેમ; ખરેખરું; જેવું ને તેવુંજ-શરમ રાખ્યા વગર.:-એ તો એવો ખરાવાદી છે કે જેવું જોશે તેવું જ તડભડ ( તડનેફડ ) કહી દેશે. વગર વિલંબે-વગર વિચારે કે વગર શરમ રાખવે.

**તડવી,** પું૦ તડનો આગેવાન; આગેવાન પક્ષકાર; અમુક વિભાગનો જે પટેલ-કરતા કારવતા માણસ તે.

**તડવું,** ક્રિ૦ અ૦ હથિયાર ઉગામીને સામે થવું; એકદમ ધસીને કોઇની સામે ઉઠવું; મારવા દોડવું; સામો હુમલો કરવો. ક્રિયાપદ તરીકે ક્વચિતજ વપરાય છે જ્યારે કૃદંત તરીકે-તડીને બહુ વપરાય છે.:-તડી તડીને મારવા શું આવે છે ? ધસીને; રીસ ચઢાવીને હાથ કે હથિયાર ઉગામીને.

**તડંગધુમ,** અ૦ ઢોલકના અવાજનું અનુકરણરૂપ; તડિંગધુમ. (૨) ખૂબ તંગ થયેલું કે ટકોરી મારતાં ઢોલકની માફક અવાજ આપે. વાદના નાદે ચઢેલાનો પરિહાસાત્મક એવો મુખોદ્ગાર.

**તડાક,** અ૦ તડ એવો તરત અવાજ થાય તેમ; તરતજ; તાબડતોબ; તડદઇને.: તેણે તડાક લાકડી મારી. (૨) અવાજ સાથે તરતજ અસર દેખાડે એવું; તરત ફૂટે અસર કરે એવું.:-તડાક છિંકણી, સુંઘતાંને વાર તરત ઉપરાઉપરી ખૂબ છિંકો ખવરાવે એવી છિંકણી. (૨) સ્ફોટનો અવાજ, ચટપટ, તરતજ.

**તડાકભડાક,** અ૦ તરત ભડાકો થાય તેમ; જેવું મનમાં આવ્યું તેવું તરત જ બોલી દેવું તે; તાબડતોબ; મોઢામોઢ તરત; સવાલ તેવોજ ઉત્તર આપે તે. તડાકને ભડાક =તરતને તરત; ભડાકાની પેઠ. તડાક ભડાકિયું=તરતજ જેવું ને તેવુંજ કહી દેવાના ખરાવાદી સ્વભાવનું (માણસ.):-શેઠ કશો વિચાર કે આનાકાની કરશે નહિ, જેવું તે પૂછશે તેવો તડાક ને ભડાક ઉત્તર આપી દેશે.

**તડાકાબંધ,** અ૦ ઝટ થાય તેમ; ચપટી વગાડતામાં; ઝપાટાબંધ; તાબડતોબ. (૨) ખૂબ જોરને ત્વરાથી; જેવો તડ એવો અવાજ થાય કે તરત; જરાએ અબર વગર.

**તડાકિયું,** વિ૦ તડાક એવો અવાજ કરે એવું; ભડાકિયું; મોટી મોટી ફૂલની ખાલી વાત કરનારૂં; ગપ્પી; ટાઢા પહોરની મોંને ગમે તેવી વાતો કર્યા કરનારૂં; વાતોડું; ગપ્પાં માર્યા કરે એવું. ખોટી ગપ્પો મારી ફૂલનારૂં; ફૂલણજી. જેની વાતમાં સત્યાંશ બહુ જૂજ હોય એવું.

**તડાકી,** વિ૦ ગપ્પી; બડાઇ ભરી મોટી મોટી વાતો બોલનારૂં; ખાલી ખોટીજ વાતનો ગોળો ગબડાવનારૂં; જેના કહેણમાં ઝાઝો

સત્યાંશ હોય નહિ એવું; કાર્ય નહિ પણ અમસ્તી બડાશ–મોટી વાત કરનારૂં.

**તડાકો,** પું૦ ગપ; અફવા; ખોટી–સત્યાંશ રહિત વાત; ગપાટો; જુઠી વાત. એમદમ ક્ષોભ-હાલકહુલક થાય એવી વાત. એક દમ વધારીને મોટે સાદે કોઇ તાત્કાલિક અસર ઉપજાવવાને કહેવું તે. (૨) માલ વગરની–નકામી વાત; વખત કાઢવાની અગમનિગમની વાતો તે. ક્રિ૦ પ્ર૦ તડાકા મારવા=મનગમતી વખત કાઢવાની વાતો કર્યા કરવી. બડાશની વાતો કહેવી; ગપ મારવી. રૂ૦ પ્ર૦ તડાકીદાસ=ફુલણજી; જેના બોલવામાં ઝાઝો સત્યાંશ હોય નહિ એવો. (૨) ઝટપટ કંઇ ને કંઇ પ્રાપ્ત થવું તે; લાભ થવો તે; ઉપરા ઉપરી ફાયદો મળ્યા કરવો તે; સુભાગ્યની પરંપરા.–હમણાં તો શેઠને સારો તડાકો પડે છે. કાર્ય કરતાં વાંત ઉપરા ઉપરી લાભ મળતો હોય એવો સુભાગી જોગ તે.

**તડાગ,** ન૦ (સં.) તળાવ; નાનું જળાશય, સરોવર; કુદરતી રીતેજ નીચી જમીન હોઇ પાણી એકઠું થઇ રહેતું હોય તે. ઉ૦ ધન્ય છે તે તડાગોના–વાયુને જે યથાસુખે, વિચરંતા વનોમાંહે, કરે છે સ્પર્શ રામને. પ્રતિમા. ના.

**તડાતડ,**–સ્ત્રી૦ તડતડ થવું તે; ઉંપરા ઉપરી એક બીજાને વાગે અને બોલાબોલ થાય એવું જે તે; સામસામી બોલચાલ; કજિયો; મારામાર. (૨) હોંસાતુંસી; સરસાસરસી; પડાપડ; ધાંધલ. (૩) અ૦ એક પછી એક સામસામે ઝટપટ થવી તે; ઉપરાઉપરી.–તેણે તો તડાતડ સોટીઓ મારવા માંડી. એક પછી એક તડતડ થાય તેમ.

**તડાતડી,** સ્ત્રી૦ સામાસામી લડાઈ–મારામારી થવી તે; એક બીજાની સામા ઉતરી પડવું તે; તડતડ એક બીજાને લગાવી દેવા માંડવી તે. (૨) હોંસાતુંસ; પડાપડી; દોડાદોડ; ધમાલ. (૩) ધાઈ; ઉતાવળ; ત્વરા.:–એની કંઇ તડાતડી નથી=અર્થાત્ એક દમ ઉતાવળ કરવી પડે એમ નથી. (૪) ભીડ, અને જરૂર વગેરે અર્થમાં પણ વપરાય છે, ધમસાણ મચી રહ્યું હોય એવી હાલત તે.:–હમણાં બહુ તડાતડી ચાલે છે. ધમચકડ; ગરમાગરમી બોલબોલા થવી તે.:–ઘરમાં વારંવાર આ શી તડાતડી–વાદવિવાદ.

**તડાતુમ,** અ૦ ફૂલી તથા ખેંચાઇને મોટું થયેલું હોય તેમ; ફૂલી તણાઇ ને આસપાસની જમીન સાથે ઉપસેલું; અંદરના ભરાવાથી તંગ થઇ ગયેલું.:–એનું પેટ તડાતુમ થઈ ગયું છે. ગુમડાં, ગડ અને સોજાના ઉઠાવ દર્શાવાય છે.:–ફુલીને તડાતુમ થઈ ગયું.

**તડાપીટ,** સ્ત્રી૦ ઉપરાઉપરી પીટણી પડી રહેવી તે; એક પછી એક પીટયાપીટ થઇ રહેવી; ધમાલ; ધમ્માધમ્મી; ધાંધલ; પડાપડી; હોંસાતુંસી. ઉપરા ઉપરી પડવું, માગણી કરવી અને વહેલો તે પહેલો એમ થવાને ધમ્માચકડી કરી મૂકવી તે. (૨) કાગારોળ.

**તડામાર,**–અ૦ ધમધોકાર; ઘણી ઝડપે ને ઉતાવળે; ધમધોકાર; જરા પણ વિલંબ કર્યા વગર; ખૂબ ઉતાવળે.:–હવે તો મિસ્રીએ તડામાર કામ લેવા માંડયું છે, તડામારી; ઉતાવળ.:–અમારે કંઇ તડામાર નથી, ધીરેધીરે કામ ઉકલે છે.

**તડામારી,** સ્ત્રી૦ ધાઇ; ઉતાવળ; ત્વરા; ઝટપટ.:–એટલી બધી તડામારી કરવાનું કંઇ કામ નથી. તડામાર શબ્દ ચાલે છે.

**તડિત,** સ્ત્રી૦ (સં.) વિજળી; વિદ્યુત.

**તડિંગો,** પું૦ ખાઇ પીને તાજો રહેલો તે; ખૂબ

ખાઇ પીને તાગડધિન્નાંમાં રહેનારો માણસ; ખા–પીમાં તંગ-મસ્ત રહેનારો. (૨) બાવો; જોગી; જતિ; બેફિકરો.

**તડી**, સ્ત્રી૦ [ સં. તત્તિ ] એકની પાછળ એક એમ ચાલતી ધારા–પરંપરા તે; ધારા; દરેડો; ઝડી; ધારાસાર. (૨) તડોતડ પડ્યા કરતું હોય એવું તે; ઉપરાઉપરી પડવું તે; ધારા પડતી હોય–તેમ તડોતડ–ઝપાટાબંધ એક પછી એક પડ્યા કરતું હોય એવું તે. (૩) તડીતડીને–લોકનું પડવું ને હોંસાતુંસી કરવી તે; ભીડ ને ધાઇ થઇ રહેવી તે.:–શું લે? બશેર ત્રણ શેર કંટોલાં લઇને એક બાઇ બેઠી એટલે લેનારાઓની તો તેની ઉપર તડી પડી રહી; તડીને=ધસીને.

**તડુકવું**, ક્રિ૦ અ૦ ક્રોધની તણતણી ખાઇને મોટેથી ઠપકાને રૂપે બોલવું; ગાજવું; ગર્જવું; ધાંટો કાઢીને ધમકી આપવી વા ઠપકો દેવો; ખુંતાળવું; પડઘો પડે એવે ધાંટે બોલવું.

**તડુકો**, પું૦ તાડુકો; મોટો ધાંટો; ગર્જના; એકદમ કુપિત થઇ કાઢેલો ધાંટો; કોઇને દાબી દેવા કે વારવાને જોરથી ચિઢાઇને બોલવું તે; સામો માણસ ડરી જાય એવો મોટો ક્રોધ ભેર પાડેલો પોકાર; ધરકિયું.

**તડુશતડુશ**, અ૦ તગડતગડ; દોડે ને વળી ધીમું પડે–વળી ફટકાવે એટલે દોડે એમ.:–રજવાડી સ્વારો બિચારા તડુશતડુશ કરતા ત્યાં આવ્યા ત્યારે દરબાર બીજે મુકામે પહોંચ્યા.

**તડુસવું**, ક્રિ૦ સ૦ [ સં. તાડ્ ] મારવું; ધીબવું; ઝાપટવું. (૨) ખૂબ ખાવું; પેટ ભરીને જમવું. (૩) ખંખેરવું; ઝાટકવું; ઝુડવું.:–કણસલાં તડુ-વાં=મુધાથી ઝુડવાં.

**તડેડાટ**, પું૦ તડતડ થવું તે; તૂટવા–ફાટવાનો અવાજ તે.

**તડેમંકોડે**, અ૦ એકપગે; તત્પર; અતિ આતુર હોય તેમ. તો–ટોડે અંકોડે=ટોચને છેલ્લે કાંગરે એમ, અર્થાત્–માત્ર કહેવા જેટલીજ રાહ જોઇ રહેલ બધી રીતે તત્પર થઇ રહેલું હોય એમ.:–વહુ તો કે દહાડાની તડે મંકોડે થઇ રહી હતી, એ તો સાસુ કાંઇ બોલતાં નહિ એટલે ક્યાં જાય?

**તડોતડ**, અ૦ ઉપરા ઉપરી, તડતડ; એક પાછળ એક વાગ્યા કરે એમ. ઉ૦ તડોતડ તમાચા મારિયા, મારારાજ. ગીત.

**તડોવડ**, વિ૦ સમોવડ; સરખે સરખા.

**તણ**, વિ૦ ત્રણ; બે ને એક; ૩.

**તણખ**, સ્ત્રી૦ બળતરાની રહી રહીને જે અસર થાય તે; રહી રહીને થતી ઓચિંતી અંગારો ચંપાયો હોય એવી તીવ્ર વેદના તે; બળબળતો ઝાટકો. ઉનાળુ ગડગુમડમાં બહુ તણખ નાંખે.

**તણખલી**, સ્ત્રી૦ ઝીણી સળીનું ઘાસ; ઘાસની પાતળી પાનડ; તરણું; તરખલું.

**તણખલું**, ન૦ [ સં. તૃણ. ] તરણું; ઘાસની કડકી; સળી; ઘાસની સળી કે પાનડનો નાનો કકડો તે. (૨) તુચ્છ વસ્તુ;=જેની કંઇ કિમ્મત નહિ એવું તે.

**તણખિયો**, વિ૦ તણખ આવતી હોય એવો; બળબળતી ચસક–ચીમકી લાગ્યા કરે એવું;તીવ્રવેદના સણકાના ઝાટકાવાળો.:–તણખિયો વા–પરમિયો. (૨) બંધાઇ ગયેલી નસ–રગને લીધે જેનો પગ તરછોડ ખાતો હોય એવો; સહેજ લંગડાતો, બળદ.

**તણખો**, પું૦ બળતા કોયલામાંથી ઉડેલી બળતી ચીનગારી; સ્ફુલિંગ; બળતાં લાકડાં કે કોયલાની રજ.

**તણુછ**, સ્ત્રી૦ પાતળો અંબળાઇને હાલતો સાપ. (૨) એક પ્રાણી.

નસ ખેંચાયાથી આવતો ચસકો; બળબળતી વેદના. ( ૪ ) એક જાતનું ચીકણું લાકડું. ( ૫ ) ગાડાંના સાટા.

**તણુછિયું**, વિ૦ લપકા તોડતું છણકા કરવા તે.

**તણુછાણું**, ક્રિ૦ અ૦ નસ બંધાયાથી ખેંચાવું; અવયવ તણાવો; લંગડાવું.

**તણુછો**, પું૦ વણુછો; છાયા. ઝાડની છાયાની મર્યાદાનો ભાગ.

**તણાવું**, ક્રિ૦ અ૦ પાણીના વેગ સાથે જવું; વહેતા જવું; કોઇ શક્તિના જોરને લીધે તેની તરફ ખેંચાઇ જવાવું. (૨) ખેંચાવું; ક્ષસડાવું. ( ૩ ) કૃષ થઇ જવું; આછા પડી જવું; આઘા પાછા થઇ જવું.:–દોરા તણાઇ ગયા. ( ૪ ) તસતસ થવું; તંગ થવું; ખેંચાવું.:–સુકાયું એટલે તણાયું. ( ૫ ) ઉંચે જવું; ભાવમાં વધવું:–ઘી તણાયું ને તેલ ઉતર્યું. ( ૬ ) શરમમાં લેવાવું. તે તમારી શરમે તણાયો. ( ૭ ) ગજા ઉપરાંત થઇને કરવું તે; પરાણે કરવું.:–તેણે તણાઇને નાત કરી.

**તણાવો**, પું૦ રથની સાંગી નીચેનો દોર; ધરી ને ધુંસરી વચ્ચે બાંધેલી રાશ.

**તણી**, સ્ત્રી૦ કુંડાળામાં ફરતો બળદ બહાર જતો રહે નહિ તે માટે નાથની સાથે બાંધેલી રાશ–દોરી. (૨) પ્રત્યય.

**તણું**, અ૦ છઠ્ઠી વિભક્તિનો કવિતા વગેરેમાં આવતો પ્રત્યય.:–ગામતણું વર્ણન સુણીએ.

**તતકાળ**, જુ૦ તત્કાળ.

**તતક્ષણ**, જુ૦ તત્ક્ષણ.

**તતખેવ**, અ૦ તરત; તેજ વખતે; સદ્ય.

**તતડવું**, ક્રિ૦ અ૦ તડતડ થવું; શેકાતા કણનું તડતડ થઇને ઉછળવું. તેમજ તે ફાટતાં તડતડ એવો અવાજ નીકળવો. ( ૨ ) ચોપડેલી ચીકણી ચીજ સુકાયાથી ચામડી તણાવી–ખેંચાવી. ( ૩ ) સળગતાં લાકડાં કે કોયલામાંથી તડતડ એવો અવાજ નીકળવો; સ્ફુલિંગ ઉડવા. ( ૪ ) તીખા થઇ તાણીને બોલવું; તણેણીઓ લઇને–ક્રોધાવેશમાં આવી જઇને ખીજવું.:–સહેજ વાત પૂછી તેમાં શા માટે તતડી જાઓ છો ?

**તતડાવવું**, ક્રિ૦ સ૦ તડતડ થાય એમ કરવું; શેકવું; તડતડ એવો અવાજ નીકળે એમ કરવું. ( ૨ ) ખેંચી–તાણીને બાંધવું. ( ૩ ) જોરથી બોલીને ધમકાવવું.

**તતડિયું**, વિ૦ જેમાંથી તડતડ અવાજ નીકળે એવું; તતડીને તણખા ઉડે એવું.

**તતડિયો**, પું૦ તડતડ થઇને ઉડેલો તણખો; સ્ફુલિંગ.

**તતથેઇ**, અ૦ નાચ–ભવાઇના તાનનો ઉદ્‌ગાર; થનથનાટ દર્શક ઉદ્‌ગાર. નાચનારની એક ગત ( ગતિ ) પુરી થતાં જ તેને ઉત્તેજન આપવાને ભવાઇયા આ ઉદ્‌ગારનો ઉદ્‌ઘોષ કરી ભુંગળ વગાડે છે. તત–તા–થઇ=નાચનો ઉદ્‌ગાર.

**તતિ**, સ્ત્રી૦ [ સં. ] શ્રેણી; પંક્તિ; આવલી; હાર. ( ૨ ) વિસ્તાર.

**તતિંગ**, ન૦ નહિ ધારેલું એવું ઓચિંતું જ વચમાં થઇ આવેલું ટિંખલ–ધતિંગ.:–વળી આ શું તતિંગ જાગ્યું.

**તતુડી**, સ્ત્રી૦ નાનું તતુડું; તુ તુ એવો અવાજ નીકળે એવું ફુંકે વાગતું વાજું.

**તતુડું**, ન૦ વાંકું કામઠા જેવું મોઢેથી પહોળું રણશિંગું.

**તતઃ** અ૦ [ સં. ] પછી; તે બાદ. ( ૨ ) કારણકે.

**તત્**, પું૦ [ સં. ] બ્રહ્મ; પરમાત્મા:–ૐ તત્સત્. (૨) સ૦ તે, તત્કાલ.

**તત્કાળ**, અ૦ [ સં. ] તેજ વખતે; તરત; તાબડતોબ.

**તત્કાલીન**, વિ૦ તેજ વખતનું; તે સમયે બનેલું તે.

**તત્ક્ષણ,** અ૦ [ સં. ] તેજ પળે; તત્કાળ; તાબડતોબ.

**તત્તો,** પું૦ તકાર; ત, અક્ષર અને ઉચ્ચાર.

**તત્ત્વ,** ન૦ [ સં. ] છેલ્લામાં છેલ્લો સાર-કસ તે; નિષ્કર્ષ; અર્ક; તોર. ( ૨ ) મૂળ; બીજવસ્તુ. ( ૩ ) સત્ય; કેવળ સત્ય; માયા રહિત મૂળ અસ્તિત્વ. ( ૪ ) અસલ પદાર્થ. મૂળ પાંચ પદાર્થમાંનો અકેકેક તે. ( ૫ ) બ્રહ્મ; પરમાત્મા; ચેત. વાસ્તવિક સ્થિતિ; યથાર્થતા; જગતનું મૂળ કારણ તે. સાંખ્યમાં ૨૫ તત્ત્વ, યોગમાં ઈશ્વર સાથે ૨૬ તત્ત્વ માન્યાં છે.

**તત્ત્વગ્રાહી,** વિ. તત્ત્વને ગ્રહણ કરનાર.

**તત્ત્વજ્ઞ,** વિ૦ [ સં. ] તત્ત્વને જાણનાર. નામ તરીકે પણ વપરાય છે. બ્રહ્મજ્ઞાની; દાર્શનિક, ઈશ્વર અથવા બ્રહ્મને જાણનાર.

**તત્ત્વજ્ઞાન,** ન૦ [ સં. ] તત્ત્વનું જે જ્ઞાન—જાણવાપણું તે; બ્રહ્મ, આત્મા અને સૃષ્ટિ એ ત્રણના યથાર્થ સંબંધમાં જ્ઞાન તે. બ્રહ્મજ્ઞાન; પરમાત્મા સંબંધી ઝીણી ને ઉંડી સમજ તે; બુદ્ધિગુણ વિશેષ કાર્ય કારણનું શાસ્ત્ર. આ જગત અને પોતે શું? તે સંબંધી સાચી સમજણ તે.

**તત્ત્વજ્ઞાની,** વિ૦ [ સં. ] તત્ત્વનું જેને જ્ઞાન હોય તે; બ્રહ્મજ્ઞાની; જીવેશ્વર ભેદને સમજનાર; વેદાંતી—તત્ત્વજ્ઞ.

**તત્ત્વતા,** સ્ત્રી૦ [ સં. ] યથાર્થતા; વાસ્તવિકતા.

**તત્ત્વદર્શી,** પું૦ [ સં. ] તત્ત્વ જોનારો; તત્ત્વજ્ઞાની.

**તત્ત્વમસિ,** [ સં. ] તે તું છે, અર્થાત્ આ દશ્યમાન જગતમાં જે કંઈ દેખાય છે તે સઘળું તું જ છે, એવા બ્રહ્મૈક્ય બોધનું યજુર્વેદમાંનું એક વાક્ય. આમાં રહેલા રહસ્યથી આ વાક્ય—મહા વાક્ય કહેવાય છે. એનું શ્રવણ મનન, અને નિદિધ્યાસન મોક્ષ આપનારું ગણાય છે. આ એક વાક્ય છતાં જાણે તત્ત્વબોધક એક શબ્દ હોય એમ વપરાય છે.

**તત્ત્વવિદ્યા,** સ્ત્રી૦ [સં.] તત્ત્વ સંબંધી જે જ્ઞાન તે; દર્શનશાસ્ત્ર.

**તત્ત્વવેત્તા,** પું૦ [સં.] તત્ત્વ જાણનારો; તત્ત્વ જ્ઞાની, તત્ત્વજ્ઞ, દાર્શનિક.

**તત્પદ,** ન૦ [ સં. ] તે પદ; બ્રહ્મત્વ; બ્રહ્મનું જે પદ તે. નિર્વાણ; પરમપદ. વેદાંતમાં ત્રણપદ માનેલાં છે. એક ત્વંપદ, બીજું તત્પદ અને ત્રીજું અસિપદ.

**તત્પર,** અ૦ [ સં. ] સજ્જ; ઉદ્યત; તૈયાર. ( ૨ ) આતુર. ( ૩ ) વિ૦ ચતુર; હોશિયાર.

**તત્પરતા,** સ્ત્રી૦ [ સં. ] તૈયારી; તત્પર થવાની ક્રિયા તે. ( ૨ ) દક્ષતા, નિપુણતા; હોશિયારી,

**તત્પરાયણ,** વિ૦ [ સં. ] તેને શરણે હોય એવું; તદાસક્ત.

**તત્પુરુષ,** પું૦ [ સં. ] બે શબ્દો એકઠા કરીને બનાવવામાં આવતા એક શબ્દ અથવા પદના વ્યાકરણની રીતિએ જે કેટલાક ભેદ છે તેમાંનો એક ભેદ; એક સમાસ વિશેષ. ( ૨ ) ઈશ્વર.

**તત્ર,** અ૦ [ સં. ] ત્યાં; તે ઠેકાણે; તે જગાએ.

**તત્રભવાન,** આ શબ્દ બહુ મોટા દરજ્જાના માણસનું નામ લેતાં ને લખતાં માનાર્થે વપરાય છે.:—તત્રભવાન સમ્રાટ, માનનીય; પૂજ્ય; શ્રેષ્ઠ.

**તત્રસ્થ,** વિ૦ [સં.] ત્યાં રહેલું; ત્યાંનું.

**તત્રાપિ,** અ૦ [સં.] ત્યાં પણ; તથાપિ.

**તત્સમ,** પું૦ [ સં. ] ગુજરાતી વગેરે પ્રાકૃત ભાષાઓમાં વપરાતો મૂળ—લગભગ સંસ્કૃત જેવોજ શુધ્ધ રહેલો જે શબ્દ તે.:—સર્વ; કર્મ.

**તથા,** અ૦ [ સં. ] અને; ને. ( ૨ ) તે પ્રમાણે. ( ૩ ) તેમ; તે રીતે. ( ૪ ) એવું તેવુંના અર્થે. ( ૪ ) ના૦ ખન ખન; કાળજી; પંચાત. ( ૫ ) ગરજ; તમા; સ્પૃહા. ( ૬ ) વિસ્તાર; લંબાણ.

**તથાગત** વિ૦ [ સં. ] તે પ્રમાણે ગયેલ; નિર્વાણને માર્ગે પડેલ; બુદ્ધ; જેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેલું છે તે; જીવન્મુક્ત; બુદ્ધ ધર્મના જ્ઞાનીઓમાં બહુ ઉંચી કોટિએ ચઢેલો જ્ઞાની.

**તથાપિ,** અ૦ [ સં. ] તો પણ; તોય; છતાં પણ.

**તથાસ્તુ,** અ૦ [સં.] તેમ થાઓ; એવું હો. આશીર્વાદાત્મક ઉદ્ગાર.

**તથી,** સ્ત્રી૦ તિથિ,

**તથ્ય,** વિ૦ [ સં. ] સત્ય; સાચું; યથાર્થતા, ( ૨ ) ખરું; ગુણકારી, તથ્યભાષી= સાચે સાચું કહેનાર; સત્યવાદી.

**તદન,** અ૦ બિલકુલ; સાવ; તમામ; નર્યું; હુબેહુબ.

**તદનંતર,** અ૦ [ સં. ] તે પછી; ત્યાર-બાદ; પછી.

**તદનુસાર,** વિ૦ તેને અનુકૂળ; તે પ્રમાણે; એવું.

**તદપિ,** અ૦ [સં.] તોપણ; તથાપિ.

**તદબીર,** સ્ત્રી૦ [ અ. ] તજવીજ; પેરવી; યુક્તિ; ત્રેવડ. ( ૨ ) ધારેલું કામ પાર પાડવાનું સાધન; ઉપાય; યુક્તિ; યત્ન.

**તદા,** અ૦ [સં.] ત્યારે; તે વખતે; તે સમે.

**તદાકાર,** વિ૦ [ સં. ] તેના જેવા જ આ-કારનું; તેના જેવું જ; તન્મય; તદ્રૂપ; એકાગ્ર; એક ધ્યાન-ચિત્ત હોય એવું; તેવી આકૃતિવાળું,

**તદુપરાંત,** અ૦ તે ઉપરાંત; વધારામાં; તે બાદ, પછી.

**તદુપરિ,** અ૦ [સં.] તે ઉપર; વળી.

**તદ્વત,** અ૦ (સં.) તેના જેવું; તે માફક.

**તદ્ભવ,** પું૦ [સં.] ગુજરાતી વગેરે પ્રાકૃત ભાષાઓમાં ચાલતો તે શબ્દ કે જે મૂળ સંસ્કૃતમાંથી વિકૃત થયેલો હોય; સંસ્કૃત શબ્દનું અપભ્રંશ રૂપ તે.:-હસ્ત=હાથ. અર્ધું; કપૂર વગેરે.

**તદ્રૂપ,** વિ૦ [સં૦] તેના જેવું; તેના સરખું; તેના જેવાજ રૂપનું હોય એવું; તદાકાર; સમસ્વરૂપ, સમાન; સદૃશ.

**તદ્રૂપતા,** સ્ત્રી૦ [ સં.] સમાકારતા; સમસ્વ-રૂપપણું; સાદૃશ્ય; સમાનતા.

**તદ્ધિત,** વિ૦ (ના૦) પ્રત્યયાદિક લાગીને બ-નેલું; તે કે જે પ્રત્યય લાગવાથી અસલ શબ્દના બીજા અર્થવાળા શબ્દ બનાવ-નારું તે. વ્યાકરણમાં સાધિત શબ્દ બનાવવા-નો એક પ્રકાર ને તેના પ્રત્યયો વગેરે તે.

**તન,** પું૦ [ સં. तनुज ] છોકરો; પુત્ર. ઉ૦ અર્જુન કેરો તન. (૨) ન૦ [ સં. तनु] દેહ; શરીર; વપુ; કાયા. (૩) મન; દિલ. રૂ૦ પ્ર૦ તન મન ને ધન=બહુજ પ્રિય; પોતાના જેવું જ પ્રિય; એકાત્મ.:-એજ એને તો હમણાં તન મન ને ધન લાગે છે. સર્વસ્વ.:-એ મને તન મન ને ધન છે. તન મન અને ધનથી તમે મદદ કરો તો કામ થાય. એક જીવપણું, તમે તન મન ને ધન ગણીને ચાલો છો તેથી કાર્ય થાય છે. તન મન ને ધનથી=સર્વ પ્રકારે; બધી રી-તે; કોઇ વાતે કમ નહિ પાડતાં. તન દઇ-ને=ખરેખરી ખંત અને મહેનત લઇને-કા-ળજીથી=ઉધાડિયો ખેતરમાં તન દઇને-દિલ લગાડીને કામ કરે છે.

**તનક,** વિ૦ [ સં. तनु ] નાનું; નાજુક; થો-ડું; અલ્પ.

**તનખ,** સ્ત્રી૦ તણખ; આગ લગાડી હોય એવો ચટકો; સળક. (૨) ભેંસને બળદની એક ખોડ.

**તનખા,** [ ફા. ] પું૦ તણખો; ચીનગારી; સ્ફુલિંગ. (૨) પગાર; વેતન; મુસારો.

**તનડું,** ન૦ તન; શરીર. કવિતામાં વપરાય છે.

**તનદુરસ્ત,** વિ૦ તંદુરસ્ત; આરોગ્ય; નીરોગી; શરીરે સારૂં હોય એવું; સ્વસ્થ. (૨) જાડું; ઢીંગું; પુષ્ટ.

**તનદુરસ્તી,** સ્ત્રી૦ તંદુરસ્તી; આરોગ્ય; નીરોગતા; સુખાકારી; નિરામયતા. શરીરની નીરોગી હાલત તે; કરાર.

**તનતાપ,** પું૦ શારીરિક દુઃખ તે; શરીર સંબંધીનો જે તાપ તે.

**તનનન,** અ૦ વીણા વગેરે તંતુ વાદ્યના રણકાર-થડકાર-પ્રકંપનની ધ્વન્યાત્મક ઝણઝણી:-એને તનનન તનનન આવડે છે. તાન બાજીના અર્થમાં આનો ઉપયોગ થાય છે. કહે૦ ધનેનાં ત્યાં તનેનાં=જ્યાં પૈસો ટકો હોય ત્યાં તાનબાજી થાય.

**તનબદન,** વિ૦ [હિં.] તનમનરૂપ; દિલ અને દેહરૂપ; એક મન દેહરૂપ હોય એવું; જીગરજાન; અતિપ્રિય; જેમની વચ્ચે કશો ભિન્નભાવ રહેલો ન હોય એવાં:-એ બે તો તનબદન એકજ છે. (૨) વિશ્વાસુ; વફાદાર.

**તનમન,** અ૦ કોઇ બાબતમાં બહુ જ આતુર-ઉત્સુક થઈ રહેલું હોય તેમ; થન થન કરી રહેલું હોય તેમ; કુદી નાચી રહેલું; એકતાર ને એકપગે ( અમુક કામ કરવાને ) તૈયાર થઇ રહેલું હોય એવું. :-વહુ તો તનમન તનમન થઇ રહ્યાં છે પણ શું કરે ?

**તનમનાટ,** પું૦ તનમન તનમન થઇ રહેવું-કરવું તે; થનથનાટ; કોઇ બાબત કરવાની જે અતિઉત્સુકતા તે; અતિ આતુરતા દર્શક ઘેલાપણું-ઉતાવળાપણું બતાવવું તે; ઔત્સુક્યનો જે હરખ દેખાડવો તે; આતુરતા.

**તનમનિયાં,** ન૦ એક જાતનાં ઉજળાં દેદીપ્યમાન રંગનાં કલકલ હસતાં દેખાતાં હોય એવાં સુંદર ફૂલ. (૨) લળક લળક થતાં કાનનાં તરલ ઝુમણાં; ચાલતાં હાલતાં કાનનાં તરલ સુંદર મોતી-હીરાનાં લટકણિયાં ઉ૦ લાવલાવ આ મોતીના કાપ, તરલ તનમનિયાં રે; તારે કમનીય કાને પે'રાવું, લોલક લટકણિયાં રે. કા. પીયૂષ.

**તનય,** પું૦ [સં.] પુત્ર; છોકરો; દીકરો.

**તનયા,** સ્ત્રી૦ (સં.) પુત્રી; છોકરી; કન્યા.:-જનકતનયા=સીતા.

**તનિયો,** પું૦ તન ઢંકાય એવું સિવેલું વસ્ત્ર; વાઘો; અંગરખું; કબજો. ઉ૦ ગોપી ટોપી તનિયો લાવી, બાળમુકુંદને કાજેરે. (૨) લંગોટ; કૌપીન; જાંઘિયો.

**તની,** સ્ત્રી૦ દોરી; તાંતણો; તાર. (૨) કસ. (૩) કાકડી.

**તનુ,** ન૦ [સં.] શરીર. (૨) વિ૦ કૃશ; પાતળું; કોમળ; નાજુક. નાનું; અલ્પ; થોડું. (૩) વિરલ; આછું. (૪) સુંદર.

**તનુજ,** પું૦ [સં.] પુત્ર; છોકરો.

**તનુજા,** સ્ત્રી૦ [સં.] પુત્રી; કન્યા; છોકરી.

**તનુતા,** સ્ત્રી૦ [સં.] લઘુતા; નાનાપણું. (૨) દુર્બળતા. (૩) નાજુકપણું.

**તનૂરૂહ,** પું૦ (ન૦) (સં.) વાળ; રોમ; કેશ. રૂંવાં.

**તનોડો,** પું૦ સ્ત્રીને કાનની લાળીએ પહેરવાનું એક જાતનું ઘરેણું.

**તન્મય,** વિ૦ [સં.) કોઇ કામકાજમાં એકાગ્રતા તે; અમુકના જેવુંજ થઇ ગયેલું હોય એવું; એક સ્વરૂપ; એકરૂપ; તદાકાર; તેના જેવું સરખુંજ; એકતાર; દત્તચિત્ત.

**તન્મયતા,** સ્ત્રી૦ (સં.) તદાકારતા; એકતારતા; એકાગ્રતા; તેનામય-તેની સમાનજ થઇ જવાપણું તે; એક તનમનપણું; એક ધ્યાનપણું; લીનતા.

**તન્માત્ર,** ન૦ (સં.) તન્માત્રા; પાંચ મહાભૂત-

ના ગુણ જે રૂપ રસાદિક તેની સંજ્ઞા; અપંચીકૃત શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધનું નામ. (૨) અ॰ સહેજસાજ; તિલમાત્ર; જરાક.

**તન્વંગી**, સ્ત્રી॰ (સં.) નાનાં નાજુક અંગવાળી સ્ત્રી; નાજુકડી.

**તન્વી**, સ્ત્રી॰ (સં.) નાજુકડી; નાની અને નાનાં નાજુક સુકુમાર અંગવાળી સ્ત્રી.

**તપ**, ન॰ (સં.) ચિત્તને શુદ્ધ અને વિષયોથી નિવૃત્ત કરવાને આચરવામાં આવતાં દેહને કષ્ટકારી વ્રત અને નિયમ તે; તપસ્યા; કોઇ એક કાર્ય સિદ્ધ કરવાના પકકા ઠરાવથી જેટલું પડે તેટલું દેહ કષ્ટ વેઠી લેવું તે; મનના નિશ્ચયથી દેવપ્રસન્ન કરવાને કે હરકોઇ ઇષ્ટ વસ્તુ મેળવવાને કે સાધવાને અતિ આકરૂં વ્રત આચરણ કરવું તે; વ્રતચર્યા; તપવું તે. (૨) તાપ; તાવ; ધીકડી. ક્રિ॰ પ્ર॰ તપ કરવું-તપવું=વ્રતનું આગ્રહપૂર્વક આચરણ કરવું. કહે॰ તપને અંતે રાજ્ય ને રાજ્યને અંતે તપ.

**તપખીર**, સ્ત્રી॰ નાકે સુંઘવા માટે બનાવેલું તમાકુનું ચૂર્ણ; છિંકણી. (૨) સકરિયાંનો-અથવા બીજી કોઇ વનસ્પતિના કંદનો લોટ તે; શિંગોડાનો લોટ.

**તપખીરિયું**, વિ॰ તપખીર જેવા રંગનું; તમાકુ જેવા રંગનું.

**તપગચ્છ**, પું॰ જૈનધર્મનો એક ફાંટા-વિભાગ તે.

**તપત**, સ્ત્રી॰ ચોડો તાવ તે; ધીકડી; જ્વર; હલકો તાવ.

**તપન**, પું॰ (સં.) સૂર્ય; રવિ. ઉ॰ તપન તપે છે અરેરા, કંઈ મધ્ય ગગનની ઊપરે. (૨) અગ્નિ; આગ. (૩) ગરમી; ધૂપ; તાપ; ધૂ- [illegible] તાડો પડશે ને.

**તપનચ્છદ**, પું॰ સૂરજમુખી ફૂલનું ઝાડ. સૂર્ય પૂર્વમાં હોય ત્યારે તે નમે, મધ્યે હોય ત્યારે ઉભાં ને આથમે ત્યારે પશ્ચિમ તરફ નમતાં રહેતાં ફૂલ ને તેનો રોપો તે. ઉ॰ તપનચ્છદ ઉભાં થઇ ગયાં.

**તપલોક**, પું॰ તપોલોક; ઉપરાઉપરિ રહેલા સાત લોક કહેવાય છે તેમાંનો છઠ્ઠો લોક તે. તપોલોકમાં તપસ્વીઓ-ઋષિઓ રહે છે.

**તપવવું**, ક્રિ॰ સ॰ ( સં. તપ્ ) ગરમ કરવું; ઉનું કરવું; તપાવવું તપ્ત કરવું. (૨) રાહ જોવરાવવી; લાંબો વખત ખોટી રાખવું; વાટ જોવરાવવી. (૩) ક્રોધે ભરાય-ગુસ્સે થાય એમ કરવું. (૪) દુઃખ દેવું; સંતાપવું; કલેશ કરાવવો.

**તપવું**, ક્રિ॰ અ॰ (સં) ઉનું થવું; ગરમ થવું. (૨) ખોટી થવું; રાહ જોતા ઉભા રહેવું; વાટ જોતા બેસી રહેવું. (૩) ગુસ્સે થવું; મિજાજ ખોવો; ગરમ-આકળા થઇ જવું. (૪) તપ કરવું; વ્રત કરવું. ઉ॰ તપ તપવા બેઠા છે.

**તપશ્ચર્યા**, સ્ત્રી॰ (સં.) તપ કરવું તે; તપનું જે આચરણ તે; તપ; વ્રત કરવાં ને દેહ દમવો તે; તપશ્ચરણ; તપસ્યા.

**તપસી**, પું॰ તપસ્વી; જોગી. કહે॰ તપસી પડયા લપસી.

**તપસીલ**, સ્ત્રી॰ તફસીલ (અ.) વિગત; દરેક બાબતની જુદી જુદી હકીકતનો ફોડ તે; બયાન; વૃત્તાંત. તપસીલવાર=દરેક બાબતનું બયાન હોય એવું; વિગતવાર. ફેરિસ્ત; ફેહ્રિસ્ત; વિવરણ.

**તપસ્યા**, સ્ત્રી॰ તપ; વ્રતચર્યા.

**તપસ્વિતા**, સ્ત્રી॰ (સં.) તપસ્વીપણું; તપસ્વી અવસ્થાનો ભાવ તે.

**તપસ્વિની**, સ્ત્રી॰ (સં.) તપ કરનારી-વ્રતધારી સ્ત્રી; તાપસી; જોગણ.

**તપસ્વી**, પું॰ (સં.) તપ કરનારો; વ્રતધર; તાપસ; તપોધન; હમેશ તપ-વ્રતાચાર કર્યા કરનાર સાધુ માણસ; ઋષિ; યોગી.

**તપાડવું**, ક્રિ૦ સ૦ તાપ આપવો; તાપ લાગે એમ કરવું; તાપ ખવરાવવો; ગરમ થાય એમ કરવું. (૨) ખોટી કરવું; રાહ જોવરાવવી. ખોટી કરી કરીને થકવવું.

**તપાવવું**, ક્રિ૦ સ૦ ગરમ કરવું; ઉનું કરવું. (૨) ગુસ્સો ચઢાવવો. (૩) રાહ જોવરાવવી.

**તપાસ**, સ્ત્રી૦ ( અ. ) સત્યાસત્યની ચોકસી કરવી તે; પૂછપરછ; તજવીજ. (૨) શોધ; ખોજ. (૩) પરીક્ષા; અન્વેષણ; વિમર્શ.

**તપાસણી**, સ્ત્રી૦ તપાસવાનું જે કામ તે; તપાસ; તજવીજ; ચોકસી, (૨) શોધ; ખોળ કરવી તે. (૩) પરીક્ષા; નિરીક્ષણ.

**તપાસવું**, ક્રિ૦ સ૦ બારીકીથી જોવું; ખરૂં ખોટું શું છે તેની તપાસ ચલાવવી તે; ચોકસી કરવી. (૨) સંભાળી જોવું; બરોબર છે કે નહિ તે જોવું; તજવીજ રાખવી. (૩) સરખાવી જોવું; મુકાબલો કરવો.(૪) ફસી જોવું; ખરૂં શું ને કેટલું છે તે જોવા જાણવાને ખોજ કરવી; આંકવું. રૂ૦ પ્ર૦ સાક્ષી તપાસવો=જુબાની લેવી. ઘર તપાસવું=ગજુ વિચારવું. કોનો દોષ છે? તેની પ્રથમ પોતામાં તપાસ કરવી; પોતાનું સંભાળવું.

**તપિત**, વિ૦ ગરમ થયેલું; તપી ગયેલું.

**તપિયો**, પું૦ તપ કરનારો; જોગી. (૨) કોઈ બીજાને માટે જપ તપાદિક કરનાર માણસ.

**તપી**, પું૦ તપ કરનાર માણસ; તપસ્વી; જોગી.

**તપેલી**, સ્ત્રી૦ તાંબા પીતળનું મોટી વાડકી જેવું રસોઇ કરવાનું વાસણ—નાનું તપેલું; પતેલું; ચુલે ચઢાવવાનું નાનું વાસણ.

**તપેલું**, ન૦ તાંબા પીતળનું ગોળ ઉભા ઘાટનું ને પહોળું રાંધવાનું વાસણ; પતેલું. (૨) વિ. ગરમ; ઉનું થયેલું.:—તપેલું લોહું. ગુસ્સે થયેલું, ક્રોધે ભરાયેલું.:—તપેલું મગજ.

**તપેસરી**, વિ૦ તપના ઐશ્વર્યવાળું; તપના સારા ફળને પ્રાપ્ત થયેલું.:—એ તપેસરી જીવ છે તે ગૃહસ્થને ત્યાં સ્વર્ગનાં સુખ ભોગવવા જન્મ્યો છે.

**તપો**, વિ૦ તપગછનો શ્રાવક

**તપોધન**, પું૦ (સં.) તપ એજ જેનું ધન છે તે; તપસ્વી; ઋષિ. (૨) દેવસ્થાનોમાં સેવા પૂજા કરવાનો ધંધો કરનારી બ્રાહ્મણની એક જાત.

**તપોનિધિ**, પું૦ (સં.) તપનો ભંડાર; ઋષિ; તાપસ; યોગી.

**તપોબળ**, ન૦ (સં.) તપનો પ્રભાવ તે; તપનું સામર્થ્ય તે; તપનું બળ—જોર તે.

**તપોલોક**, પું૦ (સં.) જન લોક અને સત્ય લોક વચ્ચે રહેલો એક પુણ્યલોક તે.

**તપોવન**, ન૦ (સં.) ઋષિઓ—તપસ્વીઓને રહેવાનું ને તપ કરવાનું જે સ્થાનક-વન તે; ઋષિ આશ્રમ. ઉ૦ આ જાઉં સુંદર તપોવન માંહિ આજે, જોવા બિજે જગત ચંદિર રામ નામે. પ્ર. ના.

**તપોવૃદ્ધ**, વિ૦ (સં.) તપસ્યાથી જે મોટો ગણાતો હોય તે; તપવડે કરીને શ્રેષ્ઠ.

**તપ્ત**, વિ૦ (સં.) તપી ગયેલું; ગરમ; ઉનું—ઉષ્ણ. (૨) ક્રોધે ભરાયેલું; ક્રોધના આવેશથી ગરમ થઇ ગયેલું. (૩) દુઃખ શોક સંતાપથી વ્યાકુળ; દુઃખી.

**તપ્તમુદ્રા**, સ્ત્રી૦ (સં.) ભગવાનના આયુધનાં ચિહ્નવાળા ધાતુના સિક્કાની શરીર ઉપર ગરમ છાપ લેવી તે; આયુધ નામ વગેરે કોતરેલાં હોય એવી ધાતુની મુદ્રાનો ડામ લેવો તે; ડમાયેલી છાપ; છાપનો ડામ તે. આગળ તેમજ હાલ કેટલાંક તીર્થોમાં સાધુઓ અને વૈષ્ણવ યાત્રાળુઓ આવી મુદ્રાઓ હાથ ઉપર ભરાવે છે. દ્વારકામાં તપ્તમુદ્રા લેવાય છે.

**તપ્પો,** પું० બે ગામ કે વિશ્રામ વચ્ચેનું જે લંબાણ અંતર તે; છેટું; ટપ્પો.

**તફડવું,** જુ० તરફડવું

**તફરેકે,** અ० ચોરી છુપીથી ઉઠાવી લીધેલું હોય એમ; એમનું એમ જેવું તે તેવું જ ઉચાપત. ક્રિ પ્ર० તફરેકે કરવું: ઉચાપત કરવું; એમનું એમ અદ્ધર ઉઠાવી લેવું તફરેકે થવું=ઉચાપત થવું; ઉંચકાઇ–લુંટાઇ જવું; આમ તેમ ગમે ત્યાં ચોરાઇ, વેરાઇ કે ઉંચાપત થઈ જવું.

**તફસીલ,** જુ० તપસીલ

**તફાવત,** પું० (अ. तफरीक) સ્થળ ને કાળ વચ્ચેનું અંતર; છેટું:–બે ગામ વચ્ચે ઝાઝો તફાવત નથી, બે મિત્રોની ઉમ્મરમાં બહુ તફાવત છે. (૨) જુદાપણું; ભિન્નત્વ:–બે ભાઇના ચહેરા ને મિજાજમાં બહુ તફાવત. (૩) ફેર; ફરક; ઓછાવત્તાપણું:–ગઈ કાલને આજમાં રોગના જોશમાં તફાવત છે. ભાવમાં તફાવત છે; ન્યૂનાધિકત્વ. (૪) ભૂલચૂક; ખોડ; હેરફેર; અનુરોધ; ભેદ:–આગલી ને હાલની સહી વચ્ચે તફાવત છે.

**તફો,** પું० [अ.] વિભાગ; પક્ષ; તડના માણસોનો સમવાય–જથો; તરફના માણસો; અમુકપક્ષ-વિચારથી એકત્ર થયેલા માણસોનો જે સમૂહ તે:–તમારા તફાના માણસોને હુકમ કરો.

**તબક,** સ્ત્રી० (अ. तबक़) તાસક; રકેબી; રૂપા સોનાની છાબડી; છીબું. (૨) છજ્જો મજલો; માળ; મકાન–દેવળ વગેરેનો ઉપલો ભાગ.

**તબકડી,** સ્ત્રી० તબક; તાસક; રૂપા સોનાનું [illegible]; નાની રકેબી.

**તબકડો,** પું० [अ. तबक़] [illegible]; [illegible]; [illegible]:–[illegible] પો- [illegible] (૨) [illegible]; મજલો; એક એકથી ચઢતી ઉતરતી તગરડીઓ–થર–ચણતરની રચનાઓ તે; ઉતરડ, પાયરી, પરથાર; ધોરણ; પત્તો. (૩) ખંડ; વિભાગ.

**તબડક,** અ० ઘોડાની દોડનો એવો અવાજ તે; દોડતા ઘોડા વગેરેના પગની પછાડનો અવાજ તે; પગરવ;–તબડક તબડક કરતા બે ત્રણ ઘોડેસ્વાર આવી લાગ્યા, તબડક તબડક ઘોડો દોડે છે.

**તબડકતોઇ,** અ० ઉપરા ઉપરી ઘોડાઓના પગરવની તબડકી વાગતી હોય તેમ; તબડક તબડક થતું હોય તેમ:–બે સ્વાર તબડકતોઇ આવ્યા. એક એકની પાછળ ઘોડા દોડાવતા તરતજ,;–આવ્યા ને વળી આ તબડકતોઇ ચાલ્યા.

**તબડકી,** સ્ત્રી० દોડતાં ઘોડાના પગ ભોંય અફળાવાથી થતો જે ચાલુ અવાજ તે; દોડતા ઘોડાનો પગરવ. ( ૨ ) દોડનો અવાજ; નાસતાં થતો અવાજ તે. ( ૩ ) દોટ; દોડ; હડી,;–છોકરો તો તેને જોઇ તબડકી મારી ગયો–તબડકી મૂકવી=દોટ મૂકવી, તબડકી વાગવી પગરવ–ડાબલા ખડખડવા,;–ઘોડા દોડયા ને તબડકી વાગી એટલે મોરાએ ટિંહુકાર કરી મૂકયો.

**તબડાવવું,** ક્રિ० સ० અનાજ કે કઠોળને પાણીમાં નાંખી ખદખદાવવું; જાડું પ્રવાહી થાય તેમક રવું;ઉકાળવું. (ઘેંશ, રાબ.) ( ૨ ) દમ ભરાવવો; ધમકી આપવી; દમ દેવો.

**તબડૂક,** વિ० દેખાવે ભવ્ય પણ બુદ્ધિ વગરનું; બોઘ; મૂઢ. ( ૨ ) ફૂલેલું; અંદરથી પોલું ને બહારથી સ્થૂલ દેખાતું; ઠગ આકાર.

**તબલચી,** પું० [ फा. तबल + ची ] તબલાં ને નરઘાં વગાડનાર; ગાનારને તબ-

લાથી તાલ પુરાવનારો ને બજાવનારો; ગાનારનો વાદિત્રવાહક સાથી.

**તબલાં,** ન૦ ( તબલું ) ( अ. तब्ला. ) કુંડી ઉપર ચામડું મઢીને બનાવેલું ઢોલક. આને જેમ જોઇએ તેમ તંગ કરવામાં આવે છે. તે ચાલુ તંગ રહી મજેનો રણકો કાઢે માટે કણક લગાડવામાં આવે છે, એની સાથે નાની પખાજ જેવું જે ઢોલક આંતરાના સૂરમાં હલક પુરવાને વગાડવામાં આવે છે તે નરઘું કહેવાય છે.

**તબલું,** ન૦ તબલાં.

**તબિયત,** સ્ત્રી૦ (अ.) તબીઅત; શરીરની નીરોગી શાંત ને સુખી અવસ્થા-હાલત તે. ( ૨ ) મનની સમધાત અવસ્થા; મનસ્થિતિ; સ્વભાવ; મિજાજ; મન અને દેહની સુવ્યવસ્થિત હાલત.

**તબિયતી,** વિ૦ ઘડીએ ઘડીએ જેની તબિયત -મિજાજમાં ફેરફાર થતો હોય એવું; (માણસ) વાયલ; રંગી; ચઢાઉં; તરંગી.

**તબીબ,** પું ( अ ) હકીમ; વૈદ; દાકતર.

**તબીબી,** વિ, વૈદક સંબંધી,:-તબીબી ધંધો. ( ૨ ) ના૦ વૈદું.

**તબેલો,** પું૦ [ अ. Stable ] ઘોડા-બળદ બાંધવાની ને ગાડી રાખવાની જગા; જેમાં ભાગ પાડેલા ન હોય અને બારણું ઢોર તથા ગાડી વગેરે પેસે એવું મોટું હોય તે ઘર: અડાળી; કોઢિયું.

**તમ**, ન૦ [सं.] અંધારૂં; અંધકાર. (૨) તમોગુણ; અજ્ઞાન.

**તમણ,** સ્ત્રી. ચર; ચારી; તમાણુ; તમેણ.

**તમણું,** વિ૦ ત્રણગણું; ત્રિપટ.

**તમતમાટ,** વિ૦ તમતમ થાય એવું; તીખું. (૨) ચામડીને આકરું-લાગે, ઝમઝમ થાય એવો જે વનસ્પતિ કે ખોરાક વગેરેનો ગુણ તે; તિખાશ.

**તમતમું,** વિ૦ જીભ અથવા ચામડીને લાગતાં ચરચરે-ઉત્તેજક લાગે એવું જે તે; તીખું; તમતમે એવું; રસેંદ્રિયને ઉત્તેજન આપે એવું. તીખું ને તમતમું એમ કહેવાય છે. તમતમ થાય એવું; ચામડીમાં ચરચરાટ-બળતરા ઉત્પન્ન કરે એવું.

**તમર,** ન૦ એક જાતનું લાકડું. (૨) તમ્મર.

**તમરિયાં,** ન૦ એક જાતનાં બાળવાનાં લાકડાં.

**તમરૂં,** ન૦ [सं. झिल्लि] ભેજવાળી જમીનમાં રહેતું ધાતુના રણકા જેવો એક સરખો અવાજ કરનારૂં અંગુઠાના ટેરવા જેવડું મેલા રંગનું જીવડું. આ જીવડું બહાર જોવામાં આવતું નથી પણ તેનો પુષ્કળ અવાજ થતો સંધ્યાકાળે અને રાતે સૌ કોઇના સાંભળવામાં આવે છે. તે એક સાથે ઘણાં બોલે છે. એને પાંખ હોય છે પણ ઉડતાં નથી. ઠેકડા મારીને ચાલે છે. તમરાને તરસ બહુ લાગે છે ને વારંવાર લાગતી તરસ છિપાવવા જતાં ફુદું જેમ દીવામાં પડીને મરી જાય છે તેમ તે પાણીમાં પડીને મરણ પામે છે. તમરું મોંએ અવાજ કાઢતું નથી પણ માદાનું મન ખેંચવાને નર તમરું પોતાના પગ એક બીજા સાથે ઘસીને અવાજ કાઢે છે; આ જીવડાની બે ત્રણ જાતો થાય છે. તમારાનો અવાજ વરસાદ આવવાની આગાહી રૂપ ગણાય છે.

**તમા,** સ્ત્રી૦ [अ] દરકાર; પરવા; ગરજ. ઓશિયાળ; જરૂર; અગત્ય; સ્પૃહા. ક્રિ૦ પ્ર૦ તમા રાખવી. (૨) કમીના; કચાશ; ખામી; ખોટ:-એને શી તમા છે.

**તમાકુ,** સ્ત્રી૦ (તંબાકુ, પુ૦) [ टोब्याको= બાડી] પહોળાં જાડાં પાંદડાંનો એક નાનો છોડ; વનસ્પતિ. (૨) એ છોડનાં પાનની બનાવટો તે. સુંઘો-કો, તપખીર; બાંધ, ગડાકુ, બીડી-ચીરુટ વગેરે. તમાકુ અસલ અમેરિકાની વનસ્પતિ છે. અમેરિકા

શોધ પહેલાં તે દુનિયાના કોઇ ભાગમાં જાણીતી નહતી. સન ૧૪૯૨ માં જ્યારે કોલંબસે અમેરિકા ખંડ શોધી કાઢ્યો ત્યારે તેણે ત્યાંના જંગલી અમેરિકનોને બીડી પીતાં જોયા હતા. તમાકુનું અસલ અમેરિકન નામ ' કોહિબા ' છે, પણ તેની બીડીને 'ટોબ્યાકો ' કહે છે, તે ઉપરથી આ તમાકુ એવું નામ દુનિયાંમાં ચાલુ થયેલું છે. અમેરિકાના લોકો આ વનસ્પતિની ખેતી કરતા અને તેનો ચાવવામાં, સુંઘવામાં ને પીવામાં ઉપયોગ પણ કરતા હતા. યુરોપિયનોને અમેરિકા જતાં એનું વ્યસન લાગ્યું અને તેમણે પછી દુનિયાં ઉપર તેનો ફેલાવો કર્યો. અકબર પાદશાહના અમલ લગી તમાકુ શું છે? તે પણ આપણે જાણતા નહતા. યુરોપિયનો તે હિંદુસ્તાનમાં લાવ્યા અને જેમ બીજી નઠારી વસ્તુ કે વાત ઝટ ફેલાય છે, તેમ તેની ખેતી અને ઉપયોગ હિંદુસ્તાનમાં ફેલાઇ ગયો. તમાકુમાં ઝેરી તેમજ હાનિકારક દ્રવ્ય રહેલ છે. જુ૦ તમાકુનો ઈતિહાસ.

**તમાચો,** પું૦ હાથનાં આંગળાં અને ચાપવાની જે થાપડ ગાલ ઉપર મરાય છે તે; ગાલ પર પોંચો હાથ મારવો તે; લપડાક; લાપટ. (૨) અણી ઉપર-યોગ્ય વખતે જે સપાટો લગાવવો તે; વચનથી, કાર્યથી કે યુક્તિથી એક માણસને તેના આગ્રહી કાર્યથી અ કાવી દેવો કે પાછો પાડી નાંખવો તે. શેહ દઇને ઠંડો કરી નાંખવો તે. પ્રસંગે લાગણી થાય તેવો બોલ મારવો તે; ફટકો; સપાટો; થાપટ.

**તમાણ,** સ્ત્રી૦ તમેણ; ભોંય ખોદીને બનાવેલો ચુલો; ચર; ચ્યારી.

**તમામ,** અ૦ [ અ. ] લગારે બાકી-અવશેષ રહે નહિ તેમ; જરીએ જરી; બધુંએ: સર્વેઃ-તું તારો તમામ માલ હવે અહિંથી લઈ જા. (૨) વિ૦ પુરૂં; સંપૂર્ણ; બધું. (૩) બિલકુલ, તદન; ખલાસ.

**તમામી,** સ્ત્રી૦ રેશમ અને કસબી તારના વણાટની સાડી.

**તમાલ,** ન૦ [સં] ઘેરા લીલા રંગનાં પાંદડાંની ઘટાવાળું એક નાનું ઝાડ; આ ઝાડ બાગમાં બાગઝાડ તરીકે ઉછેરવામાં આવે છે. કુદરતી રીતે વનમાં પણ તે થાય છે. તે એક જથે સાથે ઉગે છે અને જ્યારે ખૂબ ઘટાદાર થાય છે ત્યારે વનને પણ કાળો લીલો દેખાવ આપે છે. ઉ૦ ઘાડાં તમાલો અને, બીએ બાળમુકુંદ. ગી. ગો. એનાં પાંદડાં મસાલા તરીકે વપરાય છે પણ લોકો તેને તજનું ઝાડ કહે છે તે ખોટું છે. તજનું ઝાડ તમાલથી જુદું છે. તમાલપત્ર ઓસડમાં આવે છે.

**તમાલપત્ર,** ન૦ [સં] એક ઔષધિ તરીકે વપરાતાં તમાલનાં પાન તે.

**તમાસગીર,** વિ૦ [फा.] ખેલ-તમાસો વગેરે જોનાર; પ્રેક્ષક. (૨) તમાસો જોનાર ને કરનાર.

**તમાસો,** પું૦ [फा० तमाशा] લોક જોવા મળે એવો બનાવ તે; જાદુગરની બજાણિયાઓની, ભવાઇયાની અને નાટકી વગેરે ખેલાડીઓની વેષ અને ઢોંગસોંગવાળી રમત તે; ખેલ; કૌતુકથી લોક એકઠા થઇને જુએ એવો ઢંગરંગ, બોલ ચાલ ને ધિંગાણું તે (૨) ફજેતી. (૩) ગમત આપે એવો ફાવો. (૪) તાણાતાણ; ઘાલમેલ; ગડબડ; કાર્ય વિડંબના.:-સાહેબ ઉતાવળે માગે મને જડે નહિં, અહિં તહિં ફાઇલો ઉથલાવું પણ થાગ લાગે નહિ અને ભાઈ હું શોધું તે જાણે છતાં બોલેય નહિ ને મારો તમાસો જોયા કરે. ક્રિ૦ પ્ર૦ તમાસો જોવો-જોયા કરવું.

તમાસો કરવો=ફજેતી ઉડાવવી. કહે૦ તમાસાને તેડું ન હોય.

**તમે,** સ૦ તું નું બહુવચન. તમો; આપ.

**તમેણ,** સ્ત્રી૦ તમણ, તમાણું; સોયખોદીને કરેલો ચુલો; ચારી.

**તમો,** સ૦ તમે; આપ.

**તમોગુણ,** પું૦ [ સં ] પ્રકૃતિનો એક ગુણ; અજ્ઞાન-અંધકાર-અજ્ઞાન જન્ય ગુણ. માયાના સત્ત્વ, રજ ને તમ, ત્રણ ગુણો ગણેલા છે તેમાંનો છેલ્લો ગુણ. (૨) ક્રોધ; આકળો સ્વભાવ તે; ઝાંઝી-તીખો ગુણ.

**તમોગુણી,** વિ૦ જેનામાં તમોગુણનું પ્રમાણ વધારે હોય તે. ( માણસ વગેરે. ) (૨) ક્રોધી; આકળું; ઝાંઝી; અતિ તીખા અને સારાસાર વિચાર વગરજ કાર્ય કરે એવા સંહારક સ્વભાવનું.

**તમ્મર,** ન૦ [સં. तिमिर] સખત આઘાતથી નબળાઇથી કે બીજા કોઇ બનાવના જોવા સાંભળવાથી મગજ ઉપર તીવ્ર અસર થઇ આવી દર્શન અને સંજ્ઞા જતી રહે એવું થવું તે; અંધારાં; ચક્કર; માથું ફરી જવું તે; લાગણીના આવેશથી સુમાઇ જવાવું તે. (૨) ફેર; ચકરી; અંધારાં. (રોગનાં) દૃઢતા-સ્થિર ઉભા રહેવાવાનો અવિશ્વાસ; ઇંદ્રિયો-અવયવો ઉપરના કાબુનું ડગુમગુ થઈ જવું તે.:-ઉંચા બુરજ ઉપરથી નીચે જોતાં તો મને તમ્મર આવે છે. (૩) ચક્કર ચક્કર ફરી અવયવો સાધ્ય નહિ રહેવાથી સંજ્ઞા જતી રહી પડી જવાવું તે.:-ડાંગ વાગી કે તરત તમ્મર ખાઇ બિચારો જમીનપર પડયો.

**તયાર,** જુ૦ તૈયાર.

**તર,** સ્ત્રી૦ દૂધ ને દહિં ઉપર બાઝતી-ઠરતી તેમાંના ચીકણા મીઠાસત્ત્વની પોપડી; મલાઇ; પ્રવાહીમાંના સત્ત્વનું સપાટી ઉપર બંધાયેલું પડ. સાર; સત્ત્વ. (૨) નાની ખાડી. (૩) પહોળી હોડી. (૪) વિ૦ રસકસવાળું; ભરપુર ભરાયેલું; તૃપ્ત; સત્ત્વાળું. (૫) મસ્ત; ચકચૂર; (૬) માતબર; તાલેવન; પૈસાદાર. (૭) સરસ; તાજું; ભરેલું. (૮) અ૦ ત્યારે. કવિતામાં.

**તરઈ,** સ્ત્રી૦ દોસ્તદારોની મંડળી.

**તરક,** જુ૦ તર્ક. (૨) તુર્ક; તરકડો; હલકી જાતિનો મુસલમાનઃ-ઢેડવાડામાં તરક પેઠો.

**તરકચ્ચો,** પું૦ [ફા.] ટપકું; ટિંપું. વણાટમાં ટિપાં ટિપાંવાળી ભાતવાળું કપડું તે.

**તરકટ,** ન૦ કોઇને ઠગવા કે ફસાવવા માટે રચેલી જે બાજી-રચના તે; ખોટી બનાવટ-જાળ; કાવતરૂં; દગો; પ્રપંચ, કપટ-જાળ; લુચ્ચાઈ. ક્રિ૦ પ્ર૦ તરકટ ઉભું કરવું=કોઇને ફસવનારી બનાવટ-પ્રપંચ જાળ ઉભી કરવી; ખોટે ખોટું-ખાલી તોફાન-પોકળ રચવું તે. તરકટ પકડવું; રચવું વગેરે.

**તરકટી,** વિ૦ કુભાંડી; તરકટ રચવા-કરવાનો જેનો સ્વભાવ હોય એવું; ખોટે ખોટી ખાલી બનાવટો ઉભી કરનાર; પ્રપંચી; કપટી; ખોટી વાતો બનાવીને કોઇને ફસવવાની જાળ ઉભી કરનાર માણસ તે; કાવતરાખોર.

**તરકડિયો,** પું૦ તરકડાની માફક એલફેલ ગમે તેમ બોલનારો; ભવાઇમાં મસ્કરાનો વેષ લેનારો; જાડણ; મસ્કરો; ભાંડ; વિદૂષક.

**તરકડી,** સ્ત્રી૦ તુર્કની સ્ત્રી; હલકી જાતના મુસલમાનની સ્ત્રી. (૨) નિર્લજ્જ ને લડકણી-લડવા બોલવામાં મર્યાદા કે શરમ રાખે નહિ અને સહેજમાં ખીજવાઇ લડવા માંડે એવા સ્વભાવની કંગાલ સ્ત્રી. (૨) એક જંગલી વેલ. કહે૦ તરકડી સતી થઇ.

**તરકડો,** પું૦ હલકી જાતિનો મુસલમાન તે; (૨) નિર્લજ્જ બેશરમ અને લંઠ માણસ.

**તરકવું**, ક્રિ૰ અ૰ તર્ક કરવો; અદ્ધર ઉડતા વિચાર કરવા. (૨) અટકળ કરવી.

**તરકસ**, ન૰ [ફા.] તીરનો ભાથો.

**તરકાણું**, ન૰ તુરકાણું. તુર્ક સિપાઇઓની ટુકડી. (૨) તુર્ક મુસલમાન.

**તરકારી**, સ્ત્રી૰ લીલું શાક; ભાજી; શાકભાજી. મુખ્ય શાક નહિ પણ સાદું-લીલો ભાજી પાલો તે. (૨) ઉપલકિયું જે તે; પરચૂરણ; હાથ ઉપરનું થોડું ઘણું મળતર તે:-તરકારી નીકળે એટલું લઇને પણ કામ કરી આપે, એવા લાંચિયા નોકરો છે.

**તરકી**, ન૰ કાળા રંગનું સારસ જેવું મોટું ભૂચર પંખી. આ પંખી અસલ અમેરિકાનું વતની છે, પણ હાલ તો તે બધા દેશોમાં મરઘાંની માફક પાળવામાં આવે છે. પાંખોનો ઉપયોગ તે ક્વચિતજ કરે છે.

**તરકીબ**, સ્ત્રી૰ [ ફા. ] યુક્તિ; વ્યવસ્થા; ગોઠવણ.

**તરકોશી**, ન૰ ત્રણ થાંભલાનું વહાણ.

**તરખડ**, સ્ત્રી૰ ઉઠવેઠ; માવજત; ચાકરી. (૨) વ્યવસ્થા; ગોઠવણ; તજવીજ; સંભાળ. (૩) ભાંજગડ; પંચાત. કોઇની સુવા, બેસવા, ખાવા, વગેરે સંબંધી બધી સંભાળ લેવી અને તજવીજ રાખવી વગેરે તે.:-એની એવી તરખડ કોણ રાખે.

**તરખલી**, સ્ત્રી૰ [ સં. तृण+खड ] ઝીણી સળીનું ઘાસ. ઘોડા વગેરેને માટે વપરાતું ઝીણું નાજુક ઘાસ તે. (૨) નાનું તરખલું; ઝીણી પાનદ. (૩) રજ.

**તરખલું**, ન૰ [ સં. तृण ] ઘાસની પાનદ વગેરેનો નાનો કકડો તે; તરણું. એનીમેળે ઉગેલા ખડનો કકડો.

**તરખુણિયું**, વિ૰ ત્રણ ખુણાવાળું; જેને ત્રણ ખુણા હોય એવું; ચોરસ નહિ પણ ત્રણ બાજુવાળું.

**તરગાળો**, પું૰ ગાવા બજાવવાનો ને ભવાઇનો ધંધો કરનારી એક જાતનો માણસ તે; એ નામની એક નાત ને તેમાંનો દરેક જણ. (૨) ભવાઇયો. (૩) તપોધન.

**તરઘટ**, પું૰ તલઘટ; ઉંબરો.

**તરઘાયો**, પું૰ મોટા અને બેડોળ જેવો જે આકાર-સ્વરૂપ તે. ( ૨ ) મોટા પહોળા પાત્ર ઉપર ચામડું મઢીને બનાવેલો મોટો ઢોલ; (૩) સ્થૂળ-જાડું અને ભારે-તેમ લેતાં ઉંચકતાં ફાવે નહિ એવું (છોકરૂં) તે. તરેહવાર આકારનો જડ જેવો ભારે તે. તરઘાયો ઉચકાવવો હોય ત્યારે ભાભીને દિયરજી કેવા યાદ આવે છે. (૪) નાતની રસોઈ કરવાનું એક જબરૂં જાડું ને ભારે વાસણ; મોટા પહોળા મોંનો દેગ.

**તરછ**, પું૰ તિરસ્કાર કરવાનો જે જુસ્સો તે; બીજાને તુચ્છ ગણવાપણાનું જે અહંકારી વર્તન તે; તુચ્છકારી કાઢવાનો જોસ; તોર; અભિમાન; અહંકાર; અહંકારી ઔદ્ધત્ય; તોછડાઇ ભરેલો મદ. (૨) જોર; અભિમાનનો વેગ.

**તરછટ**, અ૰ તદન; છેક બિલકુલ નહિ હોય એમ; તમામ; નિરવશેષ; સાવ.:-ઘઉં તરછટ થઈ રહ્યા છે. તરછટ ગાડો થઇ ગયો.

**તરછોડ**, પું૰ તિરસ્કાર; છીટકાર; તરછોડી નાંખવું તે. (૨) હાથ પગ જેવા એકાદ અવયવને તરછોડી નાંખવા જેવો જે આંચકો લાગવો તે. હાથ પગ જોરથી વિંઝાવાથી થયેલી અસર તે.

**તરછોડવું**, ક્રિ૰ સ૰ તિરસ્કાર કરી-જોરથી છીટકારીને દૂર કરવું; તાણી તંગ કરીને એમદમ એવી રીતે છોડી દેવું કે જેથી દૂર જઇ પડે; દૂર કરવું; અપમાન કરી કાઢીમૂકવું; તુચ્છકારવું; ધિક્કારવું; જોરથી વછોડી દૂર કરવું. વળગેલું તોડીને નાંખી દેવું. તિરસ્કાર કરી સંબંધ તોડી નાંખવો.

**તરજ,** પું૦ ત્રાસ; ભય. (૨) જોર; આવેશ-વેગ; તરછ.

**તરજાત,** વિ૦ હલકી જાત.

**તરજુમો,** પું૦ એક ભાષાના લખાણ કે ભાષણનું બીજી ભાષામાં બરોબર શબ્દે શબ્દ ઉતારવું તે; એક ભાષાનું બીજી ભાષામાં અવતરણ કરવું તે; ભાષાન્તર; એક ભાષાનો અર્થ બીજી ભાષામાં બોલવો અથવા ઉતારવો તે.

**તરડ,** સ્ત્રી૦ તેડ; ફાટ; ચીરો. માટીનાં વાસણ, ભિંત કે લાકડા વગેરેમાં જે ફાટ પડે તે. ચીકણા-સુકાતાં બરડ થતા પદાર્થમાં તેના પરમાણુઓનો સંબંધ જુદો પડી જવો તે.

**તરડવું,** તરડાવું. ફટકીજવું; ફાટવું.

**તરડાટ,** પું૦ તરડાવું તે; તરડ થઇને ફાટવું તે. (૨) અભિમાન જન્ય વંકાઈ તે; કરડાટ; વક્રતા; અહંકારી-હુંપદની વિરૂદ્ધતા; અભિમાનથી રીસ ચઢાવી અતડા રહેવું તે; ઠડકી, મરોડ; મરડ; ગર્વ; સ્વાભિમાન.

**તરડાવું,** ક્રિ૦ અ૦ તરડ પડવી; ફાટવું; ચિરાવું; ફટકી જવું; ચીકણા પદાર્થનું સુકાતાં ફાટી જવું; અફળાવાથી, અત્યંત ગરમી લાગવાથી અથવા દબાણથી સંગીન-સળંગ લિંપણ પડ-પ્રસ્તારનું છિન્નભિન્ન થઇ જવું. (૨) વાંકું થઇજવું; ત્રાંસુ થઇ જવું; ખેંચાઇ કે તણાઇને કોણભંગ-અથવા સમતાભંગ થવો. કતરાઇ જવું.:-આંખ તરડાઇ એટલે આશા મૂકી (૩) વંકાઇને વિરૂદ્ધ ચાલવું. એ મારાથી તરડાતો રહે-ફરે છે.

**તરણ,** ન૦ [સં. तृण] તરણું; તૃણ. (૨) વિ૦ ત્રણ; તણ; ટ. (૩) ન૦ જેથી તરાય તે; તરવાનું પાત્ર-વસ્તુ તે; હોડી; નાવ.

**તરણતારણ,** વિ૦ તરનાર અને તારનાર; બીજાને તરવાના ઠામ રૂપ ને વળી તારનાર-ઉદ્ધારનાર; પરમેશ્વર.

**તરણિ,** પું૦ [સં.] સૂર્ય; રવિ; આદિત્ય.

**તરણું,** ન૦ [ सं. तृण ] ઘાસનું પાંખડું; ઘાસની પાનડીનો કકડો; તરખલું; તરણ. (૨) તુચ્છ વસ્તુ તે; હલકું-નમાલું એવું જે કંઈ તે. ૩૦ પ્ર૦ તરણાને તોલે=કંઇ ગણતરીમાં નહિ એમ; તરણા જેવું તુચ્છ એમ; કંઈ માલ-કિમ્મતનું નહિ એવું; નમાલું.:-એને તો એ તરણાને તોલે પણ ગણતો નથી. તરણાનો મેરૂ=કાગનો વાઘ. નાનાનું એકદમ મોટું સ્વરૂપ બનવું બનાવવું તે. નાની વાતને એકદમ મોટું રૂપ આપી દેવું તે. અવનવી ઉથલપાથલ થવી તે.:-ભગવાન ધારે તો તરણાનો મેરુ ને મેરુનું તરણ, એક ક્ષણમાં કરી નાંખે.

**તરત,** અ૦ તેજ વખતે; તાબડતોબ; જલદીથી; તુરત.

**તર-તપાસ,** સ્ત્રી૦ તાજી તપાસ; તજવીજ; શોધ; પૂછપરછ.

**તરતવ,** ન૦ [ सं. तारतम्य ] સાર; મુખ્યાર્થ તે.

**તરતીબ,** સ્ત્રી૦ આચાર; શિક્ષા; ચારિત્ર્યનું શિક્ષણ; કેમ બોલવું, બેસવું અને વર્તવું વગેરે સંબંધીનું જે ખાસ શિક્ષણ તે; કવાયત; કેળવણી. (૨) વ્યવસ્થા; ગોઠવણ; જેવી જોઇએ તેવી સારી સગવડ વગેરે તે. (૩) સંભાળ; સારવાર; માવજત.

**તરતું,** વિ૦ સપાટી ઉપર ઉપસી રહેલું; ઉંચું રહેલું; ઉપર રહેલું. (૨) ચઢતું; વધતું; બીજાથી વધારે બહાર પડતું હોય એવું. (૩) સુભાગી; સારૂં.:-પરસાળથી ઓરડો તરતો જોઈએ. એનું કપાળ તરતું છે. એ તરતી હાલતમાં છે. કલ્યાણ-શુભ પરંપરાઓવાળું.

**તરધારું,** વિ૦ ત્રણ ધારવાળું; મોટે કકડે ભાગેલું કે ભરડેલું (અનાજ). (૨) જે મિશ્રણમાં ત્રણ વસ્તુઓ સરખે ભાગે હોય એવું.:-તરધારી લાપસી=જેમાં ઘી ખાંડ ને જાડો લોટ સમ ભાગે હોય એવો કંસાર. તરધારો શિરો.

**તરપત,** વિ૦ [ સં. ] તૃપ્ત.

**તરપણું,** વિ૦ દુબળું; પાતળું.

**તરપંખો,** પું૦ ત્રણ પાંખડાંવાળો હુંડો. (૨) ત્રણ પાંખવાળું. તરપંખી કમોદ.

**તરપિંડી,** સ્ત્રી૦ કાર્તિક માસમાં ત્રણ પિંડ દાનવાળું જે શ્રાદ્ધ કરવામાં આવે છે તે; ત્રણ પિંડનું શ્રાદ્ધ, ને તેને લગતી ક્રિયા.

**તરપેટ,** સ્ત્રી૦ જ્યાં ત્રણ પથ-રસ્તા મળતા હોય તે જગા; તરભેટો.

**તરફ,** સ્ત્રી૦ [ अ. ] બાજુ; પક્ષ.:-તેણે તેની તરફ ખેંચી છે. (૨) અ૦ ગમ; બાજુ; ભણી; મેર.

**તરફડવું,** ક્રિ૦ અ૦ અસહ્ય વેદના કે દુઃખથી આમતેમ અંગ પછાડવાં, ફર્યાં કરવું તે; અશાંત હાલતે આમતેમ ગોથાં ખાવાં; લોચવું: આકળવિકળ થઇ આમતેમ અછાડપછાડ માર્યા કરવી. (૨) કોઇ મુસ્કેલ કામ પાર પાડવાનાં ફાંફાં મારવાં. તાપ ઉત્તાપથી આકળવિકળ થયા કરવું. તડફડવું.

**તરફડાટ,** પું૦ તરફડવું તે; આમતેમ વેદના કે ચિંતાથી ગોથાં ખાખા કરવાં તે. કંપ; ધ્રુજારી; શરીરની અછાડપછાડ; આમતેમ ફાંફાં મારવાં તે.

**તરફડિયું,** ન૦ તરફડાય એવું જે તે; તરફડાટ થાય એવું જે દુઃખ દરદ તે.

**તરફદાર,** વિ૦ અમુક પક્ષવાળો; પોતાની બાજુએ હોય તે; પક્ષ ખેંચનાર.

**તરફદારી,** સ્ત્રી૦ કોઇ એક બાજુ-પક્ષ લેવી તે; તરફેણ. (૨) બીજાના વિચારને પોષવાના પક્ષમાં રહેવું તે; વગ; સહાય; કુમક. ક્રિ૦ પ્ર૦ તરફદારી કરવી-ખેંચવી=સામાના મતને પુરતી આપવી; મદદ કરવી; સહાય થવું.

**તરફાળ,** પું૦ ત્રણ પડ-ફાળવાળી પિછોડી તે.:-ચોફાળ.

**તરફી,**-વિ૦ તરફનું; પક્ષભણીનું; બાજુનું; તરફેણમાં હોય એવું.:-એકતરફી=એક જ તરફનું. ઉ૦ એક તરફી અમલ રે ચલાવ્યો.

**તરફેણ,** સ્ત્રી૦ તરફદારી; અમુક એકાદો પક્ષ લેવો તે; એકાદા પક્ષમાં રહેવું તે; પક્ષ; બાજુ; તરફ, ક્રિ૦ પ્ર૦ તરફેણ કરવી-ખેંચવી૦ એક બાજુનું બોલવું. અમુક એકાદા પક્ષને અનુમોદન આપવું. (૨) ખેતીવાડીનું એક ઓજાર; દાંતી.

**તરફોડવું,** ક્રિ૦ સ૦ તરફોડા-છીટકાર-સીત્કાર કરવા; તરછોડી નાંખવું; છણકા-ગુસ્સાના બોલ બોલવા; તરછોડવું; તર્જવું. અણગમો-તિરસ્કાર બતાવવો.

**તરફોડા,** પું૦ તરછોડવું તે; તિરસ્કારથી અવગણના કરવી તે; તર્જન; તિરસ્કાર; ધુત્કાર; છણકો; છાકોટો; ધુરકિયાં કરવાં તે.:-હું કંઈ જેઠાણીના તરફોડા સહું નહિ.

**તરબડવું,** ક્રિ૦ અ૦ ઉકળતાં તળે ઉપર થવું; જાડા પ્રવાહીનું ઉકળવું.

**તરબિયત,** સ્ત્રી૦ [ अ. ] ખાસ કળા અથવા ચારિત્ર્યને લગતું જે શિક્ષણ તે; તાલીમ; કવાયત; કેળવણી; શિક્ષણ. (૨) ચાલચલગત; વર્તન; રીતભાત. ઉ૦ લશ્કરની તરબિયત નમુના જેવી છે. મું. સમાચાર.

**તરબુચ,** ન૦ તડબુચ; કલિંગડ. રૂ. પ્ર૦ તરબુચ જેવું=ફાશકા જેવું, પહોળું, જાડું અને ચંચળાઇ વગરનું; કાળું ને કદરૂપું.

**તરબોળ,** વિ૦ આખુંએ પલળીને પાણી પાણી થઇ ગયેલું હોય એવું; તળિયા બોળ -તળિયા લગી આખુંએ રચપચ થઇ ગયું હોય એવું; પાણીથી તદન નાશ પામેલું;